

Suttantapiṭake Khuddakanikāye

Therīgāthāpāliyā saṁvaṇṇanābhūtā

Bhadantācariyadhammapālattherena katā

Paramatthadīpanī nāma

THERĪGĀTHĀ-AṬṬHAKATHĀ

Romanized from Myanmar version published in 1959

© Buddhasāsana Society

Aṭṭhakathā Series 31

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka ခ kha ဂ ga ဃ gha င ṇa
 ဇ ca ဆ cha ဇ ja ဈ jha ဠ ña
 ဋ ta ဌ tha ဒ da ဝ dha ဏ ṇa
 တ ta ထ tha ဒ da ဓ dha န na
 ပ pa ဖ pha ဗ ba ဘ bha မ ma
 ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဟ ha ဠ la ၵ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

ာ = ā ဲ = i ဳ = ī ဴ = u ဵ = ū ံ = e ့ = o
 က ka ကာ kā ကိ ki ကိ kī ကု ku ကု kū ကေ ke ကေ ko
 ခ kha ခါ khā ခိ khi ခိ khī ခု khu ခု khū ခေ khe ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

ကက kka	ယံ ṅgha	ကန ṇṭha	ဈာ dhya	လှ pla	လှ lla
ကွ kka	ဇ cca	ကဏ ṇḍa	ဇ dhva	ဗ pba	လှ lya
ကျ kya	ဆ ccha	ကဏ ṇṇa	နိ nta	ဘိ bbha	လှ lha
ကြ kri	ဇ jja	ကဏ ṇha	နိ ntva	ဈ bya	ဂ vha
ကလ kla	ဇ jja	ကတ tta	နိ ntha	ဇ bra	ဆ sta
ကွ kva	ည ṇṇa	ကတ ttha	နိ nda	ဗ mpa	ကြ strā
ဈ khya	ဗ ṇha	ကတ tva	နိ ndra	ဗ mpha	သ္မ sna
ဇ khva	ဗ ṇca	ကျ tya	နိ ndha	ဗ mba	သ္မ sya
ဂ gga	ဆ ṇcha	ကြ tra	နိ nna	ဗ mbha	သ္မ ssa
လှ ggha	ဗ ṇja	ဒ dda	ဈ nya	ဗ mma	သ္မ sma
ဈ gya	ဗ ṇjha	ဒ ddha	နိ nha	ဈ mya	သ္မ sva
ဂ gra	ဇ ṭta	ဈ dya	ဗ ppa	ဗ mha	ကွ hma
ကံ ṅka	ဇ ṭtha	ဒ dra	ဗ ppha	လှ yya	ကွ hva
နံ ṅkha	ဗ ḍda	ဒ dva	ဈ pya	လှ yha	ဠ lha
ဂံ ṅga					

၁ ၂ ၃ ၄ ၅ ၆ ၇ ၈ ၉ ၁၀
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Therīgāthā-aṭṭhakathā

Mātikā

Piṭṭhaṅka

1. Ekakanipāta

1. Aññatarātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	1
2. Muttātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	8
3. Puṇṇātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	10
4. Tissātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	11
5-10. Tissāditherīgāthāvaṇṇanā	...	...	12
11. Muttātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	14
12. Dhammadinnātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	16
13. Visākhātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	21
14. Sumanātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	21
15. Uttarātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	22
16. Vuḍḍhapabbajitasumanātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	23
17. Dhammātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	24
18. Saṃghātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	24

2. Dukanipāta

1. Abhirūpanandātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	26
2. Jentātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	29
3. Sumaṅgalamātutherīgāthāvaṇṇanā	...	...	30
4. Aḍḍhakāsitherīgāthāvaṇṇanā	...	...	31
5. Cittātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	34
6. Mettikātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	36
7. Mittātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	37
8. Abhayamātutherīgāthāvaṇṇanā	...	...	40

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
9. Abhayātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	42
10. Sāmātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	45

3. Tikanipāta

1. Aparāsāmātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	47
2. Uttamātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	48
3. Aparā uttamātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	51
4. Dantikātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	53
5. Ubbiritherīgāthāvaṇṇanā	...	...	55
6. Sukkātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	59
7. Selātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	64
8. Somātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	68

4. Catukkanipāta

1. Bhaddākāpilānītherīgāthāvaṇṇanā	...	...	70
------------------------------------	-----	-----	----

5. Pañcakanipāta

1. Aññatarātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	78
2. Vimalātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	79
3. Sīhātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	81
4. Sundarīnandātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	83
5. Nanduttarātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	89
6. Mittākālītherīgāthāvaṇṇanā	...	...	92
7. Sakulātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	93
8. Soṇātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	98
9. Bhaddākunḍalakesātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	102
10. Paṭācārātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	111
11. Timsamattātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	121
12. Candātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	123

Mātikā

Piṭṭhaṅka

6. Chakkanipāta

1. Pañcasatamattātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	126
2. Vāseṭṭhītherīgāthāvaṇṇanā	...	...	128
3. Khemātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	130
4. Sujātātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	140
5. Anopamātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	142
6. Mahāpajāpatigotamītherīgāthāvaṇṇanā	...	...	144
7. Guttātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	162
8. Vijayātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	164

7. Sattakanipāta

1. Uttarātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	167
2. Cālātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	168
3. Upacālātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	171

8. Aṭṭhakanipāta

1. Sīsūpacālātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	174
--------------------------------	-----	-----	-----

9. Navanipāta

1. Vaḍḍhamātutherīgāthāvaṇṇanā	...	...	177
--------------------------------	-----	-----	-----

10. Ekādasanipāta

1. Kisāgotamītherīgāthāvaṇṇanā	...	...	181
--------------------------------	-----	-----	-----

11. Dvādasanipāta

1. Uppalavaṇṇātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	190
---------------------------------	-----	-----	-----

12. Soḷasanipāta

1. Puṇṇātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	207
---------------------------	-----	-----	-----

Mātikā

Piṭṭhaṅka

13. Vīsatinipāta

1. Ambapālītherīgāthāvaṇṇanā	...	...	214
2. Rohinītherīgāthāvaṇṇanā	...	...	222
3. Cāpātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	228
4. Sundarītherīgāthāvaṇṇanā	...	...	236
5. Subhākammāradhītuthērīgāthāvaṇṇanā	...	...	244

14. Tiṃsanipāta

1. Subhājīvakambavanikātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	253
--	-----	-----	-----

15. Cattālīsanipāta

1. Isidāsītherīgāthāvaṇṇanā	...	...	267
-----------------------------	-----	-----	-----

16. Mahānipāta

1. Sumedhātherīgāthāvaṇṇanā	...	...	278
-----------------------------	-----	-----	-----

Therīgāthā-aṭṭhakathāya mātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Therīgāthā-aṭṭhakathā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

1. Ekakanipāta

1. Aññatarātherīgāthāvaṇṇanā

Idāni Therīgāthānam atthasaṁvaṇṇanāya okāso anupatto, tattha yasmā¹ bhikkhunīnam ādito yathā² pabbajjā upasampadā ca paṭiladdhā, tam³ pakāsetvā atthasaṁvaṇṇanāya kariyamānāya tattha tattha gāthānam aṭṭhuppattim⁴ vibhāvetum sukarā hoti supākaṭā ca, tasmā tam pakāsetum ādito paṭṭhāya saṅkhepato ayaṁ anupubbikathā—

Ayaṁ hi Lokanātho “manussattaṁ līngasampattī”tyādinā⁵ vuttāni aṭṭhaṅgāni samodhānetvā Dīpaṅkarassa Bhagavato pādamūle katamahābhinihāro⁶ samatimsapāramiyo pūrento catuvīsatiyā Buddhānam santike laddhabyākaraṇo anukkamena pāramiyo pūretvā ñātattācariyāya lokattācariyāya Buddhattācariyāya⁷ ca koṭim patvā Tusitabhavane nibbattitvā tattha yāvatāyukam ṭhatvā dasasahassacakkavāḷadevatāhi Buddhabhāvāya—

“Kālo kho te mahāvīra, uppajja mātukucchiyaṁ.

Sadevakam tārayanto, bujjhassu amataṁ padan”ti⁸—

1. Yasmā idha (Sī)

3. Paṭiladdhādhigamaṇa (Sī)

5. Khu 4. 311 piṭṭhe.

7. Buddhattācariyāya (Ka)

2. Ādito paṭṭhāya yathā (Sī)

4. Aṭṭhuppattī (Sī), aṭṭhuppattim (Ka)

6. Katābhinihāro (Sī)

8. Khu 4. 305 piṭṭhe.

Āyācitamanussūpapattiko tāsāṃ devatānaṃ paṭiññaṃ datvā
katapañcamahāvilokano Sakyarājakule Suddhodanamahārājassa gehe sato
sampajāno mātukucchiṃ okkanto dasamāse sato sampajāno tattha ṭhatvā
sato sampajāno tato nikkhanto Lumbinīvane laddhābhijātiko vividhā dhātiyo
ādiṃ katvā mahatā parihārena sammadeva parihariyamāno anukkamena
vuḍḍhippatto tīsu pāsādesu vividhanāṭakajanaparivuto devo viya sampattiṃ
anubhavanto jinṇabyādhimatadassanena jātasamvego ñāṇassa paripākataṃ
gatattā kāmesu ādīnavaṃ nekkhamme ca ānisaṃsaṃ disvā Rāhulakumārassa
jātadivase Channasahāyo Kaṇḍakam¹ assarājāṃ āruyha devatāhi vivaṭena
dvārena aḍḍharattika² samaye mahābhinnikkhamanaṃ nikkhamitvā teneva
rattāvasesena tīṇi rajjāni atikkamitvā Anomānadītīraṃ patvā
Ghaṭṭikāramahābrahmuna ānīte arahattaddhaje gahetvā pabbajito tāvadeva
vassasaṭṭhikatthero³ viya ākappasampanno hutvā pāsādikena iriyāpathena
anukkamena Rājagahaṃ patvā tattha piṇḍāya caritvā
Paṇḍavapabbatapabbhāre piṇḍapātāṃ paribhuñjitvā Māgadharājena rajjena
nimantiyamāno taṃ paṭikkhipitvā Bhaggavassārāmaṃ gantvā tassa
samayaṃ pariggaṇhitvā tato Ālārudakānaṃ⁴ samayaṃ pariggaṇhitvā taṃ
sabbaṃ analaṅkaritvā anukkamena Uruvelaṃ gantvā tattha chabbassāni
dukkarakārikaṃ katvā tāya ariyadhammapaṭivedhassābhāvaṃ ñatvā “nāyaṃ
maggo bodhāyā”ti oḷārikaṃ āhāraṃ āharanto katipāhena balaṃ gāhetvā
visākhapuṇṇamadivase Sujātāya dinnāṃ varabhojanaṃ bhuñjitvā
suvaṇṇapātiṃ nadiyā paṭisotaṃ khipitvā “ajja Buddho bhavissāmī”ti
katasanniṭṭhāno sāyanhasamaye **Kālena** nāgarājena abhitthutiguṇo⁵
Bodhimaṇḍaṃ āruyha acalaṭṭhāne pācīnalokadhātu-abhimukho
aparājītapallaṅke nisinno caturaṅgasamannāgataṃ vīriyaṃ adhiṭṭhāya sūriye
anattaṅgateyeve mārabalaṃ vidhamitvā paṭhamayāme pubbenivāsaṃ
anussaritvā, majjhimayāme dibbacakkhum visodhetvā, pacchimayāme
paṭiccasamuppāde ñāṇaṃ otāretvā anulomapaṭilomaṃ paccayākāraṃ
sammasanto vipasaṇaṃ vaḍḍhetvā sabbabuddhehi adhigataṃ
anaññasādhāraṇaṃ sammāsambodhiṃ adhigantvā nibbānārammaṇāya
phalasamāpattiyaṃ tattheva

1. Kanthakam (Sī, I)

2. Aḍḍharatta (Ka)

3. Vassasatikatthero (Ka)

4. Ālārudakānaṃ (Sī, I)

5. Abhitthutaguṇo (Sī, I)

sattāhaṃ vītināmetvā teneva nayena itarasattāhepi Bodhimaṇḍeyeva
vītināmetvā Rājāyatanamūle madhupiṇḍikabhōjanam bhuñjitvā puna
Ajapālanigrodhamūle nisinno dhammatāya dhammagambhīrataṃ
paccavekkhitvā appossukkatāya citte namante¹ mahābrahmunā āyācito
Buddhacakkhunā lokam volokento² tikkhindriyamudindriyādibhede satte
disvā mahābrahmunā³ dhammadesanāya katapaṭiñño “kassa nu kho aham
paṭhamam dhammam deseyyan”ti āvajjento Ālārudakānam
kālaṅkatabhāvaṃ⁴ ñatvā “bahupakārā kho me Pañcavaggiyā bhikkhū, ye
mam padhānapahitattam upaṭṭhahimsu, yannūnāham pañcavaggiyānam
bhikkhūnam paṭhamam dhammam deseyyan”ti⁵ cintetvā
āsālhipuṇṇamāyaṃ mahābodhito Bārāṇasim uddissa aṭṭhārasayojanam
maggam paṭipanno antarāmagge Upakena ājīvakena saddhim mantetvā
anukkamena Isipatanam patvā tattha Pañcavaggiye saññāpetvā “dveme
bhikkhave antā pabbajitena na sevitabbā”ti-ādinā⁶
Dhammacakkapavattanasuttantadesanāya Aññāsikoṇḍañña⁷ppamukhā
aṭṭhārasabrahmakotiyo dhammāmatam pāyetvā paṭipade Bhaddiyattheram,
pakkhassa dutiyāyaṃ Vappattheram, pakkhassa tatiyāyaṃ
Mahānāmattheram, catutthiyaṃ Assajittheram, sotāpattiphale paṭiṭṭhāpetva
pañcamiyaṃ pana pakkhassa Anattalakkhaṇasuttantadesanāya⁸ sabbepi
arahatte paṭiṭṭhāpetvā tato param Yasadārakappamukhe pañcapaṇṇāsapurise
Kappāsikavanasaṇḍe tiṃsamatte Bhaddavaggiye Gayāsīse piṭṭhipāsāṇe
sahassamatte purāṇajaṭileti evam mahājanam ariyabhūmim otāretvā
Bimbisārappamukhāni ekādasanahutāni sotāpattiphale nahutam⁹saraṇattaye
paṭiṭṭhāpetvā Veḷuvanam paṭiggahetvā tattha viharanto Assajittherassa
vāhasā¹⁰adhigatapaṭhamamagge sañcayam¹¹ āpucchitvā saddhim parisāya
attano santikam upagate Sāriputtamoggallāne aggaphalam sacchikatvā
sāvakaṇāmiyā matthakam patte aggasāvakaṭṭhāne ṭhapetvā
Kāḷudāyittherassa abhiyācanāya Kapilavatthum gantvā mānatthaddhe
ñātake yamakapāṭihāriyena dametvā, pitaram anāgāmiṇiṇi,
Mahāpajāpatim sotāpattiphale

-
1. Cittena matte (I)	2. Volokitvā (Ka)	3. Mahābrahmuno (Ka)
4. Kālakatabhāvaṃ (Sī, I)		5. Vi 3. 11 piṭṭhe.
6. Vi 3. 14; Sam 3. 368; Khu 9. 330 piṭṭhesu.		
7. Aññākoṇḍasa (Sī, I), Aññātakonḍañña (Ka)		8. Vi 3. 18; Sam 2. 55 piṭṭhesu.
9. Ekanahutam (Sī, Ka)		10. Assajittherassa vasena (Ka)
11. Sañjayaṃ (Sī, I)		

patiṭṭhāpetvā Nandakumāraṃ Rāhulakumāraṃca pabbājetvā Satthā punadeva Rājagahaṃ paccāgacchi¹.

Athāparena samayena Satthari Vesālim upanissāya kūṭāgārasālāyaṃ viharante Suddhodanamahārājā setacchattassa heṭṭhāva arahattaṃ sacchikatvā parinibbāyi. Atha Mahāpajāpatiyā Gotamiyā pabbajjāya cittaṃ uppajji, tato Rohinīnadītire Kalahavivādasuttantadesanāya² pariyosāne nikkhamitvā pabbajitānaṃ pañcannaṃ kumārasatānaṃ pādaparicārikā ekajjhāsayaṃ hutvā Mahāpajāpatiyā santikaṃ gantvā sabbāva “Satthu santike pabbajissāmā”ti Mahāpajāpatiṃ jeṭṭhikaṃ katvā Satthu santikaṃ gantukāmā ahesuṃ. Ayaṃca Mahāpajāpati³ pubbepi ekavāraṃ Satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā nālattha, tasmā kappakaṃ pakkosāpetvā kese chindāpetvā kāsāyāni acchādetvā sabbā tā sākiyāniyo ādāya Vesālim⁴ gantvā Ānandattherena Dasabalaṃ yācāpetvā aṭṭhagarudhammapaṭiggahaṇena pabbajjaṃ upasampadaṃca alattha. Itarā pana sabbāpi ekato upasampannā ahesuṃ. Ayamettha saṅkhepo. Viṭṭhārato panetaṃ⁵ vatthu tattha tattha Pāliyaṃ⁶ āgatameva.

Evam upasampannā pana Mahāpajāpati Satthāraṃ upasaṅkhamitvā abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi, athassā Satthā dhammaṃ desesi. Sā Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā arahattaṃ pāpuṇi. Sesā ca pañcasatabhikkhuniyo Nandakovādapariyosāne⁷ arahattaṃ pāpuṇimsu. Evam bhikkhunisaṃghe suppatiṭṭhite puthubhūte tattha tattha gāmanigamajanapadarājadhānīsu kulitthiyo kulasuṇhāyo kulakumārikāyo Buddhasubuddhataṃ dhammasudhammataṃ saṅghasuppaṭipattitaṃca sutvā sāsane abhippasannā saṃsāre ca jātasaṃvegā attano sāmike mātāpitāro nātāke ca anujānāpetvā sāsane uraṃ datvā pabbajimsu. Pabbajitvā ca sīlācārasampannā Satthuno ca tesam therānaṃca santike ovādaṃ labhitvā ghaṭentiyo vāyamaṇtiyo nacirasseva arahattaṃ sacchākaṃsu. Tāhi udānādivasena tattha tattha

1. Paccāgañchi (Sī, I)

2. Khu 1. 413 piṭṭhe.

3. Mahāpajāpatī (Sī, I)

4. Vesāliyaṃ (Ka)

5. Panettha (Ka)

6. Vi 4. 442 piṭṭhe.

7. Ma 3. 314 piṭṭhādīsu.

bhāsītā gāthā pacchā saṅgītikārakehi ekajjhaṃ katvā ekakanipātādivasena saṅgītiṃ āropayimsu “imā **Therīgāthā** nāmā”ti. Tāsaṃ nipātādivibhāgo heṭṭhā vuttoyeva. Tattha nipātesu Ekakanipāto ādi. Tatthapi—

1. “Sukhaṃ supāhi therike, katvā coḷena pārutā.

Upasanto hi te rāgo, sukkhaḍākaṃva kumbhiyan”ti—

ayaṃ gāthā ādi. Tassā kā uppatti? Atīte kira aññatarā kuladhītā Koṇāgamanassa Bhagavato kāle sāsane abhippasannā hutvā Satthāraṃ nimantetvā dutiyadivase sākhaṃaṇḍapaṃ kāretvā vālikaṃ attharitvā upari vitānaṃ bandhitvā gandhapupphādīhi pūjaṃ katvā Satthu kālaṃ ārocāpesi. Satthā tattha gantvā paññatte āsane nisīdi. Sā Bhagavantaṃ vanditvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisitvā¹ Bhagavantaṃ bhuttāviṃ onītapattapāṇiṃ ticīvarena acchādesi. Tassā Bhagavā anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sā yāvatāyukaṃ puññāni katvā āyupariyosāne devaloke nibbattitvā ekaṃ Buddhantaraṃ sugatīsu eva saṃsarantī Kassapassa Bhagavato kāle gahapatikule nibbattitvā viññutaṃ patvā saṃsāre jātasaṃvegā sāsane pabbajitvā upasampajjitvā vīsativassasahassāni bhikkhunīsīlaṃ pūretvā puthujjanakālakiriyaṃ katvā sagge nibbattā ekaṃ Buddhantaraṃ saggasampattiṃ anubhavitvā imasmim Buddhuppāde Vesāliyaṃ khattiyamahāsālakule nibbatti, taṃ thirasantasarīratāya **Therikāti** voharimsu. Sā vayappattā kulappadesādinā samānajātikassa khattiyakumārassa mātāpitūhi dinnā patidevatā hutvā vasantī Satthu Vesāligamane sāsane paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā aparabhāge Mahāpajāpatigotamītheriyā santike dhammaṃ sutvā pabbajjāya ruciṃ uppādetvā “ahaṃ pabbajissāmī”ti sāmikassārocesi. Sāmiko nānujānāti. Sā pana² katādhikāratāya yathāsutaṃ³ dhammaṃ paccavekkhitvā rūpārūpadhamme pariggahetvā vipassanaṃ anuyuttā viharati.

Athekadivasaṃ mahānase byañjane paccamāne mahatī aggijālā utṭhahi. Sā aggijālā⁴ sakalabhājanaṃ taṭataṭāyantaṃ jhāyati. Sā taṃ disvā

1. Paripisetvā (Sī), paribhuñjāpetvā (I, Ka)

2. Sāsane (I, Ka)

3. Yathāsukhaṃ (I, Ka)

4. Tāya aggijālāya (Sī)

tadevārammaṇaṃ katvā suṭṭhutaṃ aniccataṃ upaṭṭhahantaṃ upadhāretvā tato tattha dukkhāniccānattatañca āropetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā anukkamena ussukkāpetvā maggapaṭipāṭiyā anāgāmiphale paṭiṭṭhahi. Sā tato paṭṭhāya ābharaṇaṃ vā alaṅkāraṃ vā na dhāreti, sā sāmikena “kasmā tvaṃ bhadde idāni pubbe viya ābharaṇaṃ vā alaṅkāraṃ vā na dhāresi”¹ ti vuttā¹ attano gihibhāve abhabbabbhāvaṃ ārocetvā pabbajjaṃ anujānāpesi. So Visākho upāsako viya dhammadinnaṃ mahatā parihārena Mahāpajāpatigotamiyā santikaṃ netvā “imaṃ ayye pabbājethā”² ti āha. Atha Mahāpajāpatigotamī taṃ pabbājetvā upasampādetvā vihāraṃ netvā Satthāraṃ dassesi. Satthāpissā pakatiyā diṭṭhārammaṇameva vibhāvento “**sukhaṃ supāhī**”³ ti gāthamāha.

Tattha **sukhanti** bhāvanapūmsakaniddeso. **Supāhī**ti āṇattivacanaṃ. **Theriketi** āmantanavacanaṃ. **Katvā coḷena pārutā**ti appicchatāya niyojanaṃ. **Upasanto hi te rāgoti** paṭipattikittanaṃ. **Sukkhadākaṃvā**ti upasametabbassa kilesassa asārabhāvanidassanaṃ. **Kumbhiyanti** tadādhārassa aniccatucchādhāvanidassanaṃ.

Sukhanti cetam itṭhādhivacanaṃ, sukhena nidukkhā hutvāti attho. **Supāhī**ti nipajjanidassanañcetaṃ catunnaṃ iriyāpathānaṃ, tasmā cattāropi iriyāpathe sukheneva kappehi sukhaṃ viharāti attho. **Theriketi** idam yadipi tassā nāmakittanaṃ, pacurena anvatthasaññābhāvato pana thire sāsane thirabhāvappatte, thirehi silādidhammehi samannāgateti attho. **Katvā coḷena pārutā**ti paṃsukūlacolehi cīvaram katvā acchāditasarīrā taṃ nivatthā ceva pārutā ca. **Upasanto hi te rāgoti** hi-saddo hetvattho, yasmā tava santāne uppajjanakakāmarāgo upasanto anāgāmimaggañāṇagginā daḍḍho, idāni tadavasesaṃ rāgaṃ aggamaggañāṇagginā dahetvā sukhaṃ supāhīti adhippāyo. **Sukkhadākaṃva kumbhiyanti** yathā taṃ pakke bhājane appakaṃ dākabyañjanaṃ mahatiyā aggijālāya paccamānaṃ jhāyitvā sussantaṃ vūpasammati, yathā vā udakamisse dākabyañjane uddhanaṃ āropetvā paccamāne uduke vijjamāne taṃ cicciṭṭayati ciṭṭiṭṭayati,

udake pana chinne upasantameva hoti, evaṃ tava santāne kāmarāgo
upasanto itarampi vūpasametvā sukhaṃ supāhīti.

Therī indriyānaṃ paripākaṃ gatattā¹ Satthu desanāvilāsena ca
gāthāpariyosāne saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ
Apadāne²—

“Koṇāgamanabuddhassa, maṇḍapo kārīto mayā.
Dhuvāṃ ticīvaramdāsīm, Buddhassa lokabandhuno.
Yaṃ yaṃ janapadaṃ yāmi, nigame rājadhāniyo.
Sabbattha pūjito homi, puññakammassidaṃ phalaṃ.
Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā.
Nāgīva bandhanaṃ chetvā, viharāmi anāsavā.
Svāgataṃ vata me āsi, Buddhasettṭhassa santike.
Tisso vijjā anuppattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
Paṭisambhidā catasso, vimokkhāpi ca aṭṭhime.
Chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā therī udānentī tameva gāthaṃ abhāsi, tenāyaṃ
gāthā tassā theriyā gāthā ahosi. Tattha theriyā vuttagāthāya anavaseso rāgo
pariggahito aggamaggena tassa vūpasamassa adhippetattā.
Rāgavūpasameneva cettha sabbesampi kilesānaṃ vūpasamo vuttoti
daṭṭhabbaṃ tadekaṭṭhatāya sabbesaṃ kilesadhammānaṃ vūpasamasiddhito.
Tathā hi vuccati—

“Uddhaccavicikicchāhi, yo moho sahajo mato.
Pahānekaṭṭhabhāvena, rāgena saraṇo³ hi so”ti.

Yathā cettha sabbesaṃ saṃkilesānaṃ vūpasamo vutto, evaṃ
sabbatthāpi tesāṃ vūpasamo vuttoti veditabbaṃ pubbabhāge tadanavasena,
samathavipassanākkhaṇe vikkhambhanavasena, maggakkhaṇe
samucchedavasena, phalakkhaṇe paṭippassaddhivasena vūpasamasiddhito.
Tena catubbidhassāpi pahānassa siddhi

1. Yathāparipākaṃ katattā (I, Ka)

2. Khu 4. 189 piṭṭhādīsu.

3. Saraṇe (Ka)

veditabbā. Tattha tadaṅgappahānena sīlasampadāsiddhi,
 vikkhambhanapahānena samādhisampadāsiddhi, itarehi paññāsampadāsiddhi
 dassitā hoti pahānābhisamayopasijjhanato¹. Yathā bhāvanābhisamayam
 sādheti tasmim asati tadabhāvato, tathā sacchikiriyābhisamayam
 pariññābhisamayañca sādheti evāti. Caturābhisamayāsiddhiyā tisso sikkhā,
 paṭipattiyā tivīdhakalyāṇatā, sattavisuddhiyo ca paripuṇṇā imāya gāthāya
 pakāsītā hontīti veditabbarū. **Aññatarātherī** apaññātā nāmagottādivasena
 apākaṭā, ekā therī lakkhaṇasampannā bhikkhunī imam gātham abhāsīti
 adhippāyo.

Aññatarātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Muttātherīgāthāvaṇṇanā

2. “Mutte muccassu yogehi, cando rāhuggahā iva.

Vippamuttana cittaena, anaṇā bhuñja piṇḍakan”ti—

ayam katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayam kusalam upacinantī
 Vipassissa Bhagavato kāle kulagehe nibbattitvā viññutam patvā ekadivasam
 Satthāraṇ rathiyam gacchantam disvā pasannamānasā pañcapaṭiṭṭhitena
 vanditvā pītivegena Satthu pādamūle avakujjā nipajji. Sā tena
 puññakammena devaloke nibbattitvā aparāparam sugatīsuveva saṃsarantī
 imasmim Buddhuppāde Sāvatthiyam brāhmaṇamahāsālakule nibbatti,
Muttātissā nāmaṇ ahoṣi. Sā upanissayasampannatāya vīsativassakāle
 Mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajitvā sikkhamānāva hutvā
 kammaṭṭhānaṇ kathāpetvā vipassanāya kammaṇ karoti. Sā ekadivasam
 bhattakiccaṇ katvā piṇḍapātapaṭikkantā therīnaṇ bhikkhunīnaṇ vattam
 dassetvā divāṭṭhānaṇ gantvā raho nisinnā vipassanāya manasikāraṇ ārabhi.
 Satthā surabhiḡandhakuṭiyā nisinnova obhāsaṇ vissajjetvā tassā purato
 nisinno viya attānaṇ dassetvā “**mutte muccassu yogehī**”ti imam gāthamāha.

1. Pahānābhisamayo ca sijjhanto (I, Ka)

Tattha **mutteti** tassā ālapanam. **Muccassu yogehīti** maggapaṭipāṭiyā kāmāyogādīhi catūhi yogehi mucca, tehi vimuttacittā hohi. Yathā kim?
Cando rāhuggahā ivāti rāhusaṅkhātō¹ gahato cando viya upakkilesato muccassu. **Vippamuttena cittenāti** ariyamaggena samucchadavimuttiyā suṭṭhu vimuttena cittena, itthambhūtalakkhaṇe cetam karaṇavacanam. **Anaṇā bhuñja piṇḍakanti** kilesa-īnam pahāya anaṇā hutvā raṭṭhapiṇḍam bhuñjeyyāsi. Yo hi kilese appahāya Satthārā anuññātapaccaye paribhuñjati, so sāṇo paribhuñjati nāma. Yathāha āyasmā Bākulo “sattāhameva kho aham āvuso sāṇo² raṭṭhapiṇḍam bhuñjin”ti³ tasmā sāsane pabbajitena kāmācchandādi-īnam pahānāya anaṇena hutvā saddhādeyyam paribhuñjitabham. **Piṇḍakanti** desanāsīsameva, cattāropi paccayeti attho. **Abhiṇham ovadatīti** ariyamaggappattiyā upakkilese visodhento bahuso ovādam deti.

Sā tasmim ovāde ṭhatvā nacirasseva arahattam pāpuṇi. Tena vuttam **Apadāne**⁴—

“Vipassissa Bhagavato⁵, Lokajetṭhassa tādino.

Rathiyam paṭipannassa, tārayantassa pāṇino.

Gharato nikkhamitvāna, avakujjā nipajjaham.

Anukampako Lokanātho, sirasi akkamī mama.

Akkamitvāna sirasi, agamā Lokanāyako.

Tena cittappasādena, Tusitam agamāsaham.

Kilesā jhāpitā mayham -pa- katam Buddhassa sāsanan”ti.

Arahattam pana patvā sā tameva gātham udānesi. Paripuṇṇasikkhā upasampajjitvā aparabhāge parinibbānakālepi tameva gātham paccabhāsīti⁶.

Muttātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Rāhusaṅkhātato (Sī, I)

2. Saraṇo (Ma 3. 168 piṭṭhe.)

3. Ma 3. 168 piṭṭhe.

4. Khu 4. 190 piṭṭhe.

5. Koṇḍañṇassa Bhagavato (Sī)

6. Ajjhabhāsīti (Ka)

3. Puṇṇātherīgāthāvaṇṇanā

Puṇṇe pūrassu dhammehīti Puṇṇāya nāma sikkhamānāya gāthā.
 Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ
 kusalaṃ upacinantī Buddhasuññe loke Candabhāgāya nadiyā tīre
 Kinnarayoniyāṃ nibbattā ekadivasaṃ tattha aññatarāṃ Paccekabuddhaṃ
 disvā pasannamānasā naḷamālāya taṃ pūjetvā añjalim paggayha aṭṭhāsi. Sā
 tena puññakammena sugatīsuveva saṃsarantī imasmim Buddhuppāde
 Sāvattiyaṃ gahapatimahāsālakule nibbatti, **Puṇṇātissā** nāmaṃ ahosi. Sā
 upanissayasampannatāya vīsativassāni vasamānā Mahāpajāpatigotamiyā
 santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā pabbajitvā sikkhamānā eva hutvā
 vipassanaṃ ārabhi. Satthā tassā gandhakuṭiyāṃ nisinno eva obhāsaṃ
 vissajjetvā—

3. “Puṇṇe pūrassu dhammehi, cando pannaraseriva.

Paripuṇṇāya paññāya, tamokhandhaṃ padālayā”ti—

imaṃ gāthamāha.

Tattha **puṇṇeti** tassā ālapanāṃ. **Pūrassu dhammehīti**
 sattatimsabodhipakkhiyadhammehi paripuṇṇā hohi. **Cando pannaraserivāti**
 ra-kāro padasandhikaro. Pannarase puṇṇamāsiyaṃ sabbāhi kalāhi paripuṇṇo
 cando viya. **Paripuṇṇāya paññāyāti** soḷasannaṃ kiccānaṃ pāripūriyā
 paripuṇṇāya arahattamaggapaññāya. **Tamokhandhaṃ padālayāti**
 mohakkhandhaṃ anavasesato bhinda samucchinda,
 mohakkhandhapadālanena saheva sabbepi kilesā padālitā hontīti.

Sā taṃ gāthaṃ sutvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Tena
 vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Candabhāgānadītīre, ahosiṃ Kinnarī tadā.

Addasaṃ virajaṃ Buddhaṃ, Sayambhumaṃ aparājitam.

Pasannacittā sumanā, vedajātā katañjalī.

Naḷamālaṃ gahetvāna, Sayambhumaṃ abhipūjayim.

1. Khu 4. 190 piṭṭhādīsu.

Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.
Jahitvā Kinnarīdehaṃ, agacchim tidasam gatim.

Chattimsadevarājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
Dasannaṃ cakkavattīnaṃ, Mahesittamakārayim.
Samvejetvāna me cittaṃ, pabbajim anagāriyam.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā.
Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

Catunnavutito kappe, yaṃ pupphamabhipūjayim.
Duggatim nābhijānāmi, pupphapūjāyidaṃ phalaṃ.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanam”ti.

Arahattaṃ pana patvā sā therī tameva gāthaṃ udānesi. Ayameva cassā
aññābyākaraṇagāthā ahoṣīti.

Puṇṇātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Tissātherīgāthāvaṇṇanā

Tisse sikkhassu sikkhāyāti Tissāya sikkhamānāya gāthā. Ayampi
purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭupanissayaṃ kusalaṃ
upacinitvā sambhatakusalapaccayā¹ imasmim Buddhuppāde
Kapilavatthusmim Sakyarājakule nibbattitvā vayappattā bodhisattassa
orodhabhūtā pacchā Mahāpajāpatigotamiyā saddhim nikkhamitvā pabbajitvā
vipassanāya kammaṃ karoti. Tassā Satthā heṭṭhā vuttanayeneva obhāsaṃ
vissajjetvā—

4. “Tisse sikkhassu sikkhāya, mā taṃ yogā upaccagum.
Sabbayogavisamyuttā, cara loke anāsava”ti—

gāthaṃ abhāsi.

Tattha **tisseti** tassā ālapanam. **Sikkhassu sikkhāyāti** adhisīlasikkhādikāya
tividhāya sikkhāya sikkha, maggasampayuttā tisso

1. Kusalasañcayā (Sī)

sikkhāyo sampādehīti attho. Idāni tāsāṃ sampādane kāraṇamāha “**mā taṃ yogā upaccagun**”ti manussattaṃ, indriyāvekallaṃ, Buddhuppādo, saddhāpaṭilābhoti ime yogā samayā dullabhakkhaṇā taṃ mā atikkamuṃ. Kāmayogādayo eva vā cattāro **yogā** taṃ **mā¹ upaccagun** mā abhibhaveyyuṃ. **Sabbayogavisam**yuttāti sabbehi kāmayogādīhi yogehi vimuttā tato eva anāsavā hutvā loka cara, diṭṭhasukhavihārena viharāhīti attho.

Sā taṃ gāthaṃ sutvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇīti-ādinayo heṭṭhā vuttanayeneva veditabbo.

Tissātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5-10. Tissāditherīgāthāvaṇṇanā

Tisse yuñjassu dhammehīti Tissāya theriyā gāthā. Tassā vatthu **Tissāsikkhamānāya** vatthusadisāṃ. Ayaṃ pana therī hutvā arahattaṃ pāpuṇi. Yathā ca ayaṃ, evaṃ ito paraṃ **Dhīrā, Vīrā, Mittā, Bhadrā, Upasamā**ti pañcannaṃ therīnaṃ vatthu ekasadisameva. Sabbāpi imā Kapilavatthuvāsiniyo bodhisattassa orodhabhūtā Mahāpajāpatigotamiyā saddhiṃ nikkhantā obhāsagāthāya ca arahattaṃ pattā ṭhapetvā sattamiṃ. Sā pana obhāsagāthāya vinā pageva² Satthu santike laddhaṃ ovādaṃ nissāya vipassanaṃ ussukāpetvā arahattaṃ pāpuṇitvā udānavasena “vīrā vīrehī”ti³ gāthaṃ abhāsi. Itarāpi arahattaṃ patvā⁴—

5. “Tisse yuñjassu dhammehi, khaṇo taṃ mā upaccagā.
Khaṇātītā hi socanti, nirayamhi samappitā.

6. Dhīre nirodhaṃ phusehi, saññāvūpasamaṃ sukhaṃ.
Ārādhayāhi nibbānaṃ, yogakkhemamanuttaraṃ.

1. Taṃ cattāro yogā mā (sabbattha)

2. Saṃvegaṃ (Sī, Ka)

3. Dhīrā dhīrehīti (Ka)

4. Arahattaṃ patvā imāya gāthāya abhāsi (Ka)

7. Vīrā vīrehi dhammehi, bhikkhunī bhāvitindriyā.
Dhāreti antimaṃ dehaṃ, jetvā māraṃ savāhanaṃ.

8. Saddhāya pabbajitvāna, mitte mittaratā bhava.
Bhāvehi kusale dhamme, yogakkhemassa pattiya.

9. Saddhāya pabbajitvāna, Bhadre Bhadraratā bhava.
Bhāvehi kusale dhamme, yogakkhemamanuttaraṃ.

10. Upasame tare oghaṃ, maccudheyyaṃ suduttaraṃ.
Dhārehi antimaṃ dehaṃ, jetvā māraṃ savāhanan”ti—

gāthāyo abhāsimsu.

Tattha **yuñjassu dhammehī**ti samathavipassanādhammehi ariyehi bodhipakkhiyadhammehi ca yuñja yogaṃ karohi. **Khaṇo taṃ mā upaccagāti** yo evaṃ yogabhāvanaṃ na karoti, taṃ puggalaṃ patirūpadese uppattikkhaṇo, channaṃ āyatanānaṃ avekallakkhaṇo, Buddhuppādakkaṇo, saddhāya paṭiladdhakkhaṇo, sabbopi ayaṃ khaṇo atikkamati nāma. So khaṇo taṃ mā atikkami. **Khaṇātītāti** ye hi khaṇaṃ atītā, ye ca puggale so khaṇo atīto, te nirayamhi samappitā hutvā socanti, tattha nibbattitvā mahādukkhaṃ paccanubhavantīti attho.

Nirodhaṃ phusehīti kilesanirodhaṃ phussa paṭilabha.
Saññāvūpasamaṃ sukhaṃ, ārādhayāhi nibbānanti kāmasaññādīnaṃ pāpasaññānaṃ upasamanimittaṃ accantasukhaṃ nibbānaṃ ārādhehi.

Vīrā Vīrehi dhammehīti vīriyapadhānatāya vīrehi tejjassadehi ariyamaggadhammehi **bhāvitindriyā** vaḍḍhitasaddhādi-indriyā Vīrā bhikkhunī vatthukāmehi savāhanaṃ kilesamāraṃ jivitvā āyatim punabbhavābhāvato antimaṃ dehaṃ dhāretīti therī aññaṃ viya katvā attānaṃ dasseti.

Mitteti taṃ ālapati. **Mittaratāti** kalyāṇamittesu abhiraṭā. Tattha sakkārasammānakaraṇatā hohi. **Bhāvehi kusale dhammeti** ariyamaggadhamme vaḍḍhehi. **Yogakkhemassāti** arahattassa nibbānassa ca pattiya adhigamāya.

Bhadreti taṃ ālapati. **Bhadraratā**ti bhadresu sīlādidhammesu ratā abhiratā hohi. **Yogakkhemamanuttaranti** catūhi yogehi khemaṃ anupaddavaṃ¹ anuttaraṃ nibbānaṃ, tassa pattiya kusale bodhipakkhiyadhamme bhāvehīti attho.

Upasameti taṃ ālapati. **Tare oghaṃ maccu dheyyaṃ suduttaranti** maccu ettha dhīyatīti maccudheyyaṃ, anupacitakusalasambhārehi suṭṭhu duttaranti suduttaraṃ, saṃsāramahoghaṃ **tare** ariyamaggaṇāvāya tareyyāsi². **Dhārehi antimāṃ dehanti** tassa taraṇeneva antimadehadharā hohīti attho.

Tissāditherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhitā paṭhamavaggavaṇṇanā.

11. Muttātherīgāthāvaṇṇanā

Sumuttā sādhumuttāmhīti-ādikā Muttātheriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava kusalaṃ upacinitvā imasmiṃ Buddhuppāde Kosalajanapade **Oghātakassa** nāma daliddabrāhmaṇassa dhītā hutvā nibbatti, taṃ vayappattakāle mātāpitara ekassa khujjabrāhmaṇassa adamsu. Sā tena gharāvāsaṃ arocantī taṃ anujānāpetvā pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karoti. Tassā bahiddhārammaṇesu cittaṃ vidhāvati, sā taṃ niggaṇhantī “sumuttā sādhumuttāmhī”ti gāthaṃ vadantīyeva vipassanaṃ ussukkāpetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**³—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammesu cakkhumā.

Pāṇine anugaṇhanto, piṇḍāya pāvisī puram.

Tassa āgacchato Satthu, sabbe nagaravāsino.

Haṭṭhatuṭṭhā samāgantvā, vālikā ākirimsu te.

Vīthisammajjanaṃ katvā, kadalipuṇṇakaddhaje.

Dhūmaṃ⁴ cuṇṇaṃ ca māsaṃ⁵ ca, sakkāraṃ kacca Satthuno.

1. Anupaddutaṃ (Sī)

2. Tāressāmi (I)

3. Natthi Pāliyaṃ.

4. Dhūpaṃ (Sī)

5. Mālaṃ (Sī)

Maṇḍapaṃ paṭiyādetvā, nimantetvā vināyakam.
 Mahādānam daditvāna, sambodhiṃ abhipatthayi.
 Padumuttaro mahāvīro, hārako sabbapāṇinam.
 Anumodaniyaṃ katvā, byākāsi aggapuggalo.
 Satasahassee atikkante, kappo hessati bhaddako.
 Bhavābhavā sukhaṃ laddhā, pāpuṇissasi bodhiyaṃ.
 Hatthakammaṇa ye keci, katāvī naranāriyo.
 Anāgatamhi addhāne, sabbā hessanti sammukhā.
 Tena kammavipākena, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Uppannadevabhavane, tuyhaṃ tā paricārikā.
 Dibbaṃ sukhamasaṅkhyeyaṃ, mānusaṇa asaṅkhiyaṃ.
 Anubhonti ciraṃ kālāṃ, saṃsarimha bhavābhavā.
 Satasahassito kappe, yaṃ kammamakariṃ tadā.
 Sukhumālā manusse, atho devapuresu ca.
 Rūpaṃ bhogaṃ yasaṃ āyuraṃ, atho kittisukhaṃ piyaṃ.
 Labhāmi satataṃ sabbāṃ, sukataṃ kammāsaṃpadāṃ.
 Pacchime bhavāsaṃpatte, jātāhaṃ brāhmaṇe kule.
 Sukhumālahatthapādā, ramaṇiye nivesane.
 Sabbakālampi pathavī, na passāmanalaṅkataṃ.
 Cikkhalla bhūmiṃ asuciṃ, na passāmi kudācanaṃ.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā udānenti—

11. “Sumuttā sādhumuttāṃhi, tīhi khujjehi muttiyā.
 Udukkhalena musalena, patinā khujjakena ca.
 Muttāṃhi jātimaraṇā, bhavanetti samūhatā”ti—

imaṃ gāthaṃ abhāsi.

Tattha **sumuttā**ti suṭṭhu muttā. **Sādhumuttāmhī**ti sādhu sammadeva muttā amhi. Kuto pana sumuttā sādhumuttāti āha “**tīhi khujjehi muttiyā**ti, tīhi vaṅkakehi parimuttiyāti attho. Idāni tāni sarūpato dassentī “**udukkhalena musalena, patinā khujjakena cā**”ti āha. Udukkhale hi dhaññaṃ pakkhipantiyā parivattentiya musalena koṭṭentiya ca piṭṭhi onāmetabbā hotīti khujjakaraṇahetutāya tadubhayaṃ “khujjan”ti vuttaṃ. Sāmiko panassā khujjo eva, idāni yassā muttiyā nidassanavasena tīhi khujjehi mutti¹ vuttā, tameva dassentī “**muttāmhī jātīmaraṇā**”ti vatvā tattha kāraṇamāha “**bhavanetti samūhatā**”ti. Tasattho—na kevalamahaṃ tīhi khujjehi eva muttā, atha kho sabbasmā jātīmaraṇāpi², yasmā sabbassāpi bhavassa netti nāyikā taṇhā aggamaggena mayā samugghāṭitāti.

Muttātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Dhammadinnātherīgāthāvaṇṇanā

Chandajātā avasāyīti Dhammadinnātheriyā gāthā. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare parādhīnavuttikā hutvā jīvanti nirodhato vuṭṭhitassa aggasāvakassa pūjāsakkārapubbakaṃ dānaṃ datvā devaloke nibbattā. Tato cavitvā devamanussesu saṃsaranāti **Phussassa** Bhagavato kāle Satthu vemātikabhātikānaṃ³ kammikassa gehe vasamānā dānaṃ paṭicca “ekam dehī”ti sāmikena vutte dve denti bahum puññaṃ katvā Kassapabuddhakāle **Kikissa** Kāsikarañño gehe paṭisandhim gahetvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā vīsativassasahassāni brahmacariyaṃ caritvā ekam Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsaranāti imasmim Buddhuppāde Rājagahe kulagehe nibbattitvā vayappattā Visākhassa seṭṭhino gehaṃ gatā.

Athekadivasam Visākho seṭṭhi Satthu santike dhammaṃ sutvā anāgāmī hutvā gharaṃ gantvā pāsādaṃ abhiruhanto sopānamatthake ṭhitāya Dhammadinnāya pasāritahatthaṃ anālambitvāva pāsādaṃ abhiruhitvā

1. Muttā (Ka) 2. Jārāmaraṇāpi (Sī, Ka) 3. Vemātikabhātikabhātikānaṃ (Ka)

bhuñjamānopi tuṇhībhūtova bhuñji. Dhammadinnā taṃ upadhāretvā
 “ayyaputta kasmā tvaṃ ajja mama hatthaṃ nālambi, bhuñjamānopi na kiñci
 kathesi, atthi nu kho koci mayhaṃ doso”ti āha. Visākho “Dhammadinne na
 te doso atthi, ahaṃ pana ajja paṭṭhāya itthisarīraṃ phusituṃ āhāre ca
 lolabhāvaṃ kātuṃ anaraho, tādiso mayā dhammo paṭividdho. Tvaṃ pana
 sace icchasi, imasmimyeva gehe vasa. No ce icchasi, yattakena dhanena te
 attho, tattakaṃ gahetvā kulagharaṃ gacchāhi”ti āha. Nāhaṃ ayyaputta tayā
 vantavamaṇaṃ ācamissāmi, pabbajjaṃ me anujānāhi. Visākho “sādhu
 Dhammadinne”ti taṃ suvaṇṇasivikāya bhikkhuni-upassayaṃ pesesi. Sā
 pabbajitvā kammaṭṭhānaṃ gahetvā katipāhaṃ tattha vasitvā vivekavāsaṃ
 vasitukāma ācariyupajjhāyānaṃ santikaṃ gantvā “ayyā ākiṇṇaṭṭhāne
 mayhaṃ cittaṃ na ramati, gāmakāvāsaṃ gacchāmi”ti āha. Bhikkhuniyo taṃ
 gāmakāvāsaṃ nayimsu. Sā tattha vasantī atīte madditasāṅkhārātāya na
 cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pāragū.

Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.

Tadāhaṃ Haṃsavatiyaṃ, kule aññatare ahuṃ.

Parakammakārī āsiṃ, nipakā sīlasaṃvutā.

Padumuttarabuddhassa, Sujāto aggasāvako.

Vihārā abhinikkhamma, piṇḍapātāya gacchati.

Ghaṭaṃ gahetvā gacchantī, tadā udakahārikā.

Taṃ disvā adadaṃ pūpaṃ, pasannā sehi pāṇibhi.

Paṭiggahetvā tattheva, nisinno paribhuñji so.

Tato netvāna taṃ gehaṃ, adāsiṃ tassa bhojanaṃ.

Tato me ayyako tuṭṭho, akārī suṇisaṃ sakaṃ.

Sassuyā saha gantvāna, Sambuddhaṃ abhivādayim.

1. Khu 4. 247 piṭṭhādīsu.

Tadā so dhammakathikaṃ, bhikkhuniṃ parikittayaṃ.

Ṭhapesi etadaggamhi, taṃ sutvā muditā ahaṃ.

Nimantayitvā sugataṃ, sasaṃghaṃ Lokanāyakaṃ.

Mahādānaṃ daditvāna, taṃ ṭhānamabhipatthayim.

Tato maṃ Sugato āha, ghananinnādasussaro.

Mamupaṭṭhānanirate, sasaṃghaparivesike.

Saddhammassavane yutte, guṇavaddhitamānase.

Bhadde bhavassu muditā, lacchase paṇidhīphalaṃ.

Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.

Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.

Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.

Dhammadinnāti nāmena, hessati Satthu sāvikā.

Taṃ sutvā muditā hutvā, yāvajīvaṃ Mahāmuniṃ.

Mettacittā paricarim, paccayehi vināyakaṃ.

Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.

Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatisamagacchahaṃ.

Imamhi bhaddake kappe, Brahmabandhu mahāyaso.

Kassapo nāma gottena, uppajji vadatāṃ varo.

Upaṭṭhāko Mahesissa, tadā āsi narissaro.

Kāsirājā Kikī nāma, Bārāṇasipuruttame.

Chaṭṭhā tassāsa'haṃ dhītā, sudhammā iti vissutā.

Dhammaṃ sutvā jinaggassa, pabbajjaṃ samarocayim.

Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayaṃ.

Vīsavassahassāni, vicarimha atanditā.

Komāribrahmacariyaṃ, rājakaññā sukhedhitā.

Buddhopaṭṭhānaniratā, muditā satta dhītarō.

Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā.
 Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṅghadāyikā.
 Khemā Uppalavaṇṇā ca, Paṭācārā ca Kuṇḍalā.
 Gotamī ca ahañceva, Visākhā hoti sattamī.
 Tehi kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatisamagacchahaṃ.
 Pacchime ca bhava dāni, Giribbajapuruttame.
 Jātā seṭṭhikule phīte, sabbakāmasamiddhine.
 Yadā rūpaṇūpetā, paṭhame yobbane ṭhitā.
 Tadā parakulaṃ gantvā, vasiṃ sukhasamappitā.
 Upetvā lokasaraṇaṃ, suṇitvā dhammadesanaṃ.
 Anāgāmiphalaṃ patto, sāmiko me subuddhimā.
 Tadāhaṃ anujānetvā, pabbajim anagāriyaṃ.
 Na cereneva kālena, arahattapaṇipūṇim.
 Tadā upāsako so maṃ, upagantvā apucchatha.
 Gambhīre nipuṇe pañhe, te sabbe byākarim ahaṃ.
 Joni tasmim guṇe tuṭṭho, etadagge ṭhapesi maṃ.
 Bhikkhunim dhammakathikaṃ, nāññaṃ passāmi edisim.
 Dhammadinnā yathā dhīrā, evaṃ dhāretha bhikkhavo.
 Evāhaṃ paṇḍitā homi, nāyakenānukampitā.
 Pariciṇṇo mayā Satthā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
 Ohito garuko bhāro, bhavanetti samūhatā.
 Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṃ.
 So me attho anupatto, sabbasaṃyojanakkhayo.
 Iddhīsu ca vasī homi, dībbāya sotadhātuyā.
 Paracittāni jānāmi, Satthusāsana-kārikā.

Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ.

Khepetvā āsave sabbe, visuddhāsiṃ sunimmaḷā.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanā”ti.

Arahattaṃ pana patvā “mayhaṃ manāṃ matthakaṃ pattaṃ, idāni idha vasitvā kiṃ karissāmi, Rājagahameva gantvā Satthārañca vandissāmi, bahū ca me nātakā puññāni karissanti”ti bhikkhunīhi saddhiṃ Rājagahameva paccāgatā. Visākho tassā āgatabhāvaṃ sutvā tassā adhigamaṃ vīmaṃsanto pañcakkhandhādivasena pañhaṃ pucchi. Dhammadinnā sunisitena satthena kumudanāle chindantī viya pucchitaṃ pucchitaṃ pañhaṃ¹ vissajjesi, Visākho sabbaṃ pucchāvissajjananayaṃ² Satthu ārocesi, Satthā “paṇḍitā Visākha Dhammadinnā bhikkhunī”ti-ādinā taṃ pasaṃsanto sabbaññutaññāpēna saddhiṃ saṃsandetvā byakatabhāvaṃ pavedetvā tameva Cūḷavedallasuttaṃ³ aṭṭhuppattiṃ katvā taṃ dhammakathikānaṃ bhikkhunīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. Yadā pana sā tasmīṃ gāmakāvāse vasantī heṭṭhimamagge adhigantvā aggamaggaṭṭhāya vipassanaṃ paṭṭhapesi. Tadā—

12. “Chandajātā avasāyī, manasā ca phuṭā siyā.

Kāmesu appaṭibaddhacittā, uddhaṃsotāti vuccatī”ti—

imaṃ gāthaṃ abhāsi.

Tattha **chandajātā**ti aggaphalatthaṃ jātacchandā. **Avasāyī**ti avasāyo vuccati avasānaṃ niṭṭhānaṃ, tampi⁴ kāmesu appaṭibaddhacittatāya “uddhaṃsotā”ti vakkhamānattā samaṇakiccassa niṭṭhānaṃ veditabbaṃ, na yassa⁵ kassaci, tasmā padadvayenāpi appattamānasā anuttaraṃ yogakkhemaṃ patthayamānāti ayamatto vutto hoti. **Manasā ca phuṭā siyāti** heṭṭhimehi tīhi maggacittehi nibbānaṃ phuṭā phusitā bhavēyya. **Kāmesu appaṭibaddhacittā**ti anāgāminimaggavasena kāmesu na paṭibaddhacittā. **Uddhaṃsotāti** uddhameva maggasoto saṃsārasoto ca etissāti uddhaṃsotā. Anāgāmino hi yathā aggamaggo uppajjati, na añño, evaṃ avihādīsu uppannassa yāva akaniṭṭhā uddhameva uppatti hotīti.

Dhammadinnātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Pucchitaṃ pañhaṃ (I, Ka)

3. Ma 1. 373 piṭṭhādīsu.

5. Veditabbaṃ yassa (sabbattha)

2. Pucchāvissajjanaṃ (Ka)

4. Taṃ pana (Sī)

13. Visākhātherīgāthāvaṇṇanā

Karotha buddhasāsananti Visākhāya theriyā gāthā. Tassā vatthu Dhīrātheriyā vatthusadisameva. Sā arahattaṃ patvā vimuttisukhena vītināmentī—

13. “Karotha Buddhasāsanam, yaṃ katvā nānutappati.

Khippaṃ pādāni dhovivā, ekamante nisīdathā”ti—

imāya gāthāya aññaṃ byākāsi.

Tattha **karotha Buddhasāsananti** Buddhasāsanam ovāda-anusiṭṭhiṃ karotha, yathānusiṭṭham¹ paṭipajjathāti attho. **Yaṃ katvā nānutappatī** anusiṭṭhiṃ katvā karaṇahetu na anutappati takkarassa sammadeva adhippāyānaṃ samijjhanato. **Khippaṃ pādāni dhovivā, ekamante nisīdathāti** idaṃ yasmā sayam pacchābhattaṃ piṇḍapātaṭṭhikantā ācariyupajjhāyānaṃ vattaṃ dassetvā attano divāṭṭhāne pāde dhovivā raho nisinnā sadatthaṃ matthakaṃ pāpesi, tasmā tattha aññepi niyojenti avoca.

Visākhātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Sumanātherīgāthāvaṇṇanā

Dhātuyo dukkhato disvāti Sumanāya theriyā gāthā. Tassā vatthu Tissātheriyā vatthusadisaṃ. Imissāpi hi Satthā obhāsaṃ vissajjetvā purato nisinno viya attānaṃ dassetvā—

14. “Dhātuyo dukkhato disvā, mā jātiṃ punarāgami.

Bhave chandaṃ virājetvā, upasanta carissasī”ti—

imaṃ gāthamāha. Sā gāthāpariyosāne arahattaṃ pāpuṇi.

Tattha **dhātuyo dukkhato disvāti** sasantaṭṭhāpariyāpannā cakkhādidhātuyo itarāpi ca udayabbayaṭṭhāpāṭipāṇādinā “dukkhā”ti ñāṇacakkhunā disvā. **Mā jātiṃ punarāgamī**ti puna jātiṃ āyatim² punabbhavaṃ mā

1. Yathānusiṭṭhi (Sī)

2. Āyati (Sī, I)

upagacchi. **Bhave chandaṃ virājetvā**ti kāmabhavādike sabbasmiṃ bhave taṇhāchandaṃ virāgasāṅkhātena maggena pajahitvā. **Upasantaṃ carissasīti** sabbaso pahīnakilesatāya nibbutā viharissasi.

Ettha ca “dhātuyo dukkhato disvā”ti iminā dukkhānupassanāmukhena vipassanā dassitā. “Bhave chandaṃ virājetvā”ti iminā maggo, “upasantaṃ carissasī”ti iminā sa-upādisesā nibbānadhātu, “mā jātiṃ punarāgamī”ti iminā anupādisesā nibbānadhātu dassitāti daṭṭhabbāṃ.

Sumanātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

15. Uttarātherīgāthāvaṇṇanā

Kāyena saṃvutā āsinti Uttarāya theriyā gāthā. Tassāpi vatthu Tissātheriyā vatthusadisāṃ. Sāpi hi Sakyakulappasutā bodhisattassa orodhabhūtā Mahāpajāpatigotamiyā saddhiṃ nikkhantā otāsagāthāya arahattaṃ patvā pana—

15. “Kāyena saṃvutā āsiṃ, vācāya uda cetasā.

Samūlaṃ taṇhamabbuyha, sītibhūtāmi nibbutā”ti—

udānavasena tameva gāthaṃ¹ abhāsi.

Tattha **kāyena saṃvutā āsinti** kāyikena saṃvarena saṃvutā ahosiṃ. **Vācāyāti** vācasikena saṃvarena saṃvutā āsinti yojanā, padadvayenāpi sīlasaṃvaramāha. **Udāti** atha. **Cetasāti** samādhicittena², etena vipassanābhāvanamāha. **Samūlaṃ taṇhamabbuyhāti** sānusayaṃ, saha vā avijjāya taṇhaṃ uddharitvā. Avijjāya hi paṭicchāditādīnave bhavattaye taṇhā uppajjati.

Aparo nayo—**kāyena saṃvutāti** sammākammantena sabbaso micchākammantassa pahānā maggasaṃvareneva kāyena saṃvutā āsiṃ. **Vācāyāti** sammāvācāya sabbaso micchāvācāya pahānā maggasaṃvareneva vācāya saṃvutā āsinti attho. **Cetasāti** samādhinā.

1. Sayameva imaṃ gāthaṃ (Ka)

2. Adhicittena (Sī)

Cetosīsena hettha sammāsamādhi vutto, sammāsamādhiggahaṇeneva maggalakkhaṇena ekalakkhaṇā sammādiṭṭhi-ādayo maggadhammā gahitāva hontīti, maggasaṃvarena abhiijjhādikassa asaṃvarassa anavasesato pahānaṃ dassitaṃ hoti. Tenevāha “saṃūlaṃ taṇhamabbuyhā”ti. **Sītibhūtāmi nibbutā**ti sabbaso kilesapariḷāhābhāvena sītibhāvappatto anupādisesāya nibbānadhātuyā nibbutā amhīti.

Uttarātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

16. Vuḍḍhapabbajitasumanātherīgāthāvaṇṇanā

Sukhaṃ tvaṃ vuḍḍhike sehiti Sumanāya vuḍḍhapabbajitāya gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava kusalaṃ upacinitvā imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattiyaṃ Mahādosalarañño bhaginī hutvā nibbatti. Sā Satthārā rañño Pasenadissa Kosalassa “cattāro kho me mahārāja daharāti na uññātabbā”ti-ādinā¹ desitaṃ dhammaṃ sutvā laddhappasādā saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhāya pabbajitukāmāpi “ayyikaṃ paṭijaggissāmi”ti cirakālaṃ vītināmetvā aparabhāge ayyikāya kālaṅkatāya raññā saddhiṃ mahagghāni attharaṇapāvuraṇāni gāhāpetvā vihāraṃ gantvā saṃghassa dāpetvā Satthu santike dhammaṃ sutvā anāgāmiṃphale paṭiṭṭhitā pabbajjāṃ yāci. Satthā tassā ñāṇapariṇāmaṃ disvā—

16. “Sukhaṃ tvaṃ vuḍḍhike sehi, katvā coḷena pārutā.

Upasanto hi te rāgo, sītibhūtāsi nibbutā”ti—

imaṃ gāthaṃ abhāsi. Sā gāthāpariyosāne saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā udānavasena tameva gāthaṃ abhāsi. Idameva cassā aññābyākaraṇaṃ ahosi, sā tāvadeva pabbaji. Gāthāya pana **vuḍḍhiketi** vuḍḍhe, vayovuḍḍheti attho. Ayaṃ pana sīlādiguṇehipi vuḍḍhā, theriyā vuttagāthāya catutthapāde sītibhūtāsi nibbutāti yojetabbaṃ. Sesaṃ vuttanayameva.

Vuḍḍhapabbajitasumanātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Saṃ 1. 68 piṭṭhe.

17. Dhammātherīgāthāvaṇṇanā

Piṇḍapātaṃ caritvānāti Dhammāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinitvā sambhatapuññasambhārā imasmiṃ Buddhuppāde Sāvatthiyaṃ kulaghare nibbattitvā vayappattā patirūpassa sāmikassa gehaṃ gantvā¹ sāsane paṭiladdhasaddhā pabbajitukāmā hutvā sāmikena ananuññātā pacchā sāmike kālaṅkate pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī ekadivasaṃ bhikkhāya caritvā vihāraṃ āgacchantī paripatitvā tameva āramaṇaṃ katvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā—

17. “Piṇḍapātaṃ caritvāna, daṇḍamolubbha dubbalā.

Vedhamānehi gattehi, tattheva nipatiṃ chamā.

Disvā ādīnavaṃ kāye, atha cittaṃ vimucci me”ti—

udānavasena imaṃ gāthaṃ abhāsi.

Tattha **piṇḍapātaṃ caritvāna, daṇḍamolubbhāti** piṇḍapātathāya yaṭṭhiṃ upatthambhena nagare vicaritvā bhikkhāya āhiṇḍitvā. **Chamāti** chamāyaṃ bhūmiyaṃ, pādānaṃ avasena² bhūmiyaṃ nipatinti attho. **Disvā ādīnavaṃ kāyeti** asubhāniccadukkhānattatādīhi nānappakārehi sarīre dosaṃ paññācakkhunā disvā. **Atha cittaṃ vimucci meti** ādīnavānupassanāya parato pavattehi nibbidānupassanādīhi vikkhambhanavasena mama cittaṃ kilesaḥ vimuccitvā puna maggaphalehi yathākkamaṃ samucchadavasena ceva paṭippassaddhivasena ca sabbaso vimucci vimuttaṃ, na dānissā vimocetabbaṃ atthīti. Idameva cassā aññābyākaraṇaṃ ahoṣīti.

Dhammātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

18. Saṃghātherīgāthāvaṇṇanā

Hitvā ghare pabbajitvāti Saṃghāya theriyā gāthā. Tassā vatthu Dhīrātheriyā vatthusadisāṃ. Gāthā pana—

1. Gehaṃ gatā (Sī)

2. Avahanena (Ka)

18. “Hitvā ghare pabbajitvā, hitvā puttāṃ pasuṃ piyaṃ.

Hitvā rāgañca dosañca, avijjañca virājiya.

Samūlaṃ taṇhamabbuyha, upasantāmi nibbutā”ti—

gāthāṃ athāsi.

Tattha **hitvā**ti chaḍḍetvā. **Ghare**ti gehaṃ. Gharasaddo hi ekasmimpi abhidheyye kadāci bahūsu bījaṃ viya rūḷhivasena voharīyati. **Hitvā puttāṃ pasuṃ piyaṃ** piyāyitabbe putte ceva gomahimsādike pasū ca tappaṭibaddhachandarāgappahānena pahāya. **Hitvā rāgañca dosañcā**ti rajjanasabhāvaṃ rāgaṃ dussanasabhāvaṃ dosañca ariyamaggena samucchinditvā. **Avijjañca virājiyā**ti sabbākusalesu pubbaṅgamaṃ mohañca virājetvā maggena samugghāṭetvā icceva attho¹. Sesāṃ vuttanayameva.

Samghātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Iccevamattho (Sī)

2. Dukanipāta

1. Abhirūpanandātherīgāthāvaṇṇanā

Dukanipāte **āturaṃ asuciṃ pūṭinti**-ādikā Abhirūpanandāya sikkhamānāya gāthā. Ayaṃ kira Vipassissa Bhagavato kāle Bandhumatīnagare gahapatimahāsālassa dhītā hutvā Satthu santike dhammaṃ sutvā saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhitā Satthari parinibbute dhātucetiyaṃ¹ ratanapaṭimaṇḍitena suvaṇṇacchattena pūjaṃ katvā kālaṅkatvā sagge nibbattitvā aparāparaṃ sugatīsuyeva saṃsaranṭi imasmim Buddhuppāde Kapilavatthunagare Khemakassa Sakkassa aggamahesiyā kucchismiṃ nibbatti, **Nandātissā** nāmaṃ ahosi. Sā attabhāvassa ativiya rūpasobhaggappattiyā abhirūpā dassanīyā pāsādikā Abhirūpanandātveva paññāyittha. Tassā vayappattāya vāreyyadivaseyeva² varabhūto Sakyakumāro kālamakāsi. Atha naṃ mātāpitaro akāmaṃ pabbājesuṃ.

Sā pabbajitvāpi rūpaṃ nissāya uppannamadā “Satthā rūpaṃ vivaṇṇeti garahati anekapariyāyena rūpe ādīnavaṃ dasseti”ti Buddhupaṭṭhānaṃ na gacchati. Bhagavā tassā ñāṇaparipākamñatvā Mahāpajāpatiṃ āṇāpesi “sabbāpi bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ovādaṃ āgacchantu”ti. Sā attano vāre sampatte aññaṃ pesesi. Bhagavā “vāre sampatte attanāva āgantabbaṃ, na añña pesetabbā”ti āha. Sā Satthu āṇaṃ laṅghituṃ asakkonti bhikkhunīhi saddhiṃ Buddhupaṭṭhānaṃ agamāsi. Bhagavā iddhiyā ekaṃ abhirūpaṃ itthirūpaṃ māpetvā puna jarājiṇṇaṃ dassetvā saṃvegaṃ uppādetvā—

19. “Āturaṃ asuciṃ pūṭim, passa nande samussayaṃ.

Asubhāya cittaṃ bhāvehi, ekaggaṃ susamāhitaṃ.

20. Animittaṇca bhāvehi, mānānusayamujjaha.

Tato mānābhisamayā, upasantā carissasi”ti—

1. Ratanacetiyaṃ (Sī)

2. Dhareyyadivaseyeva (I)

imā dve gāthā abhāsi. Tāsaṃ attho heṭṭhā vuttanayo eva. Gāthāpariyosāne
Abhirūpanandā arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Nagare Bandhumatiyā, Bandhumā nāma khattiyo.
Tassa rañño ahuṃ bhariyā, ekajjhaṃ cārayāmaḥam.

Rahogatā nisīditvā, evaṃ cintesahaṃ tadā.
Ādāya gamanīyaṃ hi, kusalaṃ natthi me kataṃ.

Mahābhitāpaṃ kaṭukaṃ, ghorarūpaṃ sudāruṇaṃ.
Nirayaṃ nūna gacchāmi, ettha me natthi saṃsayo.

Evāhaṃ cintayitvāna, pahaṃsetvāna mānasam.
Rājānaṃ upagantvāna, idaṃ vacanamabravim.

Itthi nāma mayaṃ deva, purisānugatā sadā.
Ekaṃ me samaṇaṃ dehi, bhojayissāmi khattiya.

Adāsi me mahārājā², samaṇaṃ bhāvitindriyaṃ.
Tassa pattaṃ gahitvāna, paramannena pūrayim.

Pūrayitvā paramannaṃ, saḥassagghanakenahaṃ.
Vatthayugena chādetvā, adāsim tuṭṭhamānasā.

Tena kammena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca.
Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.

Saḥassaṃ devarājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
Saḥassaṃ cakkavattīnaṃ, Mahesittamakārayim.

Padesarajjaṃ vipulaṃ, gaṇanāto asaṅkhiyaṃ.
Nānāvidhaṃ bahuṃ puññaṃ, tassa kammaphalā³ tato.

Uppalasseva me vaṇṇā, abhirūpā sudassanā.
Itthi sabbaṅgasampannā, abhijātā jutindharā.

1. Natthidaṃ Pāliyaṃ, aṭṭhuppattiyā ca na sameti. Khu 4. 290 piṭṭhe pana
Abhirūpanandātherī-apadānaṃ atthi, aṭṭhuppattiyā ca sameti.

2. Tadā rājā (St)

3. Kammabalaṃ (Ka)

Pacchime bhavasampatte, ajāyīm Sākiye kule.
 Nārīsaḥassapāmokkhā, Suddhodanasutassahaṃ.
 Nibbinditvā agāre’haṃ, pabbajīm anagāriyaṃ.
 Sattamīm rattīm sampatvā, catusaccaṃ apāpuṇīm.
 Cīvarapiṇḍapātaṃ ca, paccayaṃ ca senāsaṇaṃ.
 Parimetuṃ na sakkomi, piṇḍapātassidaṃ phalaṃ.
 Yaṃ mayhaṃ purimaṃ kammaṃ, kusalaṃ janitaṃ Muni.
 Tuyhatthāya mahāvīra, paricīṇṇaṃ bahuṃ mayā.
 Ekatiṃse ito kappe, yaṃ dānamadadiṃ tadā.
 Duggatiṃ nābhijānāmi, piṇḍapātassidaṃ phalaṃ.
 Duve gatī pajānāmi, devattaṃ atha mānusaṃ.
 Aññaṃ gatiṃ na jānāmi, piṇḍapātassidaṃ phalaṃ.
 Ucce kule pajānāmi, tayo sāle mahādhane.
 Aññaṃ kulaṃ na jānāmi, piṇḍapātassidaṃ phalaṃ.
 Bhavābhaye saṃsaritvā, sukkamūlena coditā.
 Amanāpaṃ na passāmi, somanassakataṃ phalaṃ.
 Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā.
 Cetopariyaññaṇassa, vasī homi Mahāmune.
 Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ.
 Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.
 Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.
 Ñāṇaṃ mama mahāvīra, uppannaṃ tava santike.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsaṇaṃ”ti.

Arahattaṃ patvā pana sā sayampi udānavasena tāyeva gāthā abhāsi,
 idameva cassā aññābyākaraṇaṃ ahoṣīti.

Abhirūpanandātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Jentātherīgāthāvaṇṇanā

Ye ime satta bojjaṅgāti-ādikā Jentāya theriyā gāthā. Tassā atītaṃ paccuppannaṃca vatthu Abhirūpanandāvatthusadisam. Ayaṃ pana Vesāliyaṃ Licchavirājakule nibbattīti ayameva viseso. Satthārā desitaṃ dhammaṃ sutvā desanāpariyosāne arahattaṃ patvā attanā adhigataṃ visesaṃ paccavekkhitvā pītivasena—

21. “Ye ime satta bojjaṅgā, maggā nibbānapattiyā.

Bhāvitā te mayā sabbe, yathā Buddhena desitā.

22. Diṭṭho hi me so Bhagavā, antimoyaṃ samussayo.

Vikkhīṇo jātisaṃsāro, natthi dāni punabbhavo”ti—

imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **ye ime satta bojjaṅgā**ti ye ime satidhammavicayavīriyapītipassaddhisamādhi-upekkhāsāṅkhātā bodhiyā yathāvuttāya dhammasāmaggiyā, bodhissa vā bujjanakassa taṃsamaṅgino puggalassa aṅgabhūtattā “bojjaṅgā”ti laddhanāmā satta dhammā. **Maggā nibbānapattiyā**ti nibbānādhigamassa upāyabhūtā. **Bhāvitā te mayā sabbe, yathā Buddhena desitā**ti te sattatiṃsa bodhipakkhiyadhammā sabbepi mayā yathā Buddhena Bhagavatā desitā, tathā mayā¹ uppāditā ca vaḍḍhitā ca.

Diṭṭho hi me so Bhagavāti hi-saddo hetu-attho. Yasmā so Bhagavā dhammakāyo Sammāsambuddho attanā adhigata-ariyadhammadassanena diṭṭho, tasmā antimoyaṃ samussayoti yojanā. Ariyadhammadassanena hi Buddhā Bhagavanto aññe ca ariyā diṭṭhā nāma honti, na rūpakāyadassanamattena. Yathāha “yo kho Vakkali dhammaṃ passati, so maṃ passati”ti² ca “sutavā ca kho bhikkhave ariyasāvako ariyānaṃ dassāvī”ti³ ca ādi. Sesaṃ vuttanayameva.

Jentātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Tathā attano (I, Ka)

2. Saṃ 2. 98 piṭṭhe.

3. Ma 1. 11; Saṃ 2. 4 piṭṭhe.

3. Sumaṅgalamātuttherīgāthāvaṇṇanā

Sumuttikāti-ādikā Sumaṅgalamātāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava kusalaṃ upacinitvā imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattiyaṃ daliddakule nibbattitvā vayappattā aññatarassa naḷakārassa dinnā paṭhamagabbheyeva pacchimabhavikaṃ puttāṃ labhi, tassa **Sumaṅgaloti** nāmaṃ ahosi. Tato paṭṭhāya sā **Sumaṅgalamātā**ti paññāyittha. Yasmā panassā nāmagottaṃ na pākaṭaṃ, tasmā “aññatarā therī bhikkhunī apaññatā”ti Pāḷiyaṃ vuttaṃ. Sopissā putto viññutaṃ patto pabbajitvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā **Sumaṅgalattheroti** pākaṭo ahosi. Tassa mātā bhikkhunīsu pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī ekadivasaṃ gihikāle attanā laddhadukkhaṃ¹ paccavekkhitvā saṃvegajātā vipassanaṃ vadḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā udānenti—

23. “Sumuttikā sumuttikā, sādhumuttikāṃhi musalassa.

Ahiriko me chattaṃ vāpi, ukkhalikā me deḍḍubhaṃ vāti.

24. Rāgañca ahaṃ dosañca, cicciṭi cicciṭi vihanāmi.

Sā rukkhamaṇupagamma, ‘aho sukhaṃ’ti sukhaṭo jhāyāmi”ti—

imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **sumuttikā**ti sumuttā. Ka-kāro padapūraṇamattaṃ, suṭṭhu muttā vatāti attho. Sā sāsane attanā paṭiladdhasampattiṃ disvā pasādasasena, tassā vā pasamsāvasena āmantetvā vuttaṃ “sumuttikā sumuttikā”ti. Yaṃ pana gihikāle visesato jigucchati, tato vimuttiṃ dassenti “**sādhumuttikāṃhi**”ti-ādimāha. Tattha **sādhumuttikāṃhi**ti sammadeva muttā vata amhi.

Musalassāti musalato. Ayaṃ kira daliddabhāvena gihikāle sayameva musalakammaṃ karoti, tasmā evamāha. **Ahiriko meti** mama sāmiko ahiriko nillajjo, so mama na rucatiṭi vacanaseso. Pakatīyāva kāmesu virattacittatāya kāmādhimuttānaṃ pavattiṃ jigucchanti vadati. **Chattaṃ vāpi**ti jīvita hetukena kariyamānaṃ chattaṃ kampi me na rucatiṭi attho. Vā-saddo avuttasamuccayattho,

1. Pattadukkhaṃ (Sī, Ka)

tena peḷacaṅkoṭakādīm saṅgaṇhāti. Veḷudaṇḍādīni gahetvā divase divase chattādīnaṃ karaṇavasena dukkhajīvitāṃ jigucchantī vadati. “Ahitako me vāto vātī”ti keci vatvā ahitako jarāvaho gihikāle mama sarīre vāto vāyatīti atthaṃ vadanti. Apare pana “ahitako paresaṃ duggandhataro ca mama sarīrato vāto vāyatī”ti atthaṃ vadanti. **Ukkhalikā me dedḍutaṃ vātīti** me mama bhattapacanabhājanaṃ cirapārivāsikabhāvena aparisuddhatāya udakasappagandhaṃ vāyati, tato ahaṃ sādhumuttikāmhīti yojanā.

Rāgañca ahaṃ dosañca, cicciṭi cicciṭīti vihanāmīti ahaṃ kilesajetṭhakaṃ rāgañca dosañca cicciṭi cicciṭīti iminā saddena saddhiṃ vihanāmi vināsemi, pajahāmīti¹attho. Sā kira attano sāmikaṃ jigucchantī tena divase divase phāliyamānānaṃ² sukkhānaṃ veḷudaṇḍādīnaṃ saddaṃ garahantī tassa pahānaṃ rāgadosapahānena samaṃ katvā avoca. **Sā rukkhāmūlamupagammāti** sā ahaṃ Sumaṅgalamātā vivittaṃ rukkhāmūlaṃ upasaṅkamitvā. **Sukhato jhāyāmīti** sukhanti jhāyāmi, kālena kālaṃ samāpajjantī phalasukhaṃ nibbānasukhañca paṭisaṃvediyamānā phalajjhānena jhāyāmīti attho. **Aho sukhanti** idaṃ panassā samāpattito pacchā pavattamanasikāravasena vuttaṃ, pubbābhogavasenātīpi yujjateva.

Sumaṅgalamātuttherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Aḍḍhakāsitherīgāthāvaṇṇanā

Yāva kāsijanapadoti-ādikā Aḍḍhakāsiyā theriyā gāthā. Ayaṃ kira Kassapassa Dasabalassa kāle kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā bhikkhunīnaṃ santikaṃ gantvā dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā pabbajitvā bhikkhunīsile ṭhitaṃ aññataraṃ paṭisambhidāppattaṃ khīṇāsavattheriṃ gaṇikāvādena akkositvā tato cutā niraye paccitvā imasmiṃ Buddhuppāde Kāsikaraṭṭhe ulāravibhave seṭṭhikule nibbattitvā vuddhippattā pubbe katassa vacīduccaritassa nissandena ṭhānato paribhaṭṭhā gaṇikā ahosi. Nāmena

1. Vijahāmīti (I)

2. Pīliyamānānaṃ (Ka)

Aḍḍhakāsī nāma, tassā pabbajjā ca dūtena upasampadā ca **Khandhake** āgatāyeva. Vuttaṃ hetam¹—

Tena kho pana samayena Aḍḍhakāsī gaṇikā bhikkhunīsu pabbajitā hoti, sā ca Sāvattthim gantukāmā hoti “Bhagavato santike upasampajjissāmī”ti. Assosum kho dhuttā “Aḍḍhakāsī kira gaṇikā Sāvattthim gantukāmā”ti. Te magge pariyuṭṭhiṃsu. Assosi kho Aḍḍhakāsī gaṇikā “dhuttā kira magge pariyuṭṭhitā”ti. Bhagavato santike dūtaṃ pāhesi “ahaṃ hi upasampajjitukāmā, kathaṃ nu kho mayā paṭipajjitabban”ti. Atha kho Bhagavā etasmiṃ nidāne etasmiṃ pakaraṇe dhammiṃ kathaṃ katvā bhikkhū āmantesi “anujānāmi bhikkhave dūtenapi upasampādetun”ti.

Evam laddhūpasampadā pana vipassanāya kammaṃ karontī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**²—

“Imamhi Bhaddake kappe, Brahmabandhu mahāyaso.

Kassapo nāma gottena, uppajji vadatam varo.

Tadāhaṃ pabbajitvāna, tassa Buddhassā sāsane.

Samvutā pātimokkhamhi, indriyesu ca pañcasu.

Mattaññunī ca asane, yuttā jāgariyepi ca.

Vasantī yuttayogāhaṃ, bhikkhunim vigatāsavaṃ.

Akkosim duṭṭhacittāhaṃ, gaṇiketi bhaṇim tadā.

Tena pāpena kammena, nirayamhi apaccisaṃ.

Tena kammāvasesena, ajāyim gaṇikākule.

Bahusova parādhīnā, pacchimāya ca jātiyaṃ.

Kāsīsu seṭṭhikulajā, brahmacārībalenahaṃ.

Accharā viya devesu, ahosiṃ rūpasampadā.

Disvāna dassanīyaṃ maṃ Giribbajapuruttame.

Gaṇikatte nivesesum, akkosanabalena me.

1. Vi 4. 471 piṭṭhe.

2. Khu 4. 292 piṭṭhādīsu.

Sāhaṃ sutvāna saddhammaṃ, Buddhasetṭhena desitaṃ.

Pubbavāsanasampannā, pabbajim anagāriyaṃ.

Tadūpasampadatthāya, gacchantī Jinasantikaṃ.

Magge dhutte ṭhite sutvā, labhim dūtopasampadaṃ.

Sabbakammaṃ parikkhīṇaṃ, puññaṃ pāpaṃ tatheva ca.

Sabbasaṃsāramuttiṇṇā, gaṇikattañca khepitaṃ.

Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā.

Cetopariyañāṇassa, vasī homi Mahāmune.

Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ.

Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.

Ñāṇaṃ mama mahāvīra, uppannaṃ tava santike.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanā”ti.

Arahattaṃ pana patvā udānavasena—

25. “Yāva Kāsijanapado, suṅko me tattako ahu.

Taṃ katvā negamo agghaṃ, aḍḍhenagghaṃ ṭhapesi maṃ.

26. Atha nibbindahaṃ rūpe, nibbindaṃ ca virajjahaṃ.

Mā puna jātisaṃsāraṃ, sandhāveyyaṃ punappunaṃ.

Tisso vijjā sacchikatā, kataṃ Buddhassa sāsanā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **yāva Kāsijanapado, suṅko me tattako ahūti** Kāsīsu janapadesu bhavo¹ suṅko Kāsijanapado, so yāva yattako, tattako mayhaṃ suṅko ahu ahosi. Kittako pana soti? Sahassamatto. Kāsiraṭṭhe kira tadā suṅkavasena ekadivasaṃ rañño uppajjanaka-āyo ahosi sahassamatto, imāyapi purisānaṃ hatthato ekadivasaṃ laddhadhanaṃ tattakaṃ. Tena vuttaṃ “yāva Kāsijanapado,

suñko me tattako ahū”ti. Sā pana Kāsisuñkapparimāṇatāya **Kāsī**ti samaññaṃ labhi. Tattha yebhuyyena manussā sahaṣṣaṃ dātuṃ asakkontā tato upaḍḍhaṃ datvā divasabhāgameva ramitvā gacchanti, tesāṃ vassenāyaṃ **Aḍḍhakāsī**ti paññāyittha. Tena vuttaṃ “**taṃ katvā negamo agghaṃ, aḍḍhenagghaṃ ṭhapesi maṃ**”ti. Taṃ pañcasatamattaṃ dhaṇaṃ agghaṃ katvā negamo nigamavāsijano itthiratanabhāvena anagghampi samānaṃ aḍḍhena agghaṃ nimittaṃ aḍḍhakāsīti samaññāvasena maṃ ṭhapesi, tathā maṃ voharīti attho.

Atha nibbindahaṃ rūpeti evaṃ rūpūpajīvinī hutvā ṭhitā, atha pacchā sāsanaṃ nissāya rūpe ahaṃ nibbindiṃ “itipi rūpaṃ aniccaṃ, itipidaṃ rūpaṃ dukkhaṃ¹, asubhaṃ”ti passantī tattha ukkaṇṭhiṃ. **Nibbindaṃ ca virajjahanti** nibbindantī cāhaṃ tato paraṃ virāgaṃ āpajjiṃ. Nibbindaggahaṇena cettha taruṇavipassanaṃ dasseti, virāgaggahaṇena balavavipassanaṃ. “Nibbindanto virajjati virāgā vimuccati”ti hi vuttaṃ. **Mā puna jātisamsāraṃ, sandhāveyyaṃ punappunanti** iminā nibbindanavirajjanākāre nidasseti, **tisso vijjāti**-ādinā tesāṃ matthakappattim², taṃ vuttanayameva.

Aḍḍhakāsitherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cittātherīgāthāvaṇṇanā

Kiñcāpi khomhi kisikāti-ādikā Cittāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī ito catunnavutikappe Candabhāgāya nadiyā tīre Kinnarayoniyāṃ nibbatti, sā ekadivasaṃ ekaṃ Paccekabuddhaṃ rukkhamaṇe nisinnaṃ disvā pasannaṃ mānasā naḷapupphehi pūjaṃ katvā vanditvā añjaliṃ paggaḥetvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi. Sā tena puññaṃ kammaṇa devamanussesu saṃsaraṇtī imasmiṃ Buddhuppāde Rājagahe gahapatimahāsālakule nibbattitvā viññutaṃ patvā Satthu Rājagahappavesane paṭiladdhasaddhā pacchā Mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajitvā mahallikākāle Gijjhakūṭapabbataṃ abhiruhitvā samaṇadhammaṃ karontī vipassanaṃ vaḍḍhetvā saha paṭisambhidaṃ arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**³—

1. Iti rūpaṃ dukkhaṃ (I, Ka)

2. Tisso vijjāti-ādinā sadatthaṃ katheti, (Sī)

3. Khu 4. 190 piṭṭhedīsu.

“Candabhāgānadītīre, ahosiṃ Kinnarī tadā.
Addasaṃ virajaṃ Buddhaṃ, Sayambhuṃ aparājitam.

Pasannacittā sumanā, vedajātā katañjalī.
Naḷamālaṃ gahetvāna, Sayambhuṃ abhipūjayim.

Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.
Jahitvā Kinnarīdehaṃ, agacchim tidasam gatim.

Chattimsadevarājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
Dasannaṃ cakkavattīnaṃ, Mahesittamakārayim.
Saṃvejetvāna me cittam, pabbajim anagāriyam.

Kilesā jhāpitā mayham, bhavā sabbe samūhatā.
Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

Catunnavutito kappe, yaṃ pupphamabhipūjayim.
Duggatim nābhijānāmi, pupphapūjāyidaṃ phalaṃ.

Kilesā jhāpitā mayham -pa- kataṃ Buddhassa sāsanam”ti.

Sā pana arahattaṃ patvā attano paṭipattim paccavekkhitvā—

27. “Kiñcāpi khomhi kisikā, gilānā bālhadubbalā.
Daṇḍamolubbha gacchāmi, pabbataṃ abhirūhiya.

28. Saṃghāṭim nikkhipitvāna, pattakaṃ ca nikuḷjiya.
Sele khambhesimattānaṃ, tamokhandham padāliya”ti—

imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **kiñcāpi khomhi kisikā**ti yadipi aham jarājiṇṇā
appamaṃsalohitabhāvena kisasarīrā amhi. **Gilānā bālhadubbalā**ti
dhātvādivikārena¹ gilānā, teneva gelaññena ativiya dubbalā.
Daṇḍamolubbha gacchāmīti yattha katthaci gacchantī kattarayaṭṭhim²
ālambitvāva³ gacchāmi. **Pabbataṃ abhirūhiyā**ti evaṃ bhūtāpi
vivekakāmatāya Gijjhakūṭapabbataṃ abhiruhitvā.

1. Jaratādivikārena (Ka)

2. Yaṭṭhim (Ka)

3. Avalubbhitvā (Ka)

Samghāṭim nikkhipitvānāti santaruttarā eva hutvā yathāsamhataṃ amse ṭhapitaṃ samghāṭim hatthapāse ṭhapetvā. **Pattakaṃ ca nikujiyā**ti mayhaṃ valañjanamattikāpattaṃ adhomukhaṃ katvā ekamante thepetvā. **Sele khambhesimattānaṃ, tamokhandhaṃ padāliya**ti pabbate nisinnā iminā dīghena addhunā apadālitapubbaṃ mohakkhandhaṃ padāletvā, teneva ca mohakkhandhapadālanena attānaṃ attabhāvaṃ khambhesim, mama santānaṃ āyatim anuppattidhammatāpādanena vikkhambhesinti attho.

Cittātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Mettikātherīgāthāvaṇṇanā

Kiñcāpi khomhi dukkhitāti-ādikā Mettikāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ puññaṃ upacinantī Siddhatthassa Bhagavato kāle gahapatikule nibbattitvā viññutaṃ patvā Satthu cetiye ratanena paṭimaṇḍitāya mekhalāya pūjaṃ akāsi. Sā tena puññakammena devamanussesu saṃsaranāti imasmiṃ Buddhuppāde Rājagahe brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Sesaṃ anantare vuttasadisāṃ. Ayaṃ pana paṭibhāga¹ kūṭaṃ abhiruhitvā samaṇadhammaṃ karontī vipassanaṃ vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**²—

“Siddhatthassa Bhagavato, thūpakārāpikā ahum.

Mekhalikā mayā dinnā, navakammāya Satthuno.

Niṭṭhite ca mahāthūpe, mekhalaṃ punadāsahaṃ.

Lokanāthassa Munino, pasannā sehi pāṇibhi.

Catunnavutito kappe, yaṃ mekhalamadaṃ tadā.

Duggatiṃ nābhijānāmi, thūpakārassidaṃ phalaṃ.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

1. Paṭisāna (Ka)

2. Khu 4. 189 piṭṭhe.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

29. “Kiñcāpi khomhi dukkhitā, dubbalā gatayobbanā.
Daṇḍamolubbha gacchāmi, pabbataṃ abhirūhiya.

30. Nikkhipitvāna saṃghāṭiṃ, pattakaṃ ca nikuḍḍiya.
Nisinnā camhi selamhi, atha cittaṃ vimucci me.
Tisso vijjā anupattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti—

imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **dukkhitā**ti rogābhibhavena dukkhitā sañjāta dukkhā dukkhappattā. **Dubbalā**ti tāya ceva dukkhappattiyā, jarājiṇṇatāya ca balavirahitā. Tenāha “**gatayobbanā**”ti, addhagatāti attho.

Atha cittaṃ vimucci meti selamhi pāsāṇe nisinnā camhi, atha tadanantaraṃ vīriyasamatāya sammadeva yojitattā maggapaṭipāṭiyā sabbehipi āsavehi mama cittaṃ vimucci. Sesam vuttanayameva.

Mettikātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Mittātherīgāthāvaṇṇanā

Cātuddasiṃ pañcadasinti-ādikā aparāya Mittāya¹ theriya gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī Vipassissa Bhagavato kāle khattiyakule nibbattitvā viññutaṃ patvā Bandhumassa rañño antepurikā hutvā Vipassissa Bhagavato sāvikaṃ ekaṃ khīṇāsavattheriṃ disvā pasannamānasā hutvā tassā hatthato pattaṃ gahetvā paṇītassa khādanīyabhojanīyassa pūretvā mahagghena sāṭakayugena saddhiṃ adāsi. Sā tena puñṇakammena devamanussesu saṃsaranī imasmim Buddhuppāde Kapilavatthusmim Sakyarājakule nibbattitvā viññutaṃ patvā Satthu santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā upāsikā ahoṣi. Sā aparabhāge Mahāpajāpatigotamiyā santike

1. Mittāya (Ka)

pabbajitvā katapubbakiccā vipassanāya kammaṃ karontī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Nagare Bandhumatiyā, Bandhumā nāma khattiyo.
Tassa rañño ahuṃ bhariyā, ekajjhaṃ cārayāmahaṃ.
Rahogatā nisīditvā, evaṃ cintesahaṃ tadā.
Ādāya gamanīyaṃ hi, kusalaṃ natthi me kataṃ.
Mahābhitāpaṃ kaṭukaṃ, ghorarūpaṃ sudāruṇaṃ.
Nirayaṃ nūna gacchāmi, ettha me natthi saṃsayo.
Rājānaṃ upasaṅkamma, idaṃ vacanamabravim.
Ekaṃ me samaṇaṃ dehi. Bhojayissāmi khattiya.
Adāsi me mahārājā, samaṇaṃ bhāvitindriyaṃ.
Tassa pattaṃ gahetvāna, paramannena pūrayim.
Pūrayitvā paramannaṃ, gandhālepaṃ akāsahaṃ.
Jālena pidahitvāna, vatthayugena chādayim.
Ārammaṇaṃ mamaṃ etaṃ, sarāmi yāvajīvitam.
Tattha cittaṃ pasādetvā, Tāvatisamagacchahaṃ.
Timsānaṃ devarājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
Manasā patthitaṃ mayhaṃ, nibbattati yathicchitaṃ.
Vīsānaṃ cakkavattīnaṃ, Mahesittamakārayim.
Ocitattāva hutvāna, saṃsarāmi bhavesvahaṃ.
Sabbabandhanamuttāhaṃ, apetaṃ me upādikā.
Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.
Ekanavutito kappe, yaṃ dānamadadiṃ tadā.
Duggatiṃ nābhijānāmi, piṇḍapātassidaṃ phalaṃ.
Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

1. Khu 4. 191 piṭṭhādīsu.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā
pītisomanassajātā udānavasena—

31. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī.
Pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

32. Uposathaṃ upāgacchiṃ, devakāyābhinandinī.
Sājja ekena bhattena, muṇḍā saṃghāṭipārutā.
Devakāyaṃ na patthehaṃ, vineyya hadaye daran”ti—

imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **cātuddasiṃ pañcadasinti** catuddasannaṃ pūraṇī cātuddasī
pañcadasannaṃ pūraṇī pañcadasī, taṃ cātuddasiṃ pañcadasiṃ ca,
pakkhassāti sambandho. Accantasāmyoge cetāṃ upayogavacanaṃ. **Yā ca
pakkhassa aṭṭhamī**, tañcāti yojanā. **Pāṭihāriyapakkhañcāti**
pariharaṇakapakkhañca cātuddasīpañcadasī-aṭṭhamīnaṃ yathākkamaṃ ādito
antato vā pavesaniggamavasena uposathasīlassa pariharitabbapakkhañca
terasīpāṭipadasattamīnavamīsu cāti attho. **Aṭṭhaṅgasusamāgatanti** pāṇātipātā
veramaṇi-ādīhi aṭṭhahi aṅgehi suṭṭhu samannāgataṃ. **Uposathaṃ
upāgacchinti** upavāsaṃ upagamim, upavasinti attho. Yaṃ sandhāya
vuttaṃ—

“Pāṇaṃ na hane na cādinnaṃ mādiye,
Musā na bhāse na ca majjapo siyā.
Abrahmacariyā virameyya methunā,
Rattiṃ na bhuñjeyya vikālabhojanaṃ.

Mālaṃ na dhāre na ca gandhamācare,
Mañce chamāyaṃ va sayetha santhate.
Etaṃ hi aṭṭhaṅgikamāhuposathaṃ,
Buddhena dukkhantaḡunā pakāsitaṃ”ti¹.

Devakāyābhinandinīti tatrūpapatti-ākaṅkhāvasena Cātumahārājikādiṃ
devakāyaṃ abhipatthentī uposathaṃ upāgacchinti yojanā. **Sājja**

1. Khu 1. 338-9 piṭṭhesu.

ekena bhattenāti sā ahaṃ ajja imasmiṃyeva divase ekena bhattabhojanakkhaṇena. **Muṇḍā saṃghāṭipārutā**ti muṇḍitakesā saṃghāṭipārutasarīrā ca hutvā pabbajitāti attho. **Devakāyaṃ na patthehanti** aggamaggassa adhigatattā kañci devanikāyaṃ ahaṃ na patthaye. Tenevāha **“vineyya hadaye daran”**ti, cittagataṃ kilesadarathaṃ samucchedavasena vinetvāti attho. Idameva cassā aññābyākaraṇaṃ ahosi.

Mittātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Abhayamātutherīgāthāvaṇṇanā

Uddhaṃ pādatalāti-ādikā Abhayamātāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava puññāni upacinantī Tissassa Bhagavato kāle kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasam Satthāraṃ piṇḍāya carantaṃ disvā pasannamānasā pattaṃ gahetvā kaṭacchumattaṃ bhikkhaṃ adāsi. Sā tena puññakammena devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ Buddhuppāde tādisena kammanissandena Ujjeniyaṃ Padumavatī nāma nagarasobhiṇī ahosi. Rājā Bimbisāro tassā rūpasampatti-ādike guṇe sutvā purohitassa ācikkhi “Ujjeniyaṃ kira Padumavatī nāma gaṇikā ahosi, tamahaṃ datṭhukāmomhī”ti. Purohito “sādhu devā”ti mantabalena **Kumbhīraṃ** nāma yakkhaṃ āvahetvā yakkhānubhāvena rājānaṃ tāvadeva Ujjenīnagaraṃ nesi. Rājā tāya saddhiṃ ekarattiṃ saṃvāsaṃ kappesi. Sā tena gabbhaṃ gaṇhi. Rañño ca ārocesi “mama kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhahī”ti. Taṃ sutvā rājā naṃ “sace putto bhaveyya, vaḍḍhetvā mamaṃ dassehī”ti vatvā nāmamuddikaṃ datvā agamāsi. Sā dasamāsaccayena puttaṃ vijāyitvā nāmaggaḥaṇadivase **Abhayoti** nāmaṃ akāsi. Puttañca sattavassikakāle “tava pitā Bimbisāramahārājā”ti rañño santikaṃ pahīni. Rājā taṃ puttaṃ passitvā puttasinehaṃ paṭilabhitvā kumārakaparihārena vaḍḍhesi. Tassa saddhāpaṭilābho pabbajjā visesādhigamo ca heṭṭhā āgatoyeva. Tassa mātā aparabhāge puttassa Abhayattherassa santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā bhikkhunīsu pabbajitvā

vipassanāya kammaṃ karontī nacirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ
pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Piṇḍacāraṃ carantassa, Tissanāmassa Satthuno.
Kaṭacchubhikkhaṃ paggayha, Buddhasetṭhassadāsaharṃ.

Paṭiggahetvā Sambuddho, Tisso Lokagganāyako.
Vīthiyā saṇṭhito Satthā, akā me anumodanaṃ.

Kaṭacchubhikkhaṃ datvāna, Tāvatisaṃ gamissasi.
Chattimsadevarājūnaṃ, Mahesittaṃ karissasi.

Paññāsaṃ cakkavattīnaṃ, Mahesittaṃ karissasi.
Manasā patthitaṃ sabbaṃ, paṭilacchasi sabbadā.

Sampattiṃ anubhotvāna, pabbajissasi kiñcana.
Sabbāsava pariññāya, nibbāyissasi’nāsavā.

Idaṃ vatvāna Sambuddho, Tisso Lokagganāyako.
Nabhaṃ abbhuggamī vīro, haṃsarājāva ambare.

Sudinnaṃ me dānavaraṃ, suyitṭhā yāgasampadā.
Kaṭacchubhikkhaṃ datvāna, pattāhaṃ acalaṃ padaṃ.

Dvenavute ito kappe, yaṃ dānamadadiṃ tadā.
Duggatiṃ nābhijānāmi, bhikkhādānassidaṃ phalaṃ.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano puttena Abhayattherena dhammaṃ
kathentena ovādasena yā gāthā bhāsītā. Udānavasena sayampi tā eva
paccudāharantī—

33. “Uddhaṃ pādatalā amma, adho ve kesamatthakā.
Paccavekkhassu’maṃ kāyaṃ, asuciṃ pūtigandhikaṃ.

34. Evaṃ viharamānāya, sabbo rāgo samūhato.
Pariḷāho samucchinnō, sītibhūtāmi nibbutā”ti āha.

1. Khu 4. 192 piṭṭhādīsu.

Tattha paṭhamagāthāya tāva ayaṃ saṅkhepattho—**amma** Padumavati pādatalato uddhaṃ kesamatthakato adho nānappakāra-asucipūritāya¹ **asuciṃ** sabbakālaṃ pūtigandhavāyanato **pūtigandhikaṃ** imaṃ kucchitānaṃ āyatanatāya **kāyaṃ** sarīraṃ nāṇacakkhunā paccavekkhassūti². Ayaṃ hi tassā puttana ovādadānavasena bhāsita gāthā.

Sā taṃ sutvā arahattaṃ patvā udānentī ācariyapūjāvasena tameva gāthaṃ paṭhamaṃ vatvā attano paṭipattiṃ kathentī “**evaṃ viharamānāyā**”ti dutiyaṃ gāthamāha.

Tattha **evaṃ viharamānāyā**ti evaṃ mama puttana Abhayattherena “uddhaṃ pādatalā”ti-ādinaṃ dinne ovāde ṭhatvā sabbakāyaṃ asubhato disvā ekaggacittā tattha bhūtopādāyabhede rūpadhamme tappaṭibaddhe vedanādi ke arūpadhamme pariggahetvā tattha tilakkhaṇaṃ āropetvā aniccānupassanādivasena viharamānāya. **Sabbo rāgo samūhatoti** vuṭṭhānagāminivipassanāya maggena ghaṭitāya maggapaṭipāṭiyā aggamaggena sabbo rāgo mayā samūhato samugghāṭito. **Parilāho samucchinnoti** tato eva sabbo kilesapariḷāho sammadeva ucchinno, tassa ca samucchinattā eva **sītibhūtā** sa-upādisesāya nibbānadhātuyā nibbutā amhīti.

Abhayamātuttherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Abhayātherīgāthāvaṇṇanā

Abhaye bhiduro kāyoti-ādikā Abhayattheriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhave vivaṭṭūpanissayaṃ puññaṃ upacinantī Sikhissa Bhagavato kāle khattiyamahāsālakule nibbattitvā viññutaṃ patvā **Aruṇaraṇṇo**³ aggamaheṣī ahosi. Rājā tassā ekadivasam gandhasampannāni satta uppalāni adāsi. Sā tāni gahetvā “kiṃ me⁴ imehi piḷandhantehi⁵. Yannūnāhaṃ imehi Bhagavantam⁶ pūjessāmi”ti cintetvā nisīdi. Bhagavā ca bhikkhācāra velāyaṃ rājanivesanaṃ

1. Asucipuñjatāya (Sī)

2. Paṭi-avekkhassūti (Ka)

3. Aruṇavato raṇṇo (Sī)

4. Gahetvānime (I)

5. Pinaddhehi (Sī), piḷandhehi (Ka)

6. Taṃ Bhagavantam (Sī)

pāvisi. Sā Bhagavantam disvā pasannamānasā paccuggantvā tehi pupphehi
 pūjetvā pañcapatiṭṭhitena vandi, sā tena puññakammena devamanussesu
 saṃsarantī imasmim Buddhuppāde Ujjeniyam kulagehe nibbattitvā
 viññutam patvā Abhayamātusahāyikā hutvā tāya pabbajitāya tassā sinehena
 sayampi pabbajitvā tāya saddhim Rājagahe vasamānā ekadivasam
 asubhadassanattham Sītavanam agamāsi. Satthā gandhakuṭiyam nisinnova
 tassā anubhūtapubbari ārammaṇam purato katvā tassā
 uddhumātakādibhāvam pakāsesi. Tam disvā saṃvegamānasā aṭṭhāsi. Satthā
 obhāsam pharitvā purato nisinnam viya attānam dassetvā—

35. “Abhaye bhiduro kāyo, yattha sattā puthujjanā.
 Nikkhipissāmi’maṃ deham, sampajānā satīmatī.

36. Bahūhi dukkhadhammehi, appamādaratāya me.
 Taṇhakkhayo anupatto, katarā Buddhassa sāsanam”ti—

imāgāthā abhāsi. Sā gāthāpariyosāne arahattam pāpuṇi. Tena vuttam
Apadāne¹—

“Nagare Aruṇavatiyā, Aruṇo nāma khattiyo.
 Tassa rañño ahum bhariyā, vāritam vārayāmaham.
 Sattamālam gahetvāna, uppalā devagandhikā.
 Nisajja pāsādavare, evam cintesi tāvade.
 Kim me imāhi mālāhi, sirasāropitāhi me.
 Varam me Buddhaseṭṭhassa, nāṇamhi abhiropitam.
 Sambuddham paṭimānentī, dvārāsanne nisīdaham.
 Yadā ehi Sambuddho, pūjayissam Mahāmuniṃ.
 Kakudho vilasantova, migarājāva kesarī.
 Bhikkhusamghena sahito, āgacchi vīthiyā Jino.
 Buddhassa ramsim disvāna, haṭṭhā saṃviggaṃmānasā.
 Dvāram avāpuritvāna, Buddhaseṭṭhamapūjayim.

1. Khu 4. 193 piṭṭhādīsu.

Satta uppalapupphāni, parikiṇṇāni ambare.
 Chadim karonto Buddhassa, matthake dhārayanti te.
 Udaggacittā sumanā, vedajātā katañjali.
 Tattha cittaṃ pasādetvā, Tāvatisamagacchaham.
 Mahānelassa chādanam, dhārenti mama muddhani.
 Dibbagandham pavāyāmi, sattuppalassidaṃ phalam.
 Kadāci nīyamānāya, nātisamghena me tadā.
 Yāvatā parisā mayham, mahānelam dharīyati.
 Sattati devarājūnam, Mahesittamakārayim.
 Sabbattha issarā hutvā, samсарāmi bhavābhavē.
 Tesatthi cakkavattīnam, Mahesittamakārayim.
 Sabbe ma'manuvattanti, ādeyyavacanā ahum.
 Uppalasseva me vaṇṇo, gandho ceva pavāyati.
 Dubbaṇṇiyam na jānāmi, Buddhapūjāyidaṃ phalam.
 Iddhipādesu kusalā, bojjhaṅgabhāvanārātā.
 Abhiññāpāramippattā, Buddhapūjāyidaṃ phalam.
 Satipaṭṭhānakusalā, samādhijhānagocarā.
 Sammappadhānamanuyuttā, Buddhapūjāyidaṃ phalam.
 Viriyam me dhuradhorayham, yogakkhemādhivāhanam.
 Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.
 Ekatiṃse ito kappe, yam pupphamabhipūjayim.
 Duggatiṃ nābhijānāmi, Buddhapūjāyidaṃ phalam.
 Kilesā jhāpitā mayham -pa- kataṃ Buddhassa sāsanan'ti.
 Arahattam pana patvā udānentī tā eva gāthā parivattitvā abhāsi.

Tattha **abhayeti** attānameva ālapati. **Bhīduro**ti bhijjanasabhāvo, aniccoti
 attho. **Yattha sattā puthujjanā**ti yasmim khaṇena¹ bhijjanasīle

1. Yasmim khaṇe (Ka)

asuciduggandhajegucchapaṭikkūlasabhāve kāye ime andhaputhujjanā sattā
laggā laggitā. **Nikkhipissāmi'maṃ dehanti** ahaṃ pana imaṃ dehaṃ
pūṭikāyaṃ puna anādānena nirapekkhā khipissāmi chaḍḍessāmi. Tattha
kāraṇamāha “**sampajānā satīmatī**”ti.

Bahūhi dukkhadhammehīti jātijarādīhi anekehi dukkhadhammehi
phuṭṭhāyāti adhippāyo. **Appamādaratāyāti** tāya eva dukkhotiṇṇatāya
paṭiladdhasaṃvegatā sati-avippavāsasaṅkhāte appamāde ratāya. Sesam
vuttanayameva. Ettha ca Satthārā desitanīyāmena—

“Nikkhipāhi imaṃ dehaṃ, appamādaratāya te.

Taṇhakkhayaṃ pāpuṇāhi, karohi Buddhasāsanam”ti—

Pāṭho¹, (Theriyā vuttanīyāmeneva pana saṃgītiṃ āropitattā.)²
Appamādaratāya teti appamādaratāya tayā bhavitabbanti attho.

Abhayātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Sāmātherīgāthāvaṇṇanā

Catukkhattum pañcakkhattunti-ādikā Sāmāya theriyā gāthā. Ayampi
purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ
upacinitvā sugatīsusueva saṃsarantī imasmiṃ Buddhuppāde Kosambiyaṃ
gahapatimahāsālakule nibbattitvā **Sāmā**tissā nāmaṃ ahosi. Sā viññutaṃ pattā
Sāmāvatīyā upāsikāya piyasahāyikā hutvā tāya kālaṅkatāya sañjātasamvegā
pabbajī, pabbajītvā ca Sāmāvatikaṃ ārabha uppannasokaṃ vinodetum
asakkonti ariyamaggaṃ gaṇhitum nāsakkhi. Aparabhāge āsanasālāya
nisinnassa Ānandattherassa ovādaṃ sutvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā tato
sattame divase saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi.

1. Adhippāyo (Ka)

2. () natthi (Sī)

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā taṃ
pakāsentī—

37. “Catukkhattum pañcakkhattum, vihārā upanikkhamim.

Aladdhā cetaso santim, citte avasavattinī.

Tassā me aṭṭhamī ratti, yato taṇhā samūhatā.

38. Bahūhi dukkhadhammehi, appamādaratāya me.

Taṇhakkhayo anupatto, katarā Buddhassa sāsanan”ti—

udānavasena imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **catukkhattum pañcakkhattum, vihārā upanikkhaminti** “mama vasanakavihāre vipassanāmanasikārena nisinnā samaṇakiccaṃ matthakaṃ pāpetum asakkontī utusappāyābhāvena nanu kho mayhaṃ vipassanā maggena ghaṭṭeti”ti cintetvā cattāro pañca cāti nava vāre vihārā upassayato bahi nikkhamim. Tenāha “**aladdhā cetaso santim, citte avasavattinī**”ti. Tattha **cetaso santinti** ariyamaggasamādhim sandhāyāha. **Citte avasavattinī**ti vīriyasamatāya abhāvena mama bhāvanācette na vasavattinī. Sā kira ativiya paggahitavīriyā ahosi. **Tassā me aṭṭhamī rattī**ti yato paṭṭhāya Ānandattherassa santike ovādaṃ paṭilabhim, tato paṭṭhāya rattindivamatanditvā vipassanāya kammaṃ karontī rattiyaṃ catukkhattum pañcakkhattum vihārato nikkhamitvā manasikāraṃ pavattenti visesaṃ anadhigantvā aṭṭhamiyaṃ rattiyaṃ vīriyasamataṃ labhitvā maggapaṭipāṭiyā kilese khepesinti attho. Tena vuttaṃ “tassā me aṭṭhamī ratti, yato taṇhā samūhatā”ti. Sesaṃ vuttanayameva.

Sāmātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Dukanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tikanipāta

1. Aparāsāmātherīgāthāvaṇṇanā

Tikanipāte **paṇṇavīsativassānīti**-ādikā Aparāya Sāmāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī Vipassissa Bhagavato kāle Candabhāgāya nadiyā tīre Kinnarayoniyaṃ nibbatti. Sā tattha Kinnarehi saddhimī kīlāpasutā vicarati. Athekadivasaṃ Satthā tassā kusalabījaroṇattham tattha gantvā nadītīre caṅkami. Sā Bhagavantam disvā haṭṭhatutṭhā saḷalapupphāni ādāya Satthu santikaṃ gantvā vanditvā tehi pupphehi Bhagavantam pūjesi. Sā tena puñṇakammena devamanussesu saṃsaranī imasmim Buddhuppāde Kosambiyaṃ kulaghare nibbattitvā vayappattā Sāmāvatīyā sahāyikā hutvā tassā matakāle saṃvegajātā pabbajitvā pañcavīsati vassāni cittasamādhānam alabhivā mahallikākāle sugatovādam labhitvā vipassanam vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi. Tena vuttam **Apadāne**¹—

“Candabhāgānadītīre, ahosiṃ Kinnarī tadā.

Addasāham devadevaṃ, caṅkamantaṃ Narāsabham.

Ocinitvāna saḷalam, Buddheseṭṭhassadāsaham.

Upasiṅghi mahāvīro, saḷalam devagandhikaṃ.

Paṭiggahetvā Sambuddho, Vipassī Lokanāyako.

Upasiṅghi mahāvīro, pekkhamānāya me tadā.

Añjalim paggahetvāna, vanditvā Dvipaduttamaṃ.

Sakam cittaṃ pasādetvā, tato pabbatamāruhim.

Ekanavutito kappe, yaṃ pupphamadadim tadā.

Duggatim nābhijānāmi, Buddhapūjāyikaṃ phalaṃ.

Kilesā jhāpitā mayham -pa- kataṃ Buddhassa sāsanam”ti.

1. Khu 4. 200 piṭṭhādīsu.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

39. “Paṇṇavīsati vassāni, yato pabbajitāya me.

Nābhijānāmi cittassa, samaṃ laddhaṃ kudācanaṃ.

40. Aladdhā cetaso santiṃ, citte avasavattinī.

Tato saṃvegamāpādim, saritvā Jinasāsanāṃ.

41. Bahūhi dukkhadhammehi, appamādaratāya me.

Taṇhakkhato anuppatto, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.

Ajja me sattamī ratti, yato taṇhā visositā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **cittassa samanti** cittassa vūpasamaṃ,
cetosaṃmathamaggaphalasamādhīti attho.

Tatoti tasmā cittavasāṃ vattetuṃ asaṃmatthabhāvato. **Saṃvegamāpādiṃti** Satthari dharantepi pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pāpetuṃ asakkontī pacchā kathaṃ pāpayissāmīti saṃvegaṃ nāṇutrāsaṃ āpajjīm. **Saritvā Jinasāsananti** kāṇakacchapopamādisatthu-ovādaṃ¹ anussaritvā. Sesāṃ vuttanayameva.

Aparāsāmātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Uttamātherīgāthāvaṇṇanā

Catukkhattuṃ pañcakkhattunti-ādikā Uttamāya theriyā gāthā. Ayampi parimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī Vipassissa Bhagavato kāle Bandhumatīnagare aññatarassa kuṭumbikassa gehe gharadāsī hutvā nibbatti. Sā vayappattā attano ayyakānaṃ veyyāvaccam karontī jīvati. Tena ca samayena Bandhumarājā puṇṇamīdivase² uposathiko hutvā purebhattaṃ dānāni datvā pacchābhattaṃ gantvā dhammaṃ suṇāti. Atha mahājanā yathā rājā paṭipajjati, tatheva

1. Saṃ 3. 497; Ma 3. 207 piṭṭhesu.

2. Anuposathaṃ (Ka)

puṇṇamīdivase¹ uposathaṅgāni samādāya vattanti. Athassā dāsiyā etadahosi
 “etarahi kho mahārājā mahājanā ca uposathaṅgāni samādāya vattanti,
 yannūnāhaṃ uposathadivasesu uposathasīlaṃ samādāya vatteyyan”ti. Sā
 tathā karontī supārisuddhaṃ uposathasīlaṃ rakkhitvā Tāvatisimesu nibbattā
 aparāparaṃ sugatīsuveva saṃsarantī imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattthiyaṃ
 seṭṭhikule nibbattitvā viññutaṃ patvā² Paṭācārāya theriyā santike dhammaṃ
 sutvā pabbajitvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā taṃ matthakaṃ pāpetuṃ nāsakkhi,
 Paṭācārā therī tassā cittācāraṃ ñatvā ovādamadāsi. Sā tassā ovāde ṭhatvā
 saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**³—

“Nagare Bandhumatiyā, Bandhumā nāma khattiyō.

Divase puṇṇamāya so, upavasi uposathaṃ.

Ahaṃ tena samayena, kumbhadāsī ahaṃ tahiṃ.

Disvā sarājakaṃ senaṃ, evāhaṃ cintayim tāda.

Rājāpi rajjaṃ chaḍḍetvā, upavasi uposathaṃ.

Saphalaṃ nūna taṃ kammaṃ, janakāyo pamodito.

Yoniso paccavekkhitvā, duggaccañca daliddataṃ.

Mānasaṃ sampahaṃsitvā, upavasim uposathaṃ.

Ahaṃ uposathaṃ katvā, Sammāsambuddhasāsane.

Tena kammena sukatena, Tāvatisamagacchahaṃ.

Tattha me sukataṃ byamhaṃ, ubbhayojanamuggataṃ.

Kūṭāgāravarūpetam, mahāsanasubhūsitam.

Accharā satasahassā, upatiṭṭhanti maṃ sadā.

Aññe deve atikkamma, atirocāmi sabbadā.

Catusaṭṭhidevarājūnaṃ, Mahesittamakārayim.

Tesaṭṭhacakkavattīnaṃ, Mahesittamakārayim.

Suvaṇṇavaṇṇā hutvāna, bhavesu saṃsarāmahaṃ.

Sabbattha pavarā homi, uposathassidaṃ phalaṃ.

1. Anuposathaṃ (Ka)

2. Pattā (Sī, I, Ka)

3. Khu 4. 199 piṭṭhādīsu.

Hatthiyānaṃ assayānaṃ, rathayānañca sīvikaṃ.
 Labhāmi sabbamevetāṃ, uposathassidaṃ phalaṃ.
 Soṇṇamayaṃ rūpimayaṃ, athopi phalikāmayāṃ.
 Lohitaṅgamayañceva, sabbaṃ paṭilabhāmahaṃ.
 Koseyyakambaliyāni, Khomakappāsikāni ca.
 Mahagghāni ca vatthāni, sabbaṃ paṭilabhāmahaṃ.
 Annaṃ pānaṃ khādanīyaṃ, vatthasenāsanāni ca.
 Sabbametaṃ paṭilabhe, uposathassidaṃ phalaṃ.
 Varagandhañca mālañca, cuṇṇakañca vilepanaṃ.
 Sabbametaṃ paṭilabhe, uposathassidaṃ phalaṃ.
 Kūṭāgārañca pāsādaṃ, maṇḍapaṃ hammiyaṃ guhaṃ.
 Sabbametaṃ paṭilabhe, uposathassidaṃ phalaṃ.
 Jātiyā sattavassāhaṃ, pabbajim anagāriyaṃ.
 Aḍḍhamāse asampatte, arahattamapāpuṇim.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā.
 Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.
 Ekanavutito kappe, yaṃ kammamakariṃ tadā.
 Duggatiṃ nābhijānāmi, uposathassidaṃ phalaṃ.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

42. “Catukkhattum pañcakkhattum, viharā upanikkhamim.
 Aladdhā cetaso santim, citte avasavattinī.
43. Sā bhikkhunim upāgacchim, yā me saddhāyikā ahu.
 Sā me dhammadesesi, khandhāyatanadhātuyo.

44. Tassā dhammaṃ suṇitvāna, yathā maṃ anusāsi sā.
 Sattāhaṃ ekapallaṅkena, nisīdimpītisukhasamappitā.
 Aṭṭhamiyā pāde pasāresim, tamokhandhaṃ padāliya”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **sā bhikkhuniṃ upāgacchim, yā me saddhāyikā ahūti** yā mayā saddhātabbā saddheyyavacanā ahoṣi, taṃ bhikkhuniṃ sāhaṃ upagacchim upasaṅkamim, Paṭācārātherim sandhāya vadati. “Sā bhikkhuni upagacchi, yā me sādhayikā”tipi pāḥo, sā Paṭācārā bhikkhuni anukampāya maṃ upagacchi, yā mayhaṃ sadatthassa sādhiḱāti atto. **Sā me dhammadesesi, khandhāyatanadhātuyoti** sā Paṭācārā therī “ime pañcakkhandhā, imāni dvādasāyatanāni, imā aṭṭhārassa dhātuyo”ti khandhādiḱe vibhajitvā¹ dassenti mayhaṃ dhammaṃ desesi.

Tassā dhammaṃ suṇitvānāti tassā paṭisambhidāppattāya theriyā santike khandhādivibhāgapubbaṅgamaṃ ariyamaggaṃ pāpetvā desitasañhasukhumavipassanādhammaṃ sutvā. **Yathā maṃ anusāsi sāti** sā therī yathā maṃ anusāsi ovadi, tathā paṭipajjanti paṭipattim matthakaṃ pāpetvāpi sattāhaṃ ekapallaṅkena nisīdim. Kathaṃ? **Pītisukhasamappitāti** jhānamayena pītisukheṇa samaṅgibhūtā. **Aṭṭhamiyā pāde pasāresim, tamokhandhaṃ padāliya**ti anavasesaṃ mohakkhandhaṃ aggamaggena padāletvā aṭṭhame divase pallaṅkaṃ bhindanti pāde pasāresim, idameva cassā aññābyākaraṇaṃ ahoṣi.

Uttamātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Aparā uttamātherīgāthāvaṇṇanā

Ye ime satta bojjaṅgāti—ādikā Aparāya Uttamāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhavē vivatṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī Vipassissa Bhagavato kāle Bandhumatīnagare kuladāsī hutvā nibbatti. Sā ekadivasaṃ Satthu sāvakaṃ ekaṃ khīṇāsavatttheraṃ piṇḍāya carantaṃ disvā pasannamānasā tīṇi modakāni adāsī.

1. Virājetvā (I), avirājetvā (Ka)

Sā tena puññakammena devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ Buddhuppāde
Kosalajanapade aññatarasmiṃ brāhmaṇamahāsālakule nibbattitvā viññutaṃ
pattā janapadacārikam carantassa Satthu santike dhammaṃ sutvā
paṭiladdhasaddhā pabbajitvā na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ
pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Nagare Bandhumatiyā, kumbhadāsī ahoṣaṃ.
Mama bhāgaṃ gahetvāna, gacchaṃ udakahārikā.

Panthamhi samaṇaṃ disvā, santacittaṃ samāhitaṃ.
Pasannacittā sumanā, modake tīṇidāsahaṃ.

Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.
Ekanavutikappāni, vinipātaṃ na gacchahaṃ.

Sampatti taṃ karitvāna, sabbaṃ anubhaviṃ ahaṃ.
Modake tīṇi datvāna, pattāhaṃ acalaṃ padaṃ.

Kilesā chāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanā”ti.
Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

45. “Ye ime satta bojjaṅgā, maggā nibbānapattiyā.
Bhāvitā te mayā sabbe, yathā Buddhena desitā.

46. Suññatassānimittassa, lābhinihaṃ yadicchakaṃ.
Orasā dhītā Buddhassa, nibbānābhiraṭā sadā.

47. Sabbe kāmā samucchinā, ye dibbā ye ca mānusa.
Vikkhīṇo jātisaṃsāro, natthi dāni punabbhavo”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **suññatassānimittassa, lābhinihaṃ yadicchakanti**
suññatasamāpattiyā ca animittasamāpattiyā ca ahaṃ yadicchakaṃ lābhini,
tattha yaṃ yaṃ samāpajjitum icchāmi yattha yattha yadā yadā, taṃ taṃ
tattha tattha tadā tadā

1. Khu 4. 201 piṭṭhe.

samāpajjitvā viharāmīti attho. Yādipi hi suññatāppaṇihitādināmakassa yassa kassacipi maggassa suññatādibhedam tividhampi phalam sambhavati. Ayam pana therī suññatānimittasamāpattiyova samāpajjati. Tena vuttam “suññatassānimittassa, lābhiniham yadicchakan”ti. Yebhuyyavasena vā etam vuttam. Nidassanamattametanti apare.

Ye dibbā ye ca mānusāti ye devalikapariyāpannā ye ca manussalokapariyāpannā vatthukāmā, te sabbepi tappaṭibaddhachandarāgappahānena mayā sammadeva ucchinnā, aparibhogārāhā katā. Vuttañhi “abhabbo āvuso khīṇāsavo bhikkhu kāme paribhuñjitum. Seyyathāpi pubbe agāriyabhūto”ti. Sesam vuttanayameva.

Aparā uttamātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā

4. Dantikātherīgāthāvaṇṇanā

Divāvihārā nikkhammāti-ādikā Dantikāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayam kusalam upacinantī Buddhasuññakāle Candabhāgāya nadiyā tīre Kinnarayoniyam nibbatti. Sā ekadivasam Kinnarehi saddhim kīlantī vicaramānā addasa aññataram Paccekabuddham aññatarasmim rukkhamūle divāvihāram nisinnam, disvāna pasannamānasā upasaṅkamtivā sālapupphehi pūjam katvā vanditvā pakkami. Sā tena puññakammena devamanussesu saṁsaranī imasmim Buddhuppāde Sāvatthiyam Kosalarañño purohitabrāhmaṇassa gehe nibbattitvā viññutam patvā Jetavanapaṭiggahaṇe paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā pacchā Mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajitvā Rājagahe vasamānā ekadivasam pacchābhattam Gijjhakūṭam abhiruhitvā divāvihāram nisinnā hatthārohakassa abhiruhanatthāya pādam pasārentam hatthim disvā tadeva ārammaṇam katvā vipassanam vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi. Tena vuttam **Apadāne**¹—

1. Khu 4. 205 piṭṭhādīsu.

“Candabhāgānadītīre, ahosiṃ Kinnarī tadā.
Addasaṃ virajaṃ Buddhaṃ, Sayambhuṃ aparājitaṃ.

Pasannacittā sumanā, vedajātā katañjalī.
Sālamālaṃ¹ gahetvāna, Sayambhuṃ abhipūjayiṃ.

Tena kammena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca.
Jahitvā Kinnarīdehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.

Chattimsadevarājūnaṃ, Mahesittamakārayiṃ.
Manasā patthitaṃ mayhaṃ, nibbattati yathicchitaṃ.

Dasannaṃ cakkavattīnaṃ, Mahesittamakārayiṃ.
Ocittatvā hutvāna, saṃsarāmi bhavesvahaṃ.

Kusalaṃ vijjate mayhaṃ, pabbajiṃ anagāriyaṃ.
Pūjārahā ahaṃ ajja, Sakyaputtassa sāsane.

Visuddhamanasā ajja, apetamanapāpikā.
Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

Catunnavutito kappe, yaṃ Buddhamabhipūjayiṃ.
Duggatiṃ nābhijānāmi, sālāmālāyidaṃ phalaṃ.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā
pītisomanassajātā udānavasena—

48. “Divāvihārā nikkhamma, Gijjhakūṭamhi pabbate.
Nāgaṃ ogāhamuttiṇṇaṃ, nadītīramhi addasaṃ.

49. Puriso aṅkusamādāya, ‘dehi pādan’ti yācati.
Nāgo pasārayī pādaṃ, puriso nāgamāruhi.

50. Disvā adantaṃ damitaṃ, manussānaṃ vasaṃ gataṃ.
Tato cittaṃ samādhesiṃ, khalu tāya vanā gataṃ”ti—

imā gāthā abhāsi.

1. Naḷamālaṃ (Chaṭṭha)

Tattha **nāgaṃ ogāhamuttiṇṇanti** hatthināgaṃ nadiyaṃ ogāhaṃ katvā ogayha tato uttiṇṇaṃ. “Ogayha muttiṇṇaṃ”ti vā pāṭo. Ma-kāro padasandhikaro. **Nadītīramhi addasanti** Candabhāgāya¹ nadiyā tīre apassim.

Kim karontanti² cetam dasseturū vuttaṃ “**puriso**”ti-ādi. Tattha ‘**dehi pādan**’ti yācatīti “pādaṃ dehi” iti piṭṭhi-ārohanatthaṃ pādaṃ pasāretum saññaṃ deti, yathāparicitaṃ hi saññaṃ dento idha yācatīti vutto.

Disvā adantaṃ damitanti pakatiyā pubbe adantaṃ idāni hatthācariyena hatthisikkhāya damitadamathaṃ upagamitaṃ, kīdisaṃ damitaṃ? **Manussānaṃ vasaṃ gataṃ** yaṃ yaṃ manussā āṇāpenti, taṃ taṃ disvāti yojanā. **Tato cittaṃ samādhesiṃ, khalu tāya vanaṃ gatāti khalūti** avadhāraṇatthe nipāto. **Tato** hatthidassanato pacchā **tāya** hatthino kiriyāya hetubhūtāya **vanaṃ** araṇñaṃ gatā cittaṃ samādhesiṃyeva. Kathaṃ? “Ayampi nāma tiracchānagato hatthī hatthidamakassa vasena damathaṃ gato, kasmā manussabhutāya cittaṃ purisadamakassa Satthu vasena damathaṃ na gamessatī”ti samvegajātā vipassanaṃ vaḍḍhetvā aggamaggasamādhinā mama cittaṃ samādhesiṃ accantasamādhānena sabbaso kilese khepesinti attho.

Dantikātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Ubbiritherīgāthāvaṇṇanā

Amma jīvāti-ādikā Ubbiriyā theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī Padumuttarassa Bhagavato kāle Haṃsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ pattā ekadivasaṃ mātāpitūsu maṅgalaṃ anubhavitum gehantaragatesu adutiyaṃ sayāṃ gehe ohinā upakaṭṭhāya velāya Bhagavato sāvakaṃ ekaṃ khīṇāsavattheraṃ gehadvārasamīpena gacchantaṃ disvā bhikkhaṃ dātukāma “bhante idha pavisathā”ti vatvā there gehaṃ pavitṭhe pañcapaṭiṭṭhitena therāṃ vanditvā gonakādihi āsanaṃ paññāpetvā adāsi. Nisīdi thero

1. Sappinikāya (Sī)

2. Kim karontīti (I, Ka)

paññatte āsane. Sā pattam gahetvā piṇḍapātassa pūretvā therassa hatthe thepesi. Thero anumodanam katvā pakkāmi. Sā tena puññakammena Tāvatisesu nibbattitvā tattha yāvatāyukam ulāradibbasampattim anubhavitvā tato cutā sugatīsuveva saṃsarantī imasmim Buddhuppāde Sāvattiyaṃ gahapatimahāsālakule nibbattitvā **Ubbirīti** laddhanāmā abhirūpā dassanīyā pāsādikā ahosi. Sā vayappattakāle Kosalaraññā attano geham nītā katipayasaṃvaccharātikkamena ekam dhītaram labhi, tassā **Jīvantīti** nāmaṃ akaṃsu. Rājā tassā dhītaram disvā tuṭṭhamānaso Ubbiriyā abhisekam adāsi. Dhītā panassā ādhāvetvā paridhāvitvā vicaraṇakāle kālamakāsi. Mātā yattha tassā sarīranikkhepo kato, tam susānam gantvā divase divase paridevati. Ekadivasaṃ Satthu santikam gantvā vanditvā thokam nisīditvā gatā Aciravatīnadiyā tīre thatvā dhītaram ārabha paridevati. Tam disvā Satthā gandhakuṭiyam yathānisinnova attānam dassetvā “kasmā vippalapasī”ti pucchi. Mama dhītaram ārabha vippalapāmi Bhagavāti. Imasmim susāne jhāpitā tava dhītaro caturāsītisahassamattā, tāsam kataram sandhāya vippalapasīti. Tāsam tam tam ālāhanaṭṭhānam dassetvā—

51. “Amma jīvāti vanamhi kandasī, attānam adhigaccha Ubbiri.

Cullāsītisahassāni, sabbā jīvasanāmikā.

Etamhā’lāhane daḍḍhā, tāsam kamanusocasī”ti—

sa-upaḍḍhagāthamāha¹.

Tattha **amma jīvāti** mātupacāranāmena dhītuyā ālapanam, idaṇcassā vippalapanākāradassanam. **Vanamhi kandasīti** vanamajjhe paridevasi. **Attānam adhigaccha Ubbirīti** Ubbiri tava attānameva tāva bujjhassu yāthāvato jānāhi. **Cullāsītisahassānīti** caturāsītisahassāni. **Sabbā jīvasanāmikāti** tā sabbāpi jīvanti, yā samānanāmikā².

Etamhā’lāhanedaḍḍhāti etamhi susāne jhāpitā. **Tāsam kamanusocasīti** tāsū jīvantīnāmāsu caturāsītisahassamattāsu kam sandhāya tvaṃ anusocasi anusokam āpajjasīti evaṃ Satthārā dhamme desite desanānusārena

1. Diyadḍhagāthamāha (Sī)

2. Ekanāmikā (Sī)

ñāṇaṃ pesetvā vipassanaṃ ārabhitvā Satthu desanāvilāsenā attano ca
hetusampattiya yathāṭṭhātāva vipassanaṃ ussukkāpetvā maggaṭṭipāṭiya
aggaphale arahatte paṭiṭṭhāsi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Nagare Haṃsavatīyā, ahoṣiṃ bālīkā tadā.
Mātā ca me pitā ceva, kammantaṃ agamaṃsu te.
Majjhanhikamhi sūriye, addasaṃ samaṇaṃ ahaṃ.
Vīthiyā anugacchantāṃ, āsanaṃ paññapesahaṃ.
Gonakāvīkatikāhi, paññāpetvā mamāsaṇaṃ.
Pasannacittā sumanā, idaṃ vacanamabravīm.
Santattā kuthitā bhūmi, sūro majjhanhike ṭhito.
Mālutā ca na vāyanti, kālo cevetha mehi.
Paññattamāsaṇamidāṃ, tavatthāya Mahāmuni.
Anukampaṃ upādāya, nisīda mama āsane.
Nisīdi tattha samaṇo, sudanto suddhamānaso.
Tassa pattaṃ gahetvāna, yathārandhaṃ adāsahaṃ.
Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.
Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvātimsamagacchahaṃ.
Tattha me sukataṃ byamhaṃ, āsanena sunimmitaṃ.
Saṭṭhiyojanamubbedhaṃ, tiṃsayojanavitthataṃ.
Soṇṇamayā maṇimayā, athopi phalikāmayā.
Lohitaṅgamayā ceva, pallaṅkā vividhā mama.
Tūlikāvīkatikāhi, kaṭṭissacittakāhi ca.
Uddha-ekantalomī ca, pallaṅkā me susaṇṭhitā.
Yadā icchāmi gamanaṃ, hāsakhiḍḍasamappitā.
Saha pallaṅkaseṭṭhena, gacchāmi mama patthitaṃ.
Asītidevarājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
Sattaticakkavattīnaṃ, Mahesittamakārayim.

1. Khu 4. 202 piṭṭhādāsu.

Bhavābhavē saṃsarantī, mahābhogaṃ labhāmahaṃ.

Bhoge me ūnatā natthi, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

Duvedha bhavē saṃsarāmi, devatte atha mānuse.

Aññe bhavē na jānāmi, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

Duvedha kule pajāyāmi, khattiye cāpi brāhmaṇe.

Uccākulīnā sabbattha, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

Domanassaṃ na jānāmi, cittasantāpanaṃ mama.

Vevaṇṇiyaṃ na jānāmi, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

Dhātiyo maṃ upaṭṭhanti, Khujjā celāpikā bahū.

Aṅkena aṅkaṃ gacchāmi, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

Aññā nhāpenti bhojenti, aññā ramenti maṃ sadā.

Aññā gandhaṃ vilimpanti, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

Maṇḍape rukkhamaṇḍale vā, suññāgāre vasantiyā.

Mama saṅkappamaññāya, pallaṅko upaṭiṭṭhati.

Ayaṃ pacchimako mayhaṃ, carimo vattate bhavo.

Ajjāpi rajjaṃ chaḍḍetvā, pabbajimā anagāriyaṃ.

Satasahassito kappe, yaṃ dānamadadimā tadā.

Duggatimā nābhijānāmi, ekāsanassidaṃ phalaṃ.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahatte pana paṭiṭṭhāya attanā adhigatavisesaṃ pakāsentī—

52. “Abbhā tava me sallāmaṃ, duddasaṃ hadayassitaṃ.

Yaṃ me sokaparetāya, dhītusokaṃ byapānudi.

53. Sā’jja abbūḷhasallāhaṃ, nicchātā parinibbutā.

Buddhaṃ dhammaṇca saṃghaṇca, upemi saraṇaṃ Munin”ti—

imā dve gāthā abbhāsi.

Tattha **abbahī vata me sallam, duddasam hadayassitanti** anupacitakusalasambhārehi yāthāvato duddasam mama cittasannissitam pīlājananato dunnīharaṇato anto tudanato ca “sallan”ti laddhanāmaṃ sokaṃ taṇhaṃca **abbahī** vata nīhari vata. **Yam me sokaparetāyāti** yasmā sokena abhibhūtāya mayhaṃ dhītusokaṃ **byapānudi** anavasesato nīhari, tasmā abbahī vata me sallanti yojanā.

Sā’jja abbūlhasallāhanti sā ahaṃ ajja sabbaso uddhaṭataṇhāsallā tato eva nicchātā parinibbutā. **Muninti** sabbaññubuddhaṃ tadupadesitamaggaphalanibbānapabhedam navavidhalokuttaradhammaṃca tattha patiṭṭhitam aṭṭha-ariyapuggalasamūhasaṅkhātā **saṃghaṃca** anuttarehi tehi yojanato sakalavattadukkhavināsanato ca **saraṇam** tāṇaṃ leṇaṃ parāyaṇanti **upemi** upagacchāmi bujjhāmi sevāmi cāti attho.

Ubbiritherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Sukkātherīgāthāvaṇṇanā

Kim’me katā Rājagaheti-ādikā Sukkāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivatṭṭupanissayaṃ kusalam upacinantī Vipassissa Bhagavato kāle Bandhumatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutam pattā upāsikāhi saddhim vihāraṃ gantvā Satthu santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā pabbajitvā bahussutā dhammadharā paṭibhānavatī ahoṣi. Sā tattha bahūni vassasahassāni brahmacariyaṃ caritvā puthujjanakālakiriyameva katvā Tusite nibbatti, tathā Sikhissa Bhagavato, Vessabhussa Bhagavato kāleti evaṃ tiṇṇaṃ Sammāsambuddhānaṃ sāsane sīlaṃ rakkhitvā bahussutā dhammadharā ahoṣi, tathā Kakusandhassa, Koṇāgamanassa, Kassapassa ca Bhagavato sāsane pabbajitvā visuddhasīlā bahussutā dhammakathikā ahoṣi.

Evaṃ sā tattha tattha bahuṃ puññaṃ upacinitvā sugatīsuyeva saṃsarantī imasmim Buddhuppāde Rājagahanagare gahapatimahāsālakule nibbatti, **Sukkā**tiṣṣā nāmaṃ ahoṣi. Sā viññutam pattā Satthu Rājagahapavesane

Laddhappasādā upāsikā hutvā aparabhāge Dhammadinnāya theriyā santike dhammaṃ sutvā sañjātasamvegā tassā eva santike pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī nacirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Ekanavutito kappe, Vipassī nāma nāyako.

Uppajji cārudassano, sabbadhammavipassako.

Tadāhaṃ Bandhumatiyaṃ, jātā aññatare kule.

Dhammaṃ sutvāna Munino, pabbajim anagāriyaṃ.

Bahussutā dhammadharā, paṭibhānavatī tathā.

Vicittakathikā cāpi, Jinasāsanakārikā.

Tadā dhammakathaṃ katvā, hitāya janataṃ bahum.

Tato cutāhaṃ Tusitaṃ, upapannā yasassinī.

Ekattimse ito kappe, Sikhī viya Sikhī Jino.

Tapanto yasasā loke, uppajji vadataṃ varo.

Tadāpi pabbajitvāna, Buddhasāsanakovidā.

Jotetvā Jinavākyāni, tatopi tidivaṃ gatā.

Ekattimseva kappamhi, Vessabhū nāma nāyako.

Uppajjittha mahāñāṇī, tadāpi ca tathevahaṃ.

Pabbajitvā dhammadharā, jotayim Jinasāsanam.

Gantvā Marupuraṃ rammaṃ, anubhosim mahāsukhaṃ.

Imamhi bhaddake kappe, Kakusandho Jinuttamo.

Uppajji narasaraṇo, tadāpi ca tathevahaṃ.

Pabbajitvā Munimataṃ, jotayitvā yathāyukaṃ.

Tato cutāhaṃ tidivaṃ, agaṃ sabhavanaṃ yathā.

Imasmimyeva kappamhi, Koṇāgamananāyako.

Uppajji lokasaraṇo, araṇo amataṅgato.

1. Khu 4. 288 piṭṭhādīsu.

Tadāpi pabbajitvāna, sāsane tassa tādino.
 Bahussutā dhammadharā, jotayim Jinasāsanam.
 Imasmiṃyeva kappamhi, Kassapo Munimuttamo.
 Uppajji lokasaraṇo, araṇo maraṇantagū.
 Tassāpi naravīrassa, pabbajitvāna sāsane.
 Pariyāpuṭasaddhammā, paripucchā visārādā.
 Susīlā lajjinī ceva, tīsu sikkhāsu kovidā.
 Bahum dhammakatham katvā, yāvajjivam Mahāmune.
 Tena kammavipākena, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ deham, Tāvatisamagacchaham.
 Pacchime ca bhava dāni, Giribbajapuruttame.
 Jātā seṭṭhikule phīte, mahāratanasañcaye.
 Yadā bhikkhusahassena, parivuto Lokanāyako.
 Upāgami Rājagaham, sahasakkhena vaṇṇito.
 Danto dantehi saha purāṇajaṭilehi, vippamutto vippamuttehi.
 Siṅgīnikkhasavaṇṇo, Rājagaham pāvisi Bhagavā.
 Disvā Buddhānubhāvam tam, sutvāva guṇasañcayam.
 Buddhē cittaṃ pasādetvā, pūjayim tam yathāphalam.
 Aparena ca kālena, Dhammadinnāya santike.
 Agārā nikkhamitvāna, pabbajim anagāriyam.
 Kesesu chijjamānesu, kilese jhāpayim aham.
 Uggahim sāsanaṃ sabbaṃ, pabbajitvā cirenaham.
 Tato dhammamadesesim, mahājanasamāgame.
 Dhamme desiyamānamhi, dhammābhisamayo ahu.
 Nekapāṇasahassānam, tam veditvātivimhito.
 Abhippasanno me yakkho, bhamitvāna Giribbajam.

Kim'me katā Rājagahe manussā, madhum pītāva acchare.
Ye sukkaṃ na upāsanti, desentiṃ amataṃ padaṃ.

Taṇca appaṭivānīyaṃ, asecanakamojavaṃ.
Pivanti maññe sappañña, valāhakamivaddhagū.

Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā.
Cetopariyaññaṇassa, vasī homi Mahāmune.

Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ.
Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.
Ñāṇaṃ mama mahāvīra, uppannaṃ tava santike.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ'ti.

Arahattaṃ pana patvā pañcasatabhikkhuniparivārā mahādhammakathikā
ahosi. Sā ekadivasaṃ Rājagahe piṇḍāya caritvā katabhattakiccā
bhikkhunupassayaṃ pavisitvā sannisinnāya mahatiyā parisāya
madhubhaṇḍaṃ¹ pīletvā sumadhuraṃ pāyenti viya amatena abhisiñcantī
viya dhammaṃ deseti. Parisā cassā dhammakathaṃ ohitasotā avikkhittacittā
sakkaccaṃ suṇāti. Tasmim̐ khaṇe theriyā caṅkamanakoṭiyaṃ rukkhe
adhiwatthā devatā dhammadesanāya pasannā Rājagahaṃ pavisitvā rathiyāya
rathiyaṃ siṅghāṭakena siṅghāṭakaṃ vicaritvā tassā guṇaṃ vibhāventī—

54. “Kim'me katā Rājagahe manussā, madhum pītāva acchare.
Ye sukkaṃ na upāsanti, desentiṃ Buddhasāsaṇaṃ.

55. Taṇca appaṭivānīyaṃ, asecanakamojavaṃ.
Pivanti maññe sappañña, valāhakamivaddhagū'ti—

imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **kim'me katā Rājagahe manussā**ti ime Rājagahe manussā kim
katā kismim̐ nāma kicce byāvaṭā. **Madhum pītāva acchareti** yathā
bhaṇḍamadhum² gahetvā madhum pītavanto visaññino hutvā sīsaṃ
ukkipitum̐ na

1. Madhugaṇḍaṃ (Sī)

2. Gaṇḍamadhum̐ (Sī)

sakkonti, evaṃ imepi dhammasaññāya visaññino hutvā maññe sīsaṃ ukkhipitum na sakkonti, kevalaṃ acchantiyevāti attho. **Ye sukkam na upāsanti, desentiṃ Buddhasāsananti** Buddhassa Bhagavato sāsanam yāthāvato desentiṃ pakāsentim sukkam therim ye na upāsanti na payirupāsanti, te ime Rājagahe manussā kim katāti yojanā.

Tañca appaṭivāṇiyanti tañca pana dhammaṃ anivattita¹ bhāvāvaham niyyānikaṃ, abhikkantatāya vā yathā sotujanasavanamanoharabhāvena anapanīyaṃ **asecanakam** anāsittakam pakatiyāva mahārasaṃ tato eva ojavantaṃ. “Osadhan”tipi Pāli, vaṭṭadukkhabyādhitikicchāya osadhabhūtaṃ. **Pivanti maññe sappaññā, valāhakamivaddhagūti** valāhakantarato nikkhantaṃ udakaṃ nirudakakantāre pathagā² viya taṃ dhammaṃ sappaññā paṇḍitapurisā pivanti maññe pivantā viya suṇanti.

Manussā taṃ sutvā pasannamānasā theriyā santikaṃ upasaṅkamitvā sakkaccaṃ dhammaṃ suṇimsu. Aparabhāge theriyā āyupariyosāne parinibbānakāle sāsanassa niyyānikabhāvavibhāvanatthaṃ aññaṃ byākarontī—

56. “Sukkā sukkehi dhammehi, vītarāgā samāhitā.

Dhāreti antimaṃ dehaṃ, jetvā māraṃ savāhanan”ti—

imaṃ gāthaṃ abhāsi.

Tattha **sukkāti** Sukkātherī attānameva paraṃ viya dasseti. **Sukkehi dhammehīti** suparisuddhehi lokuttaradhammehi. **Vītarāgā samāhitāti** aggamaggena sabbaso vītarāgā arahattaphalasamādhinā samāhitā. Sesaṃ vuttanayameva.

Sukkātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Anivattanīya (Sī)

2. Pathikā (Ka)

7. Selātherīgāthāvaṇṇanā

Natthi nissaraṇaṃ loketi-ādikā Selāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī Haṃsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ pattā mātāpitūhi samānajatikassa kulaputtassa dinnā tena saddhiṃ bahūni vassasatāni sukhasaṃvāsaṃ vasitvā tasmim kālāṅkate sayampi addhagatā vayo-anuppattā saṃvegajātā kimkusalagavesinī kālena kālaṃ ārāmena ārāmaṃ vihārena vihāraṃ anuvicarati “samaṇabrāhmaṇānaṃ santike dhammaṃ sossāmi”ti. Sā ekadivasaṃ Satthu Bodhirukkhaṃ upasaṅkamitvā “yadi Buddho Bhagavā asamo asamasamo appaṭipuggalo, dassetu me ayaṃ bodhi pāṭihāriyaṃ”ti nisīdi. Tassā tathā cittuppādasamanantarameva bodhi pajjali, sabbasovaṇṇamayā sākā uṭṭhahimsu, sabbā disā virocimsu. Sā taṃ pāṭihāriyaṃ disvā pasannamānasā garucittikāraṃ upaṭṭhapetvā sirasi añjalim paggayha sattarattindivaṃ tattheva nisīdi. Sattame divase uḷāraṃ pūjāsakkāraṃ akāsi. Sā tena puñṇakammena devamanussesu saṃsarantī imasmim Buddhuppāde Āḷavīraṭṭhe Āḷavikassa rañño dhītā hutvā nibbatti, **Selātissā** nāmaṃ ahosi. Āḷavikassa pana rañño dhītāti katvā **Āḷavikā**tipi naṃ voharanti. Sā viññutaṃ pattā Satthari Āḷavakaṃ dametvā tassa hatthe pattacīvaraṃ datvā tena saddhiṃ Āḷavīnagaraṃ upagate dārikā hutvā raññā saddhiṃ Satthu santikaṃ upagantvā dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā upāsikā ahosi. Sā aparabhāge sañjātasamvegā bhikkhunīsu pabbajitvā katapubbakiccā vipassanaṃ paṭṭhapetvā saṅkhāre sammasantī upanissayasampannattā paripakkañāṇā nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Nagare Haṃsavatīyā, cārikī āsahaṃ tadā.

Ārāmena ca ārāmaṃ, carāmi kusalatthikā.

Kāḷapakkaṃhi divase, addasaṃ bodhimuttamaṃ.

Tattha cittaṃ pasādetvā, bodhimūle nisīdahaṃ.

1. Khu 4. 204 piṭṭhādīsu.

Garucittam upaṭṭhetvā, sire katvāna añjalim.
 Somanassam pavedetvā, evam cintesi tāvade.
 Yadi Buddho amitaguṇo, asamappaṭipuggalo.
 Dassetu pāṭihīram me, bodhi obhāsatu ayaṃ.
 Saha āvajjite mayham, bodhi pajjali tāvade.
 Sabbasoṇṇamayā āsi, disā sabbā virocati.
 Sattarattindivam tattha, bodhimūle nisīdham.
 Sattame divase patte, dīpapūjam akāsaham.
 Āsanam parivāretvā, pañcadīpāni pajjalum.
 Yāva udeti sūriyo, dīpā me pajjalum tadā.
 Tena kammena sukatenā, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ deham, Tāvatisamagacchaham.
 Tattha me sukataṃ byamham, pañcadīpāti vuccati.
 Saṭṭhiyojanamubbedham, tiṃsayo janavitthataṃ.
 Asaṅkhiyāni dīpāni, parivāre jalimsu me.
 Yāvata devabhavanam, dīpālokena jotati.
 Parammukhā nisīditvā, yadi icchāmi passitum.
 Uddham adho ca tiriyaṃ, sabbam passāmi cakkhunā.
 Yāvata abhikaṅkhāmi, daṭṭhum sugata duggate.
 Tattha āvaraṇam natthi, rukkesu pabbatesu vā.
 Asītidevarājūnam, Mahesittamakārayim.
 Satānam cakkavattīnam, Mahesittamakārayim.
 Yam yaṃ yonupapajjāmi, devattam atha mānusaṃ.
 Dīpasatasahassāni, parivāre jalanti me.
 Devalokā cavitvāna, uppajjim mātukucchiyaṃ.
 Mātukucchigatā santī, akkhi me na nimīlati.
 Dīpasatasahassāni, puñṇakammasamaṅgitā.
 Jalanti sūtikāgehe, pañcadīpānidaṃ phalaṃ.

Pacchime bhava sampatte, mānasaṃ vinivattayim.
Ajarāmataṃ sītibhāvaṃ, nibbānaṃ phassayim ahaṃ.

Jātiyā sattavassāhaṃ, arahattamaṃ pāpuṇim.
Upasampādayī Buddhō, guṇamaññāya Gotamo.

Maṇḍape rukkhamaṇe vā, suññāgāre vasantiyā.
Sadā pajjalate dīpaṃ, pañcadīpānidaṃ phalaṃ.

Dibbacakkhuvisuddhaṃ me, samādhikusalā ahaṃ.
Abhiññāpāramippattā, pañcadīpānidaṃ phalaṃ.

Sabbavositavosānā, katakiccā anāsavā.
Pañcadīpā mahāvīra, pāde vandāmi cakkhuma.

Satasahassito kappe, yaṃ dīpamadadiṃ tadā.
Duggatiṃ nābhijānāmi, pañcadīpānidaṃ phalaṃ.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanā”ti.

Arahattaṃ pana patvā therī Sāvattiyaṃ viharantī ekadivasaṃ
pacchābhattaṃ Sāvattitho nikkhamitvā divāvihāratthāya Andhavanaṃ
pavisitvā aññatarasmiṃ rukkhamaṇe nisīdi. Atha naṃ māro vivekato
vicchedetukāmo¹ aññātakarūpena upagantvā—

57. “Natthi nissaraṇaṃ loke, kiṃ vivekena kāhasi.

Bhuñjāhi² kāmaratiyo, māhu pacchānutāpini”ti—

gāthamāha.

Tassattho—imasmiṃ loke sabbasamāyesupi upaparikkhīyamaṇesu
nissaraṇaṃ nibbānaṃ nāma natthi tesaṃ tesaṃ samaṇabrāhmaṇānaṃ
chandaso paṭiññāyamānaṃ vohāramatta³ mevetā, tasmā **kiṃ vivekena**
kāhasi evarūpe sampannapaṭhamavaye ṭhitā iminā kāyavivekena kiṃ
karissasi. Atha kho **bhuñjāhi kāmaratiyo** vatthukāmakilesakāmasannissitā

1. Vicchinditukāmo (Ka), cāvetukāmo (Saṃ 1. 129 piṭṭhe.)

2. Bhuñjassu (Saṃ 1. 129 piṭṭhe.)

3. Vācāvattumatta (Ka)

khīḍḍāratiyo paccanubhohi. Kasmā?¹ **Māhu pacchānutāpinī** “yadattham² brahmacariyaṃ carāmi, tadeva nibbānaṃ natthi, tenevetam nādhigataṃ, kāmabhogā ca parihīnā, anatto vata mayhan”ti pacchā vippaṭisārinī mā ahoṣīti adhippāyo.

Taṃ sutvā therī “bālo vatāyaṃ māro, yo mama paccakkhabhūtaṃ nibbānaṃ paṭikkhipati. Kāmesu ca maṃ pavāreti, mama khīṇāsavabhāvaṃ na jānāti, handa naṃ taṃ jānāpetvā tajjessāmi”ti cintetvā—

58. “Sattisūlūpamā kāmā, khandhā’saṃ adhikuṭṭanā.
Yaṃ tvaṃ kāmaratiṃ brūsi, aratī dāni sā mama³.”

59. Sabbattha vihatā nandī, tamokkhandho padālito.
Evaṃ jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā”ti—

imaṃ gāthādvayamāha.

Tattha **sattisūlūpamā kāmā**ti kāmā nāma yena adhiṭṭhitā, tassa sattassa vinivijjhanato nisitasatti viya sūlaṃ viya ca⁴ daṭṭhabbā. **Khandhā**ti upādānakkhandhā. **Āsanti** tesaṃ. **Adhikuṭṭanā**ti chindanādhiṭṭhānā, accādānaṭṭhānanti attho. Yato khandhe accādāya sattā kāmehi chejjabhejjaṃ pāpuṇanti. **Yaṃ tvaṃ kāmaratiṃ brūsi, aratī dāni sā mamā**ti pāpima tvaṃ yaṃ kāmaratiṃ ramitabbaṃ sevitabbaṃ katvā vadasi, sā dāni mama niratijātikattā⁵ mīlhasadisā, na tāya mama koci attho atthīti.

Tattha kāraṇamāha “**sabbattha vihatā nandī**”ti-ādinā. Tattha **evaṃ jānāhi**ti “sabbaso pahīnataṇhāvijjā”ti maṃ jānāhi, tato eva balavidhamanavisayātikkaṃanehi **antaka** lāmakācāra māra tvaṃ mayā **nihato** bādhitō asi, na panāhaṃ tayā bādhitabbāti attho.

Evaṃ theriyā māro santajjito tatthevantaradhāyi. Therīpi phalasamāpattisukhena Andhavane divasabhāgaṃ vītināmetvā sāyanhe vasanaṭṭhānameva gatā.

Selātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Kasmā yasmā (Ka)

2. Nissaraṇattham (Ka)

3. Aratī mayha sā ahu (Saṃ 1. 129 piṭṭhe.)

4. Nisitapītasattisūlā viya (Sī)

5. Āratijātikattā (Sī)

8. Somātherīgāthāvaṇṇanā

Yaṃ taṃ isihi pattaḅbanti-ādikā Somāya gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī Sikhissa Bhagavato kāle khattiyamahāsālakule nibbattitvā viññutaṃ patvā Aruṇarañño¹ aggamaheṣī ahoṣīti sabbam atītavatthu Abhayattheriyā vatthusadisam. Paccuppannavatthu pana ayaṃ therī tattha tattha devamanussesu saṃsarantī imasmim Buddhuppāde Rājagahe Bimbisārassa rañño purohitassa dhītā hutvā nibbatti, tassā **Somāti** nāmaṃ ahoṣi. Sā viññutaṃ pattā Satthu Rājagahapavesane paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā aparabhāge sañjātasamvegā bhikkhunīsu pabbajitvā katapubbakiccā vipassanāya kammaṃ karontī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**²—

“Nagare Aruṇavatiyā, Aruṇo nāma khattiyo.
Tassa rañño ahuṃ bhariyā, vāritaṃ vārayāmaham.
Yāvata -pa- kataṃ Buddhassa sāsanan”ti.

Sabbam Abhayattheriyā apadānasadisam.

Arahattaṃ pana patvā vimuttisukhena Sāvattiyaṃ viharantī ekadivasaṃ divāvihāratthāya Andhavanaṃ pavisitvā aññatarasmim rukkhamaṇe nisīdi. Atha naṃ māro vivekato vicchedetukāmo³ adissamānarūpo upagantvā ākāse ṭhatvā—

60. “Yaṃ taṃ isihi pattaḅbam, ṭhānaṃ durabhisambhavaṃ.

Na taṃ dvaṅgulapaññāya, sakkā pappotumitthiyā”ti—

imaṃ gāthamāha.

Tassattho—Sīlakkhandhādīnaṃ ekaṇaṭṭhena “isi”ti laddhanāmehi Buddhādīhi mahāpaññehi pattaḅbam, taṃ aññehi pana **durabhisambhavaṃ** dunnipphādanīyaṃ. Yaṃ taṃ arahattasaṅkhātaṃ paramassāsattṭhānaṃ, na taṃ dvaṅgulapaññāya nihīnapaññāya itthiyā pāpuṇitum sakkā. Itthiyo hi sattaṭṭhavassakālato paṭṭhāya sabbakālaṃ odanaṃ pacantiyo pakkuthite uduke taṇḍule pakkhipitvā

1. Aruṇavato rañño (Sī)

2. Khu 4. 193 piṭṭhādīsu.

3. Vicchinditukāmo (Ka)

“ettāvata odanaṃ pakkaṇ”ti na jānanti, pakkuthiyamāne pana taṇḍule dabbīyā uddharitvā dvīhi aṅgulīhi piḷetvā jānanti, tasmā **dvaṅgulipaṇṇāyāti** vuttā.

Taṃ sutvā therī māraṃ apasādentī—

61. “Itthibhāvo no kiṃ kayirā¹, cittaṃhi susamāhite.

Ñāṇaṃhi vattaṃānaṃhi, sammā dhammaṃ vipassato.

62. Sabbattha vihatā nandī, tamokkhandho padālito.

Evam jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā”ti—

itarā dve gāthā abhāsi.

Tattha **itthibhāvo no kiṃ kayirā**ti mātugāmaḥbhāvo amhākaṃ kiṃ kareyya, arahattappattiyā kīdisaṃ vibandhaṃ uppādeyya. **Cittaṃhi susamāhite**ti citte aggamaggasamādhinā suṭṭhu samāhite. **Ñāṇaṃhi vattaṃānaṃhi**ti tato arahattamaggañāṇe pavattaṃāne. **Sammā dhammaṃ vipassato**ti catusaccadhammaṃ pariññādividhinā sammadeva passato. Ayaṃ hettha saṅkhepo—pāpima itthī vā hotu puriso vā, aggamagge adhigate arahattaṃ hatthagatamevāti.

Idāni tassa attanā adhigatabhāvaṃ ujukameva dassentī “**sabbattha vihatā nandī**”ti gāthamāha. Sā vuttatthāyeva.

Somātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Tikaṇipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Itthibhāvo kiṃ kayira (Saṃ 1. 130 piṭṭhe.)

4. Catukkanipāta

1. Bhaddākāpilānītherīgāthāvaṇṇanā

Catukkanipāte **putto Buddhassa dāyādoti**-ādikā Bhaddāya Kāpilāniyā theriyā gāthā. Sā kira Padumuttarassa Bhagavato kāle Haṁsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā Satthu santike dhamāṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhunim pubbenivāsaṃ anussarantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā sayampi taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā yāvajīvaṃ puññāni katvā tato cutā devamanussesu saṃsarantī anuppanne Buddhe Bārāṇasiyaṃ kulagehe nibbattitvā patikulaṃ gantvā ekadivasaṃ attano nanandāya saddhiṃ kalahaṃ karontī tāya Paccekabuddhassa piṇḍapāte dinne “ayaṃ imassa dānaṃ datvā ulārasampattiṃ labhissatī”ti Paccekabuddhassa hatthato pattāṃ gahetvā bhattaṃ chaḍḍetvā kalalassa pūretvā adāsi. Mahājano garahi bāle Paccekabuddho te kiṃ aparajjhī”ti. Sā tesaṃ vacanena lajjamānā puna pattāṃ gahetvā kalalaṃ nīharitvā dhovitvā gandhacuṇṇena ubbaṭṭetvā catumadhurassa pūretvā upari āsittena padumagabbhavaṇṇena sappinā vijjotamānaṃ Paccekabuddhassa hatthe ṭhapetvā “yathā ayaṃ piṇḍapāto obhāsajāto, evaṃ obhāsajātaṃ me sarīraṃ hotū”ti patthanaṃ paṭhapesi. Sā tato cavitvā sugatīsuyeva saṃsarantī Kassapabuddhakāle Bārāṇasiyaṃ Mahāvibhavassa seṭṭhino dhītā hutvā nibbatti. Pubbakammaphalena¹ duggandhasarīrā manussehi jigucchitabbā hutvā saṃvegajātā attano ābharaṇehi suvaṇṇiṭṭhakaṃ kāretvā Bhagavato cetiye patiṭṭhapesi, uppalahatthena ca pūjaṃ akāsi. Tenassā sarīraṃ tasmiṃyeva bhava sugandhaṃ manoharaṃ jātaṃ. Sā patino piyā manāpā hutvā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā tato cutā sagge nibbatti. Tatthāpi yāvajīvaṃ dibbasukhaṃ anubhavitvā tato cutā Bārāṇasirañño dhītā hutvā tattha devasampattisadisāṃ sampattiṃ anubhavanti cirakālaṃ Paccekabuddhe upaṭṭhahitvā tesu parinibbutesu saṃvegajātā tāpasapabbajjāya pabbajitvā uyyāne vasantī jhānāni bhāvetvā brahmaloke nibbattitvā tato cutā Sāgalanagare

1. Pubbakammabalena (Ka)

Kosiyagottassa brāhmaṇakulassa gehe nibbattitvā mahatā parihārena
 vaḍḍhitvā vayappattā Mahātitthagāme Pipphalikumārassa gehaṃ nītā.
 Tasmim pabbajitum nikkhante mahantaṃ bhogakkhandhaṃ mahantaṃ
 ñātiparivaṭṭaṃ pahāya pabbajjattāya nikkhamitvā pañca vassāni
 titthiyārāme pavisitvā aparabhāge Mahāpajāpatigotamiyā santike pabbajjaṃ
 upasampadaṃ labhitvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā na cirasseva arahattaṃ
 pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pāragū.

Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.

Tadāhu Haṃsavatiyaṃ, Videho nāma nāmato.

Seṭṭhī pahūtaratano, tassa jāyā ahasaṃ.

Kadāci so narādiccaṃ, upecca saparijjaṇo.

Dhammamassosi Buddhassa, sabbadukkhabhayaappahaṃ.

Sāvakaṃ dhutavādānaṃ, aggaṃ kittesi nāyako.

Sutvā sattāhikaṃ dānaṃ, datvā Buddhassa tādino.

Nipacca sirasā pāde, taṃ ṭhānamabhipatthayim.

Sa hāsayanto parisāṃ, tadā hi narapuṇḅavo.

Seṭṭhino anukampāya, imā gāthā abhāsatha.

Lacchase patthitaṃ ṭhānaṃ, nibbuto hohi puttaka.

Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.

Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.

Tassa dhammesu dāyādo, oraso dhammanimmitto.

Kassapo nāma gottena, hessati Satthu sāvako.

Taṃ sutvā mudito hutvā, yāvajīvaṃ tadā Jinaṃ.

Mettacitto paricari, paccayehi vināyakaṃ.

Sāsanam jotayitvāna, so madditvā kutitthiye.

Veneyyaṃ vinayitvā ca, nibbuto so sasāvako.

1. Khu 4. 259 piṭṭhādāsu.

Nibbute tamhi lokagge, pūjanatthāya Satthuno.

Ñātimitte samānetvā, saha tehi akārayi.

Sattayojanikaṃ thūpaṃ, ubbiddhaṃ ratanāmayāṃ.

Jalantaṃ sataraṃsinva, Sālarājaṃva phullitaṃ.

Sattasatasahassāni, pātiyo tattha kārayi.

Naḷaggī viya jotantī, rataneheva sattahi.

Gandhatelena pūretvā, dīpānujjalayī tahiṃ.

Pūjanatthāya Mahesissa, sabbabhūtānukampino.

Sattasatasahassāni, puṇṇakumbhāni kārayi.

Rataneheva puṇṇāni, pūjanatthāya Mahesino.

Majjihe aṭṭhaṭṭhakumbhīnaṃ, ussitā kañcanagghiyo.

Atirocanti vaṇṇena, saradeva divākaro.

Catudvāresu sobhanti, toraṇā ratanāmayā.

Ussitā phalakā rammā, sobhanti ratanāmayā.

Virocanti parikkhittā, avaṭaṃsā sunimmitā.

Ussitāni paṭākāni, ratanāni virocare.

Surattaṃ sukataṃ cittaṃ, cetiyaṃ ratanāmayāṃ.

Atirocati vaṇṇena, sasañjhova divākaro.

Thūpassa vediyo tisso, haritālena pūrayi.

Ekaṃ manosilāyekaṃ, añjanena ca ekikaṃ.

Pūjaṃ etādisaṃ rammaṃ, kāretvā varavādino.

Adāsi dānaṃ saṃghassa, yāvajīvaṃ yathābalaṃ.

Sahāva seṭṭhinā tena, tāni puñṇāni sabbaso.

Yāvajīvaṃ karitvāna, sahāva sugatiṃ gatā.

Sampattiyonubhotvāna, devatte atha mānuse.

Chāyā viya sarīrena, saha teneva saṃsariṃ.

Ekanavutito kappe, Vipassī nāma nāyako.
 Uppajji cārudassano, sabbadhammavipassako.
 Tadāyaṃ Bandhumatiyaṃ, brāhmaṇo sādhusammato.
 Aḍḍho santo guṇenāpi, dhanena ca suduggato.
 Tadāpi tassāhaṃ āsiṃ, brāhmaṇī samacetasā.
 Kadāci so dijavaro, saṅgamesi Mahāmuniṃ.
 Nisinnaṃ janakāyamhi, desentaṃ amataṃ padaṃ.
 Sutvā dhammaṃ pamudito, adāsi ekasāṭakaṃ.
 Ghamekena vatthena, gantvānetam sa ma'bravi.
 Anumoda mahāpuññaṃ, dinnam Buddhassa sāṭakaṃ.
 Tadāhaṃ añjaliṃ katvā, anumodiṃ supīṇitā.
 Sudinno sāṭako sāmi, Buddhaseṭṭhassa tādino.
 Sukhito sajjito hutvā, saṃsaranto bhavābhava.
 Bārāṇasipure ramme, rājā āsi mahīpati.
 Tadā tassa mahesīhaṃ, itthigumbassa uttamā.
 Tassāti dayitā āsiṃ, pubbasnehena bhattuno.
 Piṇḍāya vicarante te, aṭṭha paccekanāyake.
 Disvā pamudito hutvā, datvā piṇḍam mahārahaṃ.
 Puno nimantayitvāna, katvā ratanamaṇḍapaṃ.
 Kammārehi kataṃ pattaṃ, sovaṇṇam vata tattakaṃ.
 Samānetvāna te sabbe, tesaṃ dānamadāsi so.
 Soṇṇāsane pavitṭhānaṃ, pasanno sehi paṇibhi.
 Tampi dānaṃ sahādāsiṃ, Kāsirājenahaṃ tadā.
 Punāhaṃ Bārāṇasiyaṃ, jātā Kāsikagāmake.
 Kuṭumbikakule phīte, sukhito so sabhātuko.
 Jeṭṭhassa bhātuno jāyā, ahosiṃ supatibbatā.

Paccekabuddhaṃ disavāna, kaniyassa mama bhattuno.

Bhāgannaṃ tassa datvāna, āgate tamhi pāvadiṃ.

Nābhinandittha so dānaṃ, tato tassa adāsahaṃ.

Ukhā āniya taṃ annaṃ, puno tasseva so adā.

Tadannaṃ chaḍḍayitvāna, duṭṭhā Buddhassahaṃ tadā.

Pattaṃ kalalapuṇṇaṃ taṃ, adāsiṃ tassa tādino.

Dāne ca gahaṇe ceva, apace padusepi ca.

Samacittamukhaṃ disvā, tadāhaṃ saṃvijjīṃ bhusaṃ.

Puno pattaṃ gahetvāna, sodhayitvā sugandhinā.

Pasannacittā pūretvā, saghataṃ sakkamaṃ adāṃ.

Yattha yatthūpapajjāmi, surūpā homi dānato.

Buddhassa apakārena, duggandhā vadanena ca.

Puna Kassapavīrassa, nidhāyantamhi cetiye.

Sovaṇṇaṃ iṭṭhakaṃ vamaṃ, adāsiṃ muditā ahaṃ.

Catujjātena gandhena, nicayitvā tamiṭṭhakaṃ.

Muttā duggandhadosamhā, sabbaṅgasusamāgatā.

Satta pātisahassāni, rataneheva sattahi.

Kāretvā ghatapūrāni, vaṭṭīni ca sahassaso.

Pakkhipitvā padīpetvā, ṭhapayim̐ sattapantiyo.

Pūjanatthaṃ Lokanāthassa, vipasannena cetasā.

Tadāpi tamhi puññaṃ, bhāginīyi visesato.

Puna Kāsīsu sañjāto, Sumittā iti vissuto.

Tassāhaṃ bhariyā āsiṃ, sukhitā sajjitā piyā.

Tadā paccekamunino, adāsiṃ ghanaveṭhanaṃ.

Tassāpi bhāginī āsiṃ, moditvā dānamuttamaṃ.

Punāpi Kāsiraṭṭhamhi, jāto Koliyajātiyā.

Tadā Koliyaputtānaṃ, satehi saha pañcahi.
 Pañca Paccekabuddhānaṃ, satāni samupaṭṭhahi.
 Temāsaṃ tappayitvāna, adāsi ca ticīvare.
 Jāyā tassa tadā āsiṃ, puññakammapathānugā.
 Tato cuto ahu rājā, Nando nāma mahāyaso.
 Tassāpi mahesī āsiṃ, sabbakāmasamiddhinī.
 Tadā rājā bhavitvāna, Brahmadatto mahīpati.
 Padumavatīputtānaṃ, paccekamuninaṃ tadā.
 Satāni pañcanunāni, yāvajīvaṃ upaṭṭhahiṃ.
 Rājuyyāne nivāsetvā, nibbutāni ca pūjayiṃ.
 Cetiyaṇi ca kāretvā, pabbajitvā ubho mayaṃ.
 Bhāvetvā appamaññāyo, brahmalokaṃ agamhase.
 Tato cuto Mahātitthe, sujāto pipphalāyano.
 Mātā Sumanadevīti, Kosigotto Dijo pitā.
 Ahaṃ Madde janapade, sākalāya puruttame.
 Kappilassa dijassāsiṃ, dhītā mātā Sucīmati.
 Ghanakañcanabimbena, nimminitvāna maṃ pitā.
 Adā Kassapadhīrassa, kāmehi vajjitassamaṃ.
 Kadāci so kāruṇiko, gantvā kammantapekkhako.
 Kākādikehi khajjante, pāṇe disvāna saṃviṇṇi.
 Gharevāhaṃ tile jāte, disvānātapatāpane.
 Kimī kākehi khajjante, saṃvegamaḷabhiṃ tadā.
 Tadā so pabbajī dhīro, ahaṃ tamanupabbajiṃ.
 Pañca vassāni nivasīṃ, paribbājavate ahaṃ.
 Yadā pabbajitā āsi, Gotamī Jinaposikā.
 Tadāhaṃ tamupagantvā, Buddhena anusāsītā.

Na cireneva kālena, arahattamapāpuṇiṃ.
 Aho kalyāṇamittattaṃ, Kassapassa sirīmato.
 Suto Buddhassa dāyādo, Kassapo susamāhito.
 Pubbenivāsaṃ yo vedi, saggāpāyañca passati.
 Atho jātikkhayaṃ patto, abhiññāvosito Muni.
 Etāhi tīhi vijjāhi, tevijjo hoti brāhmaṇo.
 Tatheva Bhaddākāpilānī, tevijjā maccuhāyini.
 Dhāreti antimaṃ dehaṃ, jivā mārāṃ savāhanaṃ.
 Disvā ādīnavaṃ loke, ubho pabbajitā mayaṃ.
 Tyamha khīṇāsavā dantā, sītibhūtāṃha nibbutā.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā pubbenivāsañāṇe ciṇṇavasī ahoṣi. Tattha sātisaṃ katādhikārattā aparabhāge taṃ Satthā Jetavane ariyagaṇamajjhe nisinnā bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento pubbenivāsaṃ anussarantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. Sā ekadivasaṃ Mahākassapattherassa guṇābhiththavanapubbakaṃ attano katakiccatādivibhāvanamukhena udānaṃ udānenti—

63. “Putto Buddhassa dāyādo, Kassapo susamāhito.
 Pubbenivāsaṃ yo’vedi, saggāpāyañca passati.

64. Atho jātikkhayaṃ patto, abhiññāvosito Muni.
 Etāhi tīhi vijjāhi, tevijjo hoti brāhmaṇo.

65. Tatheva Bhaddākāpilānī, tevijjā maccuhāyini.
 Dhāreti antimaṃ dehaṃ, jivā mārāṃ savāhanaṃ.

66. Disvā ādīnavaṃ loke, ubho pabbajitā mayaṃ.
 Tya’ṃha khīṇāsavā dantā, sītibhūtāṃha nibbutā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **putto Buddhassa dāyādoti** Buddhānubuddhabhāvato
Sammāsambuddhassa anujātasuto tato eva tassa dāyabhūtassa
navalokuttaradhammassa ādānena dāyādo Kassapo¹ lokiyalokuttarehi
samādhīhi suṭṭhu samāhitacittatāya **susamāhito. Pubbenivāsaṃ yo'vedīti** yo
Mahākassapattothero pubbenivāsaṃ attano paresaṅca
nivutthakkhandhasantānaṃ pubbenivāsānussatiñāṇena pākaṭaṃ katvā avedi
aññāsi paṭivijjhi. **Saggāpāyaṅca passatīti** chabbīsasidevalokabhedaṃ saggam
catubbidhaṃ apāyaṅca dibbacakkhunā hatthatale āmalakaṃ viya passati.

Atho jātikkhayaṃ pattoti tato paraṃ jātikkhayaśaṅkhātāṃ arahattaṃ
patto. **Abhiññāya** abhivisiṭṭhena² ñāṇena abhiññeyyaṃ dhammaṃ
abhiñānitvā pariññeyyaṃ pariñānitvā pahātabbaṃ pahāya sacchikātabbaṃ
sacchikatvā **vosito** niṭṭhaṃ patto katakicco. Āsavakkhayaapaññāśaṅkhātāṃ
monaṃ pattattā **Muni**.

Tatheva Bhaddākāpilānīti yathā Mahākassapo etāhi yathāvuttāhi tīhi
vijjāhi tevijjo maccuhāyī ca, tatheva Bhaddākāpilānī tevijjā maccuhāyinīti.
Tato eva **dhāreti antimam deham, jetvā māram savāhananti** attānameva
paraṃ viya katvā dasseti.

Idāni yathā therassa paṭipatti ādimajjhapariyosānakalyāṇā, evaṃ
mamapīti dassentī “**disvā ādinavan**”ti osānagāthamāha. Tattha **tya'mha**
khīṇāsavā dantāti te mayaṃ Mahākassapattothero ahaṅca uttamaṇa damena³
dantā sabbaso khīṇāsavā ca amha. **Sītibhūtāmhā nibbutāti** tato eva
kilesapariḷāhābhāvato sītibhūtā sa-upādisesāya nibbānadhātuyā nibbutā ca
amha bhavāmāti attho.

Bhaddākāpilānītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Catukkanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Kassapagotto (I, Ka)

2. Abhivisuddhena (Ka)

3. Damathena (Sī)

5. Pañcakanipāta

1. Aññatarātherīgāthavaṇṇanā

Pañcakanipāte **paṇṇavīsati vassānīti**-ādikā Aññatarāya theriyā gāthā.
Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ
kusalaṃ upacinantī imasmim Buddhuppāde Devadahanagare
Mahāpajāpatigotamiyā dhātī hutvā vaḍḍhesi. Nāmagottato pana apaññātā¹
ahosi. Sā Mahāpajāpatigotamiyā pabbajitakāle sayampi pabbajitvā
pañcavīsati saṃvaccharāni kāmārāgena upaddutā accharāsaṅghātamattampi
kālaṃ cittekaggataṃ alabhantī bāhā paggayha kandamānā
Dhammadinnātheriyā santike dhammaṃ sutvā kāmehi vinivattitamānasā
kammaṭṭhānaṃ gahetvā bhāvanamanuyuñjantī nacirasseva chaḷabhiññā
hutvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

67. “Paṇṇavīsati vassāni, yato pabbajitā ahaṃ.

Nā’ccharāsaṅghātamattampi, cittassūpasama’jjhagaṃ.

68. Aladdhā cetaso santim, kāmārāgena’vassutā.

Bāhā paggayha kandantī, vihāraṃ pāvisim ahaṃ.

69. Sā bhikkhunim upāgacchim, yā me saddhāyikā ahu.

Sā me dhammamadesesi, khandhāyatanadhātuyo.

70. Tassā dhammaṃ suṇitvāna, ekamante upāvisim.

Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitam.

71. Cetopariccañāṇaṇca, sotadhātu visodhitā.

Iddhīpi me sacchikatā, patto me āsavakkhayo.

Chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ Buddhassa sāsanam”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **nā'ccharāsaṅghātamattampī** accharāghaṭitamattampi khaṇaṃ aṅguliphoṭana¹ mattampi kālanti attho. **Cittassūpasama'jjhaganti** cittassa upasamaṃ cittekkaggaṃ na ajjhaganti yojanā, na paṭilabhinti attho.

Kāmarāgena'vassutāti kāmaguṇasaṅkhātesu vatthukāmesu daḷhatarābhinivesitāya bahalena chandarāgena tintacittā.

Bhikkhuninti Dhammadinnattheriṃ sandhāya vadati.

Cetopariccañāṇaṇcāti cetopariyañāṇaṇca visodhitanti sambandho, adhigatanti attho. Sesam vuttanayameva.

Aññatarātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Vimalātherīgāthāvaṇṇanā

Mattā vaṇṇena rūpenāti-ādikā Vimalāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinitvā imasmiṃ Buddhuppāde Vesāliyaṃ aññatarāya rūpūpajīvinīyā itthiyā dhītā hutvā nibbatti, **Vimalātissā** nāmaṃ ahosi. Sā vayappattā tatheva jīvikam² kappentī ekadivasam āyasmantaṃ Mahāmoggallānaṃ Vesāliyaṃ piṇḍāya carantaṃ disvā paṭibaddhacittā hutvā therassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā theram uddissa palobhanakammaṃ kātuṃ ārabhi. “Titthiyehi uyyojitā tathā akāsī”ti keci vadanti. Thero tassā asubhavibhāvana³ mukhena santajjanaṃ katvā ovādamadāsi. Taṃ heṭṭhā theragāthāya⁴ āgatameva, tathā pana therena ovāde dinne sā saṃvegajātā hirottappaṃ paccupaṭṭhapetvā sāsane paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā aparabhāge bhikkhunīsu pabbajitvā ghaṭentī vāyamaṇṭī hetusampannatāya nacirasseva arahattaṃ patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

72. “Mattā vaṇṇena rūpena, sobhaggena yasena ca.

Yobbanena cupatthaddhā, aññāsamatimaññihaṃ.

1. Phoṭhana... (Sī, I)

3. Sarīrasabhāvavibhāvanā... (Sī)

2. Tatheva ducintitaṃ (Ka)

4. Therakathāya (Sī)

73. Vibhūsetvā imañ kāyaṃ, sucittaṃ bālalāpanaṃ.

Aṭṭhāsiṃ vesidvāramhi, luddo pāsamivo'ḍḍiya.

74. Piḷandhanaṃ vidaṃsentī, guyhaṃ pakāsikaṃ bahuṃ.

Akāsiṃ vividhaṃ māyaṃ, ujjhagghantī bahuṃ janam.

75. Sā'jja piṇḍaṃ caritvāna, muṇḍā saṃghāṭipārutā.

Nisinnā rukkhamaḷamhi, avitakkassa lābhini.

76. Sabbe yogā samucchinnā, ye dībhā ye ca mānusa.

Khepetvā āsave sabbe, sītībhūtāṃhi nibbutā'ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **mattā vaṇṇena rūpenā**ti guṇavaṇṇena ceva rūpasampattiya ca. **Sobhaggenā**ti subhagabhāvena. **Yasenā**ti parivārasampattiya. **Mattā** vaṇṇamadarūpamadasobhaggamadaparivāramadavasena madarū āpannāti attho. **Yobbanena cupatthaddhā**ti yobbanamadena uparūpari thaddhā yobbananimittena ahaṅkārena upatthaddhacittā anupasantamānasā. **Aññāsamatimaññihanti** aññā itthiyo attano vaṇṇādiguṇehi sabbathāpi atikkamitvā maññim ahaṃ. Aññāsaṃ vā itthīnaṃ vaṇṇādiguṇe atimaññim atikkamitvā maññim avamānaṃ akāsiṃ.

Vibhūsitvā imañ kāyaṃ, sucittaṃ bālalāpananti imañ nānāvidha-asucibharitaṃ jeguccham ahaṃ mamaṃti bālānaṃ lāpanato vācanato bālalāpanaṃ mama kāyaṃ chavirāgakaraṇakesaṭṭhapanādinā sucittaṃ vatthābharaṇehi vibhūsitvā sumaṇḍitapasāditam katvā. **Aṭṭhāsiṃ vesidvāramhi, luddo pāsamivo'ḍḍiyā**ti migaluddo viya migānaṃ bandhanatthāya daṇḍavākuraḍimigapāsaṃ mārassa pāsabhūtaṃ yathāvuttaṃ mama kāyaṃ vesidvāramhi vesiyā gharadvāre oḍḍiyitvā aṭṭhāsiṃ.

Piḷandhanaṃ vidaṃsentī, guyhaṃ pakāsikaṃ bahuṃti ūrujaḥṇanathana¹ dassanādikam guyhañceva pādajāṇusirādikam² pakāsañcāti guyhaṃ pakāsikañca bahuṃ nānappakāraṃ piḷandhanaṃ ābharaṇaṃ dassenti. **Akāsiṃ vividhaṃ māyaṃ, ujjhagghantī**

1. Urujaṅghathana (Ka)

2. Pādajālanupurādikam (Sī)

bahuṃ jananti yobbanamadamattaṃ bahuṃ bālajanaṃ vippalambhetuṃ hasanti gandhamālāvattthābharaṇādīhi sarīrasabhāvapaṭicchādanena hasavilāsabhāvādīhi¹ tehi ca vividhaṃ nānappakāraṃ vañcanaṃ akāsim.

Sā’jja piṇḍaṃ caritvāna -pa- avitakkassa lābhiniti sā ahaṃ evaṃ pamādavihārini samānā ajja idāni ayyassa Mahāmogallānattherassa ovāde thatvā sāsane pabbajitvā muṇḍā saṃghāṭipārutā hutvā piṇḍaṃ caritvāna bhikkhāhāraṃ bhuñjitvā **nisinnā** rukkhamaṃhi rukkhamaṃle vivittāsane nisinnā dutiyajjhānapādakassa aggaphalassa adhigamena avitakkassa lābhini amhīti yojanā.

Sabbe yogāti kāmāyogādayo cattāropi yogā. **Samucchinnā**ti paṭhamamaggādina yathārahaṃ sammadeva ucchinnā pahinā. Sesam vuttanāyameva.

Vimalātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Sīhātherīgāthāvaṇṇanā

Ayoniso manasikārāti-ādikā Sīhāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭupānissayaṃ kusalaṃ upacinitvā imasmim Buddhuppāde Vesāliyaṃ Sīhasenāpatino bhaginiyā dhītā hutvā nibbatti, tassā “mātulassa nāmaṃ karomā”ti² **Sīhā**ti nāmaṃ akaṃsu. Sā viññutaṃ patvā ekadivasaṃ Satthārā Sīhassa senāpatino dhamme desiyamāne taṃ dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā mātāpitaro anujānāpetvā pabbaji, pabbajitvā ca vipassanaṃ ārabhitvāpi bahiddhā puthuttārammaṇe vidhāvantaṃ cittaṃ nivattetuṃ asakkonti satta saṃvaccharāni micchāvitakkehi bādhiyamānā cittassādaṃ alabhanti “kiṃ me iminā pāpajīvitena, ubbandhitvā marissāmī”ti pāsāṃ gahetvā rukkhasākhāyaṃ laggitvā taṃ attano kaṇthe paṭimuñcantī pubbāciṇṇavasena vipassanāya cittaṃ abhinihari, antimabhavikatāya pāsassa bandhanaṃ gīvaṭṭhāne ahosi, ñāṇassa paripākāṃ gatattā sā tāvadeva vipassanaṃ vadḍhetvā

1. Hāvabhāvavilāsādīhi (Si)

2. Karothāti (Sī)

saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaṃ pattasamakārameva ca pāsabandho gīvato muccitvā vinivatti. Sā arahatte paṭiṭṭhitā udānavasena—

77. “Ayoniso manasikārā, kāmarāgena aṭṭitā.

Ahosim uddhatā pubbe, citte avasavattinī.

78. Pariyuṭṭhitā klesehi, subhasaññānuvattinī.

Samam cittassa na labhim, rāgacittavasānugā.

79. Kisā paṇḍu vivaṇṇā ca, satta vassāni cāri’ham.

Nāham divā vā rattim vā, sukham vindiṃ sudukkhita.

80. Tato rajjum gahetvāna, pāvisim vanamantaram.

Varam me idha ubbandham, yañca hīnam punācare.

81. Daḥhapāsam karitvāna, rukkhasākhāya bandhiya.

Pakkhipim pāsam gīvāyam, atha cittaṃ vimucci me”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **ayoniso manasikārā**ti anupāyamanasikārena, asubhe subhanti vipallāsaggāhena. **Kāmarāgena aṭṭitā**ti kāmagaṇesu chandarāgena pīlitā. **Ahosim uddhatā pubbe, citte avasavattinī**ti pubbe mama citte mayham vase avattamāne uddhatā nānārammaṇe vikkhattacittā asamāhitā ahosim.

Pariyuṭṭhitā klesehi, subhasaññānuvattinīti pariyuṭṭhānapattehi kāmarāgādikilesehi abhibhūtā rūpādīsu subhanti pavattāya kāmasaññāya anuvattanasīlā. **Samam cittassa na labhim, rāgacittavasānugā**ti kāmarāgasampayuttacittassa vasaṃ anugacchantī īsakampi cittassa samam cetosamatham cittekaggataṃ na labhim.

Kisā paṇḍu vivaṇṇā cāti evaṃ ukkaṇṭhitabhāvena kisā dhamanisantha tagattā uppaṇḍuppaṇḍukajātā tato eva vivaṇṇā vigatachavivaṇṇā ca hutvā. **Satta vassānī**ti satta samvaccharāni. **Cāri’hanti** carim aham. **Nāham divā**

vā rattim vā, sukham vindim sudukkhitati evamahaṃ sattasu saṃvaccharesu kilesadukkhena dukkhita ekadāpi divā vā rattim vā samaṇasukhaṃ na paṭilabhim.

Tatoti kilesapariyuṭṭhānena samaṇasukhālābhabhāvato. **Rajjum gahetvāna pāvisim, vanamantaranti** pāsarajjum ādāya vanantaraṃ pāvisim. Kimatthaṃ pāvisīti ce āha “**varaṃ me idha ubbandhaṃ, yañca hīnaṃ punācare**”ti yadahaṃ samaṇadhammaṃ kātuṃ asakkontī hīnaṃ gihibhāvaṃ puna ācare ācareyyaṃ anutiṭṭheyyaṃ, tato sataguṇena saḥassaguṇena imasmiṃ vanantare ubbandhaṃ bandhitvā maraṇaṃ me varaṃ seṭṭhanti attho. **Atha cittaṃ vimucci meti** yadā rukhasākhāya bandhapāsaṃ gīvāyaṃ pakkhipi, atha tadanantameva vuṭṭhānagāminivipassanāmaggena ghaṭitattā maggapaṭipāṭiyā sabbāsavehi mama cittaṃ vimucci vimuttaṃ ahoṣīti.

Sīhātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sundarīnandātherīgāthāvaṇṇanā

Āturaṃ asucinti-ādikā Sundarīnandāya theriyā gāthā. Ayampi kira Padumuttarassa Bhagavato kāle Haṃsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā Satthu santike dhammaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ jhāyiniṇaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃ kammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā kusalaṃ upacinantī kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ Buddhuppāde Sakyarājakule nibbatti, **Nandātissā** nāmaṃ akaṃsu. Aparabhāge rūpasampattiyaṃ Sundarīnandā, Janapadakalyāṇīti ca paññāyittha. ()¹ sā amhākaṃ Bhagavati sabbaññūtaṃ patvā anupubbena Kapilavatthuṃ gantvā Nandakumāraṇca Rāhulakumāraṇca pabbājetvā vate Suddhodanamahārāje ca parinibbute Mahāpajāpatigotamiyā Rāhulamātāya ca pabbajitāya cintesi “mayhaṃ jeṭṭhabhātā cakkavattirajjaṃ pahāya pabbajitvā loka aggapuggalo Buddhō jāto, puttōpissa Rāhulakumāro pabbaji, bhattāpi² me Nandarājā,

1. (Bhaddākāpilānī viya ghanandhakāre dvādasahatthe gabbhe paṭipakkiccaṃ natthi, sarīrobhāseneva joteti, ekāsaṃ sataguṇena Yasodharā sobhati.) acchāpakkhittapāṭho.

2. Bhātā (I, Ka)

mātāpi Mahāpajāpatigotamī, bhaginīpi Rāhulamātā pabbajitā, idānāhaṃ
gehe kiṃ karissāmi, pabbajissāmi”ti bhikkhunupassayaṃ gantvā
ñātisinehena pabbaji, no saddhāya. Tasmā¹ pabbajitvāpi rūpaṃ nissāya
uppannamadā. “Satthā rūpaṃ vivaṇṇeti garahati, anekapariyāyena rūpe
ādīnavaṃ dasseti”ti Buddhupaṭṭhānaṃ na gacchatīti-ādi sabbaṃ heṭṭhā
abhirūpanandāya vatthusiṃ vuttanayeneva veditabbaṃ. Ayaṃ pana viseso—
Satthārā nimmitaṃ itthirūpaṃ anukkamena jarābhibhūtaṃ disvā aniccato
dukkhato anattato manasikarontiyā theriyā kammaṭṭhānābhimukhaṃ cittaṃ
ahosi. Taṃ disvā Satthā tassā sappāyavasena dhammaṃ desento—

82. “Āturaṃ asuciṃ² pūtiṃ, passa Nande samussayaṃ.

Asubhāya cittaṃ bhāvehi, ekaggaṃ susamāhitaṃ.

83. Yathā idaṃ tathā etaṃ, yathā etaṃ tathā idaṃ.

Duggandhaṃ pūtikā vāti, bālānaṃ abhinanditaṃ.

84. Evametaṃ avekkhantī, rattindiva’matanditā.

Tato sakāya paññāya, abhinibbijja dakkhisaṃ”ti—

imā tisso gāthā abhāsi.

Sā desanānusārena ñāṇaṃ pesetvā sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tassā
uparimaggatthāya kammaṭṭhānaṃ ācikkhanto “Nande imasmiṃ sarīre
appamattakopi sāro natthi, maṃsalohitalepano jarādīnaṃ vāsabhūto,
aṭṭhipuñjamatto evāyaṃ”ti dassetuṃ—

“Aṭṭhinaṃ nagaraṃ kataṃ, maṃsalohitalepanaṃ.

Yattha jarā ca maccu ca, māno makkho ca ohito”ti³—

Dhammapade imaṃ gāthamāha.

Sā desanāvasāne arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**⁴—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pāragū.

Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.

1. Yasmā (I)

3. Khu 1. 36 piṭṭhe Dhammapade.

2. Kuṇapaṃ (Khu 4. 256 piṭṭhe.)

4. Khu 4. 253 piṭṭhādīsu.

Ovādako viññāpako, tāraḷo sabbapāṇinaṃ.
 Desanākusalo Buddhho, tāresi janataṃ bahuṃ.
 Anukampako kāruṇiko, hitesī sabbapāṇinaṃ.
 Sampatte titthiye sabbe, pañcasīle patiṭṭhapi.
 Evaṃ nirākulaṃ āsi, suññataṃ titthiyehi ca.
 Vicittaṃ arahantehi, vasībhūtehi tāḍibhi.
 Ratanānaṭṭhapaññāsaṃ, uggatova Mahāmuni.
 Kañcanagghiyasaṅkāso, bāttimsavaralakkhaṇo.
 Vassasatasahassāni, āyu vijjati tāvade.
 Tāvataṃ tiṭṭhamāno so, tāresi janataṃ bahuṃ.
 Tadāhaṃ Hamsavatiyaṃ, jātā seṭṭhikule ahuṃ.
 Nānāratanapajjote, mahāsukhasamappitā.
 Upetvā taṃ mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ.
 Amataṃ paramassādaṃ, paramatthanivedakaṃ.
 Tadā nimantayitvāna, sasaṃghaṃ Lokanāyakaṃ.
 Datvā tassa mahādānaṃ, pasannā sehi pāṇibhi.
 Jhāyiniṇaṃ bhikkhunīnaṃ, aggaṭṭhānamapattayaṃ.
 Nipacca sirasā dhīraṃ, sasaṃghaṃ Lokanāyakaṃ.
 Tadā adantadamako, tilokasaraṇo pabhū.
 Byākāsi naraśārathi, lacchase taṃ supatthitaṃ.
 Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.
 Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.
 Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.
 Nandāti nāma nāmena, hessati Satthu sāvikā.
 Taṃ sutvā muditā hutvā, yāvajīvaṃ tadā Jinaṃ.
 Mettacittā paricarim, paccayehi vināyakaṃ.

Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
 Tato cutā Yāmamagaṃ, tatohaṃ Tusitaṃ gatā.
 Tato ca Nimmānaratiṃ, Vasavattipuraṃ tato.
 Yattha yatthūpapajjāmi, tassa kammassa vāhasā.
 Tattha tattheva rājūnaṃ, Mahesittamakārayiṃ.
 Tato cutā manussatte, rājānaṃ cakkavattiṇaṃ.
 Maṇḍalīnaṃ rājūnaṃ, Mahesittamakārayiṃ.
 Sampattiṃ anubhotvāna, devesu manujesu ca.
 Sabbattha sukhitā hutvā, nekakappesu saṃsariṃ.
 Pacchime bhava sampatte, suramme Kapilavhaye.
 Rañño Suddhodanassāhaṃ, dhītā āsiṃ aninditā.
 Siritvā rūpiṇiṃ disvā, nanditaṃ āsi taṃ kulaṃ.
 Tena Nandāti me nāmaṃ, sundaraṃ pavaraṃ ahu.
 Yuvatīnaṃ sabbāsaṃ, kalyāṇīti ca vissutā.
 Tasmimpi nagare ramme, ṭhapetvā taṃ Yasodharaṃ.
 Jeṭṭho bhātā tilokaggo, pacchimo Arahā tathā.
 Ekākinī gahaṭṭhāhaṃ, mātaraṃ paricoditā.
 Sākiyamhi kule jātā, putte Buddhānujā tuvaṃ.
 Nandenapi vinā bhūtā, agāre kinnu acchasi.
 Jarāvasānaṃ yobbaññaṃ, rūpaṃ asucisammataṃ.
 Rogantamapicārogyaṃ, jīvitaṃ maraṇantikaṃ.
 Idampi te subhaṃ rūpaṃ, sasīkantaṃ manoharaṃ.
 Bhūsaṇānaṃ alaṅkāraṃ, sirisaṅghāṣaṃ nibhaṃ.
 Puñjitaṃ lokasāraṃva, nayanānaṃ rasāyanaṃ.
 Puññaṇaṃ kittijanaṃ Ukkākakulanandaṃ.

Na cireneva kālena, jarā samadhisessati.
 Vihāya gehaṃ kāruṇṇe, cara dhammamanindite.
 Sutvāhaṃ mātu vacanaṃ, pabbajim anagāriyaṃ.
 Dehena natu cittena, rūpayobbanalālita.
 Mahatā ca payattena, jhānajjhena paraṃ mama.
 Kātuṃ ca vadate mātā, na cāhaṃ tattha ussukā.
 Tato mahākāruṇiko, disvā maṃ kāmālālasaṃ.
 Nibbindanatthaṃ rūpasmiṃ, mama cakkhupathe Jino.
 Sakena ānubhāvena, itthiṃ māpesi sobhiniṃ.
 Dassanīyaṃ suruciraṃ, mamatopi surūpiniṃ.
 Tamahaṃ vimhitā disvā, ativimhitadehiniṃ.
 Cintayim saphalaṃ meti, nettalābhaṅca mānusaṃ.
 Tamahaṃ ehi subhage, yenattho taṃ vadehi me.
 Kulaṃ te nāmagottaṅca, vada me yadi te piyaṃ.
 Na vaṅcakālo subhage, ucchaṅge maṃ nivāsaya.
 Sīdantīva mamaṅgāni, pasuppayamuhuttakaṃ.
 Tato sīsaṃ mamaṅge sā, katvā sayi sulocanā.
 Tassā nalāṭe patitā, luddhā paramadāruṇā.
 Saha tassā nipātena, piḷakā upapajjatha.
 Paggharimsu pabhinnā ca, kuṇapā pubbalohitā.
 Pabhinnaṃ vadanaṅcāpi, kuṇapaṃ pūtigandhanaṃ.
 Uddhumātāṃ vinilaṅca, pubbaṅcāpi sarīraṃ.
 Sā paveditasabbaṅgī, nissasantī muhuṃ muhuṃ.
 Vedayantī sakaṃ dukkhaṃ, karuṇaṃ paridevayī.
 Dukkheṇa dukkhitā homi, phusayanti ca vedanā.
 Mahādukkhe nimuggamhi, saraṇaṃ hohi me sakhī.

Kuhiṃ vadasobhaṃ te, kuhiṃ te tuṅganāsikā.
 Tambabimbavaroṭṭhante, vadaṇaṃ te kuhiṃ gataṃ.
 Kuhiṃ sasīnibhaṃ vaṇṇaṃ, kambugīvā kuhiṃ gatā.
 Doḷā lolāva te kaṇṇā, vevaṇṇaṃ samupāgatā.
 Maḷakhārakākārā, kalikāva payodharā.
 Pabhinnā pūṭikuṇapā, duṭṭhagandhittamāgatā.
 Vedimajjhāva sussoṇī, sūnāva nītakibbisā.
 Jātā amajjhabharitā, aho rūpamasassataṃ.
 Sabbhaṃ sarīrasañjātāṃ, pūṭigandhaṃ bhayānakāṃ.
 Susānamiva bībhaccaṃ, ramante yattha bālīsā.
 Tadā mahākāruṇiko, bhātā me Lokanāyako.
 Disvā saṃviggacittaṃ maṃ, imā gāthā abhāsatha.
 Āturaṃ kuṇapaṃ¹ pūṭiṃ, passa Nande samussayaṃ.
 Asubhāya cittaṃ bhāvehi, ekaggaṃ susamāhitaṃ.
 Yathā idaṃ tathā etaṃ, yathā etaṃ tathā idaṃ.
 Duggandhaṃ pūṭikaṃ vāti, bālānaṃ abhinanditaṃ.
 Evametaṃ avekkhantī, rattindivamatanditā.
 Tato sakāya paññāya, abhinibbijjha dakkhisaṃ.
 Tatohaṃ atisaṃviggā, sutvā gāthā subhāsītā.
 Tatraṭṭhitāvahaṃ santī, arahattamapāpuṇiṃ.
 Yattha yattha nisinnāhaṃ, sadā jhānaparāyaṇā.
 Jino tasmiṃ guṇe tuṭṭho, etadagge ṭhapesi maṃ.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena
 “**āturaṃ asucin**”ti-ādinā Satthārā desitāhi tīhi gāthāhi saddhiṃ—

1. Asuciṃ (Khu 2. 289 piṭṭhe.)

85. “Tassā me appamattāya, vicinantiyā yoniso.
Yathābhūtaṃ ayaṃ kāyo, diṭṭho santarabāhiro.

86. Atha nibbinda’haṃ kāye, ajjhatañca virajja’haṃ.
Appamattā visaṃyuttā, upasantā’mhi nibbutā”ti—

imā dve gāthā abhāsi.

Tattha **evametaṃ avekkhantī -pa- dakkhisanti** etaṃ āturādisabhāvaṃ kāyaṃ evaṃ “yathā idaṃ tathā etaṃ”ti-ādinā vuttappakārena **rattindivaṃ** sabbakālaṃ atanditā hutvā paratoghosa hetukaṃ sutamayaññaṃ muñcitvā **tato** taṃnimittaṃ attani sambhūtattā **sakāya** bhāvanāmayāya **paññāya** yāthāvato ghanavinibbhogakaraṇena abhinibbijjha kathaṃ nu kho **dakkhisam** passissanti ābhogapurecārikaṇa pubbabhāgaññaṇacakkhunā **avekkhantī** vicinantīti attho.

Tenāha “**tassā me appamattāyā**”ti-ādi. Tassattho—tassā me sati-avippavāseṇa **appamattāya yoniso** upāyena aniccādivasena vipassanāpaññāya **vicinantiyā** vīmaṃsantiyā **ayaṃ** khandhapañcakasaṅkhāto **kāyo** sasantānaparasantānavibhāgato **santarabāhiro** yathābhūtaṃ diṭṭho.

Atha tathā dassanato pacchā **nibbindahaṃ kāye** vipassanāpaññāsahitāya maggapaññāya attabhāve nibbindiṃ, visesatova ajjhattasantāne **virajji** virāgaṃ āpajjiṃ, ahaṃ yathābhūtāya appamādaṭṭipattiyaṃ matthakappattiyaṃ **appamattā** sabbaso saṃyojanānaṃ samucchinnattā **visaṃyuttā** upasantā ca nibbutā ca amhīti.

Sundarīnandātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Nanduttarātherīgāthāvaṇṇanā

Aggim candañcāti-ādikā Nanduttarāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinitvā imasmiṃ Buddhuppāde Kururaṭṭhe Kammāsadhammanigame¹ brāhmaṇakule

1. Kammāssadammanigame (Sī, I)

nibbattitvā ekaccāni vijjāṭṭhānāni sippāyatanāni ca uggahetvā
nigaṇṭhapabbajjaṃ upagantvā vādappasutā jambusākhāṃ gahetvā
Bhaddākuṇḍalakesā viya Jambudīpatale vicarantī Mahāmoggallānattheraṃ
upasaṅkamitvā pañhaṃ pucchitvā parājayaṃ pattā therassa ovāde ṭhatvā
sāsane pabbajitvā samaṇadhammaṃ karontī na cirasseva saha
paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā
udānavasena—

87. “Aggiṃ candañca sūriyañca, devatā ca namassihaṃ.
Nadītitthāni gantvāna, udakaṃ oruhāmi’haṃ.

88. Bahūvatasamādānā, aḍḍhaṃ sīsassa olikhiṃ.
Chamāya seyyaṃ kappemi, rattiṃ bhattaṃ na bhuñja’haṃ.

89. Vibhūsamaṇḍanaratā, nhāpanucchādanehi ca.
Upakāsiṃ imaṃ kāyaṃ, kāmarāgena aṭṭitā.

90. Tato saddhaṃ labhitvāna, pabbajiṃ anagāriyaṃ.
Disvā kāyaṃ yathābhūtaṃ, kāmarāgo samūhato.

91. Sabbe bhavā samucchinnā, icchā ca patthanāpi ca.
Sabbayogavisamīyuttā, santiṃ pāpuṇi cetaso”ti—

imā pañca gāthā abhāsi.

Tattha **aggiṃ candañca sūriyañca, devatā ca namassihanti**
aggippamukhā¹ devāti indānaṃ devānaṃ ārādhanaṭṭhaṃ āhutiṃ paggaḥetvā
aggiñca māse māse sukkapakkhassa dutiyāya candañca divase divase sāyaṃ
pātaṃ sūriyañca aññā ca bāhirā hiraññagabbhādayo devatā ca
visuddhimaggaṃ gavesantī namassihaṃ namakkāraṃ ahaṃ akāsiṃ.
Nadītitthāni gantvāna, udakaṃ oruhāmi’hanti Gaṅgādīnaṃ nadīnaṃ
pūjātithāni upagantvā sāyaṃ pātaṃ udakaṃ otarāmi udae nimujjitvā
aṅgasiñcanaṃ² karomi.

Bahūvatasamādānāti pañcātapatappanādi³ bahuvidhavatasamādānā.
Gāthāsukhatthaṃ bahūti dīghakaraṇaṃ. **Aḍḍhaṃ sīsassa olikhinti** mayhaṃ
sīsassa

1. Aggimukhā (Sī), aggisammukhā (I)

2. Aggisiñcanaṃ (I, Ka)

3. Pañcātāpanappadhānādi (Sī)

aḍḍhameva muṇḍemi. Keci “aḍḍhaṃ sīsassa olikhinti kesakalāpassa aḍḍhaṃ jaṭābandhanavasena bandhitvā aḍḍhaṃ vissajjesin”ti atthaṃ vadanti.

Chamāya seyyaṃ kappemīti thaṇḍilasāyinī hutvā anantarāhitāya bhūmiyā sayāmi. **Rattim bhattaṃ na bhuñja’hanti** rattūparatā hutvā rattiyaṃ bhojanaṃ na bhuñjīm.

Vibhūsamaṇḍanaratāti cirakālaṃ attakilamathānuyogena kilantakāyā “evaṃ sarīrassa kilamanena natthi paññāsuddhi. Sace pana indriyānaṃ tosanavasena sarīrassa tappanena suddhi siyā”ti mantvā imaṃ kāyaṃ anuggaṇhantī vibhūsāyaṃ maṇḍane ca ratā vatthālāṅkārehi alaṅkaraṇe gandhamālādīhi maṇḍane ca abhiratā. **Nhāpanucchādanehi cāti** sambāhanādīni kāretvā nhāpanena ucchādanena ca. **Upakāsim imaṃ kāyanti** imaṃ mama kāyaṃ anuggaṇhim santappesim. **Kāmarāgena aṭṭitāti** evaṃ kāyadaḥhī¹ bahulā hutvā ayonisomanasikārapaccayā pariyuṭṭhitena kāmarāgena aṭṭitā abhiṇhaṃ upaddutā ahosim.

Tato saddhaṃ labhitvānāti evaṃ samādinnavatāni bhinditvā kāyadaḥhībahulā vādappasutā hutvā tattha tattha vicarantī tato pacchā aparabhāge Mahāmoggallānattherassa santike laddhovādānusāsanā saddhaṃ paṭilabhitvā. **Disvā kāyaṃ yathābhūtanti** saha vipassanāya maggapaññāya imaṃ mama kāyaṃ yathābhūtaṃ disvā anāgāmimaggena sabbaso kāmarāgo samūhato. Tato paraṃ aggamaggena **sabbe bhavā samucchinā, icchā ca patthanāpi cāti** paccuppannavisayābhiḥāsasaṅkhātā icchā ca āyatibhavābhiḥāsasaṅkhātā patthanāpi sabbe bhavāpi samucchināti yojanā. **Santiṃ pāpuṇi cetasoti** accantaṃ santiṃ arahattaphalaṃ pāpuṇim adhigacchinti attho.

Nanduttarātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Kāyadaḍḍhī (Sī)

6. Mittākālītherīgāthavaṇṇanā

Saddhāya pabbajitvānāti-ādikā Mmittākālīyā theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī imasmim Buddhuppāde Kururaṭṭhe Kammāsadhammanigame brāhmaṇakule nibbattitvā viññutaṃ pattā Mahāsatiṭṭhānadesanāya paṭiladdhasaddhā bhikkhunīsu pabbajitvā satta saṃvaccharāṇi lābhasakkāraviddhikā hutvā samaṇadhammaṃ karontī tattha tattha vicaritvā aparabhāge yoniso ummujjantī saṃvegajātā hutvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā attano paṭipattim paccavekkhitvā udānavasena—

92. “Saddhāya pabbajitvāna, agārasmānagāriyaṃ.
Vicarimhaṃ tena tena, lābhasakkāra-ussukā.
93. Riñcitvā paramaṃ atthaṃ, hīnamatthaṃ asevi’haṃ.
Kilesānaṃ vasaṃ gantvā, sāmāññatthaṃ na bujjhi’haṃ.
94. Tassā me ahu saṃvego, nisinnāya vihārake.
Ummaggapaṭipannā’ mhi, taṇhāya vasamāgatā.
95. Appakaṃ jīvitam mayhaṃ, jarā byādhi ca maddati.
Purāyaṃ bhijjati kāyo, na me kālo pamajjitum.
96. Yathābhūtamavekkhantī, khandhānaṃ udayabbayaṃ.
Vimuttacittā utthāsim, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **vicarimhaṃ tena tena, lābhasakkāra-ussukā**ti lābhe ca sakkāre ca ussukā yuttappayuttā hutvā tena tena bāhusaccadhammakathādīnā lābhuppādahetunā vicarim ahaṃ.

Riñcitvā paramaṃ atthanti jhānavipassanāmaggaṭṭhādiṃ uttamaṃ atthaṃ jahitvā chaḍḍetvā. **Hīnamatthaṃ asevi’hanti** catupaccayasaṅkhātā-āmisabhāvato hīnaṃ lāmakam atthaṃ ayoniso pariyesanāya paṭiseviṃ ahaṃ. **Kilesānaṃ vasaṃ gantvā**ti mānamadatanhādīnaṃ kilesānaṃ vasaṃ upagantvā **sāmāññatthaṃ** samaṇakiccaṃ **na bujjhim** na jānim ahaṃ.

Nisinnāya viharaketi mama vasanaka-ovarake nisinnāya ahu saṁvego. Kathanti ce, āha “**ummaggapaṭipannā’mhī**”ti. Tattha **ummaggapaṭipannā’mhī**ti yāvadeva anupādāya parinibbānatthamidam sāsanaṁ, tattha sāsane pabbajitvā kammaṭṭhānaṁ amanasikarontī tassa ummaggaṭipannā amhīti. **Taṇhāya vasamāgatā**ti paccayuppādanataṇhāya vasaṁ upagatā.

Appakaṁ jīvitam mayhanti paricchinnakālā vajjitato bahūpaddavato ca mama jīvitam appakaṁ parittam lahukaṁ. **Jarā byādhi ca maddatī**ti tañca samantato āpatitvā¹ nippothentā pabbatā viya jarā byādhi ca maddati nimmathati. “Maddare”tipi pāṭho. **Purāyaṁ bhijjati kāyoti** ayaṁ kāyo bhijjati purā². Yasmā tassa ekaṁsiko bhedo, tasmā **na me kālo pamajjitum** ayaṁ kāle aṭṭhakkhaṇavajjito navamo khaṇo, so pamajjitum na yuttoti tassāhu saṁvegoti yojanā.

Yathābhūtamavekkhantīti evaṁ jātasamvegā vipassanaṁ paṭṭhapetvā aniccādimanasikārena yathābhūtamavekkhantī. Kiṁ avekkhantīti āha “**khandhānaṁ udayabbayan**”ti. “Avijjāsamudayā rūpasamudayo”ti-ādinā³ samapaññāsappabhedānaṁ pañcannaṁ upādānakkhandhānaṁ uppādanīrodhañca udayabbayānupassanāya avekkhantī vipassanaṁ ussukkāpetvā maggaṭipāṭiyā sabbaso kilesehi ca bhavēhi ca vimuttacittā uṭṭhāsim, ubhato uṭṭhānena maggena bhavattayato cāti⁴ vuṭṭhitā ahoṣim. Sesam vuttanayameva.

Mittakālītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sakulātherīgāthāvaṇṇanā

Agārasmiṁ vasantīti-ādikā Sakulāya theriyā gāthā. Ayaṁ kira Padumuttarassa Bhagavato kāle Haṁsavatīnagare Ānandassa rañño dhītā hutvā nibbattā, Satthu vemātikabhaginī **Nandā**ti nāmena. Sā viññutaṁ patvā ekadivasaṁ Satthu santike dhammaṁ suṇantī Satthārā ekaṁ bhikkhunim dibbacakkhukānaṁ aggaṭṭhāne ṭhapentaṁ disvā ussāhajātā adhikāraṁ kammaṁ katvā sayampi taṁ ṭhānantaraṁ patthenti paṇidhānamakāsi. Sā tattha

1. Apatitvā (Ka)

3. Khu 9. 53 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

2. Bhijjati jarāya (Sī)

4. Bhavattayatopi (I, Ka)

yāvajīvaṃ bahum uḷāraṃ kusalakammaṃ katvā devaloke nibbattitvā
 aparāparaṃ sugatīsuyeva saṃsarantī Kassapassa Bhagavato kāle
 brāhmaṇakule nibbattitvā paribbājakapabbajjaṃ pabbajitvā ekacārīnī
 vicarantī ekadivasam telabhikkhāya āhiṇḍitvā telam labhitvā tena telena
 Satthu cetiye sabbarattim dīpapūjaṃ akāsi. Sā tato cutā Tāvatiṃse
 nibbattitvā suvisuddhadibbacakkhukā hutvā ekaṃ Buddhantaraṃ
 devesuyeva saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattiyaṃ brāhmaṇakule
 nibbatti, **Sakulātissā** nāmaṃ ahosi. Sā viññutaṃ pattā Satthu
 Jetavanapaṭiggahaṇe paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā aparabhāge
 aññatarassa khīṇāsavatttherassa santike dhammaṃ sutvā sañjātasamvegā
 pabbajitvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā ghaṭentī vāyamanī na cirasseva
 arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pāragū.
 Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.

Hitāya sabbasattānaṃ, sukhāya vadataṃ varo.
 Atthāya purisājañño, paṭipanno sadevake.

Yasaggapatto sirimā, kittivaṇṇagato Jino.
 Pūjito sabbalokassa, disā sabbāsu vissuto.

Uttiṇṇavicikiccho so, vītivattakathamkatho.
 Sampuṇṇamanasaṅkappo, patto sambodhimuttamaṃ.

Anuppannassa maggassa, uppādetā naruttamo.
 Anakkhātāṇca akkhāsi, asaṇjātāṇca saṇjanī.

Maggaññū ca maggavidū, maggakkhāyī Narāsaḥho.
 Maggassa kusalo Satthā, sārathīnaṃ varuttamo.

Mahākāruṇiko Satthā, dhammaṃ deseti nāyako.
 Nimugge kāmapaṅkamhi, samuddharati pāṇine.

Tadāhaṃ Haṃsavatiyaṃ, jātā khattiyanandaṇā.
 Surūpā sadhanā cāpi, dayitā ca sirīmatī.

1. Khu 4. 250 piṭṭhādīsu.

Ānandassa mahārañño, dhītā paramasobhanā.
 Vemātā bhaginī cāpi, Padumuttaranāmino.
 Rājakaññahi sahitā, sabbābharaṇabhūsitā.
 Upāgama mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ.
 Tadā hi so lokagaru, bhikkhuniṃ dibbacakkhukaṃ.
 Kittayaṃ parisāmajjhe, aggaṭṭhāne ṭhapesi taṃ.
 Suṇitvā tamahaṃ haṭṭhā, dānaṃ datvāna Satthuno.
 Pūjivitvāna ca Sambuddhaṃ, dibbacakkhuṃ apatthayaṃ.
 Tato avoca maṃ Satthā, Nande lacchasi patthitaṃ.
 Padīpadhammadānānaṃ, phalametaṃ sunicchitaṃ.
 Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.
 Gotamo nāma gottena, Satthā loka bhavissati.
 Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.
 Sakulā nāma nāmena, hessati Satthu sāvikā.
 Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
 Imamhi Bhaddake kappe, Brahmabandhu mahāyaso.
 Kassapo nāma gottena, uppajji vadataṃ varo.
 Paribbājakinī āsiṃ, tadāhaṃ ekacārini.
 Bhikkhāya vicarivāna, alabhiṃ telamattakaṃ.
 Tena dīpaṃ padīpetvā, upaṭṭhiṃ sabbasaṃvarim.
 Cetiyaṃ dvipadaggassa, vippasannena cetasā.
 Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jihitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
 Yattha yatthūpapajjāmi, tassa kammaṃ vāhasā.
 Pajjalanti mahādīpā, tattha tattha gatāya me.

Tirokuṭṭaṃ tiroselaṃ, samatiggayha pabbataṃ.
Passāmahaṃ yadicchāmi, dīpadānassidaṃ phalaṃ.

Visuddhanayanā homi, yasaṣā ca jalāmahaṃ.
Saddhāpaññāvatī ceva, dīpadānassidaṃ phalaṃ.

Pacchime ca bhava dāni, jātā vippakule ahaṃ.
Pahūtadhanadhaññaṃhi, mudite rājapūjite.

Ahaṃ sabbaṅgasampannā, sabbābharaṇabhūsitā.
Purappavese sugataṃ, vātapāne ṭhitā ahaṃ.

Disvā jalantaṃ yasaṣā, devamanussasakkataṃ.
Anubyañjanasampannaṃ, lakkhaṇehi vibhūsitāṃ.

Udaggaṇṇaṃ sumanā, pabbajjaṃ samarocayim.
Na cireneva kālena, arahattamaṇḍapūṇim.

Iddhīsu ca vasī homi, dībhāya sotadhātuyā.
Paracittāni jānāmi, Satthusāsanakārikā.

Pubbenivāsaṃ jānāmi, dībhacakkhu visodhitaṃ.
Khepetvā āsave sabbe, visuddhāsiṃ sunimmaḷā.

Paricīṇṇo mayā Satthā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
Ohito garuko bhāro, bhavanettisamūhata.

Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṃ.
So me attho anupatto, sabbasaṃyojanakkhaya.

Tato mahākāruṇiko, etadagge ṭhapesi maṃ.
Dībhacakkhukānaṃ aggā, sakulāti naruttamo.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā katādhikāratāya dībhacakkhuññaṃ cīṇṇavasī
ahosi. Tena naṃ Satthā dībhacakkhukānaṃ bhikkhunīnaṃ aggaṭṭhāne
ṭhapesi. Sā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā pītisomanassajātā
udānavasena—

97. “Agārasmiṃ vasantīhaṃ, dhammaṃ sutvāna bhikkhuno.
Addasaṃ virajaṃ dhammaṃ, nibbānaṃ padamaccutaṃ.

98. Sāhaṃ puttaṃ dhītarañca, dhanadhaññañca chaḍḍiya.
Kese chedāpayitvāna, pabbajim anagāriyaṃ.

99. Sikkhamānā ahaṃ santī, bhāventī maggamañjasam.
Pahāsim rāgadosam ca, tadekaṭṭhe ca āsave.

100. Bhikkhunī upasampajja, pubbajātimanussarim.
Dibbacakkhu visodhitaṃ, vimalaṃ sādhubhāvitaṃ.

101. Saṅkhāre parato disvā, hetujāte palokite.
Pahāsim āsave sabbe, sītibhūtāmhi nibbutā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **agārasmiṃ vasantīhaṃ, dhammaṃ sutvāna bhikkhunoti** ahaṃ pubbe agāramajjhe vasamānā aññatarassa bhinnakilesassa bhikkhuno santike catusaccagabbhaṃ dhammakathaṃ sutvā. **Addasaṃ virajaṃ dhammaṃ, nibbānaṃ padamaccutanti** rāgarajādīnaṃ abhāvena virajaṃ, vānato nikkhantattā nibbānaṃ, cavanābhāvato¹ adhigatānaṃ accutihetutāya ca nibbānaṃ accutaṃ, padanti ca laddhanāmaṃ asaṅkhatadhammaṃ sahasanayapaṭimaṇḍitena dassanasāṅkhātena dhammacakkhunā addasaṃ passim.

Sāhanti sā ahaṃ vuttappakārena sotāpannā homi.

Sikkhamānā ahaṃ santīti ahaṃ sikkhamānāva samānā pabbajitvā vasse aparipuñṇe eva. **Bhāventī maggamañjasanti** majjhimapaṭipattibhāvato añjasam uparimaggam uppādentī. **Tadekaṭṭhe ca āsave**ti rāgadosehi sahaṇekaṭṭhe pahānekaṭṭhe ca tatiyamaggavajjhe āsave **pahāsim** samucchindim.

Bhikkhunī upasampajjāti vasse paripuñṇe upasampajjitvā bhikkhunī hutvā. **Vimalanti** avijjādīhi² upakkilesehi vimuttatāya vigatamaṃ, **sādhu**

1. Maccunābhāvato (Sī, I)

2. Abhiṇṇādīhi (Ka)

sakkacca sammadeva **bhāvitam**, sādhuhi vā Buddhādihi **bhāvitam** uppāditam dibbacakkhu visodhitanti sambandho.

Saṅkhāreti tebhūmakasaṅkhāre. **Paratoti** anattato. **Hetujātetī** paccayuppanne. **Palokiteti** palujjanasabhāve pabhaṅgune¹ paññācakkhunā disvā. **Pahāsim āsave sabbeti** aggamaggena avasiṭṭhe sabbepi āsave pajahim, khepesinti attho. Sesam vuttanayameva.

Sakulātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Soṇātherīgāthāvaṇṇanā

Dasa putte vijāyitvāti-ādikā Soṇāya theriyā gāthā. Ayampi Padumuttarassa Bhagavato kāle Haṁsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṁ patvā ekadivasam Satthu santike dhammaṁ suṇantī Satthāraṁ ekaṁ bhikkhunim āraddhavīriyānaṁ bhikkhunīnaṁ aggaṭṭhāne ṭhapentaṁ disvā adhikārakammaṁ katvā sayampi taṁ ṭhānantaraṁ patthetvā yāvajīvaṁ puññāni katvā tato cutā kappasatasahassaṁ devamanussesu saṁsaritvā imasmiṁ Buddhuppāde Sāvattiyaṁ kulagehe nibbattitvā vayappattā patikulaṁ gatā dasa puttadhītarō labhitvā **bahuputtikā**ti paññāyittha. Sā sāmike pabbajite vayappatte puttadhītarō gharāvāse patiṭṭhāpetvā sabbam dhanam puttānaṁ vibhajitvā² adāsi, na kiñci attano ṭhapesi. Taṁ puttā ca dhītarō ca katipāhameva upaṭṭhahitvā paribhavaṁ akaṁsu. Sā “kim mayham imehi paribhavāya³ ghare vasantiyā”ti bhikkhuniyo upasaṅkamitvā pabbajjam yāci. Taṁ bhikkhuniyo pabbājesum. Sā laddhūpasampadā “aham mahallikākāle pabbajitvā appamattāya bhavitabban”ti bhikkhunīnaṁ vattapaṭivattaṁ karontī “sabbarattim samaṇadhammaṁ karissāmi”ti heṭṭhāpāsāde ekathambham hatthena gahetvā taṁ avijahamānā samaṇadhammaṁ karontī caṅkamamānāpi “andhakāre ṭhāne rukkhādīsu yattha katthaci me sīsam paṭihaññeyyā”ti rukkham hatthena gahetvā taṁ avijahamānā samaṇadhammaṁ karoti. Tato paṭṭhāya sā āraddhavīriyatāya pakaṭṭā ahosi. Satthā tassā ñāṇaparipākam

1. Pabhaṅgure (Sī), pabhaṅgurena (I)

2. Vissajjitvā (I)

3. Paribhūtāya (Sī)

disvā gandhakuṭṭiyam nisinnova obhāsam pharitvā sammukhe nisinno viya
attānam dassetvā—

“Yo ca vassasatam jīve, apassam dhammamuttamam.
Ekāham jīvitam seyyo, passato dhammamuttaman”¹—

gātham abhāsi. Sā gāthāpariyosāne arahattam pāpuṇi. Tena vuttam
Apadāne²—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pāragū.
Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.
Tadā seṭṭhikule jātā, sukhitā pūjitā piyā.
Upetvā tam Munivaram, assosim madhuram vacam.
Āraddhavīriyānaggam, vaṇṇesi bhikkhunim Jino.
Tam sutvā muditā hutvā, kāram katvāna Satthuno.
Abhivādiya Sambuddham, thānam tam patthayim tadā.
Anumodi mahāvīro, sijjhataṃ paṇidhī tava.
Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.
Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.
Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.
Soṇāti nāma nāmena, hessati Satthu sāvikā.
Tam sutvā muditā hutvā, yāvajīvam tadā Jinam.
Mettacittā paricarim, paccayehi vināyakam.
Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.
Jahitvā mānusaṃ deham, Tāvatisamagacchaham.
Pacchime ca bhava dāni, jātā seṭṭhikule aham.
Sāvattiyaṃ puravare, iddhe phīte mahaddhane.
Yadā ca yobbanappattā, gantvā patikulaṃ aham.
Dasa puttāni ajanim, surūpāni visesato.

1. Khu 1. 30 piṭṭhe Dhammapade.

2. Khu 4. 257 piṭṭhādīsu.

Sukhedhitā ca te sabbe, jananettamanoharā.

Amittānampi rucitā, mama pageva te siyā.

Tato mayhaṃ akāmāya, dasaputtapurakkhato.

Pabbajittha sa me bhattā, devadevassa sāsane.

Tadekekā vicintesiṃ, jīvitenālamatthu me.

Cattāya patiputtehi, vuḍḍhāya ca varākiyā.

Ahampi tattha gacchissāṃ, sampatto yattha me pati.

Evāhaṃ cintayitvāna, pabbajiṃ anagāriyaṃ.

Tato ca maṃ bhikkhuniyo, ekaṃ bhikkhunupassaye.

Vihāya gacchumovādaṃ, tāpehi udakaṃ iti.

Tadā udakamāhitvā, okiritvāna kumbhiyā.

Culle ṭhapetvā āsīnā, tato cittaṃ samādahim.

Khandhe aniccato disvā, dukkhato ca anattato.

Khepetvā āsave sabbe, arahattamapāpuṇim.

Tadāgantvā bhikkhuniyo, uṇhodakamapucchisuṃ.

Tejodhātumadhiṭṭhāya, khippaṃ santāpayiṃ jalaṃ.

Vimhitā tā Jinavaraṃ, etamatthamasāvayaṃ.

Taṃ sutvā mudito Nātho, imaṃ gāthaṃ abhāsatha.

Yo ca vassasataṃ jīve, kusīto hīnavīriyo.

Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, vīriyamārabhato daḷhaṃ.

Ārādhito mahāvīro, mayā suppaṭipattiyā.

Āraddhavīriyānaggaṃ, mamāha sa Mahāmuni.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Atha naṃ Bhagavā bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento
āraddhavīriyānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. Sā ekadivasaṃ attano paṭipattim
paccavekkhitvā udānavasena—

102. “Dasa putte vijāyivā, asmiṃ rūpasamussaye.
Tatohaṃ dubbalā jīṇṇā, bhikkhunim upasaṅkamim.
103. Sā me dhammadesesi, khandhāyanadhātuyo.
Tassā dhammaṃ suṇitvāna, kese chetvāna pabbajim.
104. Tassā me sikkhamānāya, dibbacakkhu visodhitam.
Pubbenivāsaṃ jānāmi, yattha me vusitam pure.
105. Animittaṇca bhāvēmi, ekaggā susamāhitā.
Anantarāvimokkhā’sim, anupādāya nibbutā.
106. Pañcakkhandhā pariññātā, tiṭṭhanti chinnaṃulakā.
Dhi tavatthu jare jamme, natthi dāni punabbhavo”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **rūpasamussayeti** rūpasāṅkhāte samussaye. Ayaṃ hi rūpasaddo “cakkhuṇca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuviññāṇaṃ”ti-ādīsu¹ rūpāyatane āgato. “Yamkiñci rūpaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ”ti-ādīsu² rūpakkhandhe. “Piyarūpe sātārūpe rajjati”ti-ādīsu³ sabhāve. “Bahiddhā rūpāni passaṭi”ti-ādīsu⁴ kasiṇāyatane. “Rūpī rūpāni passaṭi”ti-ādīsu⁵ rūpajhāne. “Aṭṭhiṇca paṭicca nhāruṇca paṭicca maṃsaṇca paṭicca cammaṇca paṭicca ākāso parivārito rūpantveva saṅkhaṃ gacchaṭi”ti-ādīsu⁶ rūpakāye. Idhāpi rūpakāyeva daṭṭhabbo. **Samussayasaddopi** aṭṭhīnaṃ sarīrassa pariyāyo. “Satanti samussayā”ti-ādīsu aṭṭhisarīrapariyāye. “Āturaṃ asuciṃ pūtiṃ, passa Nande samussayan”ti-ādīsu⁷ sarīre. Idhāpi sarīre eva daṭṭhabbo. Tena vuttaṃ “rūpasamussaye”ti, rūpasāṅkhāte samussaye sarīreti attho. Ṭhatvāti vacanaseso. Asmiṃ rūpasamussayeti hi imasmiṃ rūpasamussaye ṭhatvā imaṃ rūpakāyaṃ nissāya dasa putte vijāyivāti yojanā. **Tatoti** tasmā dasaputtavijāyanahetu. Sā hi paṭhamavayam.

1. Saṃ 2. 261 piṭṭhe. 2. Aṃ 1. 490 piṭṭhe.

3. Ma 1. 333 piṭṭhe.

4. Dī 3. 216; Aṃ 1. 42 piṭṭhesu.

5. Dī 3. 217; Aṃ 1. 42 piṭṭhesu.

6. Ma 1. 248 piṭṭhe.

7. Khu 2. 381 piṭṭhe.

atikkamitvā puttake vijāyanti anukkamena dubbalasarīra jarājiṇṇā ca ahosi.
Tena vuttaṃ “**tato haṃ dubbalā jiṇṇā**”ti.

Tassāti tato, **tassāti** vā tassā santike. Puna¹ tassāti karaṇe sāmivacanāṃ,
tāyāti attho. **Sikkhamānāyāti** tissopi sikkhā sikkhamānā.

Anantarāvimokkhā’sinti aggamaggassa anantarā uppannavimokkhā
āsiṃ. Rūpī rūpāni passatīti-ādayo hi aṭṭhapi vimokkhā anantaravimokkhā
nāma na honti. Maggānantaraṃ anuppattā hi phalavimokkhā
phala²samāpattikāle pavattamānāpi paṭhamamaggānantarameva
samuppattito taṃ upādāya anantaravimokkhā nāma, yathā maggasamādhī
ānantarikasamādhīti vuccati. **Anupādāya nibbutāti** rūpādīsu kiñcīpi
aggahetvā kilesaparinibbānena nibbutā āsiṃ.

Evaṃ vijjāttayaṃ vibhāvetvā arahattaphalena kūṭaṃ gaṇhanti udānetvā
idāni jarāya cirakālaṃ upaddutasarīraṃ vigarahanti saha vatthunā tassa
samatikkantabhāvaṃ vibhāvetuṃ “**pañcakkhandhā pariññātā**”ti
osānagāthamāha. Tattha **dhi tavatthu jare jammeti** aṅgānaṃ
sithilabhāvakaraṇādīnā jare jamme lāmake hīne tava tuyhaṃ dhi atthu
dhikāro hotu. **Natthi dāni punabbhavoti** tasmā tvaṃ mayā atikkantā
abhibhūtāsīti adhippāyo.

Soṇātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Bhaddākuṇḍalakesātherīgāthāvaṇṇanā

Lūnakesīti-ādikā Bhaddāya Kuṇḍalakesāya theriyā gāthā. Ayampi
Padumuttarassa Bhagavato kāle Haṃsavatīnagare kulagehe nibbattitvā
viññutaṃ patvā ekadivasāṃ Satthu santike dhammaṃ suṇanti Satthāraṃ
ekaṃ bhikkhuniṃ khippābhiññānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā
adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā yāvajīvaṃ puññāni katvā
kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā Kassapabuddhakāle **Kikissa**
Kāsirañño gehe

1. Puna vā (Sī, I)

2. Pana (I, Ka)

sattannaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā vīsati vassasahassāni dasa sīlāni samādāya komāribrahmacariyaṃ carantī saṃghassa vasanapariveṇaṃ kāretvā ekaṃ Buddhantaraṃ sugatīsuyeva saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Rājagahe seṭṭhikule nibbatti, **Bhaddātissā** nāmaṃ ahosi. Sā mahatā parivārena vaḍḍhamānā vayappattā tasminyeva nagare purohitassa puttaṃ sattukaṃ nāma coraṃ sahoḍḍhaṃ gahetvā rājāṇāya nagaraguttikena māretuṃ āghātanaṃ niyyamānaṃ sihapañjarena oloketi disvā paṭibaddhacittā hutvā sace taṃ labhāmi, jīvissāmi. No ce, marissāmi ti sayane adhomukhī nipajji.

Athassā pitā taṃ pavattiṃ sutvā ekadhītutāya balavasineho sahassalañjaṃ datvā upāyeneva coraṃ vissajjāpetvā gandhodakena nhāpetvā sabbābharaṇapaṭimaṇḍitaṃ kārevā pāsādaṃ pesesi. Bhaddāpi paripuṇṇamanorathā atirekālaṅkārena alaṅkaritvā taṃ paricarati. Sattuko katipāhaṃ vītināmetvā tassā ābharaṇesu uppannalobho bhadde ahaṃ nagaraguttikena gahitamattova corapapāte adhivatthāya devatāya “sacāhaṃ jīvitaṃ labhāmi, tuyhaṃ balikammaṃ upasaṃharissāmi”ti patthanam āyācim, tasmā balikammaṃ sajjāpehīti. Sā “tassa manaṃ pūressāmi”ti balikammaṃ sajjāpetvā sabbābharaṇavibhūsitā sāmikena saddhiṃ ekaṃ yānaṃ abhiruyha “devatāya balikammaṃ karissāmi”ti corapapātaṃ abhiruhituṃ āradhā.

Sattuko cintesi “sabbesu abhiruhantesu imissā ābharaṇaṃ gahetuṃ na sakkā”ti parivārajanam tattheva ṭhapetvā tameva¹ balibhājanaṃ gāhāpetvā² pabbataṃ abhiruhanto tāya saddhiṃ piyakathaṃ na kathesi. Sā iṅgiteneva tassādhippāyaṃ aññāsi. Sattuko “bhadde tava uttarasāṭakaṃ omuñcitvā kāyārūḷhapaśādhanaṃ bhaṇḍikaṃ karohī”ti. Sā “sāmi³ mayhaṃ ko aparāḍho”ti. Kiṃ nu maṃ bāle⁴ “balikammatthaṃ āgato”ti saññaṃ karosi, balikammāpadesena pana tava ābharaṇaṃ gahetuṃ āgatoti. Kassa pana ayya paśādhanaṃ, kassa ahanti. Nāhaṃ etaṃ vibhāgaṃ jānāmīti. Hotu ayya, ekaṃ pana me adhippāyaṃ pūrehi,

1. Saṃyameva (Sī)

2. Gahetvā (Sī)

3. Sāpi (I)

4. Kiṃ nu bāle (Sī), kiṃ bāle (I)

alaṅkataniyāmena ca¹ āliṅgitum dehīti. So “sādhū”ti sampañicchi. Sā tena sampañicchitabhāvaṃ ñatvā purato āliṅgitvā pacchato āliṅgantī viya pabbatapapāte² pātesi. So patitvā cuṇṇavicuṇṇaṃ ahosi. Tāya kataṃ acchariyaṃ disvā pabbate adhivatthā devatā kosallaṃ vibhāventī imā gāthā abhāsi—

“Na hi sabbesu thānesu, puriso hoti paṇḍito.

Itthīpi paṇḍitā hoti, tattha tattha vicakkhaṇā.

Na hi sabbesu thānesu, puriso hoti paṇḍito.

Itthīpi paṇḍitā hoti, lahuṃ atthavicintikā”ti³.

Tato bhaddā cintesi “na sakkā mayā iminā niyāmena gehaṃ gantum, itova gantvā ekaṃ pabbajjaṃ pabbajissāmī”ti nigaṇṭhārāmaṃ gantvā nigaṇṭhe⁴ pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ te āhaṃsu “kena niyāmena pabbajjā hotū”ti. Yaṃ tumhākaṃ pabbajjāya uttamaṃ, tadeva karoṭhāti. Te “sādhū”ti tassā tālaṭṭhinā kese luṅcivā pabbājesuṃ. Puna kesā vaḍḍhantā kuṇḍalāvattā hutvā vaḍḍhesuṃ. Tato paṭṭhāya sā **Kuṇḍalakesā** nāma jātā. Sā tattha uggahetabbaṃ samayaṃ vādamaggañca uggahetvā “ettakaṃ nāma ime jānanti, ito uttari⁵ viseso natthī”ti ñatvā tato apakkamitvā yattha yattha paṇḍitā atthi, tattha tattha gantvā tesāṃ jānanasippaṃ uggahetvā attanā saddhiṃ kathetum samatthaṃ adisvā yaṃ yaṃ gāmaṃ vā nigamaṃ vā pavisati, tassa dvāre vālukārāsīm⁶ katvā tattha jambusākhaṃ thapetvā “yo mama vādaṃ āropetum sakkoti, so imaṃ sākhaṃ maddatū”ti samīpe thitadāraṇānaṃ saññaṃ datvā vasanaṭṭhānaṃ gacchati. Sattāhampi jambusākhāya tatheva thitāya taṃ gahetvā pakkamati. Tena ca samayena amhākaṃ Bhagavā loke uppajjitvā pavattitavaradhammacakko anupubbena Sāvatthiṃ upanissāya Jetavane viharati. Kuṇḍalakesāpi vuttanayena gāmanigamarājadhānīsu vicarantī Sāvatthiṃ patvā nagaradvāre vālukārāsīmhi jambusākhaṃ thapetvā dāraṇānaṃ saññaṃ datvā Sāvatthiṃ pāvisi.

1. Āliṅgitaniyāme (Sī)

2. Pabbatā taṃ (Sī)

3. Khu 4. 242 piṭṭhe.

4. Nigaṇṭha (Ka)

5. Uttariṃ (Sī, I)

6. Vālikārāsīm (Sī, I)

Athāyasmā Dhammasenāpati ekakova nagaram pavisanto taṃ sākhaṃ disvā taṃ dametukāmo dārake pucchi “kasmāyaṃ sākha evaṃ ṭhapitā”ti. Dārakā tamattham ārocesuṃ. Thero “yadi evaṃ imaṃ sākhaṃ maddathā”ti āha. Dārakā taṃ maddimsu. Kuṇḍalakesā katabhattakiccā nagarato nikkhamantī taṃ sākhaṃ madditaṃ disvā “kenidaṃ madditaṃ”ti pucchitvā therena maddāpitabhāvaṃ ñatvā “apakkhiko vādo na sobhatī”ti Sāvattim pavisitvā vīthito vīthim vicarantī “passeyyātha samaṇehi Sakyaputtiyehehi saddhim mayhaṃ vādan”ti ugghosetvā mahājanaparivutā aññatarasmim rukkhamūle nisinnaṃ Dhammasenāpatiṃ upasaṅkamitvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ ṭhitā “kiṃ tumhehi mama jambusākhā¹ maddāpitā”ti pucchi. Āma mayā maddāpitāti. Evaṃ sante tumhehi saddhim mayhaṃ vādo hotūti. Hotu bhaddeti. Kassa pucchā, kassa vissajjanāti. Pucchā nāma amhākaṃ pattā, tvaṃ yaṃ² attano jānanakaṃ pucchāti. Sā sabbameva attano jānanakaṃ vādaṃ pucchi. Thero taṃ sabbaṃ vissajjesi. Sā upari pucchitabbaṃ ajānantī tuṇhī ahosi. Atha naṃ thero āha “tayā bahuṃ pucchitaṃ, mayampi³ taṃ ekaṃ pañhaṃ pucchāmā”ti⁴. Pucchatha bhanteti. Thero “ekaṃ nāma kin”ti imaṃ pañhaṃ pucchi. Kuṇḍalakesā neva antaṃ na koṭim passantī andhakāraṃ pavitṭhā viya hutvā “na jānāmi bhante”ti āha. “Tvaṃ ettakampi ajānantī aññaṃ kiṃ jānissasī”ti vatvā dhammaṃ desesi. Sā therassa pādesu patitvā “bhante tumhe saraṇaṃ gacchāmī”ti āha. Mā maṃ tvaṃ bhadde saraṇaṃ gaccha, sadevake loke aggapuggalaṃ Bhagavantameva saraṇaṃ gacchati. “Evaṃ karissāmi bhante”ti sā sāyanhasamaye dhammadesanāvelāyaṃ Satthu santikaṃ gantvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsī. Satthā tassā ñānaparipākaṃ ñatvā—

“Sahassamapi ce gāthā, anattapadasaṃ hitā.

Ekaṃ gāthāpadaṃ seyyo, yaṃ sutvā upasammatī”ti⁵—

imaṃ gāthamāha. Gāthāpariyosāne yathāṭṭhitāva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. tena vuttaṃ **Apadāne**⁶—

1. Mayā ṭhapitā jambusākhā (Sī)

3. Ahampi (Ka)

5. Khu 1. 28 piṭṭhe Dhammapade.

2. Tvaṃ yaṃ kimapi (Sī)

4. Pucchissāmīti (Ka)

6. Khu 4. 240 piṭṭhādīsu.

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pāragū.
 Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.
 Tadāhaṃ Haṃsavatiyaṃ, jātā seṭṭhikule ahuṃ.
 Nānāratanapajjote, mahāsukhasamappitā.
 Upetvā taṃ mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ.
 Tato jātappasādāhaṃ, upesiṃ saraṇaṃ Jinaṃ.
 Tadā mahākāruṇiko, Padumuttaranāmako.
 Khippābhiññāna ’magganti, ṭhapesi bhikkhuniṃ subhaṃ.
 Taṃ sutvā muditā hutvā, dānaṃ datvā Mahesino.
 Nipacca sirasā pāde, taṃ ṭhānamabhipatthayiṃ.
 Anumodi mahāvīro, bhadde yaṃ tebhipatthitaṃ.
 Samijjhissati taṃ sabbaṃ, sukhinī hohi nibbutā.
 Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.
 Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.
 Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.
 Bhaddākuṇḍalakesāti, hessati Satthu sāvikā.
 Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatimsamagacchahaṃ.
 Tato cutā Yāmamagaṃ, tatohaṃ Tusitaṃ gatā.
 Tato ca Nimmānaratim, Vasavattipuraṃ tato.
 Yattha yatthūpapajjāmi, tassa kammassa vāhasā.
 Tattha tattheva rājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
 Tato cutā manussesu, rājūnaṃ cakkavattinaṃ.
 Maṇḍalīnañca rājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
 Sampattiṃ anubhotvāna, devesu mānusesu ca.
 Sabbattha sukhitā hutvā, nekakappesu saṃsariṃ.

Imamhi Bhaddake kappe, Brahmabandhu mahāyaso.

Kassapo nāma gottena, uppajji vadataṃ varo.

Upaṭṭhāko Mahesissa, tadā āsi narissaro.

Kāsirājā Kikī nāma, Bārāṇasipuruttame.

Tassa dhītā catutthāsīm, bhikkhudāyīti vissutā.

Dhammaṃ sutvā jinaggassa, pabbajjaṃ samarocayīm.

Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayam.

Vīsavassasahassāni, vicarimha atanditā.

Komāribrahmacariyaṃ, rājakaññā sukhedhitā.

Buddhopaṭṭhānaniratā, muditā satta dhītaro.

Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā.

Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṃghadāyikā.

Khemā Uppalavaṇṇā ca, Paṭācārā ahaṃ tadā.

Kisāgotamī Dhammadinnā, Visākhā hoti sattamī.

Tehi kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca.

Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatisamagacchahaṃ.

Pacchime ca bhava dāni, Giribbajapuruttame.

Jātā seṭṭhikule phīte, yadāhaṃ yobbane ṭhitā.

Coram vadhatthaṃ nīyantaṃ, disvā rattā tahiṃ ahaṃ.

Pitā me taṃ sahassena, mocayitvā vadhā tato.

Adāsi tassa maṃ tāto, viditvāna maṃ mama.

Tassāhamāsim visatṭhā, atīva dayitā hitā.

So me bhūsanalobhena, balimajjhāsayo diso.

Corappapātaṃ netvāna, pabbataṃ cetayī vadhaṃ.

Tadāhaṃ paṇamitvāna, sattukaṃ sukatañjalī.

Rakkhintī attano pāṇaṃ, idaṃ vacanamabravīm.

Idaṃ suvaṇṇakeyūraṃ, muttā veḷuriyā bahū.
Sabbam harassu bhaddante, maṃ ca dāsīti sāvaya.

Oropayassu kalyāṇī, mā bālhaṃ paridevasi.
Na cāhaṃ abhijānāmi, ahantvā dhanamābhatam.

Yato sarāmi attānaṃ, yato pattosmi viññutaṃ.
Na cāhaṃ abhijānāmi, aññaṃ piyataraṃ tayā.

Ehi taṃ upagūhissam, katvāna taṃ padakkhiṇaṃ.
Na ca dāni puno atthi, mama tuyhañca saṅgamo.

Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito.
Itthīpi paṇḍitā hoti, tattha tattha vicakkhaṇā.

Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito.
Itthīpi paṇḍitā hoti, lahuṃ atthavicintikā.

Lahuñca vata khippañca, nikaṭṭhe samacetayim.
Migaṃ uṇṇā yathā evaṃ, tadāhaṃ sattukaṃ vadhim.

Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, na khippamanubujjhati.
So haññate mandamati, corova girigabbhare.

Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, khippameva nibodhati.
Muccate sattusambādha, tadāhaṃ sattukā yathā.

Tadāhaṃ pātayitvāna, giriduggamhi sattukaṃ.
Santikaṃ setavattānaṃ, upetvā pabbajim ahaṃ.

Saṇḍāsena ca kese me, luñcivā sabbaso tadā.
Pabbajitvāna samayaṃ, ācikkhimsu niranataram.

Tato taṃ uggahetvāhaṃ, nisīditvāna ekikā.
Samayaṃ taṃ vicintesiṃ, suvāno mānusaṃ karaṃ.

Chinnaṃ gayha samīpe me, pātayitvā apakkami.
Disvā nimittamalabhim, hatthaṃ taṃ puḷavākulaṃ.

Tato uṭṭhāya saṁviggā, apucchiṁ sahadhammike.
 Te avocuṁ vijānanti, taṁ atthaṁ Sakyabhikkhavo.
 Sāhaṁ tamatthaṁ pucchissāṁ, upetvā Buddhasāwake.
 Te mamādāya gacchiṁsu, Buddhasetṭhassa santikaṁ.
 So me dhammamadesesi, khandhāyatanadhātuyo.
 Asubhāniccadukkhāti, anattāti ca nāyako.
 Tassa dhammaṁ suṇitvāhaṁ, dhammacakkhuṁ visodhayiṁ.
 Tato viññātasaddhammā, pabbajjaṁ upasampadam.
 Āyācito tadā āha, ehi bhaddeti nāyako.
 Tadāhaṁ upasampannā, parittaṁ toyamaddasaṁ.
 Pādapakkhālanenāhaṁ, ñatvā sa-udayabbayaṁ.
 Tathā sabbepi saṅkhāre, īdisaṁ cintayim tadā.
 Tato cittaṁ vimucci me, anupādāya sabbaso.
 Khippābhiññānamaggaṁ me, tadā paññāpayi Jino.
 Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā.
 Pariccittāni jānāmi, Satthusāsanakārikā.
 Pubbenivāsaṁ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṁ.
 Khepetvā āsave sabbe, visuddhāsimaṁ sunimmaḷā.
 Pariciṇṇo mayā Satthā, kataṁ Buddhassa sāsanaṁ.
 Ohito garuko bhāro, bhavanetti samūhatā.
 Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṁ.
 So me attho anupatto, sabbasaṁyojanakkhayo.
 Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.
 Ñāṇaṁ me vimalaṁ suddhaṁ, Buddhasetṭhassa sāsane.
 Kilesā jhāpitā mayhaṁ -pa- kataṁ Buddhassa sāsanaṁ”ti.

Arahattaṁ pana patvā tāvadeva pabbajjaṁ yāci. Satthā tassā pabbajjaṁ
 anujāni. Sā bhikkhunupassayaṁ gantvāna pabbajitvā phalasukhena
 nibbānasukhena ca vītināmentī attano paṭipattiṁ paccavekkhitvā
 udānavasena—

107. “Lūnakesī paṅkadharī, ekasāṭī pure carim.
Avajje vajjamatinī, vajje cāvajjadassinī.
108. Divāvihārā nikkhamma, Gijjhakūṭamhi pabbate.
Addasaṃ virajaṃ Buddhaṃ, bhikkhusaṃghapurakkhataṃ.
109. Nihacca jāṇuṃ vanditvā, sammukhā añjalim akaṃ.
Ehi bhaddeti maṃ avaca, sā me āsū’ pasampadā.
110. Ciṇṇā aṅgā ca Magadhā, Vajjī Kāsī ca Kosalā.
Anaṇā paṇṇāsa vassāni, ratthapiṇḍaṃ abhuñja’haṃ.
111. Puññaṃ vata pasavi bahuṃ, sappañño vatāyaṃ upāsako.
Yo bhaddāya cīvaraṃ adāsi, vippamuttāya sabbaganthehi”ti—
imā gāthā abhāsi.

Tattha **lūnakesī**ti lūnā luñcitā kesā mayhanti lūnakesī, nigaṇṭhesu pabbajjāya tālaṭṭhinā luñcitakesā, taṃ sandhāya vadati. **Paṅkadharī**ti dantakaṭṭhassa akhādanena dantesu malapaṅkadhāraṇato paṅkadharī. **Ekasāṭī**ti nigaṇṭhacārittavasena ekasāṭikā. **Pure carinti** pubbe nigaṇṭhī hutvā evaṃ vicarim. **Avajje vajjamatinī**ti nhānucchādanadantakaṭṭhakhādanādike anavajje sāvajjasaññī. **Vajje cāvajjadassinī**ti mānamakkhapalāsavipallāsādike sāvajje anavajjadiṭṭhī.

Divāvihārā nikkhammāti attano divāvihāraṭṭhānato nikkhamitvā. Ayampi ṭhitamajjhanhikavelāyaṃ therena samāgatā tassa pañhassa vissajjanena dhammadesanāya ca nihataṃānadabbā pasannamānasā hutvā Satthu santikaṃ upasaṅkamtukāmāva attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā divāṭṭhāne nisīditvā sāyanhasamaye Satthu santikaṃ upasaṅkamtvā.

Nihacca jāṇuṃ vanditvāti jāṇudvayaṃ pathaviyaṃ nihantā patiṭṭhapetvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā. **Sammukhā añjalim akanti** Satthu sammukhā dasanakhasamodhānasamujjalaṃ añjalim akāsim. **Ehi bhaddeti maṃ avaca, sā me āsū’ pasampadā**ti yaṃ maṃ Bhagavā arahattaṃ patvā pabbajjaṇca upasampadaṇca yācitvā

ṭhitaṃ “ehi bhadde bhikkhunupassayaṃ gantvā bhikkhunīnaṃ santike pabbaja upasampajjassū”ti avaca āṇāpesi. Sā Satthu āṇā mayhaṃ upasampadāya kāraṇattā upasampadā āsi ahoṣi.

Ciṇṇāti-ādikā dve gāthā aññābyākaraṇagāthā. Tattha **ciṇṇā Aṅgā ca Magadhā**ti ye ime Aṅgā ca Magadhā ca Vajjī ca Kāsī ca Kosalā ca janapadā pubbe sāṇāya mayā raṭṭhapiṇḍaṃ bhuñjantiyā ciṇṇā caritā, tesuyeva Satthārā samāgamato paṭṭhāya anaṇā niddosā apagatakilesā hutvā paññāsa saṃvaccharāni raṭṭhapiṇḍaṃ abhuñjīm ahaṃ.

Yena abhippasannamānasena upāsakena attano cīvaraṃ dinnam, tassa puññavisesakittanamukhena aññaṃ byākarontī “**puññaṃ vata pasavi bahun**”ti osānagāthamāha. Sā suviññeyyāva.

Bhaddakuṇḍalakesātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Paṭācārātherīgāthāvaṇṇanā

Naṅgalehi kasam khattanti-ādikā Paṭācārāya theriyā gāthā. Ayampi Padumuttarassa Bhagavato kāle Haṃsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasam Satthu santike dhammaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ vinayadharānaṃ¹ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā yāvajjīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsarantī Kassapabuddhakāle Kikissa Kāsirañño gehe paṭisandhiṃ gahetvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā vīsati vassasahassāni brahmacariyaṃ caritvā bhikkhusaṃghassa pariveṇaṃ akāsi. Sā tato cutā devaloke nibbattā ekaṃ Buddhantaraṃ dibbasampattiṃ anubhavitvā imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattiyaṃ seṭṭhigehe nibbattitvā vayappattā attano gehe ekena kammakārena² saddhiṃ kilesasanthavaṃ akāsi. Taṃ mātāpitāro samajātikassa kumārassa dātuṃ divasaṃ saṇṭhapesuṃ³. Taṃ natvā sā hatthasāraṃ gahetvā tena katasanthavena purisena saddhiṃ aggadvārena nikkhamitvā ekasmiṃ gāmake vasantī gabbhinī ahoṣi.

1. Vinayadhārīnaṃ (Ka)

2. Kammakarena (Sī)

3. Gaṇhāpesuṃ (I)

Sā paripakke gabbhe “kiṃ idha anāthavāseṇa, kulagehaṃ gacchāma sāmī”¹ti vatvā tasmim “ajja gsacchāma, sve gacchāmā”²ti kālakkhepaṃ¹ karonte “nāyaṃ bālo maṃ nessatī”³ti tasmim bahi gate gehe paṭisāmetabbaṃ paṭisāmetvā “kulagharaṃ gatāti mayhaṃ sāmikassa kathethā”⁴ti paṭivissakagharavāsīnaṃ ācikkhitvā “ekikāva kulagharaṃ gamissāmī”²ti maggaṃ paṭipajji. So āgantvā gehe taṃ apassanto paṭivissake pucchitvā “kulagharaṃ gatā”³ti sutvā “maṃ nissāya kuladhītā anāthā jātā”⁴ti padānupadaṃ gantvā sampāpuṇi. Tassā antarāmagge eva gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. Sā pasutakālato paṭṭhāya paṭippassaddhagamanussukkā² sāmikaṃ gahetvā nivatti. Dutiyavārampi gabbhinī ahoṣīti-ādi sabbaṃ purimanayeneva vitthāretabbaṃ.

Ayaṃ pana viseso—yadā tassā antarāmagge kammajavātā calimsu, tadā mahā-akālaṃmegho udapādi. Samantato vijjulatāhi ādittaṃ viya megghathanitehi bhijjamānaṃ viya ca udakadhārānipātānirantaraṃ nabhaṃ ahosi. Sā taṃ disvā “sāmi me anovassakaṃ ṭhānaṃ jānāhi”¹ti āha. So ito cito ca olokento ekaṃ tiṇasañchannaṃ gumbaṃ disvā tattha gantvā hatthagatāya vāsiyā tasmim gumbhe daṇḍake chinditukāmo tiṇehi sañchāditavammikasāsante³ uṭṭhitarukkhadāṇḍakaṃ chindi. Tāvadeva ca naṃ tato vammikato nikkhamitvā ghoraviso āsīviso ḍaṃsi⁴. So tattheva patitvā kālamakāsi. Sā mahādukkhaṃ anubhavantī tassa āgamaṇaṃ olokeṇti dvepi dārake vātavuṭṭhiṃ asahamāne viravante urantare katvā dvīhi jāṇukehi dvīhi hatthehi ca bhumim uppīletvā yathāṭhitāva rattim vītināmetvā vibhātāya rattiyā māṃsapesivaṇṇaṃ ekaṃ puttaṃ pilotikacumbaṭake nipajjāpetvā hatthehi urehi ca pariggahetvā itaraṃ “ehi tāta, pitā te ito gato”¹ti vatvā sāmikena gatamaggena gacchantī taṃ vammikasamīpe kālāṅkataṃ nisinnaṃ disvā “maṃ nissāya mama sāmiko mato”²ti rodantī paridevantī sakalarattim devena vuṭṭhattā jaṇṇukappamāṇaṃ thanappamāṇaṃ udakaṃ savantiṃ antarāmagge nadim patvā attano mandabuddhitāya dubbalatāya ca dvīhi dārakehi saddhim udakaṃ otariturū aṇṇasāhantī jeṭṭhaputtaṃ orimatīre ṭhapetvā

1. Kālavikkhepaṃ (Ka)

2. Gamanamanuyuttā (Ka)

3. Vammikapariyante (Sī, I, Ka)

4. Ḍasi (Sī)

itarāṃ ādāya paratīraṃ gantvā sākhābhaṅgaṃ attharitvā tattha
pilotikacumbaṭake nipajjāpetvā “itarassa santikaṃ gamissāmī”ti
bālaputtakaṃ ahātuṃ asakkontī punappunaṃ nivattitvā olokayamānā nadim
otarati.

Athassā nadīmajjhaṃ gatakāle eko seno taṃ dāraṃ disvā
“maṃsapesi”ti saññāya ākāśato bhassi¹. Sā taṃ disvā ubho hatthe
ukkipitvā “sūsū”ti tikkhattuṃ mahāsaddaṃ nicchāresi. Seno dūrabhāvena
taṃ anādiyanto kumāraṃ gahetvā vehāsaṃ uppatti. Orimatīre ̐hito putto
ubho hatthe ukkipitvā mahāsaddaṃ nicchārayamānaṃ disvā “maṃ
sandhāya vadatī”ti saññāya vegena uḍake pati. Iti² bālaputtako senena,
jeṭṭhaputtako uḍakena hato. Sā “eko me putto senena gahito, eko uḍakena
vūḷho, panthe me pati mato”ti rodantī paridevantī gacchantī Sāvattitho
āgacchantāṃ ekaṃ purisaṃ disvā pucchi “kattha vāsikosi tātā”ti.
Sāvattihivāsikomhi ammāti. Sāvattiyaṃ asukavīthiyaṃ asukakulaṃ nāma
atthi, taṃ jānāsi tātāti. Jānāmi amma, taṃ pana mā pucchi, aññaṃ pucchāti.
Aññena me payojanaṃ natthi, tadeva pucchāmi tātāti. Amma tvaṃ attano
anācikkhituṃ na desi, ajja te sabbarattim devo vassanto diṭṭhoti. Diṭṭho me
tātā, mayhameva so sabbarattim vuṭṭho, taṃ kāraṇaṃ pacchā kathessāmi,
etasmim tāva me seṭṭhigehe pavattim kathehīti. Amma ajja rattiyaṃ seṭṭhi ca
bhariyā ca seṭṭhiputto cāti³ tayopi jane avattharamānaṃ gehaṃ pati, te
ekacitakāyaṃ jhāyanti, svāyaṃ dhūmo paññāyati ammāti. Sā tasmiṃ khaṇe
nivattthavattthampi patamānaṃ na sañjāni. Sokummattattaṃ⁴ patvā
jātarūpeneva—

“Ubho puttā kālaṅkatā, panthe mayhaṃ patī mato.

Mātā pitā ca bhātā ca, ekacitamhi⁵ ḍayhare”ti⁶—

vilapantī paribbhamati.

1. Āgami (Ka), gami (I)

2. Itissā (Ka)

3. Seṭṭhiñca bhariyañca seṭṭhiputtañcāti (Ka)

4. Sokummattakaṃ nāma (I), sokummattaṃ nāma (Ka)

5. Ekacitakasmim (Si, I)

6. Khu 4. 238 piṭṭhe.

Tato paṭṭhāya tassā nivāsanamattenapi paṭena¹ acarāṇato patitācārattā **Paṭācārā**veva samaññā ahosi. Taṃ disvā manussā “gaccha ummattike”ti keci kacavaram matthake khipanti, aññe paṃsum okiranti, apare leḍḍum khipanti. Satthā Jetavane mahāparisāmajjhe nisīditvā dhammaṃ desento taṃ tathā paribbhamantiṃ disvā ñānaparipākañca oloketvā yathā vihārābhimukhī āgacchati, tathā akāsi. Parisā taṃ disvā “imissā ummattikāya ito āgantum mādattā”ti āha. “Bhagavā mā naṃ vārayitthā”ti vatvā avidūraṭṭhānaṃ āgatakāle “satiṃ paṭilabha bhaginī”ti āha. Sā tāvadeva Buddhānubhāvena satiṃ paṭilabhitvā nivatthavatthassa patitabhāvaṃ sallakkhetvā hirottappaṃ paccupaṭṭhapetvā ukkuṭikaṃ upanisajjāya² nisīdi. Eko puriso uttarasāṭakaṃ khipi. Sā taṃ nivāsetvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā “bhante avassayo me hotha, ekaṃ me puttaṃ seno gaṇhi, eko udakena vūlho, panthe pati mato, mātāpitaro bhātā ca gehena avatthaṭā matā ekacitakasmim jhāyanti”ti sā sokakāraṇaṃ³ ācikkhi. Satthā “paṭācāre mā cintayi, tava avassayo bhavituṃ samatthasseva santikaṃ āgatāsi, yathā hi tvaṃ idāni puttādīnaṃ maraṇanimittaṃ assūni pavattesi, evaṃ anamatagge saṃsāre puttādīnaṃ maraṇahetu pavattitaṃ assu catunnaṃ mahāsamuddānaṃ udakato bahutaraṃ”ti dassento—

“Catūsu samuddesu⁴ jalaṃ parittakaṃ,
Tato bahuṃ assujalaṃ anappakaṃ.
Dukkheṇa phuṭṭhassa narassa socanā,
Kiṃ kāraṇā amma tuvaṃ⁵ pamajjasi”ti⁶—

gāthaṃ abhāsi.

Evaṃ Satthari anamatagga-pariyāyakathaṃ⁷ kathente tassā soko tanutarabhāvaṃ agamāsi. Atha naṃ tanubhūtasokaṃ ñatvā “paṭācāre

1. Vatthena (Ka)

3. Jhāyantīti taṃ kāraṇaṃ (Sī)

5. Sokavasā (Ka)

7. Saṃ 1. 388 piṭṭhe.

2. Sampatinipajja (I), paṭinisajjāya (Ka)

4. Mahāsamuddesu (Ka)

6. Dhammapada-Ṭṭha 1. 441 piṭṭhe.

puttādayo nāma paralokaṃ gacchantassa tāṇaṃ vā leṇaṃ vā saraṇaṃ vā bhavituṃ na sakkontī”ti vijjamānāpi te na santi eva, tasmā paṇḍitena attano sīlaṃ visodhetvā nibbānagāmimaggoeva sādhetabboti dassento—

“Na santi puttā tāṇāya, na pitā nāpi bandhavā.

Anthakenā’dhipannassa, natthi ñātīsu tāṇatā.

Etamatthavasam ñatvā, paṇḍito sīlasamvuto.

Nibbānagamanam maggaṃ, khippameva visodhaye”ti¹—

imāhi gāthāhi dhammaṃ desesi. Desanāvasāne Paṭācārā sotāpattiphale patiṭṭhahitvā Satthāraṃ pabbajjaṃ yāci. Satthā taṃ bhikkhunīnaṃ santikaṃ² netvā pabbājesi. Sā laddhūpasampadā uparimaggaṭṭhāya vipassanāya kammaṃ karontī ekadivasam ghaṭena udakaṃ ādāya pāde dhovantī udakaṃ āsiñci. Taṃ thokaṃ ṭhānaṃ gantvā pacchijji, dutiyavāraṃ āsittam tato dūraṃ agamāsi, tatiyavāraṃ āsittam tatopi dūratarāṃ agamāsi. Sā tadeva ārammaṇaṃ gahetvā tayo vaye³ paricchinditvā “mayā paṭhamam āsittam udakaṃ viya ime sattā paṭhamavayepi maranti, tato dūraṃ gataṃ dutiyavāraṃ āsittam udakaṃ viya majjhimavayepi, tato dūratarāṃ gataṃ tatiyavāraṃ āsittam udakaṃ viya pacchimavayepi marantiyevā”ti cintesi. Satthā gandhakuṭiyaṃ nisinnova obhāsaṃ pharitvā tassā sammukhe ṭhatvā kathento viya “evametaṃ Paṭācāre, sabbepime sattā maraṇadhammā, tasmā pañcannaṃ khandhānaṃ udayabbayaṃ apassantassa vassasataṃ jīvato taṃ passantassa ekāhampi ekakkhaṇampi jīvitaṃ seyyo”ti imamatthaṃ dassento—

“Yo ca vassasataṃ jīve, apassam udayabbayaṃ.

Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato udayabbayaṃ”ti⁴—

gāthamāha. Gāthāpariyosāne Paṭācārā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**⁵—

1. Khu 1. 54 piṭṭhe Dhammapade.

2. Santike (Sī)

3. Vāre (Ka)

4. Khu 1. 30 piṭṭhe Dhammapade.

5. Khu 4. 236 piṭṭhādīsu.

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pāragū.

Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.

Tadāhaṃ Haṃsavatiyaṃ, jātā seṭṭhikule ahuṃ.

Nānāratanapajjote, mahāsukhasamappitā.

Upetvā taṃ mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ.

Tato jātapasādāhaṃ, upesiṃ saraṇaṃ Jinaṃ.

Tato vinayadhārīnaṃ, aggaṃ vaṇṇesi nāyako.

Bhikkhuniṃ lajjiniṃ tādhiṃ, kappākappavisāraṇaṃ.

Tadā muditacittāhaṃ, taṃ ṭhānamabhikaṅkhinī.

Nimantetvā Dasabalaṃ, asaṃghaṃ Lokanāyakaṃ.

Bhojayitvāna sattāhaṃ, daditvāva ticīvaraṃ.

Nipacca sirasā pāde, idaṃ vacanamabraviṃ.

Yā tayā vaṇṇitā vīra, ito aṭṭhamake Msuni.

Tādisāhaṃ bhavissāmi, yadi sijjhati nāyaka.

Tadā avoca maṃ Satthā, bhadde mā bhāyi assasa.

Anāgatamhi addhāne, lacchase taṃ manorathaṃ.

Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.

Gotamo nāma gottena, Satthā loka bhavissati.

Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.

Paṭācārāti nāmena, hessati Satthu sāvika.

Tadāhaṃ muditā hutvā, yāvajīvaṃ tadā Jinaṃ.

Mettacittā paricarim, asaṃghaṃ Lokanāyakaṃ.

Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.

Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.

Imamhi Bhaddake kappe, Brahmabandhu mahāyaso.

Kassapo nāma gottena, uppajji vadataṃ varo.

Upaṭṭhāko Mahesissa, tadā āsi narissaro.
 Kāsirājā Kikī nāma, Bārāṇasipuruttame.
 Tassāsīm tatiyā dhītā, bhikkhunī iti vissutā.
 Dhammaṃ sutvā jinaggassa, pabbajjaṃ samarocayim.
 Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayaṃ.
 Vīsavassasahassāni, vicarimha atanditā.
 Komāribrahmacariyaṃ, rājakaññā sukhedhitā.
 Buddhopaṭṭhānaniratā, muditā sattadhītarō.
 Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā.
 Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṃghadāyikā.
 Ahaṃ Uppalavaṇṇā ca, Khemā Bhaddā ca bhikkhunī.
 Kisāgotamī Dhammadinnā, visākhā hoti sattamī.
 Tehi kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatisamagacchahaṃ.
 Pacchime ca bhava dāni, jātā seṭṭhikule ahaṃ.
 Sāvattiyaṃ puravare, iddhe phīte mahaddhane.
 Yadā ca yobbanūpetā, vitakkavasagā ahaṃ.
 Naraṃ jārapatiṃ disvā, tena saddhiṃ agacchahaṃ.
 Ekaputtapasūtāhaṃ, dutiyo kucchiyā mama.
 Tadāhaṃ mātāpitaro, okkhāmīti sunicchitā.
 Nārocesim patim mayhaṃ, tadā tamhi pavāsīte.
 Ekikā niggatā gehā, gantuṃ Sāvattimuttamaṃ.
 Tato me sāmī āgantvā, sambhāvesi pathe mamaṃ.
 Tadā me kammajā vātā, uppannā atidāruṇā.
 Uṭṭhito ca mahāmegho, pasūtisamaye mama.
 Dabbatthāya tadā gantvā, sāmī sappena mārito.

Tadā vijātadukkhena, anāthā kapaṇā ahaṃ.
 Kunnadiṃ pūritaṃ disvā, gacchantī sakulālayaṃ.
 Bālaṃ ādāya atariṃ, pārakūle ca ekakaṃ.
 Sāyetvā bālakaṃ puttaṃ, itaraṃ taraṇāyahaṃ.
 Nivattā ukkuso hāsi, taruṇaṃ vilapantakaṃ.
 Itaraṇca vahī soto, sāhaṃ sokasamappitā.
 Sāvatthinagaraṃ gantvā, assosiṃ sajane mate.
 Tadā avocaṃ sokaṭṭā, mahāsokasamappitā.
 Ubho putta kālāṅkatā, panthe mayhaṃ patī mato.
 Mātā pitā ca bhātā ca, ekacitamhi ḍayhare.
 Tadā kisā ca paṇḍu ca, anāthā dīnamānasā.
 Ito tato bhamantīhaṃ, addasaṃ narasārathiṃ.
 Tato avoca maṃ Satthā, putte mā soci assasa.
 Attānaṃ te gavesassu, kiṃ niratthaṃ vihaññasi.
 Na santi putta tāṇāya, na ñātī nāpi bandhavā.
 Antakenādhīpannassa, natthi ñātīsu tāṇatā.
 Taṃ sutvā Munino vākyaṃ, paṭhamaṃ phalamajjhagaṃ.
 Pabbajitvāna naciraṃ, arahattamapāpuṇiṃ.
 Iddhīsu ca vasī homi, dībbāya sotadhātuyā.
 Paracittāni jānāmi, Satthusāsanakārikā.
 Pubbenivāsaṃ jānāmi, dībbacakkhu visodhitaṃ.
 Khepetvā āsave sabbe, visuddhāsiṃ sunimmaḷā.
 Tatohaṃ vinayaṃ sabbam, santike sabbadassino.
 Uggahiṃ sabbavitthāraṃ, byāhariṇca yathātathaṃ.
 Jino tasmīṃ guṇe tuṭṭho, etadagge ṭhapesi maṃ.
 Aggā vinayadhārīnaṃ, Paṭācārāva ekikā.

Pariciṇṇo mayā Satthā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.

Ohito garuko bhāro, bhavanetti samūhatā.

Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṃ.

So me attho anupatto, sabbasaṃyojanakkhayo.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā sekkhakāle attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā
uparivisesassa nibbattitākāraṃ vibhāventī udānavasena—

112. “Naṅgalehi kasaṃ khettaṃ, bījāni pavapaṃ chamā.

Puttadārāni posentā, dhanāṃ vindanti māṇavā.

113. Kimahaṃ sīlasampannā, Satthusāsanakārikā.

Nibbānaṃ nādhigacchāmi, akusītā anuddhatā.

114. Pāde pakkhālayitvāna, udakesu karoma’haṃ.

Pādodakañca disvāna, thalato ninnamāgataṃ.

115. Tato cittaṃ samādhesiṃ, assaṃ bhadraṃva’jāniyaṃ.

Tato dīpaṃ gahetvāna, vihāraṃ pāvisiṃ ahaṃ.

Seyyaṃ olokayitvāna, mañcakamhi upāvisiṃ.

116. Tato sūciṃ gahetvāna, vaṭṭiṃ okassayāmaṃ.

Paḍīpasseva nibbānaṃ, vimokkho ahu cetaso”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **kasanti** kasantā kasikammaṃ karontā. Bahutthe¹ hi idaṃ
ekavacanaṃ. **Pavapanti** bījāni vapantā. **Chamāti** chamāyaṃ. Bhummatthe hi
idaṃ paccattavacanaṃ. Ayaṃ hettha saṅkhepattho—ime māṇavā sattā
naṅgalehi phālehi khettaṃ kasantā yathādhippāyaṃ khettabhūmiyaṃ
pubbaṇṇāparaṇṇabhedāni bījāni vapantā tamhetu tamnimittaṃ attānaṃ
puttadārādīni posentā hutvā

1. Puthutthe (Sī, I)

dhanam paṭilabhanti. Evaṃ imasmim loke yoniso payutto paccattapurisakāro nāma saphalo sa-udayo¹.

Tattha **kimaham sīlasampannā, Satthusāsanakārikā. Nibbānam nādhigacchāmi, akusītā anuddhatī**ti aham suvisuddhasīlā āradhaviṛiyatāya akusītā ajjhattam susamāhitacittatāya anuddhatā ca hutvā catusaccakammaṭṭhānabhāvanāsāṅkhātāṃ Satthu sāsanaṃ karontī kasmā nibbānam nādhigacchāmi, adhigamissāmi evāti.

Evaṃ pana cintetvā vipassanāya kammaṃ karontī ekadivasam pādadhovana-udake nimittam gaṇhi. Tenāha “**pāde pakkhālayitvānā**”ti-ādi. Tassattho—aham pāde dhovantī pādapakkhālanahetu tikkhattum āsittesu udakesu thalato ninnamāgataṃ pādodakaṃ disvā nimittam karomi.

“Yathā idam udakaṃ khayadhammā vayadhammaṃ, evaṃ sattānaṃ āyusaṅkhārā”ti evaṃ aniccalakkhaṇaṃ tadanusārena dukkhalakkhaṇaṃ anattalakkhaṇaṃca upadhāretvā vipassanaṃ vaḍḍhentī **tato cittaṃ samādhesiṃ, assaṃ bhaddraṃva’jāniyanti** yathā assaṃ bhaddraṃ ājāniyaṃ kusalo sārathi sukhena sāreti, evaṃ mayham cittaṃ sukheneva samādhesiṃ, vipassanāsamādhinā samāhitaṃ akāsiṃ. Evaṃ pana vipasanaṃ vaḍḍhentī utusappāyanijigisāya² ovarakaṃ pavisantī andhakāraavidhamanattam dīpaṃ gahetvā gabbhaṃ pavisitvā dīpaṃ ṭhapetvā mañcake nisinnamattāva dīpaṃ vijjhāpetum aggaḷasūciyā dīpavaṭṭim ākaḍḍhim. Tāvadeva utusappāyalābhena tassā cittaṃ samāhitaṃ ahosi, vipassanāvīthim otari, maggena ghaṭṭesi. Tato maggapaṭipāṭiyā sabbaso āsavānaṃ khayā ahosi. Tena vuttaṃ “**tato dīpaṃ gahetvāna -pa- vimokkho ahu cetaso**”ti. Tattha **seyyam olokayitvānāti** dīpālokena seyyam passitvā.

Sūcinti aggaḷasūciṃ. **Vaṭṭim okassayāmī**ti dīpaṃ vijjhāpetum telābhimukhaṃ dīpavaṭṭim ākaḍḍhemi. **Vimokkhoti** kilesehi vimokkho. So pana yasmā paramatthato cittassa santati, tasmā vuttaṃ “**cetaso**”ti. Yathā pana vaṭṭitelādike paccaye sati uppajjanāraho³ padīpo tadabhāve

1. Sa-udrayo (Ka)

2. Nijigimsāya (Sī, I)

3. Uppajjanato (I, Ka)

anuppajjanato nibbutoti vuccati, evaṃ kilesā dipaccaye sati uppajjanārahaṃ
cittaṃ tadabhāve anuppajjanato vimuttanti vuccatīti āha “paḍīpasseva
nibbānaṃ, vimokkho ahu cetaso”ti.

Paṭācārātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Tiṃsamattātherīgāthāvaṇṇanā

Musalāni gahetvānāti-ādikā Tiṃsamattānaṃ therīnaṃ gāthā. Tāpi
purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ
upacinantiyo anukkamena upacitavimokkha¹ sambhārā imasmim
Buddhuppāde sakakammasañcoditā tattha tattha kulagehe nibbattitvā
viññutaṃ patvā Paṭācārāya theriyā santike dhammaṃ sutvā
paṭiladdhasaddhā pabbajitvā parisuddhasīlā vattapaṭivattaṃ paripūrentiyo
viharanti. Athekadivasam Paṭācārātherī tāsāṃ ovādaṃ denti—

117. “Musalāni gahetvāna, dhaññaṃ koṭṭenti māṇavā.

Puttadārāni posentā, dhanam vindanti māṇavā.

118. Karotha Buddhasāsanam, yaṃ katvā nānutappati.

Khippam pādāni dhovitvā, ekamante nisīdatha.

Cetosamathamanyuttā, karotha Buddhasāsanam”ti—

imā dve gāthā abhāsi.

Tatthāyaṃ saṅkhepattho—ime sattā jīvītaḥetu musalāni gahetvā
paresam dhaññaṃ koṭṭenti, udukkhalakammaṃ karonti. Aññampi edisaṃ²
nihīnakammaṃ katvā puttadāraṃ posentā yathārahaṃ dhanampi saṃharanti.
Taṃ pana nesaṃ kammaṃ nihīnaṃ gammaṃ pothujjanikaṃ dukkhaṃ
anattasañhitaṇa. Tasmā edisaṃ saṅkilesikapapañcaṃ vajjetvā **karotha**
Buddhasāsanam sikkhattayaṃ saṅkhātāṃ Sammāsambuddhasāsanam karotha
sampādettha attano santāne nibbattetha. Tattha kāraṇamāha “**yaṃ katvā**
nānutappati”ti, yassa karaṇaḥetu etarahi

1. Kusala (Sī)

2. Ekadivasam (Ka)

āyatiñca anutāpaṃ nāpajjati. Idāni tassa karaṇe pubbakiccaṃ anuyogavidhiñca dassetuṃ “**khippaṃ pādāni dhovitvā**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha yasmā adhovitapādassa avikkhālita mukhassa ca nisajjasukhaṃ utusappāyalābho ca na hoti, pāde pana dhovitvā mukhañca vikkhāletvā ekamante nisinnassa tadubhayaṃ labhati, tasmā **khippaṃ** imaṃ yathāladdhaṃ khaṇaṃ avirādhentiyo **pādāni** attano pāde dhovitvā **ekamante** vivitte okāse **nisīdatha** nisajjatha. Aṭṭhatimsāya ārammaṇesu yattha katthaci cittarucike ārammaṇe attano cittaṃ upanibandhitvā **cetosamathamanyuttā** samāhitena cittaena catusaccakammaṭṭhānabhāvanāvasena Buddhassa Bhagavato sāsanaṃ ovādaṃ anusīṭṭhiṃ **karotha** sampādetthāti.

Atha tā bhikkhuniyo tassā theriyā ovāde ṭhatvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā bhāvanāya kammaṃ karontiyo ñāṇassa paripākaṃ gatattā hetusampannatāya ca saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā ovādagāthāhi saddhiṃ—

119. “Tassā tā vacanaṃ sutvā, Paṭācārāya sāsanaṃ.

Pāde pakkhālayitvāna, ekamantaṃ upāvisuṃ.

Cetosamathamanyuttā, akaṃsu Buddhasāsanaṃ.

120. Rattiyā purime yāme, pubbajātimanussarūṃ.

Rattiyā majjhime yāme, dibbacakkhuṃ visodhayuṃ.

Rattiyā pacchime yāme, tamokhandhaṃ padālayuṃ.

121. Uṭṭhāya pāde vandimsu, katā te anusāsani.

Indaṃva devā tidasā, saṅgāme aparājitaṃ.

Purakkhatvā vihassāma, teviṃjā’ mha anāsavā”ti—

imā gāthā abhāsimsu.

Tattha **tassā tā vacanaṃ sutvā, Paṭācārāya sāsanaṃ** ti tassā Paṭācārāya theriyā kilesapaṭisattusāsanaṭṭhena sāsanaabhūtaṃ ovādavacanaṃ **tā** tiṃsamattā bhikkhuniyo sutvā paṭissutvā sirasā sampaṭicchitvā.

Uṭṭhāya pāde vandimsu, katā te anusāsanti yathāsampaṭicchitaṃ tassā sāsanaṃ aṭṭhiṃ¹ katvā manasi katvā yathāphāsukaṭṭhāne nisīditvā bhāventiyo bhāvanaṃ matthakaṃ pāpetvā attanā adhigatavisesaṃ ārocetum nisinnāsanaṭo uṭṭhāya tassā santikaṃ gantvā “mahātheri tavānusāsanti yathānusiṭṭhaṃ amhehi katā”ti vatvā tassā pāde pañcapaṭiṭṭhitena vandimsu. **Indaṃva devā tidasā, saṅgāme aparājitaṃ** devāsurasāṅgāme aparājitaṃ vijitāvaṃ Indaṃ Tāvatiṃsā devā viya mahātheri mayaṃ taṃ purakkhatvā viharissāma² aññassa kattabbassa abhāvato. Tasmā “tevijjā”mha anāsava”ti attano kataññubhāvaṃ pavedenti idameva tāsā aññābyākaraṇaṃ ahosi. Yaṃ panettha atthato avibhattaṃ, taṃ heṭṭhā vuttanayameva.

Tiṃsamattātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Candātherīgāthāvaṇṇanā

Duggatāhaṃ pure āsinti-ādikā Candāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinanti anukkamena sambhata vimokkhasambhārā paripakkaññā imasmiṃ Buddhupāde aññatarasmiṃ brāhmaṇagāme apaññātassa brāhmaṇassa gehe paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassā nibbattito paṭṭhāya taṃ kulaṃ bhogehi parikkhayaṃ gataṃ. Sā anukkamena viññutaṃ patvā dukkhena jīvati. Atha tasmīṃ gehe ahivātarogo uppajji. Tenassā sabbepi nātakā maraṇabyasanaṃ pāpuṇimsu. Sā nātikkhaye jāte aññattha jīvituṃ asakkonti kapālahatthā kule kule vicarivā laddhaladdhena bhikkhāhārena yāpentī ekadivasaṃ Paṭācārāya theriyā bhattavissaggaṭṭhānaṃ agamāsi. Bhikkhuniyo taṃ dukkhitaṃ khuddābhībhūtaṃ disvā sañjātakāruññā piyasamudācārena saṅgahetvā tattha vijjamānena upacāramanoharena āhārena santappesuṃ. Sā tāsā ācārasīle pasīditvā theriyā santikaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Tassā therī dhammaṃ kathesi. Sā taṃ dhammaṃ sutvā sāsane abhippasannā saṃsāre ca sañjātasamvegā

1. Aṭṭhi (Sī)

2. Vihariyāma (Sī, I)

pabbaji. Pabbajitvā ca theriyā ovāde thatvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā bhāvanam anuyuñjanti katādhikāratāya nāṇassa ca paripākam gatattā nacirasseva saha paṭisambhidāhi arahattam patvā attano paṭipattim paccavekkhitvā—

122. “Duggatāham pure āsim, vidhavā ca aputtikā.

Vinā mittehi nātīhi, bhattacoḷassa nādhigam.

123. Pattaṃ daṇḍam ca gaṇhitvā, bhikkhamānā kulā kulam.

Sītuṇhena ca ḍayhanti, satta vassāni cāri’ham.

124. Bhikkhunim puna disvāna, annapānassa lābhinim.

Upasaṅkamma avocam, pabbajjam anagāriyam.

125. Sā ca maṃ anukampāya, pabbājesi Paṭācārā.

Tato maṃ ovaditvāna, paramatthe niyojayi.

126. Tassāham vacanam sutvā, akāsim anusāsanim.

Amogho ayyāyo’vādo, tevijjā’mhi anāsavā”ti—

udānavasena imā gāthā abhāsi.

Tattha **duggatā**ti daliddā. **Pure**ti pabbajitato pubbe. Pabbajitakālato paṭṭhāya hi idha puggalo bhogehi aḍḍho vā daliddo vāti na vattabbo. Guṇehi pana ayaṃ therī aḍḍhāyeva. Tenāha “duggatāham pure āsin”ti. **Vidhavā**ti dhavo vuccati sāmiko, tadabhāvā vidhavā, matapatikāti attho. **Aputtikā**ti puttarahitā. **Vinā mitte**hīti mittehi bandhavehi ca parihīnā rahitā. **Bhattacoḷassa nādhiganti** bhattassa coḷassa ca pāripūrim nādhigacchim, kevalam pana bhikkhāpiṇḍassa pilotikākhaṇḍassa¹ ca vasena ghāsacchādanamattameva alatthanti adhippāyo. Tenāha “**pattam daṇḍam ca gaṇhitvā**”ti-ādi.

1. Pilotikākhaṇḍassa (Sī)

Tattha **pattanti** mattikābhājanam. **Daṇḍanti** goṇasunakhādipariharaṇadaṇḍakam¹. **Kulā kulanti** kulato kulam. **Sītunhena ca ḍayhantī**ti vasanagehābhāvato sītena ca unhena ca pīḷiyamānā.

Bhikkhuninti Paṭācārātherim sandhāya vadati. **Punāti** pacchā, sattasamvaccharato aparabhāge.

Paramattheti parame uttame atthe, nibbānagāminiyā paṭipadāya nibbāne ca. **Niyojayīti** kammaṭṭhānam ācikkhintī niyojesi. Sesam vuttanayameva.

Candātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Gosunakhādīnam parihārakadaṇḍakam (Sī)

6. Chakkanipāta

1. Pañcasatamattātherīgāthāvaṇṇanā

Chakkanipāte **yassa maggaṃ na jānāsī**ti-ādikā Pañcasatamattānaṃ therīnaṃ gāthā. Imāpi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantīyo anukkamena upacitavimokkhasambhārā hutvā imasmiṃ Buddhuppāde tattha tattha kulagehe nibbattitvā vayappattā mātāpitūhi patikulaṃ ānītā tattha tattha putte labhitvā gharāvāsaṃ vasantiyo samānajātikassa tādisassa kammassa katattā sabbāva mataputtā hutvā puttasokena abhibhūtā Paṭacārāya theriyā santikaṃ upasaṅkamitvā vanditvā nisinnā attano sokakāraṇaṃ ārocesuṃ. Therī tāsāṃ sokaṃ vinodentī—

127. “Yassa maggaṃ na jānāsi, āgatassa gatassa vā.

Taṃ kuto cāgataṃ sattaṃ, mama puttoti rodasi.

128. Maggañca kho’ssa jānāsi, āgatassa gatassa vā.

Na naṃ samanusoceṣi, evaṃdhammā hi pāṇino.

129. Ayācito tatā’gacchi, nānuññāto ito gato.

Kutoci nuna āgantvā, vasitvā katipāhakaṃ.

Itopi aññena gato, tatopa’ññena gacchati.

130. Peto manussarūpena, saṃsaranto gamissati.

Yathā’gato tathā gato, kā tattha paridevanā”ti—

imāhi catūhi gāthāhi dhammaṃ desesi.

Tā tassā dhammaṃ sutvā sañjātasamvegā theriyā santike pabbajimsu. Pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontiyo vimutti-paripācanīyānaṃ dhammānaṃ paripākaṃ gatattā na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahatte paṭiṭṭhahimsu. Atha tā adhigatārahattā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena “**yassa maggaṃ na jānāsī**”ti-ādikāhi ovādagāthāhi saddhiṃ—

131. “Abbahī vata me sallam, duddasaṃ hadayassitam.

Yā me sokaparetāya, puttasaṃ byapānudi.

132. Sājja abbūḷhasallāham, nicchātā parinibbutā.

Buddhaṃ dhammaṇca saṃghaṇca, upemi saraṇaṃ Munin”ti—

imā gāthā visuṃ visuṃ abhāsimsu.

Tattha **yassa maggaṃ na jānāsi**, āgataṃ **gatassa vāti** yassa sattassa idha āgataṃ āgataṃ **maggaṃ vā** ito **gatassa** **gatamaggaṃ vā** tvaṃ na jānāsi. Anantarā atītānāgatabhavūpapattiyo¹ sandhāya vadati. **Taṃ kuto cāgataṃ sattanti** taṃ evaṃ aviññātāgataṃ **gatamaggaṃ** kutoci **gatito āgataṃ** **maggaṃ**² āgacchantena³ antarāmagge sabbenā sabbaṃ akata⁴paricayasamāgatapurisasadisam⁵ **sattaṃ** kevalaṃ mamattaṃ uppādetvā mama puttoti kuto kena kāraṇena rodasi. Appaṭikārato mama puttassa ca akātabbato na ettha rodanakāraṇaṃ atthīti adhippāyo.

Maggaṇca kho’ssa jānāsiti assa tava puttābhimatassa sattassa āgataṃ āgataṃ **maggaṇca** **gatassa** **gatamaggaṇca** atha jāneyyāsi. **Na naṃ samanusocesi**ti evampi naṃ na samanusocesi. Kasmā? **Evaṃ dhammā hi pāṇino**, diṭṭhadhammepi hi **sattānaṃ** sabbehi piyehi manāpehi nānābhāvā vinābhāvā tattha vasavattitāya abhāvato, pageva abhisamparāyaṃ.

Ayācito tatā’gacchīti tato paralokato kenaci ayācito idha āgacchi. “Āgato”tipi Pāḷi, so evattho. **Nānuññāto ito gatoti** idhalokato kenaci ananuññāto paralokaṃ gato. **Kutoci**ti nirayādito yato kutoci **gatito**. **Nūnāti** parisankāyaṃ. **Vasitvā katipāhakanti** katipayadivasamattaṃ idha vasitvā. **Itopi aññena gatoti** itopi bhavato aññena gato, ito aññampi bhavaṃ paṭisandhivasena upagato. **Tatopa’ññena gacchatīti** tatopi bhavato aññena gamissati, aññameva bhavaṃ upagamissati.

1. Atītānāgata idhūpapattiyo (I, Ka)

3. Āgacchante ca pana (Sī)

4. Āgata (I)

2. Āgataṃ (Sī)

5. Purimasadisam (I)

Petoti apeto taṃ taṃ bhavaṃ upapajjitvā tato apagato. **Manussarūpenā**ti nidassanamattametaṃ, manussabhāvena tiracchānādibhāvena cāti attho. **Saṃsarantoti** aparāparam upapattivaseṇa saṃsaranto. **Yathā’gato tathā gatoti** yathā aviññātagatito ca anāmantetvā¹ āgato tathā aviññātagatiko ananuññātova gato. **Kā tattha paridevanā**ti tattha tādise avasavattini yathākāmāvacare kā nāma paridevanā, kiṃ paridevitena payojananti attho. Sesam vuttanayameva.

Ettha ca ādito catasso gāthā Paṭācārāya theriyā tesam pañcamattānaṃ itthisatānaṃ sokavinodanavasena visum visum bhāsītā. Tassā ovāde ṭhatvā pabbajitvā adhigatavisesāhi tāhi pañcasatamattāhi bhikkhunīhi chapi gāthā paccemaṃ bhāsītāti daṭṭhabbā.

Pañcasatā Paṭācārāti Paṭācārāya theriyā santike laddha-ovādatāya Paṭācārāya vuttaṃ avedisunti katvā “Paṭācārā”ti laddhanāmā pañcasatā bhikkhuniyo.

Pañcasatamattātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Vāsetṭhītherīgāthāvaṇṇanā

Puttasokenaḥaṃ aṭṭāti-ādikā Vāsetṭhiyā theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī anukkamena sambhatavimokkhasambhārā devamanussesu saṃsarantī imasmim Buddhuppāde Vesāliyaṃ kulagehe nibbattitvā vayappattā mātāpitūhi samānajātikassa kulaputtassa dinnā patikulaṃ gantvā tena saddhim sukhasamvāsaṃ vasantī ekaṃ puttaṃ labhitvā tasmim ādhāvitvā paridhāvitvā vicaraṇakāle kālaṃ kate puttasokena aṭṭitā ummattikā ahoṣi. Sā nātakesu sāmike ca tikicchaṃ karontesu tesam ajānantānaṃyeva palāyitvā yato tato paribbhamantī Mithilānagaram sampattā tatthaddasa Bhagavantam antaravīthiyaṃ gacchantam dantaṃ guttaṃ

1. Anāmantito (Sī)

saṃyatindriyaṃ¹ nāgaṃ. Disvāna saha dassanena Buddhānubhāvato
apagatumādā pakaticittaṃ paṭilabhi. Athassā Satthā saṃkhittena dhammā
desesi. Sā taṃ dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaṃvegā Satthāraṃ pabbajjaṃ
yācitvā Satthu āṇāya bhikkhunīsu pabbajitvā katapubbakiccā vipassanaṃ
paṭṭhapetvā ghaṭentī vāyamanī paripakkaññatāya na cirasseva saha
paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā
udānavasena—

133. “Puttasokenaṃ aṭṭā, khittacittā visaññinī.
Naggā pakiṇṇakesī ca, tena tena vicāri’haṃ.

134. Vīthisaṅkarakūṭesu, susāne rathiyāsu ca.
Acarim tīṇi vassāni, khuppipāsā samappitā.

135. Atha’ddasāsim sugataṃ, nagaraṃ Mithilaṃ pati.
Adantānaṃ dametāraṃ, Sambuddhamakutobhayaṃ.

136. Sacittaṃ paṭiladdhāna, vanditvāna upāvisim.
So me dhammamadesesi, anukampāya Gotamo.

137. Tassā dhammaṃ suṇitvāna, pabbajim anagāriyaṃ.
Yūñjantī Satthuvacane, sacchākāsim padaṃ sivaṃ.

138. Sabbe sokā samucchinnā, pahīnā etadantikā.
Pariññātā hi me vatthū, yato sokāna sambhavo”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **aṭṭā**ti aṭṭitā. Ayameva vā pāṭho, aṭṭitā pīṭitāti attho. **Khittacittā**ti
sokummādena khittahadayā. Tato eva pakatisaṇṇāya vigamena **visaññinī**.
Hirottappābhāvato apagatavatthatāya **naggā**. Vidhutakesatāya **pakiṇṇakesī**.
Tena tenāti gāmena gāmaṃ nagarena nagaraṃ vīthiyā vīthim vicarim ahaṃ.

Athāti pacchā ummādasamvattaniyassa kammassa parikkhaye.
Sugatanti sobhanagamanattā sundaraṃ ṭhānaṃ gatattā sammā gadattā
sammā ca gatattā

Sugataṃ Bhagavantaṃ. **Mithilaṃ patīti** Mithilābhimukhaṃ,
Mithilānagarābhimukhaṃ gacchantanti attho.

Sacittaṃ paṭiladdhānāti Buddhānubhāvena ummādaṃ pahāya attano
pakaticittaṃ paṭilabhitvā.

Yuñjantī Satthuvacaneti Satthu Sammāsambuddhassa sāsane yogaṃ
karontī bhāvanaṃ anuyuñjantī. **Sacchākāsiṃ padaṃ sivanti** sivaṃ khemaṃ
catūhi yogehi anupaddutaṃ nibbānaṃ padaṃ sacchi-akāsiṃ.

Etadantikāti etaṃ idāni mayā adhigataṃ arahattaṃ anto pariyosānaṃ
etesanti etadantikā, sokā. Na dāni tesāṃ sambhavo atthīti attho. **Yato sokāna
sambhavoti** yato antoniṃjjhānalakkhaṇānaṃ sokānaṃ sambhavo, tesāṃ
sokānaṃ pañcupādā nakkhandhasaṅkhātā vatthū adhiṭṭhānāni
ñātātīraṇapahānapariññāhi pariññātā. Tasmā sokā etadantikāti yojanā.

Vāseṭṭhītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Khemātherīgāthāvaṇṇanā

Daharā tvaṃ rūpavatīti-ādikā Khemāya theriyā gāthā. Ayaṃ kira
Padumuttarassa Bhagavato kāle Haṃsavatīnagare parādhīnavuttikā paresaṃ
dāsī ahosi. Sā paresaṃ veyyāvaccakaraṇena jīvikaṃ kappentī ekadivasāṃ
Padumuttarassa Sammāsambuddhassa aggasāvakaṃ Sujātatheraṃ piṇḍāya
carantaṃ disvā tayo modake datvā taṃdivasameva attano kese vissajjetvā
therassa dānaṃ datvā “anāgate mahāpaññā Buddhassa sāvika bhaveyyan”ti
patthanaṃ katvā yāvajīvaṃ kusalakamme appamattā hutvā devamanussesu
saṃsaraṇtī anukkamena chakāmasagge¹ tesāṃ tesāṃ devarājūnaṃ
mahesibhāvena upapannā manussalokepi anekavāraṃ cakkavattīnaṃ
Maṇḍalarājūnaṃca mahesibhāvaṃ upagatā mahāsampattiyo anubhavitvā
Vipassissa Bhagavato kāle manussaloke uppajjitvā viññutaṃ patvā Satthu
santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaṃvegā pabbajitvā

1. Chakāmāvacarānaṃ (Ka)

dasavassasahassāni brahmacariyaṃ carantī bahussutā dhammakathikā hutvā bahujanassa dhammakathanādinā paññāsaṃvattaniyakammaṃ katvā tato cavitvā sugatīsuveva saṃsaranāni imasmiṃ kappe Bhagavato ca Kakusandhassa Bhagavato ca Koṇāgamanassa kāle vibhavasampanne kule nibbattitvā viññutaṃ patvā mahantaṃ saṃghārāmaṃ kāretvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa niyyādesi.

Bhagavato pana Kassapadasabalassa kāle Kikissa Kāsirañño sabbajettṭhikā Samaṇī nāma dhītā hutvā Satthu santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaṃvegā agāreyeva tṭhitā vīsati vassasahassāni komāribrahmacariyaṃ carantī samaṇaguttādīhi attano bhaginīhi saddhiṃ ramaṇīyaṃ pariveṇaṃ kāretvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa niyyādesi. Evameva¹ tattha tattha bhava āyatanagataṃ uḷāraṃ puññakammaṃ katvā sugatīsuveva saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Maddaraṭṭhe² Sākananagare³ rājakule nibbatti, **Khemā**tissā nāmaṃ ahosi suvaṇṇavaṇṇā kañcanasannibhattacā. Sā vayappattā Bimbisārarañño gehaṃ gatā Satthari Veḷuvane viharante rūpamattā hutvā “rūpe dosaṃ dasseti”ti Satthu dassanāya na gacchati.

Rājā manussehi Veḷuvanassa vaṇṇe pakāsāpetvā deviyā vihāradassanāya cittaṃ uppādesi. Atha devī “vihāraṃ passissāmi”ti rājānaṃ paṭipucchi. Rājā “vihāraṃ gantvā Satthāraṃ adisvā āgantuṃ na labhissasi”ti vatvā purisānaṃ saññaṃ adāsi “balakkārenapi devīṃ Dasabalaṃ dassethā”ti. Devī vihāraṃ gantvā divasabhāgaṃ khepetvā nivattenti Satthāraṃ adisvāva gantuṃ āraddhā. Atha naṃ rājapurisā anicchantimpī Satthu santikaṃ nayimsu. Satthā taṃ āgacchantiṃ disvā iddhiyā devaccharāsadisā itthiṃ nimminitvā tālapaṇṇaṃ gahetvā bījayaṃānaṃ akāsi. Khemā devī taṃ disvā cintesi “evarūpā nāma devaccharapaṭibhāgā itthiyo Bhagavato avidūre tiṭṭhanti, ahaṃ etāsaṃ paricārikatāyapi nappahomi, manampi nikkāraṇā pāpacittassa vasena naṭṭhā”ti nimittaṃ gahetvā tameva itthiṃ olokayaṃānā aṭṭhāsi. Athassā passantiyāva Satthu adhiṭṭhānabalena sā itthī paṭhamavayaṃ atikkamma majjhimavayampi atikkamma pacchimavayaṃ patvā khaṇḍadantā palitakesā valittacā hutvā saddhiṃ tālapaṇṇena parivattitvā

1. Evamesā (Sī)

2. Magadharaṭṭhe (Sī)

3. Sāgalanagare (Sī, Ka)

pati. Tato Khemā katādhikārattā evaṃ cintesi “evaṃvidhampi sarīraṃ
īdisaṃ vipattiṃ pāpuṇi, mayhampi sarīraṃ evaṃgatikameva bhavissati”ti.
Athassā citta-cāraṃ ña tvā Satthā—

“Ye rāgarattā’ nupatanti sotaṃ,
Sayāṃ kataṃ makkaṭakova jālaṃ.
Etampi chetvāna paribbajanti¹,
Anapekkhino kāmasukhaṃ² pahāyā”ti—

gāthamāha. Sā gāthāpariyosāne saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇīti
Aṭṭhakathāsu āgataṃ. Apadāne pana “imaṃ gāthaṃ sutvā sotāpatti-phale
patiṭṭhitā rājānaṃ anujānāpetvā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇī”ti āgataṃ.
Tatthāyaṃ **Apadānapāli**³—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammesu cakkhumā.
Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.
Tadāhaṃ Haṃsavatiyaṃ, jātā seṭṭhikule ahuṃ.
Nānāratanapajjote, mahāsukhasamappitā.
Upetvā taṃ mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ.
Tato jātappasādāhaṃ, upemi saraṇaṃ Jinaṃ.
Mātaraṃ pitaraṃ cāhaṃ, āyācitvā vināyakaṃ.
Nimantayitvā sattāhaṃ, bhojayiṃ sahasāvakaṃ.
Atikkante ca sattāhe, mahāpaññānamuttamaṃ.
Bhikkhuṇiṃ etadaggamhi, ṭhapesi nara-sārathi.
Taṃ sutvā muditā hutvā, puno tassa Mahesino.
Kāraṃ katvāna taṃ ṭhānaṃ, paṇipacca paṇīdahiṃ.
Tato mama Jino āha, sijjhataṃ paṇidhī tava.
Sasaṃghe me kataṃ kāraṃ, appameyyaphalaṃ tayā.
Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.
Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.

1. Vajanti dhīrā (Sī) khu 1. 63 piṭṭhe Dhammapade.

2. Sabbadukkhaṃ (Sī) khu 1. 63 piṭṭhe Dhammapade. 3. Khu 4. 221 piṭṭhādāsu.

Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.
 Etadaggamanuppattā, Khemā nāma bhavissati.
 Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsūpagā ahaṃ.
 Tato cutā Yāmamagaṃ, tatohaṃ Tusitaṃ gatā.
 Tato ca Nimmānaratim, Vasavattipuraṃ tato.
 Yattha yatthūpapajjāmi, tassa kammassa vāhasā.
 Tattha tattheva rājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
 Tato cutā manussatte, rājūnaṃ cakkavattinaṃ.
 Maṇḍalīnañca rājūnaṃ, Mahesittamakārayim.
 Sampattim anubhotvāna, devesu manujesu ca.
 Sabbattha sukhita hutvā, nekakappesu saṃsariṃ.
 Ekanavutito kappe, Vipassī Lokanāyako.
 Uppajji cārudassano, sabbadhammavipassako.
 Tamahaṃ Lokanāyakaṃ, upetvā naraśārathim.
 Dhammaṃ bhaṇitaṃ sutvāna, pabbajim anagāriyaṃ.
 Dasavassasahassāni, tassa vīrassa sāsane.
 Brahmacariyaṃ caritvāna, yuttayogā bahussutā.
 Paccayākāraṃ kusalā, catusaccavisārādā.
 Nipuṇā cittakathikā, Satthusāsanakārikā.
 Tato cutāhaṃ Tusitaṃ, upapannā yasassinī.
 Abhibhomi tahiṃ aññe, brahmacārīphalenahaṃ.
 Yattha yatthūpapannāhaṃ, mahābhogā mahaddhanā.
 Medhāvinī sīlavatī, vinītaparisāpi ca.
 Bhavāmi tena kammena, yogena Jinasāsane.
 Sabbā sampattiyo mayhaṃ, sulabhā manaso piyā.

Yopi me bhavate bhattā, yattha yattha gatāyapi.

Vimāneti na maṃ koci, paṭipattibalena me.

Imamhi Bhaddake kappe, Brahmabandhu mahāyaso.

Nāmena Koṇāgamano, uppajji vadataṃ varo.

Tadā hi Bārāṇasiyaṃ, susamiddhakulappajā.

Dhanañjānī Sumedhā ca, ahampi ca tayo janā.

Samghārāmamadāsīmha, dānasahāyikā pure.

Samghassa ca vihārampi, uddissa kārikā mayaṃ.

Tato cutā mayaṃ sabbā, Tāvatisūpagā ahum.

Yasasā aggataṃ pattā, manusseu tatheva ca.

Imasmiṃyeva kappamhi, Brahmabandhu mahāyaso.

Kassapo nāma gottena, uppajji vadataṃ varo.

Upaṭṭhāko Mahesissa, tadā āsi narissaro.

Kāsirājā Kikī nāma, Bārāṇasipuruttame.

Tassāsim jetṭhikā dhītā, Samaṇī iti vissutā.

Dhammaṃ sutvā jinaggassa, pabbajjaṃ samarocayim.

Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayaṃ.

Viśavassasahassāni, vicarimha atanditā.

Komāribrahmacariyaṃ, rājakaññā sukhedhitā.

Buddhopaṭṭhānaniratā, muditā satta dhītaro.

Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā.

Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī samghadāyikā.

Ahaṃ Uppalavaṇṇā ca, Paṭācārā ca Kuṇḍalā.

Kisāgotamī Dhammadinnā, Visākhā hoti sattamī.

Kadāci so narādicco, dhammā desesi abbhutaṃ.

Mahānidānasuttantaṃ, sutvā taṃ pariyāpuṇim.

Tehi kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
 Pacchime ca bhava dāni, sākalāya puruttame.
 Rañño maddasa dhītāmi, manāpā dayitā piyā.
 Saha me jātamattami, khemaṃ tamhi pure ahu.
 Tato Khemāti nāmaṃ me, guṇato upapajjatha.
 Yadāhaṃ yobbanam patta, rūpalāvaṇṇabhūsitā.
 Tadā adāsi maṃ tāto, Bimbisārassa rājino.
 Tassāhaṃ suppiyā āsiṃ, rūpake lāyane ratā.
 Rūpānaṃ dosavādīti, na upesiṃ mahādayaṃ.
 Bimbisāro tadā rājā, mamānuggahabuddhiyā.
 Vaṇṇayitvā Veḷuvanaṃ, gāyake gāpayī mamaṃ.
 Rammaṃ Veḷuvanaṃ yena, na diṭṭhaṃ sugatālayaṃ.
 Na tena nandanaṃ diṭṭhaṃ, iti maññāmase mayaṃ.
 Yena Veḷuvanaṃ diṭṭhaṃ, naranandanandananaṃ.
 Sudiṭṭhaṃ nandanaṃ tena, amarindasunandanaṃ.
 Vihāya nandanaṃ devā, otaritvā mahītaṃ.
 Rammaṃ Veḷuvanaṃ disvā, na tappanti suvimhitā.
 Rājapuññaṃ nibbattaṃ, Buddhapuññaṃ bhūsitam.
 Ko vattā tassa nissesaṃ, vanassa guṇasañcayaṃ.
 Taṃ sutvā vanasamiddhaṃ, mama sotamanoharaṃ.
 Daṭṭhukāmā tamuyyānaṃ, rañño ārocayim tadā.
 Mahatā parivārena, tadā ca so mahīpati.
 Maṃ pesesi tamuyyānaṃ, dassanāya samussukaṃ.
 Gaccha passa mahābhoge, vanaṃ nettarasāyanaṃ.
 Yaṃ sadā bhāti siriya, sugatābhānurañjitaṃ.

Yadā ca piṇḍāya Muni, Giribbajapuruttamaṃ.
 Paviṭṭhohaṃ tadāyeva, vanaṃ daṭṭhumupāgamiṃ.
 Tadā taṃ phullavipinaṃ, nānābhamarakūjitaṃ.
 Kokilāgītasahitaṃ, mayūragaṇanaccitaṃ.
 Appasaddamanākiṇaṃ, nānācaṅkamabhūsitāṃ.
 Kuṭimaṇḍapasaṃkiṇṇaṃ, yogīvaravirājitaṃ.
 Vicarantī amaññissaṃ, saphalaṃ nayaṇaṃ mama.
 Tatthāpi taruṇaṃ bhikkhuṃ, yuttaṃ disvā vicintayim.
 Īdise vipine ramme, ṭhitoyaṃ navayobbane.
 Vasantamiva kantena, rūpena ca samanvito.
 Nisinno rukkhamūlamhi, muṇḍo saṃghāṭipāruto.
 Jhāyate vata'yaṃ bhikkhu, hitvā visayaṃ ratim.
 Nanu nāma gahaṭṭhena, kāmaṃ bhutvā yathāsukhaṃ.
 Pacchā jiṇṇena dhammoyaṃ, caritabbo subhaddako.
 Suññakanti viditvāna, gandhagehaṃ Jinālayaṃ.
 Upetvā Jinamaddakkhaṃ, udayantaṃva bhākaraṃ.
 Ekakaṃ sukhamāsīnaṃ, bījamānaṃ varitthiyā.
 Disvānevaṃ vicintesiṃ, nāyaṃ lūkho Narāsabho.
 Sā kaññā kanakābhāsā, padumānanalocanā.
 Bimboṭṭhī kundadasanā, manonettarasāyanā.
 Hemadolābhasavanā, kalikākārasutthani.
 Vedimajjhāva sussoṇī, rambhoru cārubhūsanā.
 Rattaṃsakupasaṃbyānā, nīlamaṭṭhanivāsanā.
 Atappancyyarūpena, hāsabhāvasamanditā.
 Disvā tamevaṃ cintesiṃ, ahoyamabhirūpinī.
 Na mayānena nettena, diṭṭhapubbā kudācanaṃ.

Tato jarābhibhūtā sā, vivaṇṇā vikatānanā.
 Bhinnadantā setasirā, salālā vadanā'suci.
 Saṁkhittakaṇṇā setakkhī, lambāsubhapayodharā.
 Valivittasabbaṅgī, sirāvitatadehinī.
 Nataṅgā daṇḍadutiya, upphāsulikatā kisā.
 Pavedhamānā patitā, nissasantī muhum muhum.
 Tato me āsi saṁvego, abbhuto lomahaṁsano.
 Dhiratthu rūpaṁ asuciṁ, ramante yattha bālisā.
 Tadā mahākāruṇiko, disvā saṁviggaṁānasam.
 Udaggacitto Sugato, imā gāthā abhāsatha.
 Āturaṁ asuciṁ pūtiṁ, passa khome samussayaṁ.
 Uggharantaṁ paggharantaṁ, bālānaṁ abhinanditaṁ.
 Asubhāya cittaṁ bhāvehi, ekaggaṁ susamāhitaṁ.
 Sati kāyagatā tyatthu, nibbidā bahulā bhava.
 Yathā idaṁ tathā etaṁ, yathā etaṁ tathā idaṁ.
 Ajjhataṇca bahiddhā ca, āye chandaṁ virājaya.
 Animittaṇca bhāvehi, mānānusayamujjaha.
 Tato mānābhisamayā, upasanta carissasi.
 Ye rāgarattānupatanti sotaṁ,
 Sayam kataṁ makkaṭakova jālaṁ.
 Etampi chetvāna paribbajanti,
 Anapekkhino kāmasukhaṁ pahāya.
 Tato kallitacittaṁ maṁ, ña tvāna naraśārathi.
 Mahānidānaṁ desesi, suttantaṁ vinayāya me.
 Sutvā suttantaseṭṭhaṁ taṁ, pubbaśāññaṁ amanussariṁ.
 Tattha ʈhitāvahaṁ santi, dhammacakkhuṁ visodhayiṁ.
 Nipatitvā Mahesissa, pādamūlaṁhi tāvade.
 Accayaṁ desanattāya, idaṁ vacanaṁ abravim.

Namō te sabbaḍassāvī, namō te karuṇākara.
 Namō te tiṇṇasaṁsāra, namō te amataṁ dada.
 Diṭṭhigahanapakkhandā, kāmarāgavimohitā.
 Tayā sammā upāyena, vinītā vinaye ratā.
 Adassanena vibhogā, tādisānaṁ Mahesinaṁ.
 Anubhonti mahādukkhaṁ, sattā saṁsārasāgare.
 Yadāhaṁ lokasaraṇaṁ, araṇaṁ araṇantaḡuṁ.
 Nāddasāmi adūraṭṭhaṁ, desayāmi tamaccayaṁ.
 Mahāhitaṁ varadadaṁ, ahitoti viṣaṅkitā.
 Nopesiṁ rūpaniratā, desayāmi tamaccayaṁ.
 Tadā madhuranigghoso, mahākāruṇiko Jino.
 Avoca tiṭṭha khemeti, siṅcanto amatena maṁ.
 Tadā paṇamya sirasā, katvā ca naṁ padakkhiṇaṁ.
 Gantvā disvā narapatiṁ, idaṁ vacanamabraviṁ.
 Aho sammā upāyo te, cintitoyamarindama.
 Vanadassanakāmāya, diṭṭho nibbānato Muni.
 Yadi te ruccate rāja, sāsane tassa tādino.
 Pabbajissāmi rūpehaṁ, nibbinnā Munivāṇinā.
 Añjaliṁ paggaḡetvāna, tadāha sa mahīpati.
 Anujānāmi te bhadde, pabbajjā tava sijjhatu.
 Pabbajitvā tadā cāhaṁ, addhamāse upaṭṭhite.
 Dīpodayaṅca bhedaṅca, disvā saṁviggamaṇasā.
 Nibbinnā sabbasaṅkhāre, paccayākāraḡovidā.
 Caturoghe atikkamma, arahattamaḡāpuṇiṁ.
 Iddhīsu ca vasī āsiṁ, dibbāya sotadhātuyā.
 Cetopariyañāṇassa, vasī cāpi bhavāmahaṁ.

Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ.

Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.

Parisuddhaṃ mama ñāṇaṃ, uppannaṃ Buddhasāsane.

Kusalāhaṃ visuddhīsu, kathāvatthuvisāradā.

Abhidhammanayaññū ca, vasippattāmi sāsane.

Tato toraṇavatthusmiṃ, raññā Kosalasāminā.

Pucchitā nipuṇe pañhe, byākarontī yathātathaṃ.

Tadā sa rājā sugataṃ, upasaṅkamma pucchatha.

Tatheva Buddho byākāsi, yathā te byākatā mayā.

Jino tasmim guṇe tuṭṭho, etadagge ṭhapesi maṃ.

Mahāpaññānamaggāti, bhikkhunīnaṃ naruttamo.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā phalasukhena nibbānasukhena ca viharantiyā imissā theriyā satipi aññāsaṃ khīṇāsavattherīnaṃ paññāvepullappattiyaṃ tattha pana katādhikāratāya mahāpaññābhāvo pākaṭo ahosi. Tathā hi naṃ Bhagavā Jetavanamahāvihāre ariyagaṇamajjhe nisinno paṭipāṭiyā bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvikaṇaṃ bhikkhunīnaṃ mahāpaññānaṃ yadidaṃ Khemā”ti¹ mahāpaññātāya aggaṭṭhāne ṭhapesi. Taṃ ekadivasaṃ aññatarasmiṃ rukkhamaṇe divāvihāraṃ nisinnaṃ māro pāpimā taruṇarūpena upasaṅkamtvaṃ kāmehi palobhento—

139. “Daharā tvaṃ rūpavatī, ahampi daharo yuvā.

Pañcaṅgikena turiyena, ehi Kheme ramāmase”ti—
gāthamāha.

Tassattho—Kheme tvaṃ taruṇappattā, yobbane ṭhitā rūpasampannā, ahampi taruṇo yuvā, tasmā mayaṃ yobbaññaṃ akhepetvā pañcaṅgikena turiyena vajjamānena ehi kāmakhiddhāratiyā ramāma kīlāmāti.

1. Am 1. 26 piṭṭhe.

Taṃ sutvā sā kāmesu sabbadhammesu ca attano virattabhāvaṃ tassa ca mārabhāvaṃ attābhinivesesu sattesu attano thāmagataṃ appasādaṃ katakiccatañca pakāsentī—

140. “Iminā pūtikāyena, āturena pabhaṅgunā.
Aṭṭiyāmi harāyāmi, kāmataṇhā samūhatā.
141. Sattisūlūpamā kāmā, khandhā’ saṃ adhikuṭṭanā.
Yaṃ tvaṃ kāmaratiṃ brūsi, aratī dāni sā mama.
142. Sabbattha vihatā nandī, tamokhandho padālito.
Evaṃ jānāhi pāpima, nihato tvamasi antaka.
143. Nakkhattāni namassantā, aggim paricaraṃ vane.
Yathābhuccamajānantā, bālā suddhimamaññatha.
144. Ahañca kho namassantī, Sambuddhaṃ purisuttamaṃ.
Pamuttā sabbadukkhehi, Satthusāsanakārikā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **aggim paricaraṃ vaneti** tapovane aggihuttaṃ paricaranto.
Yathābhuccamajānantāti pavattiyo yathābhūtaṃ aparijānantā. Sesamettha
heṭṭhā vuttanayattā uttānameva.

Khemātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sujātātherīgāthāvaṇṇanā

Alaṅkatā suvasanāti-ādikā Sujātāya theriyā gāthā. Ayampi
purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ
upacinantī anukkamena sambhatavimokkhasambhārā hutvā imasmim
Buddhuppāde Sāketanagare seṭṭhikule nibbattitvā vayappattā mātāpitūhi
samānajātikassa seṭṭhiputtassa dinnā hutvā patikulaṃ gatā tattha tena
saddhim sukhasaṃvāsaṃ vasantī ekadivasaṃ uyyānaṃ gantvā
nakkhattakīlaṃ kilītvā

pariḥāṇena saddhiṃ nagaraṃ āgacchantī Añjanavane Satthāraṃ disvā
pasannamānasā upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tassā
anupubbiṃ kathaṃ kathetvā kallacittataṃ ñatvā upari sāmukkaṃsikaṃ
dhammadesanaṃ pakāsesi. Sā desanāvasāne attano katādhikāratāya ñāṇassa
paripākaṃ gatattā ca Satthu ca desanāvilāsenā yathānisinnāva saha
paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā Satthāraṃ vanditvā gehaṃ gantvā
sāmikaṇca mātāpitara ca anujānāpetvā Satthu-āṇāya bhikkhunupassayaṃ
gantvā bhikkhunīnaṃ santike pabbaji. Pabbajitvā ca attano paṭipattiṃ
paccavekkhitvā udānavasena—

145. “Alaṅkatā suvasanā, mālinī candanokkhitā.

Sabbābharaṇasañchannā, dāsigaṇapurakkhatā.

146. Annaṃ pānaṃ ca ādāya, khajjaṃ bhojjaṃ anappakaṃ.

Gehato nikkhamitvāna, uyyānamabhihārayiṃ.

147. Tattha ramitvā kilītvā, āgacchantī sakaṃ gharaṃ.

Vihāraṃ datṭhum pāvisiṃ¹, Sākete Añjanaṃ vanam.

148. Disvāna lokapajjotaṃ, vanditvāna upāvisiṃ.

So me dhammamadesesi, anukampāya cakkhumā.

149. Sutvā ca kho Mahesissa, saccaṃ sampaṭivijja’haṃ.

Tattheva virajaṃ dhammaṃ, phusayiṃ amataṃ padaṃ.

150. Tato viññātasaddhammā, pabbajiṃ anagāriyaṃ.

Tisso vijjā anuppattā, amoghaṃ Buddhasāsanā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **alaṅkatā**ti vibhūsitā. Taṃ pana alaṅkatākāraṃ dassetuṃ
“**suvasanā mālinī candanokkhitā**”ti vuttaṃ. Vuttaṃ **mālinī**ti mālādhārini.
Candanokkhitāti candanānulittā. **Sabbābharaṇasañchannā**ti hatthūpagādīhi
sabbehi ābharaṇehi alaṅkāravasena sañchāditasarīrā.

1. Vihārarukkhāṃ pāvisiṃ (I), dakkhiṃ pāvisiṃ (Syā, Ka)

Annāṃ pānāṃ ca ādāya, khajjaṃ bhojjaṃ anappakanti sāli-odanādi-
annāṃ ambapānādipānāṃ piṭṭhakhādaniyādikhajjaṃ avasiṭṭhaṃ
āhārasaṅkhātāṃ bhojjaṅca pahūtaṃ gahetvā. **Uyyānamabhihārayinti**
nakkhattakīlāvasena uyyānaṃ upanesiṃ, annapānādiṃ tattha ānetvā saha
pariṇaṇaṇa kīlanti ramanti paricāresinti adhippāyo.

Sāketā añjanaṃ vananti Sāketasamīpe Añjanavane vihāraṃ pāvisiṃ.

Lokapajjotanti nāṇapajjotena lokassa pajjotabhūtaṃ.

Phusayinti phusiṃ, adhigacchinti attho. Sesāṃ vuttanayameva.

Sujātātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Anopamātherīgāthāvaṇṇanā

Ucce kuleti-ādikā Anopamāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu
katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭupanissayaṃ kusalaṃ upacinanti
anukkamena vimutti-paripācanīye dhamme paribrūhitvā imasmiṃ
Buddhuppāde Sāketanagare Majjhassa¹ nāma seṭṭhino dhītā hutvā nibbatti,
tassā rūpasampattiya **Anopamā**ti nāmaṃ ahosi. Tassā vayappattakāle bahū
seṭṭhiputtā rājamahāmattā rājāno ca pitu dūtaṃ pāhesuṃ “attano dhītaraṃ
Anopamaṃ dehi, idaṇcīdaṇca te dassāmā”ti. Sā taṃ sutvā
upanissayasampannatāya “gharāvāsena mayhaṃ attho natthi”ti Satthu
santikaṃ gantvā dhammaṃ sutvā nāṇassa paripākaṃ gatattā desanānusārena
vipassanaṃ ārabhitvā taṃ ussukkāpentī maggapaṭipāṭiya tatiyaphale
patiṭṭhāsi. Sā Satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā Satthu-āṇāya bhikkhunupassayaṃ
upagantvā bhikkhunīnaṃ santike pabbajitvā sattame divase arahattaṃ
sacchikatvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udāvasena—

151. “Ucce kule ahaṃ jātā, bahuvitte mahaddhane.

Vaṇṇarūpena sampannā, dhītā Majjhassa atrajā.

1. Meghassa (Sī)

152. Patthitā rājaputtehi, seṭṭhiputtehi gijjhītā.
Pitu me pesayī dūtaṃ, detha mayhaṃ Anopamaṃ.
153. Yattakaṃ tulitā esā, tuyhaṃ dhītā Anopamā.
Tato aṭṭhaguṇaṃ dassaṃ, hiraññaṃ ratanāni ca.
154. Sāhaṃ disvāna Sambuddhaṃ, Lokajeṭṭhaṃ anuttaraṃ.
Tassa pādāni vanditvā, ekamantaṃ upāvisim.
155. So me dhammamadesesi, anukampāya Gotamo.
Nisinnā āsane tasmim, phusayim tatiyaṃ phalaṃ.
156. Tato kesāni chetvāna, pabbajim anagāriyaṃ.
Ajja me sattamī ratti, yato taṇhā visositā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **ucce kuleti** ulāratame vessakule. **Bahuvitteti** alaṅkāradipahūtavittūpakaraṇe. **Mahaddhaneti** nidhānagatasseva cattārīsakoṭiparimāṇassa mahato dhanassa atthibhāvena mahaddhane ahaṃ jātāti yojanā. **Vaṇṇarūpena sampannāti** vaṇṇasampannā ceva rūpasampannā ca, siniddhabhāsuraṇāya chavisampattiyā vatthābharaṇādisarīrāvayavasampattiyā ca samannāgatāti attho. **Dhītā majjhassa atrajāti** Majjhanāmassa seṭṭhino orasā dhītā.

Patthitā rājaputtehīti “kathaṃ nu kho taṃ labheyyāma”ti rājakumārehi abhipatthitā. **Seṭṭhiputtehi gijjhītāti** tathā seṭṭhikumārehipi abhigijjhītā¹ paccāsīsītā². **Detha mayhaṃ Anopamanti** rājaputtādayo “detha mayhaṃ Anopamaṃ detha mayhan”ti pitu santike dūtaṃ pesayimsu.

Yattakaṃ tulitā esāti “tuyhaṃ dhītā Anopamā yattakaṃ dhanam agghati”ti tulitā lakkhaṇaṇṇūhi paricchinnā, “tato aṭṭhaguṇaṃ dassāmi”ti pitu me pesayī dūtanti yojanā. Sesaṃ heṭṭhā vuttanayameva.

Anopamātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Abhijjhītā (Sī)

2. Paccāsimsītā (Sī, I)

6. Mahāpajāpatigotamītherīgāthāvaṇṇanā

Buddha vīra namo tyatthūti-ādikā Mahāpajāpatigotamiyā gāthā.
 Ayampi kira Padumuttarassa Bhagavato kāle Haṃsavatīnagare kulagehe
 nibbattitvā viññutaṃ patvā Satthu santike dhammaṃ suṇantī Satthāraṃ
 ekaṃ bhikkhuniṃ rattaññunaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā
 adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā¹ yāvajīvaṃ dānādīni
 puññāni katvā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā Kassapassa ca
 Bhagavato antare amhākaṇca Bhagavato Buddhasuññe loke Bārāṇasiyaṃ
 pañcannaṃ dāsisatānaṃ jeṭṭhikā hutvā nibbatti. Atha sā
 vassūpanāyikasamaye pañca Paccekabuddhe Nandamūlakapabbhārato
 Isipatane otaritvā nagare piṇḍāya caritvā Isipataneva gantvā
 vassūpanāyikasamaye kuṭiyā atthāya hatthakammaṃ pariyesante disvā tā
 dāsiyo tāsāṃ attano ca sāmike samādapetvā² caṅkamādiparivārasampannā
 pañca kuṭiyō kāretvā mañcapīṭhapānīyaparibhojanīyabhājanādīni
 upaṭṭhapetvā Paccekabuddhe temāsāṃ tattheva vasanattāya paṭiññaṃ
 kāretvā vārabhikkhaṃ paṭṭhapesuṃ. Yā attano vāradivase bhikkhaṃ dātum
 na sakkoti, tassā sayāṃ sakagehato nīharitvā deti. Evaṃ temāsāṃ
 paṭijaggitvā pavāraṇāya sampattāya ekekaṃ dāsiṃ³ ekekaṃ sātakaṃ
 vissajjāpesi. Pañcathūlasātakasatāni ahesuṃ. Tāni parivattāpetvā pañcannaṃ
 Paccekabuddhānaṃ ticīvarāni katvā adāsi. Paccekabuddhā tāsāṃ
 passantīnaṃyeva ākāseṇa Gandhamādanapabbataṃ agamaṃsu.

Tāpi sabbā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devaloke nibbattiṃsu. Tāsāṃ
 jeṭṭhikā tato cavitvā Bārāṇasiyā avidūre Pesakāragame Pesakārajeṭṭhakassa
 gehe nibbattitvā viññutaṃ patvā Padumavatiyā putte pañcasate
 Paccekabuddhe disvā sampiyāyamaṇā sabbe vanditvā bhikkhaṃ adāsi. Te
 bhattakiccaṃ katvā Gandhamādanameva agamaṃsu. Sāpi yāvajīvaṃ
 kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsarantī amhākaṃ Satthu nibbattito
 puretameva Devadahanagare Mahāsuppabuddhassa gehe paṭisandhiṃ
 gaṇhi, **Gotamī**tissā gottāgatameva nāmaṃ ahosi. Mahāmāyāya
 kaniṭṭhabhaginī. Lakkhaṇapāṭhakāpi “imāsāṃ dvinnampi kucchiyaṃ vasitā
 dārakā

1. Paṭṭhapetvā (I, Ka)

2. Samādiyitvā (Ka)

3. Ekekā dāsī (Sī)

cakkavattino bhavissanti”ti byākarīmsu. Suddhodanamahārājā
vayappattakāle dvepi maṅgalam katvā attano gharam abhinesī.

Aparabhāge amhākam Satthari uppajjitvā pavattitavaradhammacakke
anupubbena tattha tattha veneyyānam anuggaham karonte Vesālim
upanissāya kūṭāgārasālāyam viharante Suddhodanamahārājā setacchattassa
heṭṭhā arahattam sacchikatvā parinibbāyi. Atha Mahāpajāpatigotamī
pabbajitukāmā hutvā Satthāram ekavāram pabbajjam yācamānā alabhitvā
dutiyaavāram kese chindāpetvā kāsāyāni acchādetvā

Kalahavivādasuttantadesanāpariyosāne¹ nikkhamitvā pabbajitānam
pañcannam Sakyakumārasatānam pādaparicārikāhi saddhim Vesālim gantvā
Ānandattheram Satthāram yācāpetvā aṭṭhahi garudhammehi² pabbajjañca
upasampadañca paṭilabhi. Itarā pana sabbāpi ekato-upasampannā ahesum.
Ayamettha saṅkhepo, vitthārato panetam vatthu Pāḷiyam³ āgatameva.

Evam upasampannā pana Mahāpajāpatigotamī Satthāram
upasaṅkamitvā abhivādetvā ekamantam aṭṭhāsi. Athassā Satthā dhammam
desesi. Sā Satthu santike kammaṭṭhānam gahetvā bhāvanamanuyuñjantī na
cirasseva abhiññāpaṭisambhidāparivāram arahattam pāpuṇi. Sesā pana
pañcasatā bhikkhuniyo **Nandakovāda**pariyosane⁴ chaḷabhiññā ahesum.
Athekadivasam Satthā Jetavanamahāvihāre ariyagaṇamajjhe nisinno
bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento Mahāpajāpatigotamim rattaññūnam
bhikkhunīnam aggaṭṭhāne ṭhapesi. Sā phalasukhena nibbānasukhena ca
vītināmentī kataññutāya ṭhatvā ekadivasam Satthu guṇābhithavanapubbaka-
upakāravibhāvanāmukhena⁵ aññam byākarontī—

157. “Buddhavīra namo tyatthu, sabbasattānamuttama.

Yo maṁ dukkhā pamocesi, aññañca bahukam janam.

158. Sabbadukkham pariññātam, hetutaṇhā visositā.

Bhāvito aṭṭhaṅgiko⁶ maggo, nirodho phusito mayā.

1. Khu 1. 413 piṭṭhādīsu.

3. Vi 4. 447; Am 3. 101 piṭṭhādīsu.

5. Pubbaṅgamūpakāravibhāvanāmukhena (Sī)

2. Am 3. 103 piṭṭhādīsu.

4. Ma 4. 314 piṭṭhādīsu.

6. Ariyaṭṭhaṅgiko (Sī, Ka)

159. Mātā putto pitā bhātā, ayyakā ca pure ahum.
Yathābhuccamajānantī, saṃsarimhaṃ anibbisam.

160. Diṭṭho hi me so Bhagavā, antimoyaṃ samussayo.
Vikkhīṇo jātisaṃsāro, natthi dāni punabbhavo.

161. Āraddhavīriye pahitatte, niccaṃ daḥhaparakkame.
Samagge sāvake passe, esā Buddhāna vandanā.

162. Bahūnaṃ vata atthāya, māyā janayi Gotamaṃ.
Byādhimaraṇatunnānaṃ, dukkhakkhandhaṃ byapānudi²ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **Buddhavīrā**ti catusaccabuddhesu vīra, sabbabuddhā hi¹ uttamavīriyehi catusaccabuddhehi vā catubbidhasammappadhānavīriya-nipphattiyā vijitavijayattā vīrā nāma. Bhagavā pana vīriyapāramipāripūriyā caturaṅgasamannāgatavīriyādhiṭṭhānena sātisaṃsāracatubbidhasammappadhāna-kiccanipphattiyā tassā ca veneyyasantāne sammadeva patiṭṭhāpitattā visesato vīriyayuttatāya vīroti vattabbataṃ arahati. **Namo tyatthū**ti namo namakkāro te hotu. **Sabbasattānamuttamā**ti apadādibhedesu sattesu sīlādiguṇehi uttama Bhagavā. Tadekadesaṃ Satthupakāraguṇaṃ dassetuṃ “**yo maṃ dukkhā pamocesi, aññañca bahukaṃ janana**”ti vatvā attano dukkhā² pamuttabhāvaṃ vibhāventi “**sabbadukkhā**”ti gāthamāha.

(Puna yato pamocesi, taṃ vaṭṭadukkhā ekadesena dassenti “**mātā putto**”ti gāthamāha)³. Tattha **yathābhuccamajānantī**ti pavattihetu-ādiṃ yathābhūtaṃ anavabujjhanti. **Saṃsarim haṃ anibbisanti** saṃsārasamudde patiṭṭhaṃ avindanti alabhanti bhavādīsu aparāparupphattivasena saṃsarim ahanti kathenti āha “**mātā putto**”ti-ādi. Yasmiṃ bhava etassa mātā ahosi, tato aññaasmim bhava tasseva putto, tato aññaasmim bhava pitā bhātā ahūti attho.

1. Buddho hutvā (I, Ka), sabbaññubuddhā hi (Sī, Ka)

2. Dukkara (Sī, I)

3. () natthi (Sī)

“**Diṭṭho hi me**”ti gāthāyapi attano dukkhato pamuttabhāvameva vibhāveti. Tattha **diṭṭho hi me so Bhagavāti** so Bhagavā Sammāsambuddho attanā diṭṭhalokuttaradhammadassanena nāṇacakkhunā mayā paccakkhato diṭṭho. Yo hi dhammaṃ passati, so Bhagavantam passati nāma. Yathāha “yo kho Vakkali dhammaṃ passati, so maṃ passati”ti-ādi¹.

Āraddhavīriyeti paggahitavīriye. **Pahitatteti** nibbānaṃ pesitacitte. **Niccaṃ dalhaparakkameti** apattassa pattiyaṃ pattassa vepullatthāya² sabbakālaṃ thiraparakkame. **Samaggeti** sīladiṭṭhisāmaññaṇa samhatabhāvena samagge. Satthudesanāya savanante jātattā **sāvake**³, “ime maggaṭṭhā ime phalaṭṭhā”ti yāthāvato passati. **Esā Buddhāna vandanāti** yā Satthu dhammasarīrabhūtaṃ ariyasāvakānaṃ ariyabhāvabhūtaṃ ca lokuttaradhammaṃ attapaccakkhakiriyaṃ, esā Sammāsambuddhānaṃ sāvakabuddhānaṃ vandanā yāthāvato guṇaninnatā.

“**Bahūnaṃ vata atthāya**”ti osānagāthāyapi Satthu lokassa bahūpakāratameva vibhāveti. Yaṃ panettha atthato na vibhattaṃ, taṃ suviññeyyameva.

Athekadā Mahāpajāpatigotamī Satthari Vesāliyaṃ viharante Mahāvane kūṭāgārasālāyaṃ sayam Vesāliyaṃ bhikkhunupassaye viharanti pubbaṇhasamayaṃ Vesāliyaṃ piṇḍāya caritvā bhattaṃ bhuñjitvā attano divāṭṭhāne yathāparicchinnaṃ phalasamāpattisukhena vītināmetvā phalasamāpattito vuṭṭhāya attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā somanassajātā attano āyusaṅkhāre āvajjenti tesam khīṇabhāvaṃ ña tvā evaṃ cintesi “yannūnāhaṃ vihāraṃ gantvā Bhagavantam anujānāpetvā manobhāvanīye ca there sabbeva sabrahmacariye āpucchitvā idheva āgantvā parinibbāyeyyan”ti. Yathā ca theriyaṃ, evaṃ tassā parivārabhūtaṃ pañcannaṃ bhikkhunisaṭānaṃ parivitakko ahosi. Tena vuttaṃ **Apadāne**⁴—

“Ekadā lokapajjoto, Vesāliyaṃ mahāvane.

Kūṭāgāre susālāyaṃ, vasate narasārathi.

1. Sam 2. 98 piṭṭhe.

3. Sāvakeṭi (Sī, I)

2. Phalasamāpattatthāya (Ka)

4. Khu 4. 206 piṭṭhādīsu.

Tadā Jinassa mātucchā, Mahāgotami bhikkhunī.

Tahim kate pure ramme, vasī bhikkhunupassaye.

Bhikkhunīhi vimuttāhi, satehi saha pañcahi.

Rahogatāya tassevaṃ, citassāsi vitakkitam.

Buddhassa parinibbānam, sāvakaggayugassa vā.

Rāhulānandanandānam, nāham lacchāmi passitum.

Buddhassa parinibbānā, sāvakaggayugassa vā.

Mahākassapanandānam, Ānandarāhulāna ca.

Paṭikaccāyusaṅkhāram, osajjitvāna nibbutim.

Gaccheyyaṃ Lokanāthena, anuññātā Mahesinā.

Tathā pañcasatānampi, bhikkhunīnam vitakkitam.

Āsi khemādikānampi, etadeva vitakkitam.

Bhūmicālo tadā asi, nāditā devadundubhī.

Upassayādhivatthāyo, devatā sokapīṭitā.

Vilapantā sukaruṇam, tatthassūni pavattayum.

Mittā bhikkhuniyo tāhi, upagantvāna Gotamim.

Nipacca sirasā pāde, idaṃ vacanamabravum.

Tattha toyalavāsittā, mayamayye rahogatā.

Sā calā calitā bhūmi, nāditā devadundubhī.

Paridevā ca suyyante, kimattham nuna Gotamī.

Tadā avoca sā sabbam, yathāparivitakkitam.

Tāyopi sabbā āhaṃsu, yathāparivitakkitam.

Yadi te rucitam ayye, nibbānam paramam sivaṃ.

Nibbāyissāma sabbāpi, Buddhānuññāya subbate.

Mayam sahāva nikkhantā, gharāpi ca bhavāpi ca.

Sahāyeva gamissāma, nibbānam padamuttamam.

Nibbānāya vajantīnaṃ, kiṃ vakkhāmīti sā vadaṃ.

Saha sabbāhi niggañchi, bhikkhunīnilayā tadā.

Upassaye yādhivatthā, devatā tā khamantu me.

Bhikkhunīnilayassedam, pacchimaṃ dassanaṃ mama.

Na jarā maccu vā yattha, appiyehi samāgamo.

Piyehi na viyogotthi, taṃ vajissaṃ asaṅkhataṃ.

Avītarāgā taṃ sutvā, vacanaṃ sugatorasā.

Sokaṭṭā paridevimsu, aho no appapuññatā.

Bhikkhunīnilayo suñño, bhūto tāhi vinā ayaṃ.

Pabhāte viya tārāyo, na dissanti Jinorasā.

Nibbānaṃ Gotamī yāti, satehi saha pañcahi.

Nadīsatehiva saha, gaṅgā pañcahi sāgaram.

Rathiyāya vajantiyo, disvā saddhā upāsikā.

Gharā nikkhamma pādesu, nipacca idamabravum.

Pasīdassu mahābhoge, anāthāyo vihāya no.

Tayā na yuttā nibbātum, icchaṭṭā vilapimsu tā.

Tāsaṃ sokapahānatthaṃ, avoca madhuraṃ giraṃ.

Rudītena alaṃ puttā, hāsakāloyamajja vo.

Pariññātaṃ mayā dukkhaṃ, dukkhahetu vivajjito.

Nirodho me sacchikato, maggo cāpi subhāvito.

Pariciṇṇo mayā Satthā, kataṃ Buddhassa sāsaṇaṃ.

Ohito garuko bhāro, bhavanetti samūhatā.

Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṃ.

So me attho anuppatto, sabbasaṃyojanakkhaya.

Buddho tassa ca saddhammo, anūno yāva tiṭṭhati.

Nibbātum tāva kālo me, mā maṃ socatha puttikā.

Koṇḍaññānandanandādī, tiṭṭhanti Rāhulo Jino.

Sukhito sahito saṁgho, hatadabbā ca titthiyā.

Okkākavaṁsassa yaso, ussito māramaddano.

Nanu sampati kāle me, nibbānatthāya puttikā.

Cirappabhuti yaṁ mayhaṁ, patthitaṁ ajja sijjhate.

Ānandabherikāloyaṁ, kiṁ vo assūhi puttikā.

Sace mayi dayā atthi, yadi catthi kataññutā.

Saddhammaṭṭhitiyā sabbā, karotha vīriyaṁ daḥhaṁ.

Thīnaṁ adāsi pabbajjaṁ, Sambuddho yācito mayā.

Tasmā yathāhaṁ nandissaṁ, tathā tamanutiṭṭhatha.

Tā evamanusāsivā, bhikkhunīhi purakkhatā.

Upecca Buddhaṁ vanditvā, idaṁ vacanamabravi.

Ahaṁ Sugata te mātā, tvaṁ ca vīra pitā mama.

Saddhammasukhada nātha, tayi jātomhi Gotama.

Samvaddhitoyaṁ Sugata, rūpakāyo mayā tava.

Anindito dhammakāyo, mama samvaddhito tayā.

Muhuttaṁ taṇhāsamaṇaṁ, khīraṁ tvaṁ pāyito mayā.

Tayāhaṁ santamaccantaṁ, dhammakhīraṁ hi pāyitā.

Bandhanārakkhaṇe mayhaṁ, aṇaṇo tvaṁ Mahāmune.

Puttakāmā thiyo yācaṁ, labhanti tādisaṁ sutāṁ.

Mandhātādinarindānaṁ, yā mātā sā bhavaṇṇave.

Nimuggāhaṁ tayā putta, tārītā bhavasāgarā.

Rañño mātā Mahesīti, sulabhaṁ nāmamitthinaṁ.

Buddhamātāti yaṁ nāmaṁ, etaṁ paramadullabhaṁ.

Tañca laddhaṁ mahāvīra, paṇidhānaṁ mamaṁ tayā.

Aṇukaṁ vā mahantaṁ vā, taṁ sabbaṁ pūritaṁ mayā.

Parinibbātumicchāmi, viḥāyemaṃ kaḷevaram.
 Anujānāhi me vīra, dukkhantakara nāyaka.
 Cakkaṅkusadhajākiṇṇe, pāde kamalakomale.
 Pasārehi paṇāmaṃ te, karissaṃ putta-uttame.
 Suvaṇṇarāsisaṅkāsaṃ, sarīraṃ kuru pākaṭaṃ.
 Katvā dehaṃ sudiṭṭhaṃ te, santiṃ gacchāmi nāyaka.
 Dvattimsalakkhaṇūpetam, suppbhālaṅkataṃ tanuṃ.
 Saṅjhāghanāva bālakkam, mātucchaṃ dassayī Jino.
 Phullāravindasaṅkāse, taruṇādiccasappabhe.
 Cakkaṅkite pādātale, tato sā sirasā pati.
 Paṇamāmi narādicca, ādiccakulaketukaṃ.
 Pacchime maraṇe mayhaṃ, na taṃ ikkhāmahaṃ puno.
 Itthiyo nāma lokagga, sabbadosākarā matā.
 Yadi ko catthi doso me, khamassu karuṇākara.
 Itthikānaṅca pabbajjam, haṃ taṃ yāciṃ punappunaṃ.
 Tattha ce atthi doso me, taṃ khamassu Narāsabha.
 Mayā bhikkhuniyo vīra, tavānuññāya sāsītā.
 Tatra ce atthi dunnītaṃ, taṃ khamassu khamādhīpa.
 Akkhante nāma khantabbaṃ, kiṃ bhava guṇabhūsaṇe.
 Kimuttaraṃ te vakkhāmi, nibbānāya vajantiyā.
 Suddhe anune mama bhikkhusaṅghe,
 Lokā ito nissarituṃ khamante.
 Pabhātakāle byasanaṅgatānaṃ,
 Disvāna niyyātiva candalekhā.
 Tadetarā bhikkhuniyo jinaggaṃ, tārāva candānugatā sumeruṃ.
 Padakkhiṇaṃ kacca nipacca pāde, ṭhitā mukhantaṃ samudikkhamānā.
 Na tittipubbaṃ tava dassanena, cakkhuṃ na soṭaṃ tava bhāsitena.
 Cittaṃ mamaṃ kevalamekameva, pappuyya taṃ dhammarasena titti.

Nadato parisāyaṃ te, vāditabbapahārino.
 Ye te dakkhinti vadaṇaṃ, dhaññā te narapuṅgava.
 Dīghaṅgulī tambanakhe, subhe āyatapaṇhike.
 Ye pāde paṇamissanti, tepi dhaññā guṇandhara.
 Madhurāṇi pahaṭṭhāni, dosagghāni hitāni ca.
 Ye te vākyāni suyyanti, tepi dhaññā naruttama.
 Dhaññāhaṃ te mahāvīra, pādapūjanatapparā.
 Tiṇṇasaṃsārakantārā, suvākyena sirīmato.
 Tato sā anusāvetvā, bhikkhusaṅghampi subbatā.
 Rāhulānandanande ca, vanditvā idamabravi.
 Āsīvisālayasame, rogāvāse kaḷevare.
 Nibbindā dukkhasaṅghāte, jarāmarapaṇagocare.
 Nānākalimalākīṇṇe, parāyatte nirīhake.
 Tena nibbātumicchāmi, anumaññatha puttakā.
 Nando Rāhulabhaddo ca, vītasokā nirāsavā.
 Thitācalaṭṭhiti thirā, dhammatamanucintayum.
 Dhiratthu saṅkhataṃ lolaṃ, asāraṃ kadalūpamaṃ.
 Māyāmarīcisadisāṃ, ittaraṃ anavaṭṭhitaṃ.
 Yattha nāma Jinassāyaṃ, mātucchā Buddhaposikā.
 Gotamī nidhanaṃ yāti, aniccaṃ sabbasaṅkhataṃ.
 Ānando ca tadā sekho, sokaṭṭo Jinavacchalo.
 Tatthassūni karonto so, karuṇaṃ paridevati.
 Hā santiṃ Gotamī yāti, nuna Buddhopi nibbutiṃ.
 Gacchati na cereneva, aggiriva nirindhano.
 Evaṃ vilāpamānaṃ taṃ, Ānandaṃ āha Gotamī.
 Sutasāgaragambhīra, Buddhopaṭṭhāna tappara.

Na yuttaṃ socituṃ putta, hāsakāle upaṭṭhite.
 Tayā me saraṇaṃ putta, nibbānaṃ tamupāgataṃ.
 Tayā tāta samajjhittṭho, pabbajjaṃ anujāni no.
 Mā putta vimano hohi, saphalo te parissamo.
 Yaṃ na diṭṭhaṃ purāṇehi, titthikācariyehipi.
 Taṃ padaṃ sukumārīhi, sattavassāhi veditaṃ.
 Buddhasāsanapāleta, pacchimaṃ dassanaṃ tava.
 Tattha gacchāmaṃ putta, gato yattha na dissate.
 Kadāci dhammaṃ desento, khipī Lokagganāyako.
 Tadāhaṃ āsīsavācaṃ, avocaṃ anukampikā.
 Ciraṃ jīva mahāvīra, kappam tiṭṭha Mahāmune.
 Sabbalokassa atthāya, bhavassu ajarāmaro.
 Taṃ tathāvādinim Buddhō, mamaṃ so etadabravi.
 Na hevaṃ vandiya Buddhā, yathā vandasi Gotamī.
 Kathaṃ carahi sabbaññū, vanditabbā tathāgatā.
 Kathaṃ avandiyā buddhā, taṃ me akkhāhi pucchito.
 Āraddhavīriye pahitatte, niccaṃ daḷhaparakkame.
 Samagge sāvake passa, etaṃ Buddhānavandanaṃ.
 Tato upassayaṃ gantvā, ekikāhaṃ vicintayim.
 Samaggapariṣaṃ Nātho, rodhesi tibhavantago.
 Handāhaṃ parinibbissaṃ, mā vipattitamaddasaṃ.
 Evāhaṃ cintayitvāna, disvāna isisattamaṃ.
 Parinibbānakālaṃ me, ārocesim vināyakaṃ.
 Tato so samanūññasi, kālaṃ jānāhi Gotamī.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā.
 Nāgoṇa bandhanaṃ chetvā, viharāmi anāsavā.

Svāgataṃ vata me āsi, mama Buddhassa santike.

Tisso vijjā anuppattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.

Paṭisambhidā catasso, vimokkhāpi ca aṭṭhime.

Chalabhiññā sacchikatā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.

Thīnaṃ dhammābhisamaye, ye bālā vimatiṃ gatā.

Tesaṃ diṭṭhippahānatthaṃ, iddhiṃ dassehi Gotamī.

Tadā nipacca Sambuddhaṃ, uppatitvāna ambaraṃ.

Iddhī anekā dassesi, Buddhānuññāya Gotamī.

Ekikā bahudhā āsi, bahudhā cekikā tathā.

Āvibhāvaṃ tirobhāvaṃ, tirokuṭṭaṃ tironagaṃ.

Asajjamānā agamā, bhūmiyampi nimujjatha.

Abhiijamāne uduke, agaṇchi mahiyā yathā.

Sakuṇīva tathākāse, pallaṅkena kamī tadā.

Vasaṃ vattesi kāyena, yāva brahmanivesanaṃ.

Sineruṃ daṇḍaṃ katvāna, chattaṃ katvā mahāmahiṃ.

Samūlaṃ parivattetvā, dhārayaṃ caṅkamī nabhe.

Chassūrodayakāleva, lokañcākāsi dhūmikaṃ.

Yugante viya lokaṃ sā, jālāmālākulaṃ akā.

Mucalindaṃ mahāselam, merumūlanadantare.

Sāsapāriva sabbāni, ekenaggahi muṭṭhinā.

Aṅgulaggena chādesi, bhākaraṃ sanisākaraṃ.

Candasūrasahassāni, āveḷamiva dhārayi.

Catusāgaratoyāni, dhārayī ekapāṇinā.

Yugantajaladākāraṃ, mahāvassaṃ pavassatha.

Cakkavattiṃ sapariṣaṃ, māpayī sā nabhattale.

Garuḷaṃ dvīradaṃ sīhaṃ, vinadantaṃ padassayi.

Ekikā abhinimmitā, appameyyaṃ bhikkhunīgaṇaṃ.

Puna antaradhāpetvā, ekikā Munimabravi.

Mātucchā te mahāvīra, tava sāsana-kārikā.

Anuppattā sakaṃ atthaṃ, pāde vandāmi cakkhuma.

Dassetvā vividhā iddhī, orohitvā nabhattalā.

Vanditvā lokapajjotaṃ, ekamantaṃ nisīdi sā.

Sā vīsavassasatikā, jātiyāhaṃ Mahāmune.

Alamettāvata vīra, nibbāyissāmi nāyaka.

Tadātivimhitā sabbā, parisā sā katañjalī.

Avoca'yye kathaṃ āsi, atuliddhiparakkamā.

Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammesu cakkhumā.

Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.

Tadāhaṃ Hamsavatiyaṃ, jātāmaccakule ahum.

Sabbopakārasampanne, iddhe phīte mahaddhane.

Kadāci pitunā saddhiṃ, dāsīgaṇapurakkhatā.

Mahatā parivārena, taṃ upecca Narāsabhaṃ.

Vāsavaṃ viya vassantaṃ, dhammameghaṃ anāsavaṃ.

Saradādiccasadisaṃ, raṃsijālasamujjalaṃ.

Disvā cittaṃ pasādetvā, sutvā cassa subhāsitaṃ.

Mātucchaṃ bhikkhuniṃ agge, ṭhapentaṃ naranāyakaṃ.

Sutvā datvā mahādānaṃ, sattāhaṃ tassa tādino.

Sasaṃghassa naraggassa, paccayāni bahūni ca.

Nipacca pādamūlamhi, taṃ ṭhānamabhipatthayim.

Tato mahāparisatiṃ, avoca isisattamo.

Yā sasaṃghaṃ abhojesi, sattāhaṃ Lokanāyakaṃ.

Tamaṃ kittayissāmi, suṇātha mama bhāsato.

Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.
 Gotamo nāma gottena, Satthā loka bhavissati.
 Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.
 Gotamī nāma nāmena, hessati Satthu sāvīkā.
 Tassa Buddhassa mātucchā, jīvitāpādikā ayaṃ.
 Rattaññūnañca aggattaṃ, bhikkhunīnaṃ labhissati.
 Taṃ sutvāna pamoditvā, yāvajīvaṃ tadā Jinaṃ.
 Paccayehi upaṭṭhitvā, tato kālaṅkatā ahaṃ.
 Tāvatiṃsesu devesu, sabbakāmasamiddhisu.
 Nibbattā dasahaṅgehi, aññe abhibhaviṃ ahaṃ.
 Rūpasaddehi gandhehi, rasehi phusanehi ca.
 Āyunāpi ca vaṇṇena, sukhena yasaṃsāpi ca.
 Tathevādhipateyyena, adhigayha virocamaṃ.
 Ahoṣiṃ amarindassa, mahesī dayitā tahiṃ.
 Saṃsāre saṃsarantīhaṃ, kammavāyusameritā.
 Kāsisṣa rañño visaye, ajāyimaṃ dāsagāmake.
 Pañcadāśasatānunaṃ, nivasanti tahiṃ tadā.
 Sabbesaṃ tattha yo jeṭṭho, tassa jāyā ahoṣaṃ.
 Sayambhumo pañcasatā, gāmaṃ piṇḍāya pāvisuṃ.
 Te disvāna ahaṃ tuṭṭhā, saha sabbāhi itthibhi.
 Pūgā hutvāva sabbāyo, catumāse upaṭṭhahumaṃ.
 Ticīvarāni datvāna, saṃsarimha sasāmīkā.
 Tato cutā sabbāpi tā, Tāvatiṃsagatā mayaṃ.
 Pacchime ca bhava dāni, jātā Devadahe pure.
 Pitā Añjanasakko me, mātā mama Sulakkhaṇā.
 Tato Kapilavatthusmiṃ, Suddhodanaghamaṃ gatā.

Sesā Sakyakule jātā, Sakyānaṃ gharamāgamuṃ.
 Ahaṃ visiṭṭhā sabbāsaṃ, Jinassāpādikā ahuṃ.
 Mama puttobhinikkhamma, Buddho āsi vināyako.
 Pacchāhaṃ pabbajitvāna, satchi saha pañcahi.
 Sākiyānīhi dhīrāhi, saha santisukhaṃ phusiṃ.
 Ye tadā pubbajātiyaṃ, amhākaṃ āsu sāmīno.
 Sahapuññassa kattāro, mahāsamayakārakā.
 Phusiṃsu arahattaṃ te, sugatenānukampitā.
 Tadetarā bhikkhuniyo, āruhiṃsu nabhattalaṃ.
 Saṃgatā viya tārāyo, virocīṃsu mahiddhikā.
 Iddhī anakā dassesuṃ, piḷandhavikatiṃ yathā.
 Kammāro kanakasappa, kammaññassa susikkhito.
 Dassetvā pāṭihīrāni, vicittāni bahūni ca.
 Tosetvā vādipavaraṃ, Munīṃ sapariṣaṃ tadā.
 Orohitvāna gaganā, vanditvā isisattamaṃ.
 Anuññātā naraggena, yathāṭṭhāne nisīdisuṃ.
 Ahonukampikā amhaṃ, sabbāsaṃ cira Gotamī.
 Vāsītā tava puññehi, pattā no āsavakkhayaṃ.
 Kilesā jhāpitā amhaṃ, bhavā sabbe samūhatā.
 Nāgīva bandhanaṃ chetvā, viharāma anāsavā.
 Svāgataṃ vata no āsi, Buddhasetṭhassa santike.
 Tisso vijjā anuppattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
 Paṭisambhidā catasso, vimokkhāpi ca aṭṭhime.
 Chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
 Iddhīsu ca vasī homa, dibbāya sotadhātuyā.
 Cetopariyaññassa, vasī homa Mahāmune.

Pubbenivāsaṃ jānāma, dibbacakkhu visodhitaṃ.

Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavā.

Atthe dhamme ca nerutte, paṭibhāne ca vijjati.

Ñāṇaṃ amhaṃ mahāvīra, uppannaṃ tava santike.

Asmābhi pariciṇṇosi, mettacittā hi nāyaka.

Anujānāhi sabbāsaṃ, nibbānāya Mahāmune.

Nibbāyissāma iccevaṃ, kiṃ vakkhāmi vadantiyo.

Yassa dāni ca vo kālaṃ, maññathāti Jinobravi.

Gotamī-ādikā tāyo, tadā bhikkhuniyo Jinaṃ.

Vanditvā āsanā tamhā, vuṭṭhāya āgamiṃsu tā.

Mahatā janakāyena, saha Lokagganāyako.

Anusaṃyāyī so vīro, mātucchaṃ yāvakoṭṭhakaṃ.

Tadā nipati pādesu, Gotamī Lokabandhuno.

Saheva tāhi sabbāhi, pacchimaṃ pādavandanaṃ.

Idaṃ pacchimakaṃ mayhaṃ, Lokanāthassa dassanaṃ.

Na puno amataḱāraṃ, passissāmi mukhaṃ tava.

Na ca me vandanaṃ vīra, tava pāde sukomale.

Samphusissati lokagga, ajja gacchāmi nibbutiṃ.

Rūpena kiṃ tavānena, diṭṭhe dhamme yathātathe.

Sabbaṃ saṅkhatamevetaraṃ, anassāsikamittaraṃ.

Sā saha tāhi gantvāna, bhikkhunupassayaṃ sakaṃ.

Aḍḍhapallaṅkamābhujja, nisīdi paramāsane.

Tadā upāsikā tattha, Buddhasāsanavacchalā.

Tassā pavattiṃ sutvāna, upesum pādavandikā.

Karehi uraṃ pahantā, chinnaṃulā yathā latā.

Rodantā karuṇaṃ ravaṃ, sokaṭṭā bhūmipātītā.

Mā no saraṇade nāthe, vihāya gami nibbutim.

Nipatitvāna yācāma, sabbāyo sirasā mayam.

Yā padhānatamā tāsam, saddhā paññā upāsikā.

Tassā sīsam pamajjantī, idam vacanamabravi.

Alam puttā visādena, mārapāsānuvattinā.

Aniccam saṅkhataṃ sabbam, viyogantaṃ calācalaṃ.

Tato sā tā visajjitvā, paṭhamam jhānamuttamaṃ.

Dutiyaṇca tatiyaṇca, samāpajji catutthakaṃ.

Ākāśāyatanañceva, viññāṇāyatanaṃ tathā.

Ākiñcam nevaśaṇñaṇca, samāpajji yathākkamaṃ.

Paṭilomena jhānāni, samāpajjittha Gotamī.

Yāvatā paṭhamam jhānam, tato yāvacatutthakaṃ.

Tato vuṭṭhāya nibbāyi, dīpaccīva nirāsavā.

Bhūmicālo mahā āsi, nabhasā vijjutā pati.

Panādītā dundubhiyo, parideviṃsu devatā.

Pupphavuṭṭhī ca gaganā, abhivassatha medaniṃ.

Kampito merurājāpi, raṅgamajjhe yathā naṭo.

Sokena cātidiṇova, viravo āsi sāgaro.

Devā nāgāsura brahmā, saṃviggāhiṃsu taṅkhaṇe.

Aniccā vata saṅkhārā, yathāyaṃ vilayaṃ gatā.

Yā ce maṃ parivāriṃsu, Satthu sāsana-kārikā.

Tāyopi anupādānā, dīpacci viya nibbutā.

Hā yogā vippayogantā, hāniccam sabbasaṅkhataṃ.

Hā jīvitaṃ vināsantaṃ, iccāsi paridevanā.

Tato devā ca brahmā ca, lokadhammānuvattanaṃ.

Kālānurūpaṃ kubbanti, upetvā isisattamaṃ.

Tadā āmantayī Satthā, Ānandaṃ sutasāgaraṃ.
 Gacchānanda nivedehi, bhikkhūnaṃ mātu nibbutiṃ.
 Tadānando nirānando, assunā puṇṇalocano.
 Gaggarena sarenāha, samāgacchantu bhikkhavo.
 Pubbadakkhiṇapacchāsu, uttarāya ca santike.
 Suṇantu bhāsitaṃ mayhaṃ, bhikkhavo sugatorasā.
 Yā vaḍḍhayi payattena, sarīraṃ pacchimaṃ Mune.
 Sā Gotamī gatā santiṃ, tārāva sūriyodaye.
 Buddhamātāpi paññattiṃ, ṭhapayitvā gatāsamaṃ.
 Na yattha pañcanettopi, gatiṃ dakkhiti nāyako.
 Yassatthi Sugate saddhā, yo ca piyo Mahāmune.
 Buddhamātussa sakkāraṃ, karotu Ssugatoraso.
 Sudūraṭṭhāpi taṃ sutvā, sīghamāgacchu bhikkhavo.
 Keci Buddhānubhāvena, keci iddhīsu kovidā.
 Kūṭāgāravare ramme, sabbasoṇṇamaye subhe.
 Mañcakaṃ samāropesuṃ, yattha suttāsi Gotamī.
 Cattāro lokapālā te, aṃsehi samadhārayuṃ.
 Sesā sakkādikā devā, kūṭāgāre samaggahuṃ.
 Kūṭāgārāni sabbāni, āsuṃ pañcasatānipi.
 Saradādiccavaṇṇāni, vissakammakatāni hi.
 Sabbā tāpi bhikkhuniyo, āsuṃ mañcesu sāyitā.
 Devānaṃ khandhamāruḷhā, niyyanti anupubbaso.
 Sabbaso chāditaṃ āsi, vitānena nabhattalaṃ.
 Satārā candasūrā ca, lañchitā kanakāmayā.
 Paṭākā ussitānekā, vitatā pupphakañcukā.
 Ogatākāsapadumā, mahiyā pupphamuggataṃ.

Dissanti candasūriyā, pajjalanti ca tārakā.
 Majjham gatopi cādicco, na tāpesi sasī yathā.
 Devā dibbehi gandhehi, mālehi surabhīhi ca.
 Vāditehi ca naccehi, saṅgitīhi ca pūjayum.
 Nāgāsura ca brahmāno, yathāsatti yathābalaṃ.
 Pūjayimsu ca niyyantiṃ, nibbutaṃ Buddhamātaraṃ.
 Sabbāyo purato nītā, nibbutā Sugatorasā.
 Gotamī niyyate pacchā, sakkatā Buddhaposikā.
 Purato devamanujā, sanāgāsuraabrahmakā.
 Pacchā sasāvako Buddho, pūjatthaṃ yāti mātuyā.
 Buddhassa parinibbānaṃ, nedisaṃ āsi yādisaṃ.
 Gotamīparinibbānaṃ, atevacchariyaṃ ahu.
 Buddho Buddhassa nibbāne, nopaṭiyādi bhikkhavo.
 Buddho Gotaminibbāne, Sāriputtādikā tathā.
 Citakāni karitvāna, sabbagandhamayāni te.
 Gandhacuṇṇapakiṇṇāni, jhāpayimsu ca tā tahiṃ.
 Sesabhāgani ḍayhimsu, aṭṭhī sesāni sabbaso.
 Ānando ca tadāvoca, saṃvegajanaṃ vaco.
 Gotamī nidhanaṃ yātā, ḍayhañcassa sarīraṃ.
 Saṅketaṃ Buddhanibbānaṃ, na cirena bhavissati.
 Tato Gotamidhātūni, tassā pattaḡatāni so.
 Upanāmesi Nāthassa, Ānando Buddhacodito.
 Pāṇinā tāni paggayha, avoca isisattamo.
 Mahato sāravantassa, yathā rukkhassa tiṭṭhato.
 Yo so mahattaro khandho, palujjeyya aniccatā.
 Tathā bhikkhuniṣaṃghassa, Gotamī parinibbutā.

Aho acchariyaṃ mayhaṃ, nibbutāyapi mātuyā.

Sārīramattasesāya, natthi sokapariddavo.

Na sociyā paresaṃ sā, tiṇṇasaṃsārasāgarā.

Parivajjitasantāpā, sītibhūtā sunibbutā.

Paṇḍitāsi mahāpaññā, puthupaññā tatheva ca.

Rattaññū bhikkhūnīnaṃ sā, evaṃ dhāretha bhikkhavo.

Iddhīsu ca vasī āsi, dibbāya sotadhātuyā.

Cetopariyaññāssa, vasī āsi ca Gotamī.

Pubbenivāsamaññāsi, dibbacakkhu visodhitaṃ.

Sabbāsavaparikkhīnā, natthi tassā punabbhavo.

Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.

Parisuddhaṃ ahu ñāṇaṃ, tasmā socaniyā na sā.

Ayoghanahatasseva, jalato jātavedassa.

Anupubbūpasantassa, yathā na ñāyate gati.

Evaṃ sammā vimuttānaṃ, kāmabandhoghatārinaṃ.

Paññāpetuṃ gati natthi, pattānaṃ acalaṃ sukhaṃ.

Attadīpā tato hotha, satipaṭṭhānagocarā.

Bhāvetvā sattabojjhaṅge, dukkhassantaṃ karissathā”ti.

Mahāpajāpatigotamītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Guttātherīgāthāvaṇṇanā

Gutte yadatthaṃ pabbajjāti-ādikā Guttāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭupanissayaṃ kusalaṃ upacinantī anukkamena sambhatavimokkhasambhārā hutvā paripakkakusalamulā sugatīsuyeva saṃsarantī imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattiyaṃ brāhmaṇakule nibbattā, **Guttā**tissā nāmaṃ ahosi. Sā viññutaṃ patvā upanissayasampattiyaṃ codiyamānā gharāvāsaṃ jigucchantī mātāpitaro anujānāpetvā Mahāpajāpatigotamiyā santike pabbaji.

Pabbajitvā ca vipassanaṃ paṭṭhapetvā bhāvanaṃ anuyuñjantiyā tassā cittaṃ cirakālaparicayena bahiddhārammaṇe vidhāvati, ekaggaṃ nāhosi. Satthā disvā taṃ anuggaṇhanto gandhakuṭiyaṃ yathānisinnova obhāsaṃ pharitvā tassā āsanne ākāse nisinnaṃ viya attānaṃ dassetvā ovaḍanto—

163. “Gutte yadatthaṃ pabbajjā, hitvā puttaṃ vasuṃ piyaṃ.

Tameva anubrūhehi, mā cittassa vasaṃ gami.

164. Cittena vañcitā sattā, mārassa visaye ratā.

Anekajātisaṃsāraṃ, sandhāvanti aviddasū.

165. Kāmacchandaṇca byāpādaṃ, sakkāyadiṭṭhimeva ca.

Sīlabbataparāmāsaṃ, vicikicchaṃ ca pañcamaṃ.

166. Saṃyojanāni etāni, pajahitvāna bhikkhunī.

Oraṃbhāgamanīyāni, nayidaṃ punarehisi.

167. Rāgaṃ mānaṃ avijjaṇca, uddhaccaṇca vivaḍḍiya.

Saṃyojanāni chetvāna, dukkhassantaṃ karissasi.

168. Khepetvā jātisaṃsāraṃ, pariññāya punabbhavaṃ.

Diṭṭheva dhamme nicchātā, upasantā carissasī”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **tameva anubrūhehīti yadatthaṃ** yassa kilesaparinibbānassa khandhaparinibbānassa ca atthāya. **Hitvā puttaṃ vasuṃ piyanti** piyāyitabbaṃ nātīparivaṭṭaṃ bhogakkhandhaṇca hitvā mama sāsane **pabbajjā** brahmacariyavāso icchito, tameva vaḍḍheyyāsī sampādeyyāsī. **Mā cittassa vasaṃ gamīti** dīgharattaṃ¹ rūpādi-ārammaṇavasena vaḍḍhitassa kūṭacittassa vasaṃ mā gacchi.

Yasmā cittaṃ nāmetaṃ māyūpamaṃ, yena vañcitā andhaputhujjanā māravasānugā saṃsāraṃ nātivattanti. Tena vuttaṃ “**cittena vañcitā**”ti-ādi.

1. Dīgharassa (Sī, I)

Samyojanāni etānīti etāni “**kāmacchandañca byāpādan**”ti-ādinā yathāvuttāni pañca bandhanaṭṭhena samyojanāni. **Pajahitvānāti** anāgāmimaggena samucchinditvā. **Bhikkhunī**ti tassā ālapanam. **Orambhāgamanīyānī**ti rūpārūpadhātuto hetṭhābhāge kāmādhātuyam manussajīvassa hitāni upakārāni tattha paṭisandhiyā paccayabhāvato. Ma-kāro padasandhikaro. “**Orambhāgamanīyānī**”ti Pāli, so evattho. **Nayidaṃ punarehisī**ti orambhāgiyānam samyojanānam pahānena idaṃ kāmāṭṭhānam kāmabhavam paṭisandhivasena puna nāgamissasi. Ra-kāro padasandhikaro. “**Itthan**”ti vā Pāli, itthattam kāmabhavam icceva attho.

Rāganti rūparāgañca arūparāgañca. **Mānanti** aggamaggavajjham mānam. **Avijjañca uddhaccañcāti** etthāpi ese va nayo. **Vivajjiyāti** vipassanāya vikkhambhetvā. **Samyojanāni chetvānāti** etāni rūparāgādāni pañcuddhambhāgiyāni samyojanāni arahattamaggena samucchinditvā. **Dukkhassantaṃ karissasī**ti sabbassāpi vaṭṭadukkhassa pariyantaṃ pariyosānam pāpuṇissasi.

Khepetvā jātisaṃsāranti jāti¹ samūlikasaṃsārapavattim pariyosāpetvā. **Nicchātāti** nittaṇhā. **Upasantāti** sabbaso kilesānam vūpasamena upasantā. Sesam vuttanayameva.

Evam Satthārā imāsu gāthāsu bhāsitasu gāthāpariyosāne therī saha paṭisambhidāhi arahattam patvā udānavasena Bhagavatā bhāsitanīyāmeneva imā gāthā abhāsi. Teneva tā² Theriyā gāthā nāma jātā.

Guttātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Vijayātherīgāthāvaṇṇanā

Catukkhattunti-ādikā Vijayāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭupanissayam kusalam upacinantī anukkamena paribrūhitakusalamulā devamanussesu saṃsaratī imasmim Buddhuppāde Rājagahe aññatarasmim kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā

1. Jātiyā (Sī)

2. Tenetā (Ka)

Khemāya theriyā gihikāle sahāyikā ahosi. Sā tassā pabbajitabhāvaṃ sutvā “sāpi nāma rājamaheśī pabbajissati kimaṅgaṃ¹ panāhan”ti pabbajitukāmāyeva hutvā Khemātheriyā santikaṃ upasaṅkami. Therī tassā ajjhāsayaṃ ñatvā tathā dhammaṃ desesi, yathā saṃsāre saṃviggamānasā sāsane sā abhippasannā bhavissati. Sā taṃ dhammaṃ sutvā saṃvegajātā paṭiladdhasaddhā ca hutvā pabbajjaṃ yāci. Therī taṃ pabbājesi. Sā pabbajitvā katapubbakiccā vipassanaṃ paṭṭhapetvā hetusampannatāya na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

169. “Catukkhattuṃ pañcakkhattuṃ, viharā upanikkhamiṃ.
Aladdhā cetaso santiṃ, citte avasavattinī.

170. Bhikkhuniṃ upasaṅkamma, sakkaccaṃ paripuccha’haṃ.
Sā me dhammamadesesi, dhātu-āyatanāni ca.

171. Cattāri ariyasaccāni, indriyāni balāni ca.
Bojjhaṅgaṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, uttamatthassa pattiya.

172. Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, karontī anusāsaninī.
Rattiyā purime yāme, pubbaḷātimanussarinī.

173. Rattiyā majjhime yāme, dibbacakkhuṃ visodhayinī.
Rattiyā pacchime yāme, tamokhandhaṃ padālayinī.

174. Pītisukhena ca kāyaṃ, pharitvā viharinī tadā.
Sattamiyā pāde pasāresinī, tamokhandhaṃ padāliya”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **bhikkhuninti** Khemātherinī sandhāya vadati.

Bojjhaṅgaṭṭhaṅgikaṃ magganti satta-bojjhaṅgaṇca aṭṭhaṅgaṇca ariyamaggaṃ. **Uttamatthassa pattiya**ti arahattassa nibbānasseva vā pattiya adhigamāya.

Pītisukhenāti phalasamāpattipariyāpannāya pītiyā sukhena ca. **Kāyanti** taṃsāmpayuttaṃ nāmakāyaṃ tadanusārena rūpakāyañca. **Pharitvā**ti phusitvā byāpetvā vā. **Sattamiyā pāde pasāresinti** vipassanāya āradhaddivasato sattamiyaṃ pallaṅkaṃ bhinditvā pāde pasāresim. Kathaṃ? **Tamokhandham padāliya**, appadālitapubbaṃ mohakkhandhaṃ aggamaggañāṇāsinaṃ padāletvā. Sesāṃ heṭṭhā vuttanayameva.

Vijayātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Chakkanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sattakanipāta

1. Uttarātherīgāthāvaṇṇanā

Sattakanipāte **musalāni gahetvānāti** Uttarāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī anukkamena sambhāvita¹kusalamūlā samupacitavimokkhasambhārā paripakkavimuttiparipācanīyadhammā hutvā imasmiṃ Buddhuppāde Sāvatthiyaṃ aññatarasmiṃ kulagehe nibbattitvā **Uttarā**ti laddhanāmā anukkamena viññutaṃ patvā Paṭācārāya theriyā santikaṃ upasaṅkami. Therī tassā dhammaṃ kathesi. Sā dhammaṃ sutvā saṃsāre jātasamvegā sāsane abhippasannā hutvā pabbaji. Pabbajitvā ca katapubbakiccā Paṭācārāya theriyā santike vipassanaṃ paṭṭhapetvā bhāvanamanuyuñjantī upanissayasampannatāya indriyānaṃ paripākaṃ gatattā ca na cirasseva vipassanaṃ ussukkāpetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

175. “Musalāni gahetvāna, dhaññaṃ koṭṭenti māṇavā.
Puttadārāni posentā, dhanam vindanti māṇavā.
176. Ghaṭetha Buddhasāsane, yaṃ katvā nānutappati.
Khippaṃ pādāni dhovitvā, ekamantaṃ nisīdatha.
177. Cittaṃ upaṭṭhapetvāna, ekaggaṃ susamāhitaṃ.
Paccavekkhatha saṅkhāre, parato no ca attato.
178. Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, Paṭācārānusāsaniṃ.
Pāde pakkhālayitvāna, ekamante upāvisiṃ.
179. Rattiyā purime yāme, pubbaḷāṭṭhimanussariṃ.
Rattiyā majjhime yāme, dibbacakkhuṃ visodhayiṃ.
180. Rattiyā pacchime yāme, tamokkhanthaṃ padālayiṃ.
Tevijjā atha vuṭṭhāsiṃ, katā te anusāsani.

181. Sakkaṃva devā tidasā, saṅgāme aparājitaṃ.

Purakkhatvā vihassāmi, tevijjāmi anāsava”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **cittaṃ upaṭṭhapetvānāti** bhāvanācittaṃ kammaṭṭhāne upaṭṭhapetvā. Kathaṃ? **Ekaggaṃ susamāhitaṃ paccavekkhathāti** paṭipattiṃ¹ avekkhatha, saṅkhāre aniccātipi dukkhātipi anattātipi lakkhaṇattayaṃ vipassathāti attho. Idañca ovādakāle attano aññesañca bhikkhunīnaṃ theriyādīnaṃ ovādassa anuvādasena vuttaṃ, **Paṭācārānusāsanti** Paṭācārāya theriyā anusitṭhiṃ. “Paṭācārāya sāsanaṃ”tipi vā pāṭho².

Atha vuṭṭhāsanti tevijjābhāvappattito pacchā āsanato vuṭṭhāsiṃ. Ayampi therī ekadivasaṃ Paṭācārāya theriyā santike kammaṭṭhānaṃ sodhetvā attano vasanaṭṭhānaṃ pavisitvā pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. “Na tāvimaṃ pallaṅkaṃ bhindissāmi, yāva me na anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccatī”ti nicchayaṃ katvā sammasanaṃ ārabhitvā anukkamena vipassanaṃ ussukkāpetvā maggapaṭipāṭiyā abhiññāpaṭisambhidāparivāraṃ arahattaṃ patvā ekūnavāsatiyā paccavekkhaṇāññāya pavattāya “idānimhi katakicca”ti somanassajāta imā gāthā udānetvā pāde pasāresi aruṇuggamanavelāyaṃ. Tato sammadeva vibhātāya rattiyaṃ theriyā santikaṃ upagantvā imā gāthā paccudāhāsi. Tena vuttaṃ “katā te anusāsanti”ti-ādi. Sesam sabbam heṭṭhā vuttanayameva.

Uttarātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Cālātherīgāthāvaṇṇanā

Satiṃ upaṭṭhapetvānāti-ādikā Cālāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinitvā imasmim Buddhuppāde Magadhesu Nālakagāme Rūpasāribrahmaṇiyā kucchimhi nibbatti, tassā nāmaggaḥaḍdivase **Cālāti** nāmaṃ akaṃsu, tassā kaniṭṭhāya **Upacālāti**, atha tassā kaniṭṭhāya

1. Paṭipāṭiyā (Sī)

2. Sāsanaṃtipi pāṭho (I)

Sīsūpacālāti. Imā tissopi Dhammasenāpatissa kaniṭṭhabhaginiyo, imāsaṃ puttānampi tiṇṇaṃ idameva nāmaṃ. Ye sandhāya theragāthāya “cāle Upacāle Sīsūpacāle”ti¹ āgataṃ.

Imā pana tissopi bhaginiyo “Dhammasenāpati pabbajī”ti² sutvā “na hi nuna³ so orako dhammavinayo, na sā orikā pabbajjā, yattha amhākaṃ ayyo pabbajito”ti ussāhajātā tibbacchanda assumukhaṃ rudamānaṃ nātiparijanaṃ pahāya pabbajimsu. Pabbajitvā ca ghaṭentiyo vāyamantiyo na cirasseva arahattaṃ pāpuṇimsu. Arahattaṃ pana patvā nibbānasukhena phalasukhena viharanti.

Tāsu Cālā bhikkhunī ekadivasaṃ pacchābhattaṃ piṇḍapāṭapaṭikkantā Andhavanaṃ pavisitvā divāvihāraṃ nisīdi. Atha naṃ māro upasaṅkamitvā kāmehi upanesi⁴. Yaṃ sandhāya sutte vuttaṃ—

“Atha kho Cālā bhikkhunī pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaraṃ ādāya Sāvattiṃ piṇḍāya pāvisi, sāvattiyaṃ piṇḍāya caritvā pacchābhattaṃ piṇḍapāṭapaṭikkantā yena Andhavanaṃ, tenupasaṅkami divāvihārāya. Andhavanaṃ ajjhogāhetvā aññatarasmiṃ rukkhamaṇe divāvihāraṃ nisīdi. Atha kho māro pāpimā yena Cālā bhikkhunī, tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Cālāṃ bhikkhuniṃ etadavocā”ti⁵.

Andhavanamhi divāvihāraṃ nisinnaṃ māro upasaṅkamitvā brahmacariyavāsato vicchinditukāmo⁶ “kaṃ nu uddissa muṇḍāsī”ti-ādiṃ pucchi. Athassa Satthu guṇe dhammassa ca niyyānikabhāvaṃ pakāsetvā attano katakiccabhāvavibhāvanena tassa visayātikkamaṃ pavedesi. Taṃ sutvā māro dukkhī dummano tatthevantaradhāyi. Atha sā attanā mārena ca bhāsītā gāthā udānavasena kathenti—

182. “Satiṃ upaṭṭhapetvāna, bhikkhunī bhāvitindriyā.

Paṭivijjihi padaṃ santaṃ, saṅkhārūpasamaṃ sukhaṃ.

1. Khu 2. 229 piṭṭhe.

3. Suttvā na ha nūna (Sī), sutvā na nūna (I)

5. Saṃ 1. 133 piṭṭhe.

2. Pabbajitaṃ (I, Ka)

4. Upacchandesī (Sī, I)

6. Vivecetukāmo (Sī)

183. Kaṃ nu uddissa muṇḍāsi, Samaṇī viya dissati.
Na ca rocesi pāsaṇḍe, kimidaṃ carasi momuhā.
184. Ito bahiddhā pāsaṇḍā, diṭṭhiyo upanissitā.
Na te dhammaṃ vijānanti, na te dhammassa kovidā.
185. Atthi Sakyakule jāto, Buddho appaṭipuggalo.
So me dhammamadesesi, diṭṭhīnaṃ samatikkamaṃ.
186. Dukkhaṃ dukkhasamuppādaṃ, dukkhassa ca atikkamaṃ.
Ariyaṃ caṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, dukkhūpasamagāminaṃ.
187. Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, vihariṃ sāsane ratā.
Tisso vijjā anuppattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
188. Sabbattha vihatā nandī, tamokkhandho padālito.
Evaṃ jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **satim upaṭṭhapetvānā**ti satipaṭṭhānabhāvanāvasena kāyādisu asubhadukkhāniccānattavasena satim suṭṭhu upaṭṭhitaṃ katvā. **Bhikkhunī**ti attānaṃ sandhāya vadati. **Bhāvitindriyā**ti ariyamaggabhāvanāya bhāvitasaddhādipaṇcīndriyā. **Paṭivijjhi padaṃ santanti** santaṃ padaṃ nibbānaṃ sacchikiriyāpaṭivedhena paṭivijjhi sacchākāsi. **Saṅkhārūpasamanti** sabbasaṅkhārānaṃ upasamahetubhūtaṃ. **Sukhanti** accantasukhaṃ.

“**Kaṃ nu uddissā**”ti gāthā mārena vuttā. Tatrāyaṃ saṅkhepattho—
imasmiṃ loke bahū samayā tesaṇca desetāro bahū eva titthakarā, tesu kaṃ nu kho tvaṃ uddissa **muṇḍāsi** muṇḍitakesā asi. Na kevalaṃ muṇḍāva, atha kho kāsāvadhāraṇena ca Samaṇī viya dissati. **Na ca rocesi pāsaṇḍeti** tāpasaparibbājakādīnaṃ ādāsabhūte pāsaṇḍe te te समयantare neva rocesi. **Kimidaṃ carasi momuhā**ti kiṃ nāmidam, yaṃ pāsaṇḍavihitaṃ ujum nibbānamaggaṃ pahāya ajja kālīkaṃ kumaggaṃ paṭipajjantī ativiya mūlha carasi paribbhamasīti.

Taṃ sutvā therī paṭivacanadānamukhena taṃ tajjenti “**ito bahiddhā**”ti-ādimāha. Tattha ito bahiddhā pāsaṇḍā nāma **ito** Sammāsambuddhassa sāsanaṭo **bahiddhā** kuṭṭisakabahukārādikā¹, te hi sattānaṃ taṇhāpāsaṃ diṭṭhipāsaṇca ḍenti oḍḍentīti **pāsaṇḍā**ti vuccati. Tenāha “**diṭṭhiyo upanissitā**”ti sassatadiṭṭhigatāni upecca nissitā, diṭṭhigatāni ādiyimsūti attho. Yadaggena ca diṭṭhisannissitā, tadaggena pāsaṇḍasannissitā. **Na te dhammaṃ vijānantī**ti ye pāsaṇḍino sassatadiṭṭhigatasannissitā “ayaṃ pavatti evaṃ pavattatī”ti pavattidhammampi yathābhūtaṃ na vijānanti. **Na te dhammassa kovidā**ti “ayaṃ nivatti evaṃ nivattatī”ti nivattidhammassāpi akusalā, pavattidhammamaggepi hi te saṃmūlā, kimaṅgaṃ² pana nivattidhammeti.

Evaṃ pāsaṇḍavādānaṃ aniyyānikataṃ dassetvā idāni kaṃ nu uddissa muṇḍasīti pañhaṃ vissajjetuṃ “**atthi Sakyakule jāto**”ti-ādivuttaṃ. Tattha **diṭṭhīnaṃ samatikkaman**ti sabbāsaṃ diṭṭhīnaṃ samatikkamanupāyaṃ diṭṭhijālaviniveṭhanaṃ. Sesaṃ vuttanayameva.

Cālātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Upacālātherīgāthāvaṇṇanā

Satimatīti-ādikā Upacālāya theriyā gāthā. Tassā vatthu Cālāya theriyā vatthuhi vuttameva. Ayampi hi Cālā viya pabbajitvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā arahattaṃ patvā udānenti—

189. “Satimatī cakkhumatī, bhikkhunī bhāvitindriyā.

Paṭivijjhi padaṃ santaṃ, akāpurisasevitaṃ”ti—

imaṃ gāthaṃ abhāsi.

Tattha **satimatī**ti satisampannā, pubbabhāge paramena satinepakkena samannāgatā hutvā pacchā ariyamaggassa bhāvitattā sativepullappattiyā uttamāya satiyā samannāgatāti attho. **Cakkhumatī**ti paññācakkhunā samannāgatā, ādito udayatthagāminiya paññāya ariyāya nibbedhikāya

1. Bahiddhā ekabāhirakappavedikāti (Ka)

2. Kimaṅga (Sī, I)

samannāgatā hutvā paññāvepullappattiyā paramena paññācakkhunā samannāgatāti vuttaṃ hoti. **Akāpurisasevanti** alāmakapurisehi uttamapurisehi ariyehi Buddhādīhi sevitaṃ.

“Kinu jātiṃ na rocesi”ti gāthā theriṃ kāmesu upahāretukāmena mārena vuttā. “Kiṃ nu tvaṃ bhikkhuni na rocesi”ti¹ hi mārena puṭṭhā therī āha “jātiṃ khvāhaṃ āvuso na rocemī”ti¹. Atha naṃ māro jātassa kāmā paribhogā, tasmā jātipi icchitabbā, kāmāpi paribhuñjitabbāti dassento—

190. “Kinu jātiṃ na rocesi, jāto kāmāni bhuñjati.

Bhuñjāhi kāmaratiyo, māhu pacchānutāpinī”ti—

gāthamāha.

Tassattho—kiṃ nu taṃ kāraṇaṃ, yena tvaṃ Upacāle jātiṃ **na rocesi** na roceyyāsi, na taṃ kāraṇaṃ atthi. Yasmā **jāto kāmāni bhuñjati** idha jāto kāmaguṇasaṃhitāni rūpādīni paṭisevanto kāmasukhaṃ paribhuñjati. Na hi ajātassa taṃ atthi, tasmā **bhuñjāhi kāmaratiyo** kāmakhīḍḍaratiyo anubhava. **Māhu pacchānutāpinī** “yobbaññe sati vijjamānesu bhogesu na mayā kāmāsukhamanubhūtaṃ”ti pacchānutāpinī mā ahosi, imasmiṃ loke dhammā nāma yāvadeva atthādhigamattho² attho ca kāmāsukhatthoti pākaṭoyamatthoti adhippāyo.

Taṃ sutvā therī jātiyā dukkhanimittataṃ attano ca tassa visayātikkaṃ vibhāvetvā tajjenti—

191. “Jātassa maraṇaṃ hoti, hatthapādāna chedanāṃ.

Vadhabandhapariklesaṃ, jāto dukkhaṃ nigacchati.

192. Atthi Sakyakule jāto, Sambuddho aparājito.

So me dhammamedesesi, jātiyā samatikkamaṃ.

1. Saṃ 1. 133 piṭṭhe.

2. Atthāgamatthā (Sī)

193. Dukkhaṃ dukkhasamuppādaṃ, dukkhassa ca atikkamaṃ.
Ariyaṃ caṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, dukkhūpasamagāminaṃ.

194. Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, vihariṃ sāsane ratā.
Tisso vijjā anuppattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.

195. Sabbattha vihatā nandī, tamokkhandho padālito.
Evaṃ jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **jātassa maraṇaṃ hotīti** yasmā jātassa sattassa maraṇaṃ hoti, na ajātassa. Na kevalaṃ maraṇameva, atha kho jarārogādayo yattakā’natthā, sabbepi te jātassa honti jātihetukā. Tenāha Bhagavā “jātipaccayā jarāmarāṇaṃ sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā sambhavanti”¹. Tenevāha “**hatthapādāna chedanā**”ti hatthapādānaṃ chedanāṃ jātasseva hoti, na ajātassa. Hatthapādachedanāpadesena cettha bāttiṃsa kammakāraṇāpi dassitā evāti daṭṭhabbaṃ. Tenevāha “**vadhabandhapariklesaṃ, jāto dukkhaṃ nigacchatī**”ti. Jīvitaviyojanamuṭṭhippahārādīsāṅkhātāṃ vadhapariklesaṃ ceva andubandhanādīsāṅkhātāṃ bandhapariklesaṃ aññaṇca yaṃkiñci dukkhaṃ nāma taṃ sabbaṃ jāto eva nigacchatī, na ajāto, tasmā jātiṃ na rocemīti.

Idāni jātiyā kāmāṇaṇca accantameva attanā samatikkantabhāvaṃ mūlato paṭṭhāya dassenti “**atthi Sakyakule jāto**”ti-ādimāha. Tattha **aparājito** kilesamārādinaṃ kenaci na parājito. Satthā hi sabbābhibhū sadevakaṃ lokaṃ aññadatthu abhibhavitvā ṭhito, tasmā aparājito. Sesāṃ vuttanayattā uttānameva.

Upacālātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sattakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vi 3. 1; Abhi 2. 142; Khu 1. 77 piṭṭhesu.

8. Aṭṭhakanipāta

1. Sīsūpacālātherīgāthāvaṇṇanā

Aṭṭhakanipāte **bhikkhunī sīlasampannā**ti-ādikā Sīsūpacālāya theriyā gāthā, imissāpi vatthu Cālāya theriya vatthumhi vuttanayameva. Ayampi hi āyasmato Dhammasenāpatissa pabbajitabhāvaṃ sutvā sayampi ussāhajātā pabbajitvā katapunnakiccā vipassanaṃ paṭṭhapetvā ghaṭentī vāyamantī nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaṃ patvā phalasamāpattisukhena viharantī ekadivasaṃ attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā katakiccāti¹ somanassajātā udānavasena—

196. “Bhikkhunī sīlasampannā, indriyesu susāmvutā.

Adhigacche padaṃ santaṃ, asecanakamojavan”ti—

gāthamāha.

Tattha **sīlasampannā**ti parisuddhena bhikkhunīsīlena samannāgatā paripuṇṇā. **Indriyesu susāmvutā**ti manacchaṭṭhesu indriyesu suṭṭhu saṃvutā, rūpādi-ārammaṇe iṭṭhe rāgaṃ, aniṭṭhe dosaṃ, asamapekkhane mohaṇca pahāya suṭṭhu pihitindriyā. **Asecanakamojavanti** kenaci anāsittakaṃ ojavantaṃ sabhāvamadhuraṃ sabbassāpi kilesarogassa vūpasamanosadhabhūtaṃ ariyamaggaṃ, nibbānameva vā. Ariyamaggampi hi nibbānatthikehi paṭipajjitabbato kilesapariḷāhābhāvato ca padaṃ santanti vattum vaṭṭati.

197. “Tāvatimsā ca Yāmā ca, Tusitā cāpi devatā.

Nimmānaratino devā, ye devā Vasavattino.

Tattha cittaṃ paṇīdhehi, yattha te vusitaṃ pure”ti—

Ayaṃ gāthā kāmasaggesu nikantiṃ uppādehīti tattha uyyojanavasena theriṃ samāpattiyā cāvetukāmena mārena vuttā.

Tattha sahapuññakārino tettimsa janā yattha upapannā, taṃ ṭhānaṃ Tāvatimsanti. Tattha nibbattā sabbepi devaputtā **Tāvatimsā**. Keci pana

1. Katapubbakiccā (I, Ka)

“Tāvatimsāti tesaṃ devānaṃ nāamevā”ti vadanti. Dvīhi devalokehi viṣiṭṭhaṃ dibbaṃ sukhaṃ yātā upayātā sampannāti¹ **Yāmā**. Dibbāya sampattiyaṃ tuṭṭhā pahaṭṭhāti **Tusitā**. Pakatipaṭiyattārammaṇato atirekena ramitukāmatākāle yathārucite bhoge nimminivā ramantīti **Nimmānaratino**. Cittaruciṃ ña tvā parehi nimmitesu bhogesu vasaṃ vattenti **Vasavattino**. **Tattha cittaṃ paṇīdhehi**ti tasmim Tāvatimsādike devanikāye tava cittaṃ ṭhapehi, upapajjanāya nikantiṃ karoḥi. Cātumahārājikānaṃ bhogā itarehi nihīnāti adhippāyena Tāvatimsādayova vuttā. **Yattha te vusitaṃ pureti** yesu devanikāyesu tayā pubbe vutthaṃ². Ayaṃ kira pubbe devesu uppajjantī Tāvatimsato paṭṭhāya pañcakāmasagge sodhetvā puna heṭṭhato otarantī Tusitesu ṭhatvā tato cavitvā idāni manussesu nibbattā.

Taṃ sutvā therī “tiṭṭhatu māra tayā vuttakāmaloko. Aññopi sabbo loko rāgaggi-ādīhi āditto sampajjalito. Na tattha viññūnaṃ cittaṃ ramatī”ti kāmato ca lokato ca attano vinivattitamānasataṃ dassetvā māraṃ tajjenti—

198. “Tāvatimsā ca Yāmā ca, Tusitā cāpi devatā.

Nimmānaratino devā, ye devā Vasavattino.

199. Kālaṃ kālaṃ bhavā bhavaṃ, sakkāyasmim purakkhatā.

Avītivattā sakkāyaṃ, jātimaṇasārino.

200. Sabbo ādīpito loko, sabbo loko padīpito.

Sabbo pajjalito loko, sabbo loko pakampito.

201. Akampiyaṃ atuliyāṃ, aputhujjanasevitaṃ.

Buddho dhammadesesī, tattha me nirato mano.

202. Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, viharim sāsane ratā.

Tisso vijā anuppattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.

1. Upapannāti (Sī)

2. Upapannā (Ka)

203. Sabbattha vihatā nandī, tamokkhandho padālito.

Evam jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **kālaṃ** **kālanti** taṃ taṃ **kālaṃ**. **Bhavā bhavanti** bhavato bhavaṃ. **Sakkāyasminti** khandhapañcake. **Purakkhatā**ti purakkhārakārino. Idaṃ vuttaṃ hoti—māra tayā vuttā Tāvatisādayo devā bhavato bhavaṃ upagacchantā aniccatādi-anekādīnavākule sakkāye paṭiṭṭhitā, tasmā tasmim bhave uppattikāle, vemajjhakāle, pariyosānakāleti tasmim tasmim kāle sakkāyameva purakkhatvā ṭhitā. Tato eva avītivattā sakkāyaṃ nissaraṇābhimukhā ahutvā sakkāyatīrameva anuparidhāvantā jātimaraṇasārino rāgādīhi¹ anugatattā punappunam² jātimaraṇameva anussaranti, tato na vimuccantīti.

Sabbo ādīpito lokoti māra na kevalaṃ tayā vuttakāmalokoyeva dhātuttayasaññito, sabbopi loko rāgaggi-ādīhi ekādasahi āditto. Tehiyeva punappunam ādīpitatāya **padīpito**. Nirantaraṃ ekajālībhūtatāya **pajjalito**. Taṇhāya sabbakilesehi ca ito cito ca kampitatāya calitatāya **pakampito**.

Evam āditte pajjalite pakampite ca loke kenacipi kampetuṃ cāletuṃ asakkuṇeyyatāya **akampiyaṃ** guṇato “ettako”ti tuletum asakkuṇeyyatāya attanā sadisassa abhāvato ca **atuliyaṃ** Buddhādīhi ariyehi eva gocarabhāvanābhigamato sevitattā **aputhujjanasevitaṃ** **Buddho** Bhagavā maggaphalanibbānappabhedam navavidham lokuttaradhammaṃ mahākaruṇāya sañcoditamānaso **adisesi** sadevakassa lokassa kathesi pavedesi. **Tattha** tasmim ariyadhamme mayham mano **nirato** abhirato, na tato vinivattatīti attho. Sesam heṭṭhā vuttanayameva.

Sisūpacālātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Aṭṭhakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Jarādīhi (Ka)

2. Anuppannam (Ka)

9. Navanīpāta

1. Vaḍḍhamātuttherīgāthāvaṇṇanā

Navanipāte **mā su te vaḍḍha lokamhīti**-ādikā Vaḍḍhamātāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhavē vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī anukkamena sambhatavimokkhasambhārā hutvā imasmiṃ Buddhuppāde Bhārukacchakanagare kulagehe nibbattitvā vayappattā patikulaṃ gatā ekaṃ puttaṃ vijāyi, tassa **Vaḍḍhoti** nāmaṃ ahosi. Tato paṭṭhāya sā **Vaḍḍhamātāti** voharīyittha. Sā bhikkhūnaṃ¹ santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā puttaṃ ñātinaṃ niyyādetvā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbaji. Ito paraṃ yaṃ vattabbaṃ, taṃ Vaḍḍhattherassa vatthumhi² āgatameva. Vaḍḍhattheraṃ hi attano puttaṃ santaruttaraṃ ekakaṃ bhikkhunupassaye attano dassanattāya upagataṃ ayaṃ therī “kasmā tvaṃ ekako santaruttaro va idhāgato”ti codetvā ovaḍantī—

204. “Mā su te Vaḍḍha lokamhi, vanatho ahu kudācanaṃ.
Mā puttaka punappunaṃ, ahu dukkhassa bhāgimā.

205. Sukhaṃ hi Vaḍḍha munayo, aneja chinnasaṃsayā.
Sītibhūtā damappattā, viharanti anāsavā.

206. Tehā’nucinnaṃ isihi, maggaṃ dassanapattiyā.
Dukkhassantakiriyāya, tvaṃ Vaḍḍha anubrūhayā”ti—

imā tisso gāthā abhāsi.

Tattha **mā su te Vaḍḍha lokamhi, vanatho ahu kudācananti sūti** nipātamattaṃ. Vaḍḍha puttaka sabbasmimpi sattaloke saṅkhāraloke ca kilesavanatho tuyhaṃ kadāci pi mā ahu mā ahosi. Tattha kāraṇamāha “**mā puttaka punappunaṃ, ahu dukkhassa bhāgimā**”ti vanathaṃ anucchindanto taṇnimittassa³ punappunaṃ aparāparaṃ jāti-ādidukkhassa bhāgī mā ahosi.

1. Bhikkhunīnaṃ (I) 2. Thera-Ṭṭha 2. 50 piṭṭhādīsu. 3. Anucinantanto cittassa (Sī)

Evam vanathassa asamucchede ādīnavam dassetvā idāni samucchede ānisaṃsaṃ dassentī “**sukhaṃ hi Vaḍḍhā**”ti-ādimāha. Tassātho—puttaka **Vaḍḍha** moneyyadhammasamannāgatena **munayo** ejāsāṅkhātāya taṇhāya abhāvena **anejā** dassanamaggeneva pahīnavicikicchātāya **chinnasaṃsayā** sabbakilesapariḷāhābhāvena **sītibhūtā** uttamassa damathassa adhigatattā **damappattā anāsavā** khīṇāsavā sukhaṃ viharanti, na tesaṃ etarahi cetodukkhaṃ atthi, āyatim̐ pana sabbampi dukkhaṃ na bhavissateva.

Yasmā cetevam¹, tasmā **tehā’nuciṇṇaṃ isihi -pa- anubrūhayāti** tehi khīṇāsavehi isihi anuciṇṇaṃ paṭipannaṃ samathavipassanāmaggaṃ ñāṇadassanassa adhigamāya sakalassāpi vaṭṭadukkhassa antakiriyaṃ Vaḍḍha tvaṃ anubrūhaya vaḍḍheyyāsīti.

Taṃ sutvā Vaḍḍhatthero “addhā mama mātā arahatte paṭiṭṭhitā”ti cintetvā tamatthaṃ pavedento—

207. “Visāradāva bhaṇasi, etamatthaṃ janetti me.

Maññāmi nuna māmike, vanatho te na vijjatī”ti—

gāthāmāha.

Tattha **visāradāva bhaṇasi, etamatthaṃ janetti meti** “mā su te Vaḍḍha lokamhi, vanatho ahu kudācanan”ti etamatthaṃ etaṃ ovādaṃ amma vigatasārajjā katthaci alaggā anallīnāva² hutvā mayhaṃ vadasi. Tasmā **maññāmi nuna māmike, vanatho te na vijjatī**ti, nuna **māmike** mayhaṃ amma gehasitapemamattopi **vanatho** tuyhaṃ mayi na vijjatīti maññāmi, na māmikāti attho.

Taṃ sutvā therī “aṇumattopi kilesa katthacipi visaye mama na vijjatī”ti vatvā attano katakiccatam̐ pakāsentī—

208. “Ye keci Vaḍḍha saṅkhārā, hīnā ukkaṭṭhamajjhima.

Aṇūpi aṇumattopi, vanatho me na vijjati.

1. Yasmā na bhavē (Sī), yasmā ce te deva (I)

2. Anālittāva (Sī), anālīnāva (I)

209. Sabbe me āsavā khīṇā, appamattassa jhāyato.

Tisso vijjā anuppattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti—

imaṃ gāthādvayamāha.

Tattha **ye kecīti** aniyamavacanaṃ. **Saṅkhārā**ti saṅkhatadhammā. **Hīnā**ti lāmakā patikuṭṭhā. **Ukkaṭṭhamajjhimā**ti paṇītā ceva majjhimā ca. Tesu vā asaṅkhatā hīnā jātisaṅkhatā¹ ukkaṭṭhā, ubhayavimissitā majjhimā. Hīnehi vā chandādīhi nibbattitā hīnā, majjhimahi majjhimā, paṇītehi ukkaṭṭhā. Akusalā dhammā vā hīnā, lokuttarā dhammā ukkaṭṭhā, itarā majjhimā. **Aṇūpi aṇumattopī**ti na kevalaṃ tayi eva, atha kho ye keci hīnādibhedabhinnā saṅkhārā, tesu sabbesu aṇūpi aṇumattopi atiparittakopi vanatho mayhaṃ na vijjati.

Tattha kāraṇamāha “**sabbe me āsavā khīṇā, appamattassa jhāyato**”ti. Tattha **appamattassa jhāyatoti** appamattāya jhāyantiyā, līngavipallāsena hetuṃ vuttaṃ. Ettha ca yasmā tisso vijjā anuppattā, tasmā kataṃ Buddhassa sāsanaṃ. Yasmā appamattā jhāyini, tasmā sabbe me āsavā khīṇā, aṇūpi aṇumattopi vanatho me na vijjatīti yojanā.

Evam vutta-ovādaṃ aṅkusaṃ katvā sañjātasamvego thero vihāraṃ gantvā divāṭṭhāne nisinno vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā sañjātasomanasso mātu santikaṃ gantvā aññaṃ byākaronto—

210. “Uḷāraṃ vata me mātā, patodaṃ samavassari.

Paramatthasañhitā gāthā, yathāpi anukampikā.

211. Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā, anusitṭhiṃ janettiyā.

Dhammasamvegamaṇāpādiṃ, yogakkhemassa pattiya.

212. Sohaṃ padhānapahitatto, rattindivamatandito.

Mātaraṃ codito santo, aphusiṃ santimuttaman”ti—

imā tisso gāthā abhāsi.

1. Parisaṅkhatā (Sī)

Atha therī attano vacanaṃ aṅkusaṃ katvā puttassa arahattappattiyā ārādhita-cittā tena bhāsita-gāthā sayam paccanubhāsi. Evaṃ tāpi theriyā gāthā nāma jātā.

Tattha **uḷāranti** vipulaṃ mahantaṃ. **Patodanti** ovādapatodaṃ. **Samavassarīti** sammā pavattesi vatāti yojanā. Ko pana so patodoti āha “**paramatthasaññhitā gāthā**”ti. Taṃ “mā su te Vaḍḍha lokamhī”ti-ādika gāthā sandhāya vadati. **Yathāpi anukampikā**ti yathā aññāpi anuggāhikā, evaṃ mayhaṃ mātā pavattinivattivibhāvanagāthāsaṅkhātāṃ uḷāraṃ patodaṃ pājanadaṇḍakaṃ mama ñāṇavegasamuttejaṃ pavattesīti attho.

Dhammasaṃvegamāpādinti ñāṇabhaya-vahattā¹ ativiya mahantaṃ bhiṃsaṃ saṃvegaṃ āpajjiṃ.

Padhānapahitattoti catubbidhasammappadhānayogena nibbānaṃ paṭipesita-citto. **Aphusiṃ santimuttamanti** anuttaraṃ santiṃ nibbānaṃ phusiṃ adhigacchinti attho.

Vaḍḍhamātutheri-gāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Navanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. ...vahantaṃ (Sī, I)

10. Ekādasanipāta

1. Kisāgotamītherīgāthāvaṇṇanā

Ekādasanipāte **kalyāṇamittatā**ti-ādikā Kisāgotamiyā theriyā gāthā. Ayaṃ kira Padumuttarassa Bhagavato kāle Hamsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasam Satthu santike dhammaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ lūkhacīvaradhārīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ Buddhuppāde Sāvatthiyaṃ duggatakule nibbatti, **Gotamī**tissā nāmaṃ ahosi. Kisasarīratāya pana “Kisāgotamī”ti voharīyittha. Taṃ patikulaṃ gataṃ duggatakulassa dhītāti paribhaviṃsu. Sā ekaṃ puttaṃ vijāyi. Puttalābhena cassā sammānaṃ akaṃsu. So panassā putto ādhāvitvā paridhāvitvā kīḷanakāle kālamakāsi. Tenassā sokummādo uppajji.

Sā “ahaṃ pubbe paribhavapattā hutvā puttassa jātakālato paṭṭhāya sakkāraṃ pāpuṇiṃ, ime mayhaṃ puttaṃ bahi chaḍḍetumpi vāyamantī”ti sokummādavassena matakāḷevaraṃ aṅkenādāya “puttassa me bhesajjaṃ dethā”ti gehadvārapaṭipāṭiyā nagare vicarati. Manussā “bhesajjaṃ kuto”ti paribhāsanti. Sā tesam katham na gaṇhāti. Atha naṃ eko paṇḍitapuriso “ayaṃ puttasokena cittavikkhepaṃ pattā, etissā bhesajjaṃ Dasabaloyeva jānissatī”ti cintetvā “amma tava puttassa bhesajjaṃ Sammāsambuddhaṃ upasaṅkamitvā pucchā”ti āha. Sā Satthu dhammadesanāvelāyaṃ vihāraṃ gantvā “puttassa me bhesajjaṃ detha Bhagavā”ti āha. Satthā tassā upanissayaṃ disvā “gaccha nagaraṃ pavisitvā yasmiṃ gehe koci matapubbo natthi, tato Siddhatthakaṃ āharā”ti āha. Sā “sādhū bhante”ti tuṭṭhamānasā nagaraṃ pavisitvā paṭhamageheya “Satthā mama puttassa bhesajjatthāya Siddhatthakaṃ āharāpeti. Sace etasmiṃ gehe koci matapubbo natthi, Siddhatthakaṃ me dethā”ti āha. Ko idha mate gaṇetuṃ sakkotīti. Kiṃ tena hi alaṃ Siddhatthakehīti dutiyaṃ tatiyaṃ gharaṃ gantvā Buddhānubhāvena vigatummādā pakaticitte ṭhitā cintesi

“sakalanagare ayameva niyamo bhavissati, idaṃ hitānukampinā Bhagavatā diṭṭhaṃ bhavissati”ti saṃvegaṃ labhivā tatova bahi nikkhamitvā puttāṃ āmakasusāne chaḍḍetvā imaṃ gāthamāha—

“Na gāmadhammo nigamassa dhammo¹,
Na cāpiyaṃ ekakulassa dhammo.
Sabbassa lokassa sadevakassa,
Eseva dhammo yadidaṃ aniccata”ti².

Evañca pana vatvā Satthu santikaṃ agamāsi. Atha naṃ Satthā “laddho te Gotami Siddhatthako”ti āha. “Niṭṭhitaṃ bhante Siddhatthakena kammaṃ, patiṭṭhā pana me hothā”ti āha. Athassā Satthā—

“Taṃ puttapasusammattaṃ, byāsattamanasaṃ naraṃ.
Suttamaṃ gāmaṃ mahoghova, maccu ādāya gacchatī”ti³—

gāthamāha.

Gāthāpariyosāne yathāṭṭhitāva sotāpattiphale patiṭṭhāya Satthāraṃ pabbajjaṃ yāci. Satthā pabbajjaṃ anujāni. Sā Satthāraṃ tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā vanditvā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbajitvā upasampadaṃ labhivā nacirasseva yonisomanasikārena kammaṃ karonti vipassanaṃ vadḍhesi. Athassā Satthā—

“Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ amataṃ padaṃ.
Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato amataṃ padan”ti⁴—

imaṃ obhāsagāthamāha.

Sā gāthāpariyosāne arahattaṃ pāpuṇitvā parikkhāravalaṇṇe paramukkaṭṭhā hutvā lūkhehi samannāgataṃ cīvaraṃ pārupitvā vicari. Atha naṃ Satthā Jetavane nisinno bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento lūkhacīvaradhārīnaṃ aggatṭhāne ṭhapesi. Sā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā “Satthāraṃ nissāya mayā ayaṃ viseso laddho”ti kalyāṇamittatāya pasaṃsā mukhena imā gāthā abhāsi—

1. No nigamassa dhammo (Aṃ-Tṭha 1. 292 piṭṭhe.)

2. Khu 4. 246 piṭṭhe.

3. Khu 1. 54 piṭṭhe Dhammapade.

4. Khu 1. 30 piṭṭhe Dhammapade.

213. “Kalyāṇamittatā Muninā, lokam ādissa vaṇṇitā.
Kalyāṇamitte bhajamāno, api bālo paṇḍito assa.
214. Bhajitabbā sappurisā, paññā tathā vaḍḍhati bhajantānam.
Bhajamāno sappurise, sabbehipi dukkhehi pamucceyya.
215. Dukkhañca vijāneyya, dukkhassa ca samudayaṃ nirodham.
Aṭṭhaṅgikañca maggaṃ, cattāripi ariyasaccāni.
216. Dukkho itthibhāvo, akkhāto purisadammasārathinā.
Sapattikampi hi dukkham, appekaccā sakiṃ vijātāyo.
217. Galake api kantanti, sukhumāliniyo visāni khādanti.
Janamārakamajjhagatā, ubhopi byasanāni anubhonti.
218. Upavijaññā gacchantī, addasāham patim mataṃ.
Panthamhi vijāyitvāna, appattāva sakaṃ gharaṃ.
219. Dve puttā kālakatā, patī ca panthe mato kapaṇikāya.
Mātā pitā ca bhātā, ḍayhanti ca ekacitakāyaṃ.
220. Khīṇakulīne kapaṇe, anubhūtaṃ te dukhaṃ aparimāṇam.
Assū ca te pavattaṃ, bahūni ca jātisahassāni.
221. Vasiṭā susānamajjhe, athopi khāditāni puttamaṃsāni.
Hatakulikā sabbagarahitā, matapatikā amatamadhigacchim.
222. Bhāvito me maggo, ariyo aṭṭhaṅgiko amatagāmī.
Nibbānaṃ sacchikataṃ, dhammādāsaṃ avekkhim’ham.
223. Ahamamhi kantasallā, ohitabhārā kataṃ hi karaṇīyaṃ.
Kisāgotamī therī, vimuttacittā imaṃ bhaṇī”ti.

Tattha **kalyāṇamittatā**ti kalyāṇo bhaddo sundaro mitto etassāti kalyāṇamitto. Yo yassa sīlādiguṇasamādapetā,¹ aghassa ghātā, hitassa vidhātā evaṃ sabbākārena upakāro

1. Sīlādiguṇasampanno (I)

mitto hoti, so puggalo kalyāṇamitto, tassa bhāvo kalyāṇamittatā,
kalyāṇamittavantatā. **Munināti** Satthārā. **Lokaṃ ādissa vaṇṇitāti**
kalyāṇamitte anugantabbanti sattalokaṃ uddissa—

“Sakalamevidam Ānanda brahmacariyam yadidam kalyāṇamittatā
kalyāṇasahāyatā kalyāṇasampavaṅkatā”¹ “kalyāṇamittassetam Meghiya
bhikkhuno pāṭikaṅkham kalyāṇasahāyassa kalyāṇasampavaṅkassa yaṃ
sīlavā bhavissati pātimokkhasamvarasamvuto viharissati”² ca
evamādinā pasamsitā.

Kalyāṇamitte bhajamānoti-ādi kalyāṇamittatāya ānisamsadassanam.
Tattha **api bālo paṇḍito assāti** kalyāṇamitte bhajamāno puggalo pubbe
sutādivirahena bālopi samāno assutasavanādinā paṇḍito bhaveyya.

Bhajitabbā sappurisāti bālassāpi paṇḍitabhāva hetuto Buddhādayo
sappurisā kālena kālaṃ upasaṅkamanādinā sevitabbā. **Paññā tathā**
pavaḍḍhati bhajantānanti kalyāṇamitte bhajantānaṃ tathā paññā vaḍḍhati
brūhati pāripūrim gacchati. Yathā tesu yo koci khattiyādiko bhajamāno
sappurise sabbehipi jāti-ādidukkhehi pamucceyyāti yojanā.

Muccanavidhiṃ pana kalyāṇamittavidhinā³ dassetuṃ “**dukkhañca**
vijāneyyā”^{ti}-ādi vuttam. Tattha **cattāri ariyasaccānīti** dukkhañca
dukkhasamudayañca nirodhañca aṭṭhaṅgikaṃ maggañcāti imāni cattāri
ariyasaccāni **vijāneyya** paṭivijjheyāti yojanā.

“**Dukkho itthibhāvo**”^{ti}-ādikā dve gāthā aññatarāya yakkhiniyā
itthibhāvaṃ garahantiyā bhāsītā. Tattha **dukkho itthibhāvo akkhātoti**
capalatā, gabbhadhāraṇaṃ, sabbakālaṃ parapaṭibaddhavuttitāti evamādihi
ādinavehi itthibhāvo dukkhoti **purisadammasārathinā** Bhagavatā kathito.
Sapattikampi dukkhanti sapattavāso sapattiyā saddhiṃ

1. Sam 3. 2 piṭṭhe.

2. Khu 1. 120 piṭṭhe Udāne.

3. Kalyāṇamittavidhiṃ (Ka)

saṁvāsopi dukkho, ayampi itthibhāve ādīnavoti adhippāyo. **Appekaccā sakim vijātāyoti** ekaccā itthiyo ekavārameva vijātā paṭhamagabbhe vijāyanadukkhāṁ asahantiyo. **Galake api kantantīti** attano gīvampi chindanti. **Sukhumāliniyo visāni khādanīti** sukhumālasarīrā attano sukhamālabhāvena khedaṁ avisahantiyo visānipi khādanīti.

Janamāarakamajjhagatāti janamārako vuccati mūḷhagabbho.

Mātugāmajjanassa¹ mārako, majjhagatā janamārakā kucchigatā, mūḷhagabbhātī attho. **Ubhopi byasanāni anubhontīti** gabbho gabbhinī cāti dvepi janā maraṇaṁ māraṇantikabyasanāni ca pāpuṇanti. Apare pana bhaṇanti “janamārakā nāma kilesā, tesāṁ majjhagatā kilesasantānapatitā ubhopi jāyāpatikā idha kilesapariḷāhavasena, āyatim duggatiparikkilesavasena byasanāni pāpuṇanti”ti. Imā kira dve gāthā sā yakkhinī purimattabhāve attano anubhūta dukkhāṁ anussaritvā āha. Therī pana itthibhāve ādīnavavibhāvanāya paccanubhāsantī avoca.

“**Upavijaññā gacchantī**”ti-ādikā dve gāthā Paṭācārāya theriyā pavattim ārabha bhāsītā. Tattha **upavijaññā gacchantīti** upagatavijāyanakālā maggaṁ gacchantī, apattāva sakam geham panthe vijāyitvāna patim matam addasam ahanti yojanā.

Kapaṇikāyāti varākāya. Imā kira dve gāthā Paṭācārāya tadā sokummādapattāya vuttākārassa anukaraṇavasena itthibhāve ādīnavavibhāvanatthameva theriyā vuttā.

Ubhayampetaṁ udāharaṇabhāvena ānetvā idāni attano anubhūtaṁ dukkhāṁ vibhāventī “**khīṇakuline**”ti-ādimāha. Tattha **khīṇakulineti** bhogādīhi pārijuññapattakulike. **Kapaṇeti** parama-avaññātaṁ patte. Ubhayañcetaṁ attano eva āmantanavacanaṁ. **Anubhūtaṁ te dukhaṁ aparimāṇanti** imasmiṁ attabhāve, ito purimattabhāvesu vā anappakaṁ dukkhāṁ tayā anubhaviṁ. Idāni taṁ dukkhāṁ ekadesena vibhajitvā dassetuṁ “**assū ca te pavattan**”ti-ādi vuttaṁ. Tassattho—imasmiṁ anamatagge

1. Mātugāmajjanatāya (Sī)

saṃsāre paribbhamantiyā bahukāni jātisahassāni sokābhibhūtāya assu ca pavattam, avisesitam katvā vuttañcetam, mahāsamuddassa udakatopi bahukameva siyā.

Vasitā susānamajjheti manussamaṃsakhādikā sunakhī siṅgālī ca hutvā susānamajjhe vusitā. **Khāditāni puttamaṃsāni**ti byagghadīpibīlārādikāle puttamaṃsāni khāditāni. **Hatakulikā**ti vinaṭṭhakulavaṃsā. **Sabbagarahitā**ti sabbehi gharavāsīhi garahitā garahappattā. **Matapatikā**ti vidhavā. Ime pana tayo pakāre purimattabhāve¹ attano anuppatte gahetvā vadati. Evaṃbhūtāpi hutvā adhicca² laddhāya kalyāṇamittasevāya **amatamadhigacchi** nibbānaṃ anupattā.

Idāni tameva amatādhigamaṃ pākaṭam katvā dassetuṃ “**bhāvito**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **bhāvitoti** vibhāvito uppādito vaḍḍhito bhāvanābhisamayavasena paṭividdho³. **Dhammādāsaṃ avekkhīm’hanti** dhammamayaṃ ādāsaṃ addakkhīm’apassim ahaṃ.

Ahamamhi kantasallāti ariyamaggena samucchinnarāgādisallā ahaṃ amhi. **Ohitabhārā**ti oropitakāmakhandhakilesābhisaṅkhārabhārā. **Kataṃ hi karaṇīyanti** pariññādibhedaṃ soḷasavidhampi kiccaṃ kataṃ pariyositaṃ. **Suvimuttacittā imaṃ bhaṇīti** sabbaso vimuttacittā Kisāgotamī therī imamattaṃ “kalyāṇamittatā”ti-ādinā gāthābandhavasena abhaṇīti attānaṃ paraṃ viya therī vadati. Tatridaṃ imissā theriyā **Apadānaṃ**⁴—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pāragū.

Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.

Tadāhaṃ Haṃsavatīyaṃ, jātā aññatare kule.

Upetvā taṃ naravaraṃ, saraṇaṃ samupāgamiṃ.

Dhammañca tassa assosiṃ, catusaccūpasañhitaṃ.

Madhuraṃ paramassādaṃ, vaṭṭasantisukhāvahaṃ.

Tadā ca bhikkhuniṃ vīro, lūkhacīvaradhārinim.

Ṭhapento etadaggamhi, vaṇṇayī purisuttamo.

1. Carimattabhāve (Ka)

3. Paṭiladdho (Sī, I)

2. Ādissa (Sī)

4. Khu 4. 244 piṭṭhādīsu.

Janetvānappakam pītim, sutvā bhikkhuniyā guṇe.
 Kāram katvāna Buddhassa, yathāsatti yathābalaṃ.
 Nipacca Munivaram taṃ, taṃ ṭhānamabhipatthayim.
 Tadānumodi Sambuddho, ṭhānalābhāya nāyako.
 Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.
 Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.
 Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.
 Kisāgotamī nāmena, hessasi Satthu sāvikā.
 Taṃ sutvā muditā hutvā, yāvajīvaṃ tadā Jinam.
 Mettacittā paricarim, paccayehi vināyakaṃ.
 Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
 Imamhi Bhaddake kappe, Brahmabandhu mahāyaso.
 Kassapo nāma gottena, uppajji vadatam varo.
 Upaṭṭhāko Mahesissa, tadā āsi narissaro.
 Kāsirājā Kikī nāma, Bārāṇasipuruttame.
 Pañcamī tassa dhītāsīm, dhammā nāmena vissutā.
 Dhammaṃ sutvā jinaggassa, pabbajjam samarocayim.
 Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayaṃ.
 Vīsavassasahassāni, vicarimha atanditā.
 Komāribrahmacariyaṃ, rājakaññā sukhedhitā.
 Buddhopaṭṭhānaniratā, muditā satta dhītaro.
 Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhūnī bhikkhudāyikā.
 Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṃghadāyikā.
 Khemā Uppalavaṇṇā ca, Paṭācārā ca Kuṇḍalā.
 Ahañca Dhammadinnā ca, Visākhā hoti sattamī.

Tehi kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
 Pacchime ca bhava dāni, jātā seṭṭhikule ahaṃ.
 Duggate adhane naṭṭhe, gatā ca sadhanaṃ kulaṃ.
 Patiṃ ṭhapetvā sesā me, dessanti adhanā iti.
 Yadā ca pasūtā āsiṃ, sabbesaṃ dayitā tadā.
 Yadā so taruṇo bhaddo, komalako sukhedhito.
 Sapāṇamiva kanto me, tadā yamavaṣaṃ gato.
 Sokaṭṭādīnavadanā, assunettā rudammukhā.
 Mataṃ kuṇapamādāya, vilapantī gamāmahaṃ.
 Tadā ekena sandiṭṭhā, upetvābhisakkuttamaṃ.
 Avocaṃ dehi bhesajjaṃ, puttasañjīvananti bho.
 Na vijjante matā yasmiṃ, gehe Siddhatthakaṃ tato.
 Āharāti Jino āha, vinayopāyakovido.
 Tadā gamitvā Sāvattthiṃ, na labhiṃ tādisaṃ gharaṃ.
 Kuto Siddhatthakaṃ tasmā, tato laddhā satim ahaṃ.
 Kuṇapaṃ chaḍḍayitvāna, upesiṃ Lokanāyakaṃ.
 Dūratova mamaṃ disvā, avoca madhurassaro.
 Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ udayabbayaṃ.
 Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato udayabbayaṃ.
 Na gāmadhammo nigamassa dhammo,
 Na cāpiyaṃ ekakulassa dhammo.
 Sabbassa lokassa sadevakassa,
 Eseva dhammo yadidaṃ aniccata.
 Sāhaṃ sutvānimā gāthā, dhammacakkhuṃ visodhayim.
 Tato viññātasaddhammā, pabbajim anagāriyaṃ.
 Tathā pabbajitā santi, yuñjanti Jinasāsane.
 Na cireneva kālena, arahattapāpuṇim.

Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā.
 Paracittāni jānāmi, Satthusāsanakārikā.
 Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ.
 Khepetvā āsave sabbe, visuddhāsiraṃ sunimmaḷā.
 Paricīṇṇo mayā Satthā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
 Ohito garuko bhāro, bhavanetti samūhatā.
 Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṃ.
 So me attho anuppatto, sabbasaṃyojanakkhaya.
 Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.
 Ñāṇaṃ me vimalaṃ suddhaṃ, Buddhaseṭṭhassa vāhasā.
 Saṅkārakūṭā āhitvā, susānā rathiyāpi ca.
 Tato saṃghāṭikaṃ katvā, lūkhaṃ dhāremi cīvaraṃ.
 Jino tasmaṃ guṇe tuṭṭho, lūkhacīvaradhāraṇe.
 Tṭhapesi etadaggamhi, parisāsu vināyako.
 Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Kisāgotamītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekādasanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Dvādasanipāta

1. Uppalavaṇṇātherīgāthāvaṇṇanā

Dvādasanipāte **ubho mātā ca dhītā cāti**-ādikā Uppalavaṇṇāya theriyā gāthā. Ayampi Padumuttarassa Bhagavato kāle Haṁsavatīnagare kulagehe nibbattitvā viññutaṁ patvā mahājanena saddhiṁ Satthu santikaṁ gantvā dhammaṁ suṇantī Satthāraṁ ekaṁ bhikkhuniṁ iddhimantānaṁ aggaṭṭhāne ṭhapentaṁ disvā sattāhaṁ Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa mahādānaṁ datvā taṁ ṭhānantaraṁ patthesi. Sā yāvajīvaṁ kusalaṁ katvā devamanussesu saṁsaraṇtī Kassapabuddhakāle Bārāṇasīnagare Kikissa Kāsirañño gehe paṭisandhiṁ gahetvā sattannaṁ bhaginīnaṁ abbhantarā hutvā vīsativassasahassāni brahmacariyaṁ caritvā bhikkhusaṁghassa pariveṇaṁ katvā devaloke nibbattā.

Tato cavitvā puna manussalokaṁ āgacchantī ekasmiṁ gāmake sahatthā kammaṁ katvā jīvanakaṭṭhāne nibbattā. Sā ekadivasaṁ khetṭakuṭiṁ gacchantī antarāmagge ekasmiṁ sare pātova pupphitaṁ padumapupphaṁ disvā taṁ saraṁ oruyha tañceva pupphaṁ lājapakkhipanattāyā paduminipattaṇca gahetvā kedāre sālīsāni chinditvā kuṭikāya nisinnā lāje bhajjitvā pañca lājasatāni katvā ṭhapesi. Tasmim̐ khaṇe Gandhamādanapabbate nirodhasamāpattito vuṭṭhito eko Paccekabuddho āgantvā tassā avidūre ṭhāne aṭṭhāsi. Sā Paccekabuddhaṁ disvā lājehi saddhiṁ padumapupphaṁ gahetvā kuṭito oruyha lāje Paccekabuddhassa patte pakkhipitvā padumapupphena pattaṁ pidhāya adāsi. Athassā Paccekabuddhe thokaṁ gate etadahosi “pabbajitā nāma pupphena anattikā, ahaṁ pupphaṁ gahetvā piḷandhissāmī”ti gantvā Paccekabuddhassa hatthato pupphaṁ gahetvā puna cintesi “sace ayyo pupphena anattiko abhavissā, pattamatthake ṭhapetuṁ nādassa, addhā ayyassa attho bhavissatī”ti puna gantvā pattamatthake ṭhapetvā Paccekabuddhaṁ khamāpetvā “bhante imesaṁ me lājānaṁ nissandena lājagaṇanāya puttā assu, padumapupphassa nissandena nibbattanibbattaṭṭhāne pade pade padumapupphaṁ uṭṭahatū”ti patthanāṁ akāsi. Paccekabuddho tassā passantiyāva

ākāsenā Gandhamādanapabbataṃ gantvā taṃ padumaṃ
Nandamūlakapabbhāre Paccekabuddhānaṃ akkamanasopānasamīpe
pādapuñchanāṃ katvā ṭhapesi.

Sāpi tassa kammaṣṣa nissandena devaloke paṭisandhiṃ gaṇhi,
nibbattakālato paṭṭhāya cassā pade mahāpadumapupphaṃ uṭṭhāsi. Sā tato
cavitvā pabbatapāde ekasmiṃ padumasare padumagabbhe nibbatti. Taṃ
nissāya eko tāpasō vasati, so pātova mukhadhovanatthāya saraṃ gantvā taṃ
pupphaṃ disvā cintesi “idaṃ pupphaṃ seschi mahantataraṃ, sesāni ca
pupphitāni, idaṃ makulitameva, bhavitabbamettha kāraṇena”ti udakaṃ
otaritvā taṃ pupphaṃ gaṇhi. Taṃ tena gahitamattameva pupphitaṃ. Tāpasō
antopadumagabbhe nipannadārikaṃ addasa. Diṭṭhakālato paṭṭhāya ca
dhītusinehaṃ labhitvā padumeneva saddhiṃ paṇṇasālaṃ netvā mañcake
nipajjāpesi. Athassā¹ puññānubhāvena aṅguṭṭhake khīraṃ nibbatti. So
tasmiṃ pupphe milāte aññaṃ navaṃ pupphaṃ āharitvā taṃ nipajjāpesi.
Athassā ādhāvanavidhāvanena kīlitaṃ samatthakālato paṭṭhāya padavāre
padavāre padumapupphaṃ uṭṭhāti, kuṅkumaṛāsissa viya assā sarīraṇṇo
hoti. Sā apattā devaṇṇaṃ, atikkantā mānusaṇṇaṃ ahosi. Sā pitari
phalāphalatthāya gate paṇṇasālāyaṃ ohiyati.

Athekadivasāṃ tassā vayappattakāle pitari phalāphalatthāya gate eko
vanacarako taṃ disvā cintesi “manussānaṃ nāma evaṃvidhaṃ rūpaṃ
natthi, vīmaṃsissāmi na”ti tāpasassa āgamaṇaṃ udikkhanto nisīdi. Sā
pitari āgacchante paṭipathaṃ gantvā tassa hatthato kājakamaṇḍalaṃ
aggahesi, āgantvā nisinnassa cassa attano karaṇavattaṃ dassesi. Tadā so
vanacarako manussabhāvaṃ ñatvā tāpasāṃ abhivādetvā nisīdi. Tāpasō taṃ
vanacarakaṃ vanamūlaphalehi ca pānīyena ca nimantetvā “bho purisa
imasmiṃyeva ṭhāne vasissasi, udāhu gamissasi”ti pucchi. Gamissāmi
bhante, idha kiṃ karissāmi. Idaṃ tayā diṭṭhakāraṇaṃ etto gantvā²
akathetuṃ sakkhissasi. “Sace ayyo na icchati, kiṃkāraṇaṃ kathessāmi”ti
tāpasāṃ vanditvā puna āgamanakāle maggasañjānanatthaṃ sākhaṣaṇṇaṃ
rukkaṣaṇṇaṃ karonto pakkāmi.

1. Athassa tassā (Sī)

2. Gataṭṭhāne (Ka)

So Bārāṇasim gantvā rājānam addasa. Rājā “kasmā āgatosi”ti pucchi. “Ahaṃ deva tumhākaṃ vanacarako pabbatapāde acchariyaṃ itthiratanam disvā āgatomhi”ti sabbam pavattim kathesi. So tassa vacanam sutvā vegena pabbatapādam gantvā avidūre thāne khandhāvāram nivāsetvā vanacarakena ceva aññehi¹ ca purisehi saddhim tāpasassa bhattakiccam katvā nisinnavelāya tattha gantvā abhivādetvā paṭisanthāram katvā ekamantaṃ nisīdi. Rājā tāpasassa pabbajitaparikkhārabhaṇḍam pādamūle thapetvā “bhante imasmim thāne kiṃ karoma, gamissāmā”ti āha. Gaccha mahārājāti. “Āma gacchāmi bhante, ayyassa pana samīpe visabhāgaparisā atthi”ti assumhā, asāruppā esā pabbajitānam, mayā saddhim gacchatu bhanteti. Manussānam nāma cittaṃ duttonayaṃ, katham bahūnam majjhe vasissatīti. Amhākaṃ rucitakālato paṭṭhāya sesānam jeṭṭhakaṭṭhāne thapetvā paṭijaggissāma² bhanteti.

So rañño katham sutvā daharakāle gahitanāmaseneva “amma Padumavatī”ti dhītaraṃ pakkosi. Sā ekavacaneneva paṇṇasālato nikkhamitvā pitaraṃ abhivādetvā aṭṭhāsi. Atha naṃ pitā āha “tvam amma vayappattā, imasmim thāne raññā diṭṭhakālato paṭṭhāya vasitum ayuttā³, raññā saddhim gaccha ammā”ti. Sā “sādhu tātā”ti pitu vacanam sampaṭicchitvā abhivādetvā rodamanā aṭṭhāsi. Rājā “imissā pitu cittaṃ gaṇhissāmi”ti tasminyeva thāne kahāpaṇarāsīmhi thapetvā abhisekaṃ akāsi. Atha naṃ gahetvā attano nagaraṃ ānetvā āgatakālato paṭṭhāya sesitthiyo anoloketvā tāya saddhimyeva ramati. Tā itthiyo issāpakatā taṃ rañño antare paribhinditukāmā evamāhaṃsu “nāyaṃ mahārāja manussajātikā, kham nāma tumhehi⁴ manussānam vicaraṇaṭṭhāne Padumāni uṭṭhahantāni diṭṭhapubbāni, addhā ayaṃ yakkhinī, nīharatha naṃ mahārājā”ti. Rājā tasmaṃ katham sutvā tuṇhī ahosi.

Athassāparena samayena paccanto kupito, so “garugabbhā Padumavatī”ti⁵ nagare thapetvā paccantaṃ agamāsi. Atha tā itthiyo tassā upaṭṭhāyikāya lañjaṃ datvā “imissā dāraṃ jātamattameva

1. Appakehi (Sī)

2. Paṭajaggitum sakkhissāmi (Sī)

3. Aphāsukaṃ (Sī)

4. Na amhehi (Ka)

5. Garubhārā Padumavatīti (Sī), garubhāraṃ Padumavatīm (Ka)

apanetvā ekaṃ dārughāṭikaṃ lohiteṇa makkhitvā santike ṭhapehī”ti āhaṃsu. Padumavatiyāpi nacirasseva gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. Mahāpadumakumāro ekakova kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Avasesā ekūnapañcasatā dārakā Mahāpadumakumārassa mātukucchito nikkhamitvā nipannakāle¹ saṃsedajā hutvā nibbattiṃsu. Athassā “na tāva ayaṃ satim paṭilabhati”ti ñatvā sā upaṭṭhāyikā ekaṃ dārughāṭikaṃ lohiteṇa makkhitvā samīpe ṭhapetvā tāsari itthīnaṃ saññaṃ adāsi. Tāpi pañcasatā itthiyo ekekā ekekaṃ dārakaṃ gahetvā cundakārakānaṃ santikaṃ² pesetvā karaṇḍake āharāpetvā attanā attanā gahitadārake tattha nipajjāpetvā bahi lañchanaṃ katvā ṭhapyiṃsu.

Padumavatīpi kho saññaṃ labhitvā taṃ upaṭṭhāyikaṃ “kiṃ vijātamhi amma”ti pucchi. Sā taṃ santajjetvā “kuto tvaṃ dārakaṃ labhissasī”ti vatvā “ayaṃ tava kucchito nikkhantadārako”ti lohitaṃ makkhitaṃ dārughāṭikaṃ purato ṭhapesi. Sā taṃ disvā domanassappattā “sīghaṃ taṃ phāletvā apanehi, sace koci passeyya, lajjitabbaṃ bhavēyyā”ti āha. Sā tassā kathaṃ sutvā atthakāma viya dārughāṭikaṃ phāletvā uddhane pakkhipi.

Rājāpi paccantato āgantvā nakkhattaṃ paṭimānento bahinagare khandhāvāraṃ bandhitvā³ nisīdi. Atha tā pañcasatā itthiyo rañño paccuggamaṇaṃ āgantvā āhaṃsu “tvaṃ mahārāja na amhākaṃ saddahasi, amhehi vuttaṃ akāraṇaṃ viya hoti, tvaṃ mahesiyā upaṭṭhāyikaṃ pakkosāpetvā paṭipuccha, dārughāṭikaṃ te devī vijātā”ti. Rājā taṃ kāraṇaṃ anupaparikkhitvā “amanussajātikā bhavissatī”ti taṃ gehato nikkadḍhi. Tassā rājagehato saha nikkhamaneneva padumapupphāni antaradhāyiṃsu, sarīracchavīpi vivaṇṇā ahosi. Sā ekikāva antaravīthiyā pāyāsī. Atha naṃ ekā vayappattā mahallikā itthī disvā dhītusinehaṃ uppādetvā “kaṃ gacchasi amma”ti āha. Āgantukamhi, vasanaṭṭhānaṃ oloketi vicarāmi. “Idhāgaccha amma”ti vasanaṭṭhānaṃ datvā bhojanaṃ paṭiyādesi.

Tassā imināva niyāmena tattha vasamānāya tā pañcasatā itthiyo ekacittā hutvā rājānaṃ āhaṃsu “mahārāja tumhesu

1. Nisinnakāle (Sī)

2. Cundānaṃ santikaṃ (Sī), cundakārakānaṃ santike (Syā)

3. Nivāsetvā (Sī)

yuddham¹ gatesu amhehi Gaṅgādevatāya ‘amhākaṃ deve vijitasāṅgāme āgate balikammaṃ katvā udakakīlaṃ karissāmā’^{ti} patthitaṃ atthi, etamatthaṃ deva jānāpema²”^{ti}. Rājā tāsāṃ vacanena tuṭṭho Gaṅgāya udakakīlaṃ kātuṃ agamāsi. Tāpi attanā attanā gahitakaraṇḍakaṃ paṭicchannaṃ katvā ādāya nadiṃ gantvā tesaṃ karaṇḍakānaṃ paṭicchādanatthaṃ pārupitvā pārupitvā uduke patitvā karaṇḍake vissajjesuṃ. Tepi kho karaṇḍakā sabbe saha gantvā heṭṭhāsote pasāritajālaṃhi laggimsu. Tato udakakīlaṃ kilītvā rañño uttiṇṇakāle jālaṃ ukkhipantā te karaṇḍake disvā rañño santikaṃ ānayaṃsu.

Rājā karaṇḍake oloketvā “kiṃ tātā karaṇḍakesū”^{ti} āha. Na jānāma devāti. So te karaṇḍake vivarāpetvā olokento paṭhamāṃ Mahāpadumakumārassa karaṇḍakaṃ vivarāpesi. Tesaṃ pana sabbesampi karaṇḍakesu nipajjāpitadivasesuyeva puññiddhiyā aṅguṭṭhato² khīraṃ nibbatti. Sakko devarājā tassa rañño nikkāṅkhabhāvatthaṃ antokaraṇḍake akkharāni likhāpesi “ime kumārā Padumavatiyā kucchimhi nibbattā Bārāṇasirañño puttā, atha ne Padumavatiyā sapattiyo pañcasatā itthiyo karaṇḍakesu pakkhipitvā uduke khipimsu, rājā imaṃ kāraṇaṃ jānātū”^{ti}. Karaṇḍake vivaṭamatte rājā akkharāni vācetvā dārake disvā Mahāpadumakumāraṃ ukkhipitvā vegena rathe yojetvā “asse kappetha, ahaṃ ajja antonagaraṃ pavisitvā ekaccānaṃ mātugāmānaṃ piyaṃ karissāmī”^{ti} pāsādavaraṃ āruya³ hatthigīvāya sahasasabhaṇḍikaṃ ṭhapetvā nagare bheriṃ carāpesi “yo Padumavatiṃ passati, so imaṃ sahasaṃ gaṇhātū”^{ti}.

Taṃ kathaṃ sutvā Padumavatiṃ mātu saññaṃ adāsi “hatthigīvato sahasaṃ gaṇha amma”^{ti}. “Nāhaṃ evarūpaṃ gaṇhituṃ visahāmī”^{ti} āha. Sā dutiyampi tatiyampi vutte “kiṃ vatvā gaṇhāmī amma”^{ti} āha. “Mama dhītā Padumavatiṃ devīṃ passatī”^{ti} vatvā gaṇhāhīti. Sā “yaṃ vā taṃ vā hotū”^{ti} gantvā sahasaṇkoṭakaṃ gaṇhi. Atha naṃ manussā pucchimsu “Padumavatiṃ devīṃ passasi amma”^{ti}. “Ahaṃ na passāmi, dhītā kira me passatī”^{ti} āha. Te “kahaṃ pana sā amma”^{ti} vatvā tāya saddhiṃ

1. Khandhāvāraṃ (Sī)

2. Aṅguṭṭhake (Sī)

3. Āruya heṭṭhā (Sī)

gantvā Padumavatīm sañjānitvā pādesu nipatiṃsu. Tasmīm kāle sā
 “Padumavatī devī ayan”ti ñatvā “bhāriyaṃ vata itthiyā kammaṃ kataṃ, yā
 evaṃvidhassa rañño mahesī samānā evarūpe ṭhāne nirārakkhā vasi”ti āha.

Tepi rājapurisā Padumavatiyā nivesanaṃ setasāñhi parikkhipāpetvā
 dvāre ārakkhaṃ ṭhapetvā gantvā rañño ārocesuṃ. Rājā suvaṇṇasivikaṃ
 pesesi. Sā “ahaṃ evaṃ na gamissāmi, mama vasanaṭṭhānato paṭṭhāya yāva
 rājagehaṃ etthantare varapotthakacittattharaṇe attharāpetvā upari
 suvaṇṇatārakavicittaṃ celavitānaṃ bandhāpetvā pasādhanatthāya
 sabbālaṅkāresu pahitesu padasāva gamissāmi, evaṃ me nāgarā sampattiṃ
 passissantī”ti āha. Rājā “Padumavatiyā yathāruciṃ karoṭhā”ti āha. Tato
 Padumavatī sabbapasādhanam pasādhetvā “rājagehaṃ gamissāmi”ti
 maggaṃ paṭipajji. Athassā akkanta-akkantaṭṭhāne
 varapotthakacittattharaṇāni bhinditvā padumapupphāni uṭṭhahimsu. Sā
 mahājanassa attano sampattiṃ dassetvā¹ rājanivesanaṃ āruyha sabbepi te
 celacittattharaṇe tassā mahallikāya posāvanikamūlaṃ katvā dāpesi.

Rājāpi kho tā pañcasatā itthiyo pakkosāpetvā “imāyo te devi dāsiyo
 katvā demī”ti āha. Sādhū mahārāja, etāsaṃ mayhaṃ dinnabhāvaṃ
 sakalanagare jānāpehīti. Rājā nagare bheriṃ carāpesi “Padumavatiyā
 dubbhikā² pañcasatā itthiyo etissāva dāsiyo katvā dinnā”ti. Sā “tāsaṃ
 sakalanāgarena dāsibhāvo sallakkhito”ti ñatvā “ahaṃ mama dāsiyo bhujiṣṣā
 kātuṃ labhāmi devā”ti rājānaṃ pucchi. Tava icchā devīti. “Evaṃ sante
 tameva bhericārikaṃ pakkosāpetvā ‘Padumavatideviyā attano dāsiyo katvā
 dinnā pañcasatā itthiyo sabbāva bhujiṣṣā katā’ti puna bheriṃ carāpethā”ti
 āha. Sā tāsaṃ bhujiṣṣabhāve kate ekūnāni pañcaputtasatāni tāsāmyeva hatthe
 posanattāya datvā sayam Mahāpadumakumāraṃmyeva gaṇhi.

Athāparabhāge tesam kumārānaṃ kīḷanavaye sampatte rājā uyyāne
 nānāvidhaṃ kīḷanaṭṭhānaṃ kāresi. Te attano soḷasavassuddesikakāle sabbeva
 ekato hutvā uyyāne Padumasañchannāya

1. Dassentī (Sī)

2. Dūbhitā (Sī)

maṅgalapokkharāṇiyā kīlantā navapadumāni pupphitāni purāṇapadumāni ca vaṇṭato patantāni disvā “imassa tāva anupādinna-kassa evarūpā jarā pāpuṇāti, kimaṅgaṃ pana amhākaṃ sarīrassa. Idampi hi evaṃgatikameva bhavissatī”ti ārammaṇaṃ gahetvā sabbeva paccekabodhiññaṇaṃ nibbattetvā uṭṭhāyūṭṭhāya padumakaṇṇikāsu pallaṅkena nisīdimasu.

Atha tehi saddhim gatarājapurisā bahugataṃ divasaṃ ñatvā “ayya puttā tumhākaṃ velaṃ jānāthā”ti āhaṃsu. Te tuṇhī ahesuṃ. Purisā gantvā rañño ārocesuṃ “kumārā deva padumakaṇṇikāsu nisinnā, amhesu kathentesupi vacībhedaṃ na karontī”ti. Yathāruciyaṃ nesaṃ nisīdituṃ dethāti. Te sabbarattim gahitārakkhā padumakaṇṇikāsu nisinnaniyāmeneva aruṇaṃ uṭṭhāpesuṃ. Purisā punadivase upasaṅkamitvā “devā velaṃ jānāthā”ti āhaṃsu. Na mayaṃ devā, Paccekabuddhā nāma mayaṃ amhāti. Ayyā tumhe bhāriyaṃ kathaṃ kathetha, Paccekabuddhā nāma tumhādisā na honti, dvaṅgulakesamassudharā kāye paṭimukka-aṭṭhaparikkhārā hontīti. Te dakkhiṇahatthena sīsaṃ parāmasimsu, tāvadeva gihiliṅgaṃ antaradhāyi. Aṭṭha parikkhārā kāye paṭimukkā ca ahesuṃ. Tato passantasseva mahājanassa ākāseṇa Nandamūlakapabbhāraṃ agamaṃsu.

Sāpi kho Padumavatī devī “ahaṃ bahuputtā hutvā niputtā jātā”ti hadayasokaṃ patvā teneva sokena kālaṅkatvā Rājagahanagare dvāragāmake sahatthena kammaṃ katvā jīvanaṭṭhāne nibbatti. Athāparabhāge kulagharaṃ gatā ekadivasaṃ sāmikassa khettaṃ yāguṃ hamaṇā tesāṃ attano puttānaṃ antare aṭṭha Paccekabuddhe bhikkhācāravelāya ākāseṇa gacchante disvā sīghaṃ sīghaṃ gantvā sāmikassa ārocesi “passa ayya Paccekabuddhe, ete¹ nimantetvā bhojessāma”ti. So āha “samaṇasakuṇā nāmete aññatthāpi² evaṃ caranti, na ete Paccekabuddhā”ti te tesāṃ kathentānaṃyeva avidūre ṭhāne otarimsu. Sā itthī taṃ divasaṃ attano bhattakhajjabhojanaṃ³ tesāṃ datvā “svepi aṭṭha janā mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti āha. Sādhū upāsike, tava sakkāro ettakova hotu, āsanāni ca aṭṭheva hontu, aññepi bahū

1. Eteti (Sī)

2. Aññadāpi (Sī)

3. Attanā labhanakaṃ khajjabhojanaṃ (Sī)

Paccekabuddhe disvā tava cittaṃ paṣīdeyyāsīti¹. Sā punadivase aṭṭha āsanāni paññāpetvā aṭṭhannaṃ sakkārasammānaṃ paṭiyādetvā nisīdi.

Nimantitapaccekabuddhā sesānaṃ saññaṃ adamsu “mārisā ajja aññattha agantvā sabbeva tumhākaṃ mātu saṅgahaṃ karoṭhā”ti. Te tesam vacanaṃ sutvā sabbeva ekato ākāsenā āgantvā mātugharadvāre pāturaheṣuṃ. Sāpi paṭhamam laddhasaññatāya bahūpi disvā na kampittha. Sabbepi te gehaṃ pavesetvā āsanesu nisīdāpesi. Tesu paṭipāṭiyā nisīdantesu navamo aññāni aṭṭha āsanāni māpetvā sayam dhurāsane² nisīdati, yāva āsanāni vaḍḍhanti, tāva gehaṃ vaḍḍhati. Evaṃ tesu sabbesupi nisīnnesu sā itthi aṭṭhannaṃ Paccekabuddhānaṃ paṭiyāditaṃ sakkāraṃ pañcasatānampi yāvadatthaṃ datvā aṭṭha nīluppalahatthake āharitvā nimantitapaccekabuddhānaṃyeva pādamūle ṭhapetvā āha “mayhaṃ bhante nibbattanibbattaṭṭhāne sarīravaṇṇo imesaṃ nīluppalānaṃ antogabbhavaṇṇo viya hotū”ti patthanaṃ akāsi. Paccekabuddhā mātu anumodanaṃ katvā Ganthamādanaṃyeva agamaṃsu.

Sāpi yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā tato cutā devaloke nibbattitvā imasmim Buddhuppāde Sāvattiyaṃ seṭṭhikule paṭisandhiṃ gaṇhi. Nīluppalagabbhasamānavāṇṇatāya cassā **Uppalavaṇṇā**teva nāmaṃ akaṃsu. Athassā vayappattakāle sakalajambudīpe rājāno ca seṭṭhino ca seṭṭhissa santikaṃ³ dūtaṃ paḥiṇiṃsu “dhītaraṃ amhākaṃ detū”ti. Apahiṇanto nāma nāhosi. Tato seṭṭhi cintesi “ahaṃ sabbesaṃ manam gaheṭum na sakkhissāmi, upāyaṃ panaṃ karissāmi”ti dhītaraṃ pakkosāpetvā “pabbajitum amma sakkhissāmi”ti āha. Tassā pacchimabhavikattā pitu vacanaṃ sīse āsittasatapākatelaṃ viya ahosi. Tasmā pitaraṃ “pabbajissāmi tātā”ti āha. So tassā sakkāraṃ katvā bhikkhunupassayaṃ netvā pabbājesi. Tassā acirapabbajitāya eva uposathāgāre kālavāro pāpuṇi. Sā padīpaṃ jāletvā uposathāgāraṃ sammajitvā dīpasikhāya nimittaṃ gaṇhitvā ṭhitāva punappunaṃ olokayamānā tejokasiṇārammaṇaṃ jhānaṃ nibbattetvā tadeva pādakaṃ katvā arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaphalena

1. Sandhāreyyāsīti (Sī)

2. Dūrāsane (Sī)

3. Santike (Sī)

saddhimyeva ca abhiññāpaṭisambhidāpi ijjiṃsu. Visesato pana iddhivikubbane ciṇṇavasī ahosi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Padumuttaro nāma Jino, sabbadhammāna pāragū.
Ito satasahassamhi, kappe uppajji nāyako.

Tadāhaṃ Haṃsavatīyaṃ, jātā seṭṭhikule ahuṃ.
Nānāratanapajjote, mahāsukhasamappitā.

Upetvā taṃ mahāvīraṃ, assosiṃ dhammadesanaṃ.
Tato jātappasādāhaṃ, upemi saraṇaṃ Jinaṃ.

Bhagavā iddhimantīnaṃ, aggaṃ vaṇṇesi nāyako.
Bhikkhuniṃ lajjiniṃ tādīṃ, samādhijhānakovidāṃ.

Tadā muditacittāhaṃ, taṃ ṭhānaṃ abhikaṅkhiṇī.
Nimantitvā Dasabalaṃ, sasamghaṃ Lokanāyakaṃ.

Bhojayitvāna sattāhaṃ, datvāna ca ticīvaraṃ.
Sattamālaṃ gahetvāna, uppalādevagandhikaṃ.

Satthu pāde ṭhapetvāna, ñāṇamhi abhipūjayiṃ.
Nipacca sirasā pāde, idaṃ vacanamabravim.

Yādisā vaṇṇitā vīra, ito aṭṭhamake Muni.
Tādisāhaṃ bhavissāmi, yadi sijjhati nāyaka.

Tadā avoca maṃ Satthā, vissatṭhā hohi dārike.
Anāgatamhi addhāne, lacchase taṃ manorathaṃ.

Satasahassito kappe, Okkākakulasambhavo.
Gotamo nāma gottena, Satthā loke bhavissati.

Tassa dhammesu dāyādā, orasā dhammanimmitā.
Nāmenuppalavaṇṇāti, rūpena ca yasassinī.

Abhiññāsu vasippattā, Satthusāsanakārikā.
Sabbāsavaparikkhīṇā, hessasī Satthu sāvikā.

1. Khu 4. 229 piṭṭhādīsu aññamaññavisadisam.

Tadāhaṃ muditā hutvā, yāvajīvaṃ tadā Jinaṃ.
 Mettacittā paricariṃ, sasaṃghaṃ Lokanāyakaṃ.
 Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
 Tato cutāhaṃ manuje, upapannā Sayambhuno.
 Uppalehi paṭicchannaṃ, piṇḍapātamadāsahaṃ.
 Ekanavutito kappe, Vipassī nāma nāyako.
 Uppajji cārudassano, sabbadhammesu cakkhumā.
 Setṭhidhītā tadā hutvā, Bārāṇasipuruttame.
 Nimantetvāna Sambuddhaṃ, sasaṃghaṃ Lokanāyakaṃ.
 Mahādānaṃ daditvāna, uppalehi vināyakaṃ.
 Pūjayitvā cetasāva, vaṇṇasobhaṃ apatthayiṃ.
 Imamhi Bhaddake kappe, Brahmabandhu mahāyaso.
 Kassapo nāma gottena, uppajji vadataṃ varo.
 Upaṭṭhāko Mahesissa, tadā āsi narissaro.
 Kāsirājā Kikī nāma, Bārāṇasipuruttame.
 Tassāsīm dutiyā dhītā, samaṇaguttasavhayā.
 Dhammaṃ sutvā jinaggassa, pabbajjaṃ samarocayiṃ.
 Anujāni na no tāto, agāreva tadā mayaṃ.
 Vīsavassasahassāni, vicarimha atanditā.
 Komāribrahmacariyaṃ, rājakaññā sukhedhitā.
 Buddhopaṭṭhānaniratā, muditā sattadhītarō.
 Samaṇī samaṇaguttā ca, bhikkhunī bhikkhudāyikā.
 Dhammā ceva sudhammā ca, sattamī saṃghadāyikā.
 Ahaṃ Khemā ca sappaññā, Paṭācārā ca Kuṇḍalā.
 Kisāgotamī Dhammadinnā, Visākhā hoti sattamī.

Tehi kammehi sukatehi, cetanāpaṇidhīhi ca.
 Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsamagacchahaṃ.
 Tato cutā manussesu, upapannā mahākule.
 Pītaṃ maṭṭhaṃ varaṃ dussaṃ, adaṃ Arahato ahaṃ.
 Tato cutā'riṭṭhapure, jātā vippakule ahaṃ.
 Dhītā tiriṭṭivacchassa, Ummādanī manoharā.
 Tato cutā janapade, kule aññatare ahaṃ.
 Pasūtā nātiphītaṃhi, sāliṃ gopemahaṃ tadā.
 Disvā paccekasambuddhaṃ, pañcalājasatānihaṃ.
 Datvā Padumacchannāni, pañca puttasaṭṭānihaṃ.
 Patthayim̐ tepi patthesum̐, madhum̐ datvā Sayambhuno.
 Tato cutā araññehaṃ, ajāyim̐ Padumodare.
 Kāsirañño mahesīhaṃ, hutvā sakkatapūjitā.
 Ajaniṃ rājaputtānaṃ, anunaṃ satapañcakaṃ.
 Yadā te yobbanappattā, kiṃṇantā jalakīṭitaṃ.
 Disvā opattapadumaṃ, āsum̐ paccekanāyakā.
 Sāhaṃ tehi vinābhūtā, sutavīrehi sokinī.
 Cutā isigilipasse, gāmakamhi ajāyihā.
 Yadā Buddhā sutamatī, sutānaṃ bhattunopi ca.
 Yāguṃ ādāya gacchantī, aṭṭha paccekanāyake.
 Bhikkhāya gāmaṃ gacchante, disvā putte anussariṃ.
 Khīradhārā viniggacchi, tadā me puttapemasā.
 Tato tesaṃ adaṃ yāguṃ, pasannā sehi pāṇibhi.
 Tato cutāhaṃ tidaṃ, nandanaṃ upapajjahaṃ.
 Anubhotvā sukhaṃ, dukkhaṃ saṃsaritvā bhavābhava.
 Tavatthāya mahāvīra, pariccattaṇca jīvitaṃ.

Dhītā tuyhaṃ mahāvīra, paññavanta jutindhara.
 Bahuñca dukkaraṃ kammaṃ, kataṃ me atidukkaraṃ.
 Rāhulo ca ahañceva, nekajātisate bahū.
 Ekasmim sambhave jātā, samānacchandamānasā.
 Nibbatti ekato hoti, jātiyāpi ca ekato.
 Pacchime bhava sampatte, ubhopi nānāsambhavā.
 Purimānaṃ jinaggānaṃ, saṅgamaṃ te nidassitaṃ.
 Adhikāraṃ bahuṃ mayhaṃ, tuyhatthāya Mahāmuni.
 Yaṃ mayā pūritaṃ kammaṃ, kusalaṃ sara me Muni.
 Tavatthāya mahāvīra, puññaṃ upacitaṃ mayā.
 Abhabbatthāne vajjetvā, vārayanti anācāraṃ.
 Tavatthāya mahāvīra, cattaṃ me jīvitaṃ bahuṃ.
 Evaṃ bahuvidhaṃ dukkhaṃ, sampatti ca bahubbidhā.
 Pacchime bhava sampatte, jātā Sāvattiyaṃ pure.
 Mahādhanaseṭṭhikule, sukhite sajjite tathā.
 Nānāratanapajjote, sabbakāmasamiddhine.
 Sakkatā pūjitā ceva, mānitāpacitā tathā.
¹Rūpasīrimanuppattā, kulesu abhisakkatā¹.
 Atīva patthitā cāsim, rūpasobhasirīhi ca.
 Patthitā seṭṭhiputtehi, anekehi satchipi.
 Agāraṃ pajahitvāna, pabbajim anagāriyaṃ.
 Aḍḍhamāse asaṃpatte, catusaccamapāpuṇim.
 Iddhiyā abhinimmitvā, caturassaṃ rathaṃ ahaṃ.
 Buddhassa pāde vandissaṃ, Lokanāthassa tādino.
 Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā.
 Cetopariyañāssa, vasī homi Mahāmune.

1-1. Rūpasobhaggasampannā, kulesu abhisammatā. (Sī)

Pubbenivāsaṃ, jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ.

Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.

Ñāṇaṃ me vimalaṃ suddhaṃ, pabhāvena Mahesino.

Cīvaraṃ piṇḍapātañca, paccayaṃ sayanāsaṇaṃ.

Khaṇena upanāmenti sahaṣṣāni samantato.

Jino tamhi guṇe tuṭṭho, etadagge ṭhapesi maṃ.

Aggā iddhimatīnanti, parisāsu vināyako.

Pariciṇṇo mayā Satthā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.

Ohito garuko bhāro, bhavanettisamūhata.

Yassatthāya pabbajitā, agārasmānagāriyaṃ.

So me attho anupatto, sabbasaṃyojanakkhayo.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Ayaṃ pana therī yadā Bhagavā Sāvatthinagaradvāre
yamakapāṭihāriyaṃ kātuṃ kaṇḍamba¹ rukkhamaṇaṃ upagañchi, tadā
Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā evamāha “ahaṃ bhante pāṭihāriyaṃ
karissāmi, yadi Bhagavā anujānāti”ti sīhanādaṃ nadi. Satthā idaṃ kāraṇaṃ
aṭṭhupattiṃ katvā Jetavanamahāvihāre ariyagaṇamajjhe nisinno paṭipāṭiyā
bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento imaṃ theriṃ iddhimantīnaṃ aggaṭṭhāne
ṭhapesi. Sā jhānasukhena phalasukhena nibbānasukhena ca vītināmenti
ekadivasaṃ kāmānaṃ ādīnavaṃ okāraṃ saṃkilesaṇca paccavekkhamānā
Gaṅgātīriyattherassa mātuyā dhītāya saddhiṃ sapattivāsaṃ uddissa
saṃvegajātāya vuttagāthā² paccanubhāsanti—

224. “Ubho mātā ca dhītā ca, mayaṃ āsuṃ sapattiyo.

Tassā me ahu saṃvego, abbhuto lomahaṃsano.

225. Dhiratthu kāmā asucī, duggandhā bahukaṇṭakā.

Yattha mātā ca dhītā ca, sabhariyā mayaṃ ahuṃ.

1. Gaṇḍamba (Sī)

2. Yathāvuttā (Ka)

226. Kāmesvādīnavam disvā, nekkhammam daṭṭhu khemato.

Sā pabbajim Rājagahe, agārasmānagāriyan”ti—

imā tisso gāthā abhāsi.

Tattha **ubho mātā ca dhītā ca, mayam āsum sapattiyoti** mātā ca dhītā cāti ubho mayam aññamaññam sapattiyo ahumha.

Sāvatthiyam kira aññatarassa vāṇijassa bhariyāya paccūsavelāyam kucchiyam gabbho saṇṭhāsi, sā tam na aññāsi. Vāṇijo vibhātāya rattiya sakātesu bhaṇḍam āropetvā Rājagaham uddissa gato. Tassā gacchante kāle gabbho vaḍḍhetvā¹ paripākam agamāsi. Atha nam sassu evamāha “mama putto cirappavuttho tvaṇca gabbhinī, pāpakam tayā katan”ti. Sā “tava puttato aññam purisam na jānāmī”ti āha. Tam sutvāpi sassu asaddahantī tam gharato nikkadḍhi. Sā sāmikam gavesantī anukkamena Rājagaham sampattā. Tāvadeva cassā kammajavātesu calantesu maggasamīpe aññataram sālām pavittihāya gabbhavuttāhanam ahosi. Sā suvaṇṇabimbasadisam puttam vijāyitvā anāthasālāyam sayāpetvā udakakiccattham² bahi nikkhantā. Athaññataro aputtako satthavāho tena maggena gacchanto “assāmikāya dārako, mama putto bhavissatī”ti tam dhātīyā hatthe adāsi. Athassa mātā udakakiccam katvā udakam gahetvā paṭinivattitvā puttam apassantī sokābhībhūtā paridevitvā Rājagaham appavisitvāva maggam paṭipajji. Tam aññataro corajeṭṭhako antarāmagge disvā paṭibaddhacitto attano pajāpatim akāsi. Sā tassa gehe vasantī ekaṁ dhītaram vijāyi. Atha sā ekadivasam dhītaram gahetvā ṭhitā sāmikena bhaṇḍitvā dhītaram mañcake khipi. Dārīkāya sīsam thokam bhindi. Tato sāpi sāmikam bhāyitvā Rājagahameva paccāgantvā serivicārena³ vicarati. Tassā putto paṭhamayobbane ṭhito “mātā”ti ajānanto attano pajāpatim akāsi. Aparabhāge tam corajeṭṭhakadhītaram bhaginibhāvam ajānanto vivāham katvā attano geham ānesi. Evam so attano mātaram bhaginiṇca pajāpatī katvā vāsesi. Tena tā ubhopi sapattivāsam vasimsu. Athakadivasam

1. Avaḍḍhitova (Sī)

2. Udakakiccam kātum (Sī)

3. Serīvihāreneva (Sī)

mātā dhītu kesavaṭṭim mocetvā ūkaṃ olokeṇti sīse vaṇaṃ disvā
 “appevanāmāyaṃ mama dhītā bhaveyyā”ti pucchitvā saṃvegajātā hutvā
 Rājagahe bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbajitvā katapubbakiccā
 vivekavāsaṃ vasantī attano ca pubbapaṭipattiṃ paccavekkhitvā “ubho
 mātā”ti-ādikā gāthā abhāsi. Tā pana tāya vuttagāthāva kāmesu
 ādinavadassanavasena paccanubhāsanti ayaṃ therī **“ubho mātā ca dhītā
 cā”**ti-ādimāha. Tena vuttaṃ “sā jhānasukhena phalasukhena nibbānasukhena
 ca vītināmeṇti imā tisso gāthā abhāsī”ti.

Tattha **asucī**ti kilesāsucipaggharaṇena asucī. **Duggandhā**ti
 visagandhavāyanena pūtigandhā. **Bahukaṇṭakā**ti visūyikappavattiyā
 sucaritavinivijjhanaṭṭhena bahuvidhakilesakaṇṭakā. Tathā hi te
sattisūlūpamākāmāti vuttā. **Yatthā**ti yesu kāmesu paribhuñjitabbesu.
Sabhariyāti samānabhariyā, sapattiyoti attho.

227-8. **“Pubbenivāsan”**ti-ādikā dve gāthā attano adhigatavisesaṃ
 paccavekkhitvā pītisomanassajātāya theriyā vuttā. Tattha **cetopariccañāṇanti**
 cetopariyañāṇaṃ, sacchikataṃ, pattanti vā sambandho.

229. “Iddhiyā abhinimmitvā, caturassaṃ rathaṃ ahaṃ.

Buddhassa pāde vanditvā, Lokanāthassa tādino”ti—

Ayaṃ gāthā yadā Bhagavā yamakaṇṭhāriyaṃ kātum
 kaṇḍambarukkhamaṇaṃ upasaṅkami, tadā ayaṃ therī evarūpaṃ rathaṃ
 nimminivā tena saddhiṃ Satthu santikaṃ gantvā Bhagavā “ahaṃ
 paṭihāriyaṃ karissāmi titthiyamadanimmathanāya¹, anujānāthā”ti vatvā
 Satthu santike aṭṭhāsi, taṃ sandhāya vuttā. Tattha **iddhiyā abhinimmitvā,**
caturassaṃ rathaṃ ahaṃ catūhi assehi yojitaṃ rathaṃ iddhiyā
 abhinimminivā **Buddhassa** Bhagavato pāde vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsinti
 adhippāyo.

1. Nimmadanāya (Sī)

230. Supupphitaggaṃ upagamma pādapaṃ,
 Ekā tuvaṃ tiṭṭhasi sālamūle.
 Na cāpi te dutiyo atthi koci,
 Bāle na tvaṃ bhāyati dhuttakānaṃ¹.

Tattha **supupphitagganti** suṭṭhu pupphita-aggam, aggato paṭṭhāya sabbaphālīpullanti attho. **Pādapanti** rukkhari, idha pana sālārakkho adhippeto. **Ekā tuvanti** ekikā tvaṃ idha tiṭṭhasi. **Na cāpi te dutiyo atthi koci**ti tava sahāyabhūto ārakkhako kocipi natthi, rūpasampattiyā vā tuyhaṃ dutiyo kocipi natthi, asadisarūpā ekikāva imasmiṃ janavivitte ṭhāne tiṭṭhasi. **Bāle na tvaṃ bhāyati dhuttakānanti** taruṇike tvaṃ dhuttapurisānaṃ kathaṃ na bhāyasi, sakiñcanakārino² dhuttāti adhippāyo. Imaṃ kira gāthaṃ māro ekadivasaṃ theriṃ supupphite Sālavane divāvihāraṃ nisinnaṃ disvā upasaṅkamitvā vivekato vicchinditukāmo vīmaṃsanto āha. Atha naṃ therī santajjenti attano ānubhāvavasena—

231. “Sataṃ sahaṣṣānipi dhuttakānaṃ,
 Samāgatā edisakā bhaveyyuṃ.
 Lomaṃ na iñje napi sampavedhe,
 Kiṃ me tvaṃ māra karissase’ko.
232. Esā antaradhāyāmi, kucchim vā pavisāmi te.
 Bhamukantare tiṭṭhāmi, tiṭṭhantiṃ maṃ na dakkhasi.
233. Cittamhi vasībhūtāhaṃ, iddhipādā subhāvitā.
 Chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ Bbuddhassa sāsanaṃ.
234. Sattisūlūpamā kāmā, khandhā’saṃ adhikuṭṭanā.
 Yaṃ tvaṃ kāmaratiṃ brūsi, aratī dāni sā mama.
235. Sabbattha vihatā nandī, tamokhandho padālito.
 Evaṃ jānāhi pāpima, nihato tvamasi antakā”ti—

imā gāthā abhāsi.

1. Na tvaṃ bāle (Therīpāliyaṃ)

2. Kiñcanakārino hi (Sī)

Tattha **sataṃ sahaṣṣānīpi dhuttakānaṃ, samāgatā edisakā bhaveyyunti** yādisako tvaṃ edisakā evarūpā anekasatasahassamattāpi dhuttakā samāgatā yadi bhaveyyum. **Lomaṃ na iñje napi sampavedheti** lomamattampi na iñjeyya na sampavedheyya. **Kiṃ me tuvaṃ māra karissase'**koṭi māra tvaṃ ekakova mayhaṃ kiṃ karissasi.

Idāni mārassa attano kiñcīpi kātuṃ asamatthataṃyeva vibhāventī “**esā antaradhāyāmi**”ti gāthamāha. Tassātho—māra esāhaṃ tava purato ʈhitāva antaradhāyāmi adassanaṃ gacchāmi, ajānantasseva te kucchiṃ vā pavisāmi, bhamukantare vā tiṭṭhāmi. Evaṃ tiṭṭhantiṃ ca maṃ tvaṃ na passasi.

Kasmāti ce? **Cittamhi vasībhūtāhaṃ, iddhipādā subhāvitā**, ahaṃ camhi¹ māra mayhaṃ cittaṃ vasībhāvappattaṃ, cattāropi iddhipādā mayā suṭṭhu bhāvitā bahulikātā, tasmā ahaṃ yathāvuttāya iddhivisayatāya² pahomīti. Sesaṃ sabbaṃ heṭṭhā vuttanayattā uttānameva.

Uppalavaṇṇātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Dvādasanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Ahañhi (Ka)

2. Iddhivasiṭāya (Ka)

12. Soḷasanipāta

1. Puṇṇātherīgāthāvaṇṇanā

Soḷasanipāte **udahārī ahaṃ sītetī**-ādikā Puṇṇāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭupanissayaṃ kusalaṃ upacinantī Vipassissa Bhagavato kāle kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā hetusampannatāya sañjātasamvegā bhikkhunīnaṃ santikaṃ gantvā dhammaṃ sutvā laddhappasādā pabbajitvā parisuddhasilā Tīṇi Piṭṭakāni uggahetvā bahussutā dhammadharā dhammakathikā ca ahosi. Yathā ca Vipassissa Bhagavato sāsane, evaṃ Sikhissa Vessabhussa Kakusandhassa Koṇāgamanassa Kassapassa ca Bhagavato sāsane pabbajitvā sīlasampannā bahussutā dhammadharā dhammakathikā ca ahosi. Mānadhātukattā pana kilese samucchindituṃ nāsakkhi. Mānopanissayavasena kammassa katattā imasmiṃ Buddhuppāde Anāthapiṇḍikassa seṭṭhino gharadāsiyā kucchimhi nibbatti, **Puṇṇātissā** nāmaṃ ahosi. Sā **Sīhanādasuttanta desanāya**¹ sotāpannā hutvā pacchā udakasuddhikaṃ brāhmaṇaṃ dametvā seṭṭhinā sambhāvitā hutvā tena bhujiṣṣabhāvaṃ pāpitā taṃ pabbajjaṃ anujānāpetvā pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**²—

“Vipassino Bhagavato, Sikhino Vessabhussa ca.
Kakusandhassa Munino, Koṇāgamanatādino.

Kassapassa ca Buddhassa, pabbajitvāna sāsane.
Bhikkhunī sīlasampannā, nipakā samvutindriyā.

Bahussutā dhammadharā, dhammatthapaṭipucchikā.
Uggahetā ca dhammānaṃ, sotā payirupāsītā.

Desentī janamajjhehaṃ, ahosiṃ Jinasāsane.
Bāhusaccena tenāhaṃ, pesalā abhimaññisaṃ.

1. Ma 1. 97 piṭṭhādīsu.

2. Khu 4. 293 piṭṭhādīsu.

Pacchime ca bhavē dāni, Sāvattthiyaṃ puruttame.
 Anāthapiṇḍino gehe, jātāhaṃ kumbhadāsīyā.
 Gatā udakahāriyaṃ, sotthiyaṃ dijamaddasaṃ.
 Sītattāṃ toyamajjhamhi, taṃ disvā idamabraviṃ.
 Udaḥārī ahaṃ sīte, sadā udakamotarīṃ.
 Ayyānaṃ daṇḍabhayabhītā, vācādosabhayattitā.
 Kassa brāhmaṇa tvaṃ bhīto, sadā udakamotari.
 Vedhamānehi gattehi, sītāṃ vedayase bhusaṃ.
 Jānantī vata maṃ bhoti, puṇṇike paripucchasi.
 Karontaṃ kusalaṃ kammaṃ, rundhantaṃ katapāpakam.
 Yo ce¹ vuḍḍho daharo vā, pāpakammaṃ pakubbati.
 Dakābhiseccanā² sopi, pāpakammā pamuccati.
 Uttaraṇassa akkhāsīṃ, dhammatthasaṃhitaṃ padaṃ.
 Taṇca sutvā sa saṃviggo, pabbajitvārahā ahu.
 Pūrentī ūnakaṣaṭṭhaṃ, jātā dāsikule yato.
 Tato Puṇṇāti nāmaṃ me, bhujiṣsaṃ maṃ akaṃsu te.
 Setṭhiṃ tattonujānetvā, pabbajīṃ anagāriyaṃ.
 Na cireneva kālena, arahattamaṃpāpuṇiṃ.
 Iddhīsu ca vasī homi, dibbāya sotadhātuyā.
 Cetopariyañāṇassa, vasī homi Mahāmune.
 Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ.
 Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.
 Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tattheva ca.
 Nāṇaṃ me vimalaṃ suddhaṃ, Buddhasetṭhassa vāhasā.

 1. Yo ce (Pāḷi)

2. Dakābhisiṇṇanā (Pāḷi)

Bhāvanāya mahāpaññā, suteneva sutāvinī.
Mānena nīvakulajā, na hi kammaṃ vinassati.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanan”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

236. “Udahārī ahaṃ sīte, sadā udakamotarim.
Ayyānaṃ daṇḍabhayabhītā, vācādosabhayaṭṭitā.
237. Kassa brāhmaṇa tvaṃ bhīto, sadā udakamotari.
Vedhamānehi gattehi, sītaṃ vedayase bhusaṃ.
238. Jānantī vata maṃ¹ bhoti, puṇṇike paripucchasi.
Karontaṃ kusalaṃ kammaṃ, rundhantaṃ katapāpakam.
239. Yo ca vuḍḍho daharo vā, pāpakammaṃ pakubbati.
Dakābhisecanā sopi, pāpakammā pamuccati.
240. Ko nu te idamakkhāsi, ajānantassa ajānako.
‘Dakābhisecanā nāma, pāpakammā pamuccati’.
241. Saggam nuna gamissanti, sabbe maṇḍūkakacchapā.
Nāgā ca susumārā ca, ye caññe udake carā.
242. Orabbhikā sūkarikā, macchikā migabandhakā.
Corā ca vajjhaghātā ca, ye caññe pāpakammīno.
Dakābhisecanā tepi, pāpakammā pamuccare.
243. Sace imā nadiyo te, pāpaṃ pubbe kataṃ vahuṃ.
Puññampi’mā vaheyyuṃ te, tena tvaṃ paribāhiro.
244. Yassa brāhmaṇa tvaṃ bhīto, sadā udakamotari.
Tameva brahme mākāsi, mā te sītaṃ chaviṃ hane.
245. Kummaggaṭṭipannaṃ maṃ, ariyamaggaṃ samānayaṃ.
Dakābhisecanā bhoti, imaṃ sālāṃ dadāmi te.

1. Jānantī ca tuvaṃ (Pāli)

246. Tuyheva sālako hotu, nāhamicchāmi sātakaṃ.
Sace bhāyasi dukkhassa, sace te dukkhamappiyaṃ.
247. Mākāsi pāpakaṃ kammaṃ, āvi vā yadi vā raho.
Sace ca pāpakaṃ kammaṃ, karissasi karosi vā.
248. Na te dukkhā pamutyatthi, upeccāpi palāyato.
Sace bhāyasi dukkhassa, sace te dukkhamappiyaṃ.
249. Upehi saraṇaṃ Buddhaṃ, dhammaṃ saṃghaṇca tādinaṃ.
Samādiyāhi sīlāni, taṃ te atthāya hehiti.
250. Upemi saraṇaṃ Buddhaṃ, dhammaṃ saṃghaṇca tādinaṃ.
Samādiyāmi sīlāni, taṃ me atthāya hehiti.
251. Brahmabandhu pure āsiṃ, ajja'mhi saccabrāhmaṇo.
Tevijjo vedasampanno, sottiyo camhi nhātaḥ”ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **udahārīti** ghaṭena udakaṃ vāhikā¹. **Sīte tadā udakamotarinti** sītakālepi sabbadā rattindivaṃ udakaṃ otariṃ. Yadā yadā ayyakānaṃ udakena attho, tadā tadā udakaṃ pāvisiṃ, udakamotaritvā udakaṃ upanesinti adhippāyo. **Ayyānaṃ daṇḍabhayabhītāti** ayyakānaṃ daṇḍabhayena bhītā. **Vācādosabhayatṭitāti** vacīdaṇḍabhayena ceva dosabhayena ca atṭitā pīlitā, sītepi udakamotarinti yojanā.

Athekadivasāṃ Puṇṇā dāsi ghaṭena udakaṃ ānetuṃ udakatitthaṃ gatā tattha addasa aññataraṃ brāhmaṇaṃ udakasuddhikaṃ himapātasamaye mahati sīte vattamāne pātova udakaṃ otaritvā sasīsaṃ nimujjitvā mante jappitvā udakato uṭṭhahitvā allavatthaṃ allakesaṃ pavedhantaṃ dantavīṇaṃ vādayamānaṃ. Taṃ disvā karuṇāya saṃcoditamānasā tato naṃ diṭṭhigatā vivecetukāmā **“kassa brāhmaṇa tvaṃ bhīto”**ti gāthamāha. Tattha kassa brāhmaṇa tvaṃ kuto ca nāma bhayaHetuto bhīto hutvā

1. Ghaṭena udakāharaṇaṃ akāsiṃ (Sī)

sadā udakamotarīsabbakālāṃ sāyaṃ pātāṃ udakaṃ otari. Otaritvā ca vedhamānehi kampamānehi gattehi sarīrāvayavehi sītāṃ vedayase bhusaṃ sītadukkhāṃ ativiya dussahā¹ paṭisaṃvedayasi paccanubhvasi.

Jānantī vata maṃ bhotīti bhoti puṇṇike tvaṃ taṃ upacitaṃ pāpakammaṃ rundhantaṃ nivāraṇasamatthaṃ kusalaṃ kammaṃ iminā udakoroḥanaena karontaṃ maṃ jānanti vata² paripucchasi.

Nanu ayamattho loke pākaṭo eva, tathāpi mayaṃ tuyhaṃ vadāmāti dassento “yo ca vuḍḍho”ti gāthamāha. Tassattho—vuḍḍho vā daharo vā majjhimo vā yo koci himsādibhedāṃ pāpakammaṃ pakubbati ativiya karoti, sopi bhusaṃ pāpakammanirato³ dakābhisecanā sinānena tato pāpakammā pamuccati accantameva vimuccatīti.

Taṃ sutvā puṇṇikā tassa paṭivacanaṃ denti “ko nu te”ti-ādimāha. Tattha ko nu te idamakkhāsi, ajānantassa ajānakoti kammavipākāṃ ajānantassa te sabbena sabbaṃ kammavipākāṃ ajānato ajānako aviddasu bālo udakābhisecanahetu pāpakammato pamuccatīti idaṃ atthajātaṃ ko nu nāma akkhāsi, na so saddheyyavacano, nāpi cetāṃ yuttanti adhippāyo.

Idānissa tameva yutti-abhāvaṃ vibhāventī “saggaṃ nuna gamissanti”ti-ādimāha. Tattha nāgāti vijjhasā⁴. Susumārāti kumbhīlā. Ye caññe udake carāti ye caññepi vārigocarā macchamakaraṇandiyāvattādayo ca, tepi saggaṃ nūna gamissanti devalokaṃ upapajjissanti maññe, udakābhisecanā pāpakammato mutti hoti ceti attho.

Orabbhikāti urabbhaghātakā. Sūkarikāti sūkaraghātakā. Macchikāti kevaṭṭā. Migabandhakāti māgavikā. Vajjhaghātāti vajjhaghātakamme niyuttā.

Puñṇampi’mā vaheyyunti imā Aciravati-ādayo nadiyo yathā tayā pubbe kataṃ pāpaṃ tattha udakābhisecanena sace vahuṃ nīhareyyuṃ, tathā tayā kataṃ puñṇampi imā nadiyā vaheyyuṃ pavāheyyuṃ. Tena tvaṃ

1. Dukkāvahaṃ (Ka)

2. Janantī ca (Ka)

3. Pāpakammanivārato (Ka)

4. Nakkāti jhasā (Sī)

paribāhiro assa tathā sati tena puññakammena tvaṃ paribāhiro virahitova bhaveyyāti na cetam yuttanti adhippāyo. Yathā vā udakena udakorohakassa puññapavāhanam na hoti, evam pāpavāhanampi na hoti eva. Kasmā? Nhānassa pāpahetūnam appaṭipakkhabhāvato. Yo yaṃ vināseti, so tassa paṭipakkho. Yathā āloko andhakārassa, vijjā ca avijjāya, na evam nhānam pāpassa. Tasmā niṭṭhamettha gantabbam “na udakābhisecanā pāpato parimuttī”ti. Tenāha Bhagavā—

“Na udakena sucī hoti,
Bahvettha nhāyatī jano.
Yamhi saccañca dhammo ca,
So sucī so ca brāhmaṇo”ti¹.

Idāni yadi pāpam pavāhetukāmosi, sabbenā sabbam pāpam mā karohīti dassetuṃ “**yassa brāhmaṇā**”ti gāthamāha. Tattha **tameva brahme mākāsīti** yato pāpato tvaṃ bhīto, tameva pāpam brahme brāhmaṇa tvaṃ mā akāsi. Udakorohanam pana īdise sītakāle kevalam sarīrameva bādhati. Tenāha “**mā te sītaṃ chaviṃ hane**”ti, idise sītakāle udakābhisecanena jātasītaṃ tava sarīracchaviṃ mā haneyya mā bādhesīti attho.

Kummaggapaṭipannam manti “udakābhisecanena suddhi hotī”ti imam kummaggaṃ micchāgāhaṃ paṭipannam paggayha ṭhitam maṃ. **Ariyamaggaṃ samānayīti** “sabbapāpassa akaraṇam, kusalassa upasampadā”ti² imam Buddhādīhi ariyehi gatamaggaṃ samānayi sammadeva upanesi, tasmā bhoti imam sātakaṃ tuṭṭhidānam ācariyabhāgaṃ tuyhaṃ dadāmi, taṃ paṭiggaṇhāti attho.

Sā taṃ paṭikkhipitvā dhammaṃ kathetvā saraṇesu sīlesu ca paṭiṭṭhāpetuṃ “**tuyheva sātako hotu, nāhamicchāmi sātakaṃ**”ti vatvā “**sace bhāyasi dukkhassā**”ti-ādimāha. Tassattho—yadi tuvaṃ sakalāpāyike sugatiyañca³ aphāsukatādobhaggatādibhedā dukkhā bhāyasi. Yadi te taṃ appiyaṃ na iṭṭham. **Āvi vā** paresaṃ pākātabhāvena

1. Khu 1. 84; Khu 10. 130 piṭṭhesu.

2. Dī 2. 42; Khu 1. 41; Khu 10. 37, 148, 161, 205 piṭṭhesu.

3. Jātiyā ca (Sī)

appaṭicchannaṃ katvā kāyena vācāya paṇātipātādivasena vā **yadi vā raho** apākaṭabhāvena paṭicchannaṃ katvā manodvāreyeva abhiijhādivasena vā aṇumattampi **pāpakam** lāmakam kammaṃ **mākāsi** mā kari. Atha pana taṃ pāpakammaṃ āyatiṃ karissasi. Etarahi karosi vā, “nirayādīsu catūsu apāyesu manussesu ca tassa phalabhūtaṃ dukkhaṃ ito etto vā palāyante mayi nānubandhissatī”ti adhippāyena **upecca** sañcicca palāyatopi te tato pāpato mutti mokkhā natthi, gatikālādipaccayantarasamavāye sati vipaccate evāti attho. “Uppaccā”ti vā pāṭho, uppatitvāti attho. Evaṃ pāpassa akaraṇena dukkhābhāvaṃ dassetvā idāni puññassa karaṇenapi taṃ dassetum “**sace bhāyasī**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **tādinanti** diṭṭhādīsu tādibhāvappattaṃ. Yathā vā purimakā Sammāsambuddhā passitabbā, tathā passitabbato tādī, taṃ¹ Buddhaṃ saraṇaṃ upehīti yojanā. Dhammasaṃghesupi eseva nayo. Tādināṃ varabuddhānaṃ dhammaṃ aṭṭhannaṃ ariyapuggalānaṃ saṃghaṃ samūhanti yojanā. **Tanti** saraṇagamaṇaṃ sīlānaṃ samādānaṃca. **Hehitīti** bhavissati.

So brāhmaṇo saraṇesu sīlesu ca paṭiṭṭhāya aparabhāge Satthu santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā ghaṭento vāyamanto na cirasseva tevijjo hutvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānento “**brahmabandhū**”ti gāthamāha.

Tassattho—ahaṃ pubbe brāhmaṇakule uppattimattena brahmanandhu nāmāsīm. Tathā irubbedādīnaṃ ajjhenādimmattena tevijjo vedasampanno sottiyo nhātako ca nāmāsīm. Idāni sabbaso bāhitapāpatāya **saccabrāhmaṇo** paramatthabrāhmaṇo, vijjattayādhigamena **tevijjo**, maggañāṇasaṅkhātena vedena samannāgatattā **vedasampanno**, nittharasabbapāpatāya **nhātako** ca amhīti. Ettha ca brāhmaṇena vuttagāthāpi attanā vuttagāthāpi pacchā theriyā paccakaṃ bhāsītāti sabbā theriyā gāthā eva jātāti.

Puṇṇātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Soḷasanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

13. Vīsatinipāta

1. Ambapālītherīgāthāvaṇṇanā

Vīsatinipāte **kāḷakā bhamaravaṇṇasādisā**-ādikā Ambapāliyā theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhavē vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ upacinantī Sikhissa Bhagavato sāsane pabbajitvā upasampannā hutvā bhikkhunīsikkhāpadaṃ samādāya viharantī ekadivasaṃ sambahulāhi bhikkhunīhi saddhiṃ cetiyaṃ vanditvā padakkhiṇaṃ karontī puretaraṃ gacchantiyā khīṇāsavattheriyā khipantiyā sahasā kheḷapiṇḍaṃ cetiyaṅgaṇe patitaṃ khīṇāsavattheriyā apassitvā gatāya¹ ayaṃ pacchato gacchantī taṃ kheḷapiṇḍaṃ disvā “kā nāma gaṇikā imasmiṃ ṭhāne kheḷapiṇḍaṃ pātesi”ti akkosi. Sā bhikkhunīkāle sīlaṃ rakkhantī gabbhavāsaṃ jigucchitvā opapātikattabhāve cittaṃ ṭhapesi. Tena carimattabhāve Vesāliyaṃ rājuyyāne ambarukkhamūle opapātikā hutvā nibbatti. Taṃ disvā uyyānapālo nagaraṃ upanesi. Ambarukkhamūle nibbattatāya sā **Ambapālī**veva voharīyittha. Atha naṃ abhirūpaṃ dassanīyaṃ pāsādikāṃ vilāsakantatādiguṇavisesasamuditaṃ disvā sambahulā rājakumārā attano attano pariggahaṃ kātukāmā aññamaññaṃ kalahaṃ akaṃsu. Tesāṃ kalahavūpasamatthaṃ tassā kammasaṅcoditā vohārikā “sabbesaṃ hotū”ti gaṇikāṭṭhāne ṭhapesuṃ. Sā Satthari paṭiladdhasaddhā attano uyyāne vihāraṃ katvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa niyyādetvā pacchā attano puttassa Vimalakoṇḍaññattherassa santike dhammaṃ sutvā pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī attano sarīrassa jarājiṇṇabhāvaṃ nissāya saṃvegajātā saṅkhārānaṃ aniccataṃ vibhāventī—

252. “Kāḷakā bhamaravaṇṇasādisā,
Vellitaggaṃ mama muddhajā ahum.
Te jarāya sāṇavākasādisā,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.

1. Khīṇāsavattherī apassitvā gatā (Si)

253. Vāsitova surabhī karaṇḍako,
 Pupphapūra mama uttamaṅgajo.
 Taṃ jarāya'tha salomagandhikaṃ,
 Saccavādivacanaṃ anaññathā.
254. Kānanaṃ sahitaṃ suropitaṃ,
 Kocchasūcivicitaggasobhitaṃ.
 Taṃ jarāya viralamaṃ tahiṃ tahiṃ,
 Saccavādivacanaṃ anaññathā.
255. Kaṇhakhandhakasuvaṇṇamaṇḍitaṃ,
 Sobhate suveṇihi'laṅkataṃ.
 Taṃ jarāya khalitaṃ siraṃ kataṃ,
 Saccavādivacanaṃ anaññathā.
256. Cittakārasukatāva lokhikā,
 Sobhare su bhamukā pure mama.
 Tā jarāya valibhippalambitā,
 Saccavādivacanaṃ anaññathā.
257. Bhassarā surucirā yathā maṇī,
 Netta'hesu'mabhinīlamāyatā.
 Te jarāya'bhihatā na sobhare,
 Saccavādivacanaṃ anaññathā.
258. Saṇhatuṅgasadisī ca nāsikā,
 Sobhate su abhiyobbanam pati.
 Sā jarāya upakūlitā viya,
 Saccavādivacanaṃ anaññathā.
259. Kaṅkaṇamva sukataṃ suniṭṭhitaṃ,
 Sobhare su mama kaṇṇapāḷiyo.
 Tā jarāya valibhippalambitā,
 Saccavādivacanaṃ anaññathā.

260. Pattalīmakulavaṇṇasādisā,
Sobhare su dantā pure mama.
Te jarāya khaṇḍitā cāsītā,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.
261. Kānanamhi vanasaṇḍacārīnī,
Kokilāva madhuraṃ nikūji'haṃ.
Taṃ jarāya khalitaṃ tahiṃ tahiṃ,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.
262. Saṇhakamburiva suppamajjitā,
Sobhate su gīvā pure mama.
Sā jarāya bhaggā vināmitā,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.
263. Vaṭṭapalighasadisopamā ubho,
Sobhare su bāhā pure mama.
Tā jarāya yatha pāṭalibbalitā,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.
264. Saṇhamuddikasuvaṇṇamaṇḍitā,
Sobhare su hatthā pure mama.
Te jarāya yathā mūlamūlikā,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.
265. Pīnavatṭasahibhuggatā ubho,
Sobhare¹ su thanakā pure mama.
Thevikīva lambanti nodakā,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.
266. Kañcanassaphalakaṃva sammatṭhaṃ,
Sobhate su kāyo pure mama.
So valīhi sukhamāhi otato,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.

267. Nāgabhogasadisopamā ubho,
Sobhare su ūrū pure mama.
Te jarāya yathā veḷunāḷiyo,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.

268. Saṇhanupurasuvaṇṇamaṇḍitā,
Sobhare su jaṅghā pure mama.
Tā jarāya tiladaṇḍakāriva,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.

269. Tūlapuṇṇasadisopamā ubho,
Sobhare su pādā pure mama.
Te jarāya phuṭitā valīmatā,
Saccavādivacanaṃ anaññathā.

270. Ediso ahu ayaṃ samussayo,
Jajjaro bahudukhānamālayo.
So'palepapatito jarāgharo,
Saccavādivacanaṃ anaññathā"ti—

imā gāthāyo abhāsi.

Tattha **kāḷakā**ti kāḷakavaṇṇā. **Bhamaravaṇṇasādisā**ti kāḷakā hontāpi bhamarasadisavaṇṇā, siniddhanīlāti attho. **Vellitaggā**ti kuñcitaggā, mūlato paṭṭhāya yāva aggā kuñcitā vellitāti attho. **Muddhajāti** kesā. **Jarāyāti** jarāhetu jarāya upahatasobhā. **Sāṇavākasādisā**ti sāṇasadisā vākasadisā ca, sāṇavākasadisā ceva makacivākasadisā cātipi attho. **Saccavādivacanaṃ anaññathā**ti saccavādino avitathavādino Sammāsambuddhassa “sabbam rūpaṃ aniccaṃ jarābhibhūtan”ti-ādivacanaṃ anaññathā yathābhūtameva, na tatta vitathaṃ atthīti.

Vāsitova surabhī karaṇḍakoti pupphagandhavāsacuṇṇādīhi vāsito vāsaṃ gāhāpito pasādhanasamuggo viya sugandhi. **Pupphapūramama uttamaṅgajoti** Campakasumanamallikādīhi pupphehi pūrito pubbe mama kesakalāpo

nimmaloti attho. **Tanti** uttamaṅgajam. **Atha** pacchā etarahi **salomagandhikam** pākatikalomagandhameva jātam. Atha vā **salomagandhikanti** meṇḍakalomehi¹ samānagandham.
“Eḷakalomagandhan”tipi vadanti.

Kānanamva sahitam suropitanti suṭṭhu ropitam sahitam ghanasannivesam uddhameva uṭṭhitam ujukadīghasākham upavanam viya. **Kocchasūcivicitaggasobhitanti** pubbe kocchena suvaṇṇasūciyā ca kesajaṭāvijaṭanena vicitaggaṃ hutvā sobhitam, ghanabhāvena vā kocchasadisam hutvā paṇadantasūcihi² vicitaggaṭāya sobhitam. **Tanti** uttamaṅgajam. **Viralam tahiṃ tahiṃ** tatti tatti viralam vilūnakesam.

Kaṇhakhandhakasuvaṇṇamaṇḍitanti suvaṇṇavajirādīhi vibhūsitam kaṇhakesapuṇjakam. Ye pana “saṇhakaṇḍakasuvaṇṇamaṇḍitan”ti paṭhanti, tesam saṇhāhi suvaṇṇasūcihi jaṭāvijaṭanena maṇḍitanti attho. **Sobhate suveṇīhi’laṅkatanti** sundarehi rājarukkhamaḷā³ sadisehi kesaveṇīhi alaṅkatam hutvā pubbe virājate. **Tam jarāya khalitam siram katanti** tam tathā sobhitam siram idāni jarāya khalitam khaṇḍitākhaṇḍitam⁴ vilūnakesam katam.

Cittakārasukatāva lekhikāti cittakārena sippinā nīlaya vaṇṇadhātuyā suṭṭhu katā lekhā viya sobhate. **Su bhamukā pure mamāti** sundarā bhamukā pubbe mama sobhanam gatā. **Valibhippalambitāti** nalāṭante uppannāhi valīhi palambantā ṭhitā.

Bhassarāti bhāsurā⁵. **Surucirāti** suṭṭhu rucirā. **Yathā maṇḍīti** maṇimuddikā viya. **Netta’hesunti** sunettā ahesum. **Abhinīlamāyatāti** abhinīlā hutvā āyatā. **Teti nettā. Jarāya’bhihatāti** jarāya abhihatā.

Saṇhatuṅgasadisī cāti saṇhā tuṅgā sesamukhāvayavānam anurūpā ca. **Sobhateti** vaṭṭetvā ṭhapitaharītālavaṭṭi viya mama nāsikā sobhate. **Su abhiyobbanam patīti** sundare abhinavayobbanakāle sā nāsikā idāni jarāya nivāritasobhatāya pariseditā⁶ viya varattā viya ca jātā.

1. Matthakalomehi (Sī)

3. Rājarukkhaphala (I)

5. Pabhassarā (Sī, I)

2. Phaladantasūcihi (Sī, I)

4. Khallātikam (Ka)

6. Paṭisedhikā (Ka)

Kaṅkaṇaṃva sukataṃ suniṭṭhanti suparikammakataṃ
 suvaṇṇakaṅkaṇaṃ viya vaṭṭulabhāvaṃ sandhāya vadati. **Sobhareti** sobhante.
 “Sobhante”ti vā pāṭho. **Su-**iti nipātamattam. **Kaṇṇapāḷiyoti** kaṇṇagandhā¹.
Valibhippalambitāti tahiṃ tahiṃ uppannavālīhi valitā hutvā vaṭṭaniyā²
 paṇāmitavattthakhandhā viya bhassantā³ olambanti.

Pattalīmakulavaṇṇasādisāti kadalimakulasadisavaṇṇasaṇṭhānā.
Khaṇḍitāti bhedanapatanehi khaṇḍitā khaṇḍabhāvaṃ gatā. **Asitāti**
 vaṇṇabhedenā asitabhāvaṃ gatā.

Kānanamhi vanasaṇḍacārīnī, kokilāva madhuraṃ nikūji’hanti
 vanasaṇḍe gocaracaraṇena⁴ vanasaṇḍacārīnī kānane anusamgītanivāsīnī
 kokilā viya madhurālāpaṃ nikūjīhaṃ. **Tanti** taṃ nikūjitaṃ ālāpaṃ.
Khalitaṃ tahiṃ tahiṃ khaṇḍadantādibhāvena tattha tattha pakkhalitaṃ
 jātā.

Sanhakamburiva suppamajjitāti suṭṭhu pamajjitā saṇhā suvaṇṇasaṅkhā
 viya. **Bhaggā vināmitāti** māṃsaparikkhayena vibhūtasirājalatāya bhaggā
 hutvā vinatā.

Vaṭṭapalighasadisopamāti vaṭṭena palighadaṇḍena samasamā. **Tāti** tā
 ubhopi bāhāyo. **Yathā pāṭalibbalitāti** jajjarabhāvena palitapāṭalisākhāsadisā.

Sanhamuddikasuvaṇṇamaṇḍitāti suvaṇṇamayāhi maṭṭhabhāsuraḥi⁵
 muddikāhi vibhūsitā. **Yathā mūlamūlikāti** mūlakakaṇḍa⁶sadisā.

Pīnavatṭasahituggatāti pīnā vaṭṭā aññamaññaṃ sahitāva hutvā uggatā
 uddhamukhā. **Sobhate su thanakā pure mamāti** mama ubhopi thanā
 yathāvuttarūpā hutvā suvaṇṇakalasiyo viya sobhimsu. Puthutte hi idaṃ
 ekavacanāṃ, atītatthe ca vattamānavacanāṃ. **Thevikīva lambanti nodakāti** te
 ubhopi me thanā nodakā galitajalā veṇudaṇḍake ṭhapita-udakabhastā viya
 lambanti.

1. Kaṇṇapattā (Sī), kaṇṇabandhā (Ka)

3. Āsattā (Sī)

5. Maṭṭabhāsuraḥi (Sī)

2. Vaddhaniyā (Sī)

4. Gocaraṃ caratīti (Sī)

6. Mūlakakaṇḍa... (Sī)

Kañcanaphalakamva **sammatthanti** jātihiṅgulakena makkhitvā ciraparimajjitasovaṇṇaphalakam viya sobhate. **So valīhi sukhumāhi otatoti** so mama kāyo idāni sukhumāhi valīhi tahiṃ tahiṃ vitato valittacataṃ āpanno.

Nāgabhogasadisopamāti hatthināgassa hatthena samasamā. Hattho hi idha bhuñjati etenāti bhogoti vutto. **Teti ūruyo. Yathā veḷunāli**yoti idāni veḷupabbasadisā ahesuṃ.

Sanhanupurasuvaṇṇamaṇḍitāti siniddhamatthehi¹ suvaṇṇanupurehi vibhūsitā. **Jaṅghā**ti aṭṭhijaṅghāyo. **Tā**ti tā jaṅghāyo. **Tiladaṇḍakārivā**ti appamaṃsalohitattā kisabhāvena lūnāvasiṭṭhavisukkhatiladaṇḍakā viya ahesuṃ. Ra-kāro padasandhikaro.

Tūlapuṇṇasadisopamāti mudusiniddhabhāvena simbalitūlapuṇṇapali²guṇṭhita-upāhanasadisā. Te mama pādā idāni phuṭitā phalitā **valīmatā** valimanto jātā.

Edisoti evarūpo. **Ahu** ahosi yathāvuttappakāro. **Ayaṃ samussayoti** ayaṃ mama kāyo. **Jajjaroti** sithilābandho. **Bahudukhānamālayoti** jarādihetukānaṃ bahūnaṃ dukkhānaṃ ālayabhūto. **So'palepapatitoti** so ayaṃ samussayo apalepapatito abhisāṅkhārālepaparikkhayena patito pātābhimukhoti attho. Sopi alepapatitoti vā padavibhāgo, so evattho. **Jarāgharoti** jīṇṇagharasadisō. Jarāya vā gharabhūto ahosi. Tasmā **saccevādino** dhammānaṃ yathābhūtaṃ sabhāvaṃ sammadeva ñatvā kathanato avitathavādino Sammāsambuddhassa mama Satthuvacanaṃ anaññathā.

Evam ayaṃ therī attano attabhāve aniccatāya sallakkhaṇamukhena sabbesupi tebhūmakadhammesu aniccataṃ upadhāretvā tadanusārena tattha dukkhalakkhaṇaṃ anattalakkhaṇaṃ āropetvā vipassanaṃ ussukkāpentī maggapaṭipāṭiyā arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**³—

“Yo raṃsiphusitāveḷo, Phusso nāma Mahāmuni.
Tassāhaṃ bhaginī āsiṃ, ajāyimi khattiye kule.

1. Siniddhamatthehi (Sī)

2. Tūlapuṇṇapali (Sī)

3. Khu 4. 295 piṭṭhādīsu.

Tassa dhammaṃ suṇitvāhaṃ, vip̐pasannena cetasā.

Mahādānaṃ daditvāna, patthayim̐ rūpasampadaṃ.

Ekatim̐se ito kappe, Sikhī Lokaggaṇāyako.

Uppanno lokapajjoto, tilokasaraṇo Jino.

Tadāruṇapure ramme, brahmaññakulasambhavā.

Vimuttacittaṃ kupitā, bhikkhuniṃ abhisāpayim̐.

Vesikāva anācārā, Jinasāsanadūsikā.

Evaṃ akkosayitvāna, tena pāpena kammunā.

Dāruṇaṃ nirayaṃ gantvā, mahādukkhasamappitā.

Tato cutā manussesu, upaṇṇā tapassinī.

Dasajāṭisahasāni, gaṇikattamakārayim̐.

Tamhā pāpā na muccissaṃ, bhutvā duṭṭhaviṣaṃ yathā.

Brahmacariyamasevissaṃ, Kassape Jinasāsane.

Tena kammavipākena, ajāyim̐ tidase pure.

Pacchime bhava sampatte, ahoṣim̐ opapātikā.

Ambasākhantare jātā, Ambapālīti tenaṃ.

Parivutā pāṇakoṭṭhi, pabbajim̐ Jinasāsane.

Pattāhaṃ acalaṃ ṭhānaṃ, dhītā Buddhassa orasā.

Iddhīsu ca vasī homi, sotadhātuvisuddhiyā.

Cetopariyañāṇassa, vasī homi Mahāmuni.

Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitaṃ.

Sabbāsavaparikkhīṇā, natthi dāni punabbhavo.

Atthadhammaniruttīsu, paṭibhāne tatheva ca.

Ñāṇaṃ me vimalaṃ suddhaṃ, Buddhasettṭhassa vāhasā.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā.

Nāgīva bandhanaṃ chetvā, viharami anāsavā.

Svāgataṃ vata me āsi, Buddhasettṭhassa santike.
 Tisso vijjā anuppattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
 Paṭisambhidā catasso, vimokkhāpi ca aṭṭhime.
 Chaḷabhiññā sacchikatā, kataṃ Buddhassa sāsanan”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena tā
 eva gāthā paccudāhāsīti.

Ambapālītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Rohinītherīgāthāvaṇṇanā

Samaṇāti bhoti supīti-ādikā Rohiniyā theriyā gāthā. Ayampi
 purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ
 upacinantī ito ekanavutikappe Vipassissa Bhagavato kāle kulagehe
 nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasam Bandhumatīnagare Bhagavantam
 piṇḍāya carantaṃ disvā pattaṃ gahetvā pūvassa pūretvā Bhagavato datvā
 pītisomanassajātā pañcapaṭiṭṭhitena vandi¹. Sā tena puññakammena
 devamanussesu saṃsarantī anukkamena upacitavimokkhasambhārā hutvā
 imasmiṃ Buddhuppāde Vesāliyaṃ Mahāvibhavassa brāhmaṇassa gehe
 nibbattitvā **Rohinī**ti laddhanāmā viññutaṃ patvā Satthari Vesāliyaṃ
 viharante vihāraṃ gantvā dhammaṃ sutvā sotāpannā hutvā mātāpitūnaṃ
 dhammaṃ desetvā sāsane pasādaṃ uppādetvā te anujānāpetvā sayam
 pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī na cirasseva saha paṭisambhidāhi
 arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**²—

“Nagare Bandhumatiyā, Vipassissa Mahesino.

Piṇḍāya vicarantassa, pūvedāsimaṃ tadā.

Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.

Tattha cittaṃ pasādetvā, Tāvatisamagacchahaṃ.

1. Vanditvā (Sī)

2. Natthi Apadāne.

Chattimsadevarājūnaṃ, Mahesittamakārayiṃ.
Paññāsacakkavattīnaṃ, Mahesittamakārayiṃ.

Manasā patthitā nāma, sabbā mayhaṃ samijjhatha.
Sampattiṃ anubhotvāna, devesu manujesu ca.

Pacchime bhavasampatte, jātā vippakule ahaṃ.
Rohinī nāma nāmena, ñātakehi piyāyitā.

Bhikkhūnaṃ santikaṃ gantvā, dhammaṃ sutvā yathātathaṃ.
Saṃviggamānasā hutvā, pabbajiṃ anagāriyaṃ.

Yoniso padahantīnaṃ, arahattamapāpuṇiṃ.
Ekanavutito kappe, yaṃ dānamadadiṃ tadā.

Duggatiṃ nābhijānāmi, pūvadānassidaṃ phalaṃ.
Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā pubbe
sotāpannakāle pitarā attanā ca vacanapaṭivacanavasena vuttagāthā
udānavasena bhāsanti—

271. “Samaṇāti bhoti supi, samaṇāti pabujjhasi.
Samaṇāneva kittesi, samaṇī nūna bhavissasi.

272. Vipulaṃ annaṇca pānaṇca, samaṇānaṃ pavecchasi.
Rohinī dāni pucchāmi, kena te samaṇā piyā.

273. Akammakāmā alasā, paradattūpajīvino.
Āsaṃsukā sādukāmā, kena te samaṇā piyā.

274. Cirassaṃ vata maṃ tāta, samaṇānaṃ paripucchasi.
Tesaṃ te kittayissāmi, paññāsilaparakkamaṃ.

275. Kammakāmā analasā, kammasetṭhassa kārakā.
Rāgaṃ dosaṃ pajahanti, tena me samaṇā piyā.

276. Tīṇi pāpassa mūlāni, dhunanti sucikārino.
Sabbāṃ pāpaṃ pahīne’saṃ, tena me samaṇā piyā.

277. Kāyakammaṃ suci nesaṃ, vacīkammañca tādisaṃ.
Manokammaṃ suci nesaṃ, tena me samaṇā piyā.
278. Vimalā saṅkhamuttāva, suddhā santarabāhirā.
Puṇṇā sukkāna dhammānaṃ, tena me samaṇā piyā.
279. Bahussutā dhammadharā, ariyā dhammajīvino.
Atthaṃ dhammañca desenti, tena me samaṇā piyā.
280. Bahussutā dhammadharā, ariyā dhammajīvino.
Ekaggacittā satimanto, tena me samaṇā piyā.
281. Dūraṅgamā satimanto, mantabhāṇī anuddhatā.
Dukkassantaṃ pajānanti, tena me samaṇā piyā.
282. Yasmā gāmā pakkamanti, na vilokenti kiñcanaṃ.
Anapekkhāva gacchanti, tena me samaṇā piyā.
283. Na te saṃ koṭṭhe openti, na kumbhiṃ na khaḷopiyam.
Pariniṭṭhitamesānā, tena me samaṇā piyā.
284. Na te hiraṇṇaṃ gaṇhanti, na suvaṇṇaṃ na rūpiyam.
Paccuppanna yāpentī, tena me samaṇā piyā.
285. Nānākulā pabbajitā, nānājanapadehi ca.
Aññaṃaṇṇaṃ pihayanti, tena me samaṇā piyā.
286. Atthāya vata no bhoti, kule jātāsi Rohinī.
Saddhā Buddhē ca dhamme ca, saṃghe ca tibbagāravā.
287. Tuvaṃ hetam pajānāsi, puñṇakkhettaṃ anuttaram.
Amhampi ete samaṇā, paṭiggaṇhanti dakkhiṇaṃ.
288. Patiṭṭhito hettha yaṇṇo, vipulo no bhavissati.
Sace bhāyasi dukkhassa, sace te dukkhamappiyam.
289. Upehi saraṇaṃ Buddhaṃ, dhammaṃ saṃghaṇca tādinaṃ.
Samādiyāhi sīlāni, taṃ te atthāya hehiti.

290. Upemi saraṇaṃ Buddhaṃ, dhammaṃ saṃghaṇca tādinaṃ.

Samādiyāmi sīlāni, taṃ me atthāya hehiti.

291. Brahmabandhu pure āsīm, so idānimhi brāhmaṇo.

Tevijjo sottiyo camhi, vedagū camhi nhātakoti—

imā gāthā paccudāhāsi.

Tattha ādito tisso gāthā attano dhītu bhikkhūsu sammutim anicchantena¹ vuttā. Tattha **samaṇāti bhoti supīti**² bhoti tvaṃ supanakālepi “samaṇā samaṇā”ti kittentī samaṇapaṭibaddhaṃyeva kathaṃ kathentī supasi. **Samaṇāti pabujjhasīti** supanato uṭṭhahantīpi “samaṇā” iccevaṃ vatvā pabujjhasi³ niddāya vuṭṭhāsi⁴. **Samaṇāneva kittesīti** sabbakālampi samaṇe eva samaṇānameva vā guṇe kittesi abhiththavasi. **Samaṇī nūna bhavissasīti** gihirūpena ṭhitāpi cittena samaṇī eva maññe bhavissasi. Atha vā **samaṇī nūna bhavissasīti** idāni gihirūpena ṭhitāpi na cireneva samaṇī eva maññe bhavissasi samaṇesu eva ninnapaṇabhāvato.

Paveccasīti desi. **Rohinī dāni pucchāmīti** amma rohini taṃ ahaṃ idāni pucchāmīti brāhmaṇo attano dhītaraṃ pucchanto āha. **Kena te samaṇā piyāti** amma rohini tvaṃ sayantīpi pabujjhantīpi aññadāpi samaṇānameva guṇe kittayasi, kena nāma kāraṇena tuyhaṃ samaṇā piyāyitabbā jātāti attho.

Idāni brāhmaṇo samaṇesu dosaṃ dhītu ācikkhanto “**akammakāmā**”ti gāthamāha. Tattha **akammakāmāti** na kammakāmā, attano paresaṇca atthāvahaṃ kiñci kammaṃ na kātukāmā. **Alasāti** kusītā. **Paradattūpajīvinoti** parehi dinneneva upajīvanasīlā. **Āsaṃsukāti** tato eva ghāsacchādanādīnaṃ⁵ āsīsanakā. **Sādukāmāti** sāduṃ madhurameva āhāraṃ icchanakā. Sabbametaṃ brāhmaṇo samaṇānaṃ guṇe ajānanto attanāva parikappitaṃ dosamāha.

1. Anicchantena tena (Sī)

3. Paṭibujjhasi (Sī)

5. Tato vuḍḍhāpacāyanādīnaṃ (Ka)

2. Bhoti tvaṃ sayasīti (Sī)

4. Vuṭṭhahasi (Sī)

Taṃ sutvā Rohinī “laddho dāni me okāso ayyānaṃ guṇe kathetun”ti tuṭṭhamānasā bhikkhūnaṃ guṇe kittetukāmā paṭhamāṃ tāva tesaṃ kittane somanassaṃ pavedentī “**cirassaṃ vata maṃ tātā**”ti gāthamāha. Tattha **cirassaṃ vatā**ti cirena vata. **Tātā**ti pitaraṃ ālapati. **Samaṇānanti** samaṇe samaṇānaṃ vā mayhaṃ piyāyitabbaṃ¹ paripucchasi. **Tesanti** samaṇānaṃ. **Paññāsīlaparakkamanti** paññaṇca sīlaṇca ussāhaṇca.

Kittayissāmīti kathayissāmi. Paṭijānetvā te kittentī “akammakāmā alasā”ti tena vuttaṃ dosaṃ tāva nibbēhetvā tappaṭipakkhabhūtaṃ guṇaṃ dassetum “**kammakāmā**”ti-ādimāha. Tattha **kammakāmā**ti vattapaṭivattādibhedam² kammaṃ samaṇakiccaṃ paripūraṇavasena kāmenti icchantīti kammakāmā. Tattha yuttappayuttā hutvā uṭṭhāya samuṭṭhāya vāyamanato na alasāti **analasā**. Taṃ pana kammaṃ seṭṭhaṃ uttamaṃ nibbānāvahameva karontīti **kammasetṭhassa kārakā**. Karontā pana taṃ paṭipattiyā anavajjabhāvato **rāgaṃ dosaṃ pajahanti**, yathā rāgadosā pahīyanti, evaṃ samaṇā kammaṃ³ karonti. **Tena me samaṇā piyāti** tena yathāvuttena sammāpaṭipajjanena mayhaṃ samaṇā piyāyitabbāti attho.

Tīṇi pāpassa mūlānīti lobhadosamohasaṅkhātāni akusalassa tīṇi mūlāni. **Dhunantīti** nigghātenti⁴, pajahantīti attho. **Sucikārinoti** anavajjakammakārino. **Sabbaṃ pāpaṃ pahīne’santi** aggamaggādhigamena esaṃ sabbampi pāpaṃ pahīnaṃ.

Evaṃ “samaṇā sucikārino”ti saṅkhepato vuttamatthaṃ vibhajitvā dassetum “**kāyakammaṃ**”ti gāthamāha. Taṃ suviññeyyameva.

Vimalā saṅkhamuttāvāti sudhotasaṅkhā viya muttā viya ca vigatamalārāgādimalarahitā. **Suddhā santarabāhirāti** santaraṇca bāhiraṇca santarabāhiraṃ. Tato santarabāhirato suddhā, suddhāsaya payogāti attho. **Puṇṇā sukkāna dhammānanti** ekantasukkehi anavajjadhammehi paripuṇṇā, asekkhehi sīlakkhandhādīhi samannāgatāti attho.

1. Piyāyitaṃ (Sī)

2. Vattapaṭipatti-ādhedam (Ka)

3. Samaṇakammaṃ (Sī)

4. Nicchādentī (I)

Suttageyyādibahuṃ sutam etesaṃ, sutena vā uppannāti **bahussutā**,
pariyattibāhusaccena paṭivedhabāhusaccena ca samannāgatāti attho. Tameva
duvidhampi dhammam dhārentīti **dhammadharā**. Sattānaṃ
ācārasamācārasikkhāpadena ariyantīti **ariyā**. Dhammena ñāyena jīvantīti
dhammajīvino. **Attham dhammañca desentīti** bhāsitatthañca
desanādhammañca kathenti pakāsenti. Atha vā atthato anapetaṃ dhammato
anapetañca desenti ācikkhanti.

Ekaggacittāti samāhitacittā. **Satimantoti** upaṭṭhitasatino.

Dūraṅgamāti araṇṇagatā, manussūpacāraṃ muñcitvā dūraṃ gacchantā,
iddhānubhāvena vā yathārucitaṃ dūraṃ ṭhānaṃ gacchantīti dūraṅgamā.
Mantā vuccati paññā, tāya bhaṇanasīlatāya **mantabhāṇī**. Na uddhatāti
anuddhatā, uddhaccarahitā vūpasantacittā. **Dukkhassantaṃ pajānantīti**
vaṭṭadukkhassa pariyantabhūtaṃ nibbānaṃ paṭivijjhanti.

Na vilokenti kiñcananti yato gāmato pakkamanti, tasmim gāme kañci
sattaṃ vā saṅkhāraṃ vā apekkhāvasena na olokenti, atha kho pana
anapekkhāva gacchanti pakkamanti.

Na te saṃ koṭṭhe opentīti te samaṇā saṃ attano santakaṃ sāpateyyaṃ
koṭṭhe na openti na paṭisāmetvā ṭhapenti tādisassa pariggahassa abhāvato.
Kumbhinti kumbhiyaṃ. **Khaḷopiyaṃ** pacchiyaṃ. **Pariniṭṭhitamesānāti**
parakulesu paresaṃ atthāya siddhameva ghāsaṃ pariyesantā.

Hiraññanti kahāpaṇaṃ. **Rūpiyaṃ** rajataṃ. **Paccuppanna yāpentīti**
atītaṃ ananusocantā anāgatañca apaccāsīsantā paccuppanna yāpentī
attabhāvaṃ pavattenti.

Aññamaññaṃ pihayantīti aññamaññasmiṃ mettim karonti.
“Pihāyanti”¹ pi¹ pāḥo, so eva attho.

Evam so brāhmaṇo dhītuyā santike bhikkhūnaṃ guṇe sutvā
pasannamānaso dhītaṃ pasamsanto “**atthāya vatā**”²ti-ādimāha.

Amhampīti amhākampi. **Dakkhiṇanti** deyyadhammaṃ.

1. Piyāsantipi (Sī)

Etthāti etesu samaṇesu. **Yaññoti** dānadhammo. **Vipuloti** vipulaphalo.
Sesaṃ vuttanayameva.

Evam brāhmaṇo saraṇesu silesu ca paṭiṭṭhito aparabhāge
sañjātasamvego pabbajitvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahatte paṭiṭṭhāya attano
paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānento **Brahmabandhū**”ti gāthamāha. Tassattho
hetṭhā vuttoyeva.

Rohinītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Cāpātherīgāthāvaṇṇanā

Laṭṭhihattho pure āsīti-ādikā Cāpāya theriyā gāthā. Ayampi
purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ
upacinantī anukkamena upacitakusalamūlā sambhatavimokkhasambhārā
hutvā imasmim̐ Buddhuppāde Vaṅgahāra¹ janapade aññatarasmim̐
Migaluddakagāme jeṭṭhakamigaluddakassa dhītā hutvā nibbatti, **Cāpāti**² ssā
nāmaṃ ahosi. Tena ca samayena Upako ājīvako Bodhimaṇḍato
dhammacakkaṃ pavattetuṃ Bārāṇasim̐ uddissa gacchantena Satthārā
samāgato “vippasannāni kho te āvuso indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo
pariyodāto, kaṃsi tvaṃ āvuso uddissa pabbajito, ko vā te Satthā, kassa vā
tvaṃ dhammaṃ rocesī”ti³ pucchitvā—

“Sabbābhibhū sabbavidūhamasmi,
Sabbesu dhammesu anupalitto.
Sabbañjaho taṇhākkhaye vimutto,
Sayam abhiññāya ka’ muddiseyyaṃ⁴.

Na me ācariyo atthi, sadiso me na vijjati.
Sadevakasmim̐ lokasmim̐, natthi me paṭipuggalo.

1. Vaṅgahāra (Ka) 2. Chāvā (Suttanipāta-Ṭṭha 1. 248; Ma-Ṭṭha 2. 94 piṭṭhesu.)

3. Vi 3. 12; Abhi 4. 218; Ma 1. 227 piṭṭhesu.

4. Khu 1. 64; Vi 3. 12; Ma 1. 227 piṭṭhesu.

Ahaṃ hi Arahā loke, ahaṃ Satthā anuttaro.

Ekomhi Sammāsambuddho, sītibhūtomhi nibbuto.

Dhammacakkaṃ pavattetuṃ, gacchāmi Kāsinaṃ puram.

Andhībhūtasmiṃ lokasmiṃ, āhañchaṃ amatadundubhin”ti¹—

Satthārā attano sabbaññubuddhabhāve dhammacakkapavattane ca pavedite pasannacitto so “hupeyyapāvuso arahasi Anantajino”ti² vatvā ummaggaṃ gahetvā pakkanto Vaṅgahārajanapadaṃ agamāsi. So tattha ekaṃ Migaluddakagāmaṃ upanissāya vāsaṃ kappesi, taṃ tattha jeṭṭhakamigaluddako upaṭṭhāsi. So ekadivasaṃ dūraṃ migavaṃ gacchanto “mayhaṃ arahante mā pamajji”ti attano dhītaraṃ Cāpaṃ āṇāpetvā agamāsi saddhiṃ puttabhātukehi. Sā cassa dhītā abhirūpā hoti dassanīyā.

Atha kho Upako ājīvako bhikkhācāraṇelāyaṃ migaluddakassa gharaṃ gato parivisitum upagataṃ Cāpaṃ disvā rāgena abhibhūto bhuñjitumpi asakkonto bhājanena bhattaṃ ādāya vasanaṭṭhānaṃ gantvā bhattaṃ ekamante nikkhipitvā “sace cāpaṃ labhissāmi, jīvāmi, no ce, marissāmi”ti nirāhāro nipajji. Sattame divase migaluddako āgantvā dhītaraṃ pucchi “kiṃ mayhaṃ arahante na pamajji”ti. Sā “ekadivaseva āgantvā puna nāgatapubbo”ti āha. Migaluddako ca tāvadevassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā “kiṃ bhante aphāsukan”ti pāde parimajjanto pucchi. Upako nitthunanto parivattatiyeva. So “vadatha bhante yaṃ mayā sakkā kātuṃ, sabbaṃ taṃ karissāmi”ti āha. Upako ekena pariyāyena attano ajjhāsayam ārocesi. Itaro jānāsi pana bhante kiñci sippanti. Na jānāmīti. Na bhante kiñci sippaṃ ajānantena sakkā gharaṃ āvasitunti. So āha “nāhaṃ kiñci sippaṃ jānāmi, apica tumhākaṃ maṃsahāraṃ bhavissāmi, maṃsañca vikkiṇissāmi”ti. Māgaviko “amhākampi etadeva ruccati”ti uttarasāṭakaṃ datvā attano sahāyakassa gehe katipāhaṃ vasāpetvā tādise divase gharaṃ ānetvā dhītaraṃ adāsi

1. Vi 3. 12; Abhi 4. 218; Ma 1. 227 piṭṭhesu.

2. Vi 3. 12; Ma 1. 228 piṭṭhesu thokaṃ visadisam.

Atha kāle gacchante tesaṃ saṃvāsamanvāya putto nibbatti,
Subhaddotissa nāmaṃ akaṃsu. Cāpā tassa rodanakāla “Upakassa putta,
 Ājivakassa putta, maṃsahāarakassa putta, mā rodi mā rodī”ti-ādinā
 puttatosanagītena Upakaṃ uppaṇḍesi. So “mā tvaṃ Cāpe maṃ ‘anātho’ti
 maññi, atthi me sahāyo Anantajino nāma, tassāhaṃ santikaṃ gamissāmi”ti
 āha. Cāpā “evamayaṃ aṭṭiyati”ti ñatvā punappunaṃ tathā kathesiyeva. So
 ekadivasaṃ tāya tathā vutto kujjhivā gantumāraddho. Tāya taṃ taṃ vatvā
 anunīyamānopi saññattim anāgacchanto pacchimadisābhimukho pakkāmi.

Bhagavā ca tena samayena Sāvatthiyaṃ Jetavane viharanto bhikkhūnaṃ
 ācikkhi “yo bhikkhave ajja ‘kuhiṃ Anantajino’ti idhāgantvā pucchati, taṃ
 mama santikaṃ pesethā”ti. Upakopi “kuhiṃ Anantajino vasati”ti tattha
 tattha pucchanto anupubbena Sāvattthiṃ gantvā vihāraṃ pavisitvā
 vihāramajjhe thatvā “kuhiṃ Anantajino”ti pucchi. Taṃ bhikkhū Bhagavato
 santikaṃ nayimsu. So Bhagavantaṃ disvā “jānātha maṃ Bhagavā”ti āha.
 Āma jānāmi, kuhiṃ pana tvaṃ ettakaṃ kālaṃ vasīti. Vaṅghārajanapade
 bhanteti. Upaka idāni mahallako jāto pabbajitum sakkhissasīti. Pabbajissāmi
 bhanteti. Satthā aññataraṃ bhikkhuṃ āṇāpesi “chi tvaṃ bhikkhu imaṃ
 pabbājehi”ti. So taṃ pabbājesi. So pabbajito Satthu santike kammaṭṭhānaṃ
 gahetvā bhāvanaṃ anuyuñjanto na cirasseva anāgāmiphale patiṭṭhāya kālaṃ
 katvā aviheṣu nibbatto, nibbattakkhaṇeṣeva arahattaṃ pāpuṇi. Aviheṣu
 nibbattamattā satta janā arahattaṃ pattā, tesaṃ ayaṃ aññataro. Vuttaṃ
 hetam—

“Avihaṃ upapannāse, vimuttā satta bhikkhavo.

Rāgadosaparikkhīṇā, tiṇṇā loke visattikaṃ.

Upakopalaṅḍo ca, Pakkusāti ca te tayo.

Bhaddiyo khaṇḍadevo ca, bāhuraggi ca siṅgiyo.

Te hitvā mānusaṃ dehaṃ, dibbayogaṃ upaccagun”ti¹.

1. Saṃ 1. 59 piṭṭhe.

Upake pana pakkante nibbindahadayā Cāpā dārakaṃ ayyakassa
niyyādetvā pubbe Upakena gatamaggaṃ gacchantī Sāvattimā gantvā
bhikkhunīnaṃ santike pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī
maggapaṭipāṭiyā arahatte paṭiṭṭhitā attano paṭipattim paccavekkhitvā pubbe
Upakena attanā ca kathitagāthāyo udānavasena ekajjhaṃ katvā—

292. “Laṭṭhihattho pure āsi, so dāni migaluddako.

Āsāya palipā ghorā, nāsakkhi pārametave.

293. Sumattaṃ maṃ maññaṃ mānā, Cāpā putta’matosayi.

Cāpāya bandhanaṃ chetvā, pabbajissaṃ punopahaṃ.

294. Mā me kujjhi mahāvīra, mā me kujjhi Mahāmuni.

Na hi kodhaparetassa, suddhi atthi kuto tapo.

295. Pakkamissañca nālāto, ko’dha nālāya vacchati.

Bandhantī itthirūpena, samaṇe dhammajīvino.

296. Ehi kāḷa nivattassu, bhuñja kāme yathā pure.

Ahaṃ ca te vasikatā, ye ca me santi nātakā.

297. Etto cāpe catubbhāgaṃ, yathā bhāsasi tvaṃ ca me.

Tayi rattassa posassa, ulāraṃ vata taṃ siyā.

298. Kāḷa’nginimva takkārim, pupphitaṃ girimuddhani.

Phullaṃ dālimalaṭṭhimva, antodīpeva Pāṭalim.

299. Haricandalittanṅgim, kāsikuttamadhārinim.

Taṃ maṃ rūpavatim santim, kassa ohāya gacchasi.

300. Sākuntikova sakuṇim, yathā bandhitumicchati.

Āharimena rūpena, na maṃ tvaṃ bādhayissasi.

301. Imaṃ ca me puttaphalaṃ, kāḷa uppāditam tayā.

Taṃ maṃ puttavatim santim, kassa ohāya gacchasi.

302. Jahanti putte sappaññā, tato ñātī tato dhanam.
Pabbajanti mahāvīrā, nāgo chetvāva bandhanam.
303. Idāni te imam puttam, daḍḍena churikāya vā.
Bhūmiyam vā nisumbhissam, puttasokā na gacchasi.
304. Sace puttam siṅgālānam, kukkurānam padāhisi.
Na mam puttakatte jammi, punarāvattayissasi.
305. Handa kho dāni bhaddante, kuhiṃ kāḷa gamissasi.
Katamam gāmanigamam, nagaram rājadhāniyo.
306. Ahumha pubbe gaṇino, assamaṇā samaṇamānino.
Gāmena gāmam vicarimha, nagare rājadhāniyo.
307. Eso hi Bhagavā Buddho, nadim Nerañjaram pati.
Sabbadukkhappahānāya, dhammam deseti pāṇinam.
Tassāham santikam gaccham, so me Satthā bhavissati.
308. Vandanam dāni me vajjāsi, Lokanātham anuttaram.
Padakkhiṇaṇca katvāna, ādiseyyāsi dakkhiṇam.
309. Etam kho lambhamamhehi, yathā bhāsasi tvaṇca me.
Vandanam dāni te vajjam, Lokanātham anuttaram.
Padakkhiṇaṇca katvāna, ādisissāmi dakkhiṇam.
310. Tato ca kāḷo pakkāmi, nadim Nerañjaram pati.
So addasāsi Sambuddham, desentam amatham padam.
311. Dukkham dukkhasamuppādam, dukkhassa ca atikkamam.
Ariyam catthaṅgikam maggam, dukkhūpasamagāminam.
312. Tassa pādāni vanditvā, katvāna nam padakkhiṇam.
Cāpāya ādisitvāna, pabbajim anagāriyam.
Tisso vijjā anuppattā, katham Buddhassa sāsanan”ti—
imā gāthā abhāsi.

Tattha **laṭṭhihattho** daṇḍahattho. **Pureti** pubbe paribbājakakāle caṇḍaṇḍakukkurādīnaṃ parihaṇaṇatthaṃ daṇḍaṃ hatthena gahetvā vicaraṇako ahosi. **So dāni migaluddakoti** so¹ idāni migaluddehi saddhiṃ sambhogasaṃvāsehi migaluddo māgaviko jāto. **Āsāyāti** taṇhāya. “Āsāyā”tipi pāḥo, ajjhāsayahetūti attho. **Palipāti** kāmapaṇkato diṭṭhipaṇkato ca. **Ghorāti** aviditavipulānatthāvahattā dāruṇato ghorā. **Nāsakkhi pārametaveti** tasveva palipassa pārabhūtaṃ nibbānaṃ etuṃ gantuṃ na asakkhi na abhisambhūti attānameva sandhāya Upako vadati.

Sumattaṃ maṃ maññaṃ mānāti attani suṭṭhu mattaṃ madappattaṃ kāmagedhavasena laggaṃ pamattaṃ vā katvā maṃ sallakkhanti. **Cāpā putta’matosayīti** migaluddassa dhītā Cāpā “Ājīvakassa puttā”ti-ādinā maṃ ghaṭṭenti puttaṃ tosesi keḷāyasi². “Supati maṃ maññaṃ mānāti”ti ca paṭhanti, supatīti maṃ maññaṃ mānāti attho. **Cāpāya bandhanaṃ chetvāti** Cāpāya tayi uppannaṃ kilesabandhanaṃ chinditvā. **Pabbajissaṃ punopahanti** puna dutiyavāraṃpi ahaṃ pabbajissāmi.

Idāni tassā “mayhaṃ attho natthī”ti vadati, taṃ sutvā Cāpā khamāpentī “**mā me kujjhi**”ti gāthamāha. Tattha **mā me kujjhi**ti keḷikaraṇamattena mā mayhaṃ kujjhi. **Mahāvīra Mahāmuni**ti Upakaṃ ālapati. Taṃ hi sā pubbepi pabbajito, idānapi pabbajitukāmoti katvā khantiṇca paccāsīsanti “Mahāmuni”ti āha. Tenevāha “**na hi kodhaparetassa, suddhi atthi kuto tapo**”ti, tvaṃ ettakampi asahanto kathaṃ cittaṃ damessasi, kathaṃ vā tapaṃ carissasīti adhippāyo.

Atha nālaṃ³ gantvā jīvitukāmosīti Cāpāya vutto āha “**pakkamissaṇca nālāto, ko’dha nālāya vacchatī**”ti ko idha nālāya vasissati, nālātova ahaṃ pakkamissāmeva. So hi tassa jātagāmo, tato nikkhamitvā pabbaji, so ca Magadharaṭṭhe Bodhimaṇḍassa āsannapadese, taṃ sandhāya vuttaṃ. **Bandhanti itthirūpena, samaṇe dhammajīvinoti** cāpe tvaṃ dhammena jīvante dhammike pabbajite attano itthirūpena itthikuttākappehi bandhanti tiṭṭhasi. Yenāhaṃ idāni ediso jāto, tasmā taṃ pariccajāmīti adhippāyo.

1. So eso (Sī)

2. Keḷhāpayi (Sī)

3. Nālaṃ (Sī)

Evam vutte Cāpā taṃ nivattetukāmā “**ehi kālā**”ti gāthamāha.
Tassattho—kāḷavaṇṇatāya **kāḷa** Upaka ehi **nivattassu** mā pakkami, pubbe
viya kāme paribhuñja, ahañca ye ca me santi ñātakā, te sabbeva tuyhaṃ mā¹
pakkamitukāmatāya **vasīkatā** vasavattino katāti.

Taṃ sutvā Upako “**etto cāpe**”ti gāthamāha. Tattha **cāpeti** Cāpe.
Cāpasadisa-aṅgalaṭṭhitāya hi² sā Cāpāti nāmaṃ labhi, tasmā Cāpāti vuccati.
Tvam Cāpe yathā bhāsasi, idāni yādisaṃ kathesi, ito **catubbhāgameva**
piyasamudācāraṃ kareyyāsi. Tayi **rattassa** rāgābhībhūtaṃ purisassa uḷāraṃ
vata taṃ siyā, ahaṃ panetarahi tayi kāmesu ca viratto, tasmā Cāpāya vacane
na tiṭṭhāmīti adhippāyo.

Puna Cāpā attani tassa āsattiṃ uppādetukāmā “**kāḷa’ṅginin**”ti āha.
Tattha **kāḷāti** tassālapanaṃ. **Aṅganinti** aṅgalaṭṭhisampannaṃ. **Ivāti** upamāya
nipāto. **Takkārīm pupphitaṃ girimuddhanīti** pabbatamuddhani ṭhitaṃ
supupphitadālimalaṭṭhiṃ³ viya. “Ukkāgārīn”ti⁴ ca keci paṭhanti,
aṅgathilaṭṭhiṃ⁵ viyāti attho. Girimuddhanīti ca idaṃ kenaci
anupahatasobhatādassanattamaṃ vuttaṃ. Keci “kāḷiṅginin”ti⁶ pāṭhaṃ vatvā
tassa kumbhaṇḍalaṭṭhasādisanti atthaṃ vadanti. **Phullaṃ dālimalaṭṭhiṃ vāti**
pupphitaṃ bijapūralataṃ viya. **Antodīpeva Pāṭalinti** dīpakabbhantare⁷
pupphitapāṭalirukkhaṃ viya, dīpaggaḥaṇaṇcettha
sobhāpāṭihāriyadassanattameva.

Haricandanalittaṅginti lohitacandanena anulittasabbaṅginī.
Kāsikuttamadhārīninti uttamakāsikavatthadharaṃ. **Taṃ manti** tādisaṃ maṃ.
Rūpavatiṃ santinti rūpasampannaṃ samānaṃ. **Kassa ohāya gacchasīti** kassa
nāma sattassa, kassa vā hetuno kena kāraṇena ohāya pahāya pariccajivā
gacchasi.

Ito parampi tesaṃ vacanapaṭivacanagāthāva ṭhapetvā pariyosāne tisso
gāthā. Tattha **sākuntikovāti** sakuṇaluddo viya. **Āharimena rūpenāti**
kesamaṇḍanādinā sarīrajaggaṇena ceva

1. Imāya (Sī)

3. Supupphitagaṇikāḷikalaṭṭhiṃ (Sī)

6. Kakkārīninti (Sī)

2. Aṅkalaṭṭhitāya (Sī), aṅgasaṇṭhitāya (Ka)

4. Ukkāhārīninti (Sī)

7. Dīpakassantare (Sī)

5. Aggilaṭṭhiṃ (Sī)

vatthābharaṇādinā ca abhisāṅkhārikena rūpena vaṇṇena kittimena cāturiyenāti attho. **Na maṃ tvaṃ bādhayissasīti** pubbe viya idāni maṃ tvaṃ na bādhitum sakkhissasi.

Puttaphalanti puttasaṅkhātāṃ phalaṃ puttapasavo.

Sappaññāti paññavanto, saṃsāre ādinavavibhāvinīyā paññāya samannāgatāti adhippāyo. Te hi appaṃ vā mahantaṃ vā ñātiparivaṭṭaṃ bhogakkhandhaṃ vā pahāya pabbajanti. Tenāha “**pabbajanti mahāvīrā, nāgo chetvāva bandhanan**”ti, ayabandhanaṃ viya hatthināgo ghibandhanaṃ chinditvā mahāvīriyāva pabbajanti, na nihīnavīriyāti attho.

Daṇḍenāti yena kenaci daṇḍena. **Churikāyāti** khurena¹. **Bhūmiyaṃ vā nisumbhissanti** pathaviyaṃ pātetvā pothanavijjhanādinā vibādhissāmi. **Puttasokaṃ na gacchasīti** puttasokanimittaṃ na gacchissasi.

Padāhisīti dassasi. **Puttakatteti** puttakāraṇā. **Jammīti** tassā ālapanam, lāmaketi attho.

Idāni tassa gamanaṃ anujānitvā gamanaṭṭhānaṃ jānitum “**handā kho**”ti gāthamāha.

Itaro pubbe ahaṃ aniyyānikaṃ sāsanaṃ paggayha aṭṭhāsīm, idāni pana niyyānike Anantajinassa sāsane ṭhātukāmo, tasmā tassa santikaṃ gamissāmīti dassento “**ahumhā**”ti-ādimāha. Tattha **gaṇinoti** gaṇadharā. **Assamaṇāti** na samitapāpā. **Samaṇamāninoti** samitapāpāti evaṃ saññino. **Vicarimhāti** pūraṇādīsu attānaṃ pakkipitvā vadati.

Nerañjaraṃ patīti Nerañjarāya nadiyā samīpe tassā tīre. **Buddhoti** abhisambodhiṃ patto, abhisambodhiṃ patvā dhammaṃ desento sabbakālaṃ Bhagavā tattheva vasīti adhippāyena vadati.

Vandanaṃ dāni me vajjāsīti mama vandanaṃ vadeyyāsi, mama vacanena Lokanāthaṃ anuttaraṃ vadeyyāsīti attho. **Padakkhiṇaṃ katvāna, ādiseyyāsi dakkhiṇanti** Buddhaṃ Bhagavantaṃ tikkhattum padakkhiṇaṃ katvāpi catūsu

1. Khuriyā (Sī)

ṭhānesu vanditvā tato puññato mayhaṃ pattidānaṃ dento padakkhiṇaṃ
ādiseyyāsi Buddhaguṇānaṃ sutapubbattā hetusampannatāya ca evaṃ vadati.

Etaṃ kho labbhamamhehiti etaṃ padakkhiṇakaraṇaṃ puññaṃ amhehi
tava dātuṃ sakkā, na nivattanaṃ, pubbe viya kāmūpabhogo ca na sakkāti
adhippāyo¹. **Te vajjanti** tava vandanāṃ vajjaṃ vakkhāmi.

Soti kāḷo **addasāsīti** addakkhi.

Satthudesanāyaṃ saccakathāya padhānattā tabbinimuttāya abhāvato
“**dukkhaṇ**”ti-ādi vuttaṃ, sesaṃ vuttanayameva.

Cāpātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sundarītherīgāthāvaṇṇanā

Petāni bhoti puttānīti-ādikā Sundariyā theriyā gāthā. Ayampi
purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ
upacinantī ito ekatimsakappe Vessabhussa Bhagavato kāle kulagehe
nibbattitvā viññutaṃ patvā ekadivasāṃ Satthāraṃ piṇḍāya carantaṃ disvā
pasannamānasā bhikkhaṃ davā pañcapaṭiṭṭhitena vandi². Satthā tassā
cittappasādaṃ ña tvā anumodanaṃ katvā pakkāmi. Sā tena puññakammena
Tāvatisesu nibbattitvā tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā dibbasampattim
anubhavitvā tato cutā aparāparaṃ sugatīsuyeva saṃsarantī paripakkaññā
hutvā imasmiṃ Buddhuppāde Bārāṇasiyaṃ Sujātassa nāma brāhmaṇassa
dhītā hutvā nibbatti, tassā rūpasampattiyā **Sundarī**ti nāmaṃ ahosi,
vayappattakāle cassā kaniṭṭhabhātā kālamakāsi. Athassā pitā puttasaṃsokena
abhibhūto tattha tattha vicaranto Vāsīṭṭhittheriyā samāgantvā taṃ
sokavinodanakāraṇaṃ pucchanto “petāni bhoti puttānī”ti-ādikā dve gāthā
abhāsi. Therī taṃ sokābhibhūtaṃ ña tvā sokaṃ vinodetukāma “bahūni
puttasatānī”ti-ādikā dve gāthā vatvā attano asokabhāvaṃ kathesi.

1. Adhippāyo. Tvaṇca meti tvaṃ cāpe (Ka)

2. Vanditvā ṭhitā (Sī)

taṃ sutvā brāhmaṇo “kathaṃ tvaṃ ayye evaṃ asokā jātā”ti āha. Tassa therī ratanattayaguṇaṃ kathesi¹.

Atha brāhmaṇo “kuhiṃ Satthā”ti pucchitvā “idāni Mithilāyaṃ viharatī”ti taṃ sutvā tāvadeva rathaṃ yojetvā rathena Mithilaṃ gantvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā sammodanīyaṃ kathaṃ katvā ekamantaṃ nisīdi. Tassa Satthā dhammaṃ desesi. So dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā ghaṭento vāyamanto tatiye divase arahattaṃ pāpuṇi. Atha sārathi rathaṃ ādāya Bārāṇasiṃ gantvā brāhmaṇiṃ taṃ pavattiṃ ārocesi. Sundarī attano pitu pabbajitabhāvaṃ sutvā “amma ahampi pabbajissāmī”ti mātaraṃ āpucchi. Mātā² “yaṃ imasmiṃ gehe bhogajātaṃ, sabbaṃ taṃ tuyhaṃ santakaṃ, tvaṃ imassa kulassa dāyādikā paṭipajja, imaṃ sabbabhogaṃ paribhuñja, mā pabbajī”ti āha. Sā “na mayhaṃ bhogehi attho, pabbajissāmevāhaṃ amma”ti mātaraṃ anujānāpetvā mahatiṃ sampattiṃ khelaṇiṇḍaṃ viya chaḍḍetvā pabbaji. Pabbajitvā ca sikkhamānāyeva hutvā vipassanaṃ vadḍhetvā ghaṭenti vāyamaṇṭi hetusampannatāya ñāṇassa paripākaṃ gatattā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**³—

“Piṇḍapātaṃ carantassa, Vessabhussa Mahesino.

Kaṭacchubhikkhamuggayha, Buddhasettḥassadāsahaṃ.

Paṭiggahetvā Sambuddho, Vessabhū Lokanāyako.

Vīthiyā saṇṭhito Satthā, akā me anumodanaṃ.

Kaṭacchubhikkhaṃ datvāna, Tāvatiṃsaṃ gamissasi.

Chattiṃsadevarājūnaṃ, Mahesittaṃ karissasi.

Paññāsaṃ cakkavattīnaṃ, Mahesittaṃ karissasi.

Manasā patthitaṃ sabbaṃ, paṭilacchasi sabbadā.

Sampattiṃ anubhotvāna, pabbajissasi kiñcana.

Sabbāsava pariññāya, nibbāyissasināsava.

1. Ratanattayassa guṇe vaṇṇesi (Sī)

2. Sā (Sī)

3. Natthi Apadāne.

Idaṃ vatvāna Sambuddho, Vessabhū Lokanāyako.
 Nabhaṃ abbhuggamī vīro, haṃsarājāva ambare.
 Sudinnaṃ me dānavaraṃ, suyitṭhā yāgasampadā.
 Kaṭacchubhikkhaṃ datvāna, pattāhaṃ acalaṃ padaṃ.

Ekatimse ito kappe, yaṃ dānamadadiṃ tadā.
 Duggatiṃ nābhijānāmi, bhikkhādānassidaṃ phalaṃ.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ -pa- kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā phalasukhena nibbānasukhena ca viharantī
 aparabhāge “Satthu purato sīhanādaṃ nadissāmī”ti upajjhāyaṃ āpucchitvā
 Bārāṇasito nikkhamitvā sambahulāhi bhikkhunīhi saddhiṃ anukkamena
 Sāvattiṃ gantvā Satthu santikaṃ upasaṅkamitvā Satthāraṃ vanditvā
 ekamantaṃ ʈhitā Satthārā katapaṭisanthārā Satthu
 orasadhītubhāvādivibhāvanena aññaṃ byākāsi. Athassā mātaraṃ ādiṃ katvā
 sabbo ñātigaṇo parijano ca pabbaji. Sā aparabhāge attano paṭipattiṃ
 paccavekkhitvā pitarā vuttagāthaṃ ādiṃ katvā udānavasena—

313. “Petāni bhoti puttāni, khādamānā tuvaṃ pure.
 Tuvaṃ divā ca ratto ca, atīva paritappasi.

314. Sā’jja sabbāni khāditvā, sataputtāni brāhmaṇī.
 Vāseṭṭhi kena vaṇṇena, na bālhaṃ paritappasi.

315. Bahūni puttasaṭāni, ñātisaṅghasaṭāni ca.
 Khāditāni atītaṃse, mama tuyhaṅca brāhmaṇa.

316. Sāhaṃ nissaraṇaṃ ñatvā, jātiyā maraṇassa ca.
 Na socāmi na rodāmi, na cāpi paritappayim.

317. Abbhutaṃ vata vāseṭṭhi, vācaṃ bhāsasi edisiṃ.
 Kassa tvaṃ dhammamāññāya, girāṃ bhāsasi edisiṃ.

318. Esa brāhmaṇa Sambuddho, nagaraṃ Mithilaṃ pati.
 Sabbadukkhappahānāya, dhammaṃ desesi pāṇinaṃ.

319. Tassa brahme Arahato, dhammaṃ sutvā nirūpadhiṃ.
Tattha viññātasaddhammā, puttaso kaṃ byapānudhiṃ.
320. So ahampi gamissāmi, nagaraṃ Mithilaṃ pati.
Appeva maṃ so Bhagavā, sabbadukkhā pamocaye.
321. Addasa brāhmaṇo Buddhaṃ, vippamuttaṃ nirūpadhiṃ.
Svassa dhammamadesesi, Muni dukkhassa pāragū.
322. Dukkhaṃ dukkhasamuppādaṃ, dukkhassa ca atikkamaṃ.
Ariyaṃ caṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, dukkhūpasamagāminaṃ.
323. Tattha viññātasaddhammo, pabbajjaṃ samarocayi.
Sujāto tihi rattīhi, tisso vijjā aphassayi.
324. Ehi sārathi gacchāhi, rathaṃ niyyādayāhi'maṃ.
Ārogyaṃ brāhmaṇiṃ vajja, 'pabbaji dāni brāhmaṇo.
Sujāto tihi rattīhi, tisso vijjā aphassayi'.
325. Tato ca rathamādāya, sahassañcāpi sārathi.
Ārogyaṃ brāhmaṇiṃ'voca, 'pabbaji dāni brāhmaṇo.
Sujāto tihi rattīhi, tisso vijjā aphassayi'.
326. Etañcāhaṃ assarathaṃ, sahassañcāpi sārathi.
Tevijjaṃ brāhmaṇaṃ sutvā, puṇṇapattaṃ dadāmi te.
327. Tuyheva hotvassaratho, sahassañcāpi brāhmaṇi.
Ahampi pabbajissāmi, varapaññaṃ santike.
328. Hatthī gavassaṃ Maṇikuṇḍalañca,
Phitañcimaṃ gahavibhavaṃ pahāya.
Pitā pabbajito tuyhaṃ, bhuñja bhogaṇi Sundarī.
Tuvaṃ dāyādikā kule.

329. Hatthī gavassaṃ Maṇikuṇḍalañca,
 Rammaṃ cimaṃ gahavibhavaṃ pahāya.
 Pitā pabbajito mayhaṃ, puttasokena aṭṭito.
 Ahampi pabbajissāmi, bhātusokena aṭṭitā.
330. So te ijjhatu saṅkappo, yaṃ tvaṃ patthesi Sundarī.
 Uttiṭṭhapiṇḍo uñcho ca, paṃsukūlañca cīvaram.
 Etāni abhisambhontī, paraloke anāsavā.
331. Sikkhamānāya me ayye, dibbacakkhu visodhitaṃ.
 Pubbenivāsaṃ jānāmi, yattha me vusitaṃ pure.
332. Tvaṃ nissāya kalyāṇi, theri saṃghassa sobhane.
 Tisso vijjā anuppattā, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ.
333. Anujānāhi me ayye, icche Sāvatti gantave.
 Sīhanādaṃ nadissāmi, Buddhasettṭhassa santike.
334. Passa Sundari Satthāraṃ, hemavaṇṇaṃ harittacaṃ.
 Adantānaṃ dametāraṃ, Sambuddhamakutobhayaṃ.
335. Passa sundari'māyantiṃ, vippamuttaṃ nirūpadhiṃ.
 Vītarāgaṃ viśaṃyuttaṃ, katakiccamaṇāsavaṃ.
336. Bārāṇasito nikkhamma, tava santikaṃāgatā.
 Sāvika te mahāvīra, pāde vandati Sundarī.
337. Tvaṃ Buddho tvaṃ Satthā, tuyhaṃ dhītāṃhi brāhmaṇa.
 Orasā mukhato jātā, katakiccā anāsavā.
338. Tassā te svāgataṃ bhadde, tato te adurāgataṃ.
 Evaṃ hi dantā āyanti, Satthu pādāni vandikā.
 Vītarāgā viśaṃyuttā, katakiccā anāsavā'ti—

imā gāthā paccudāhāsi.

Tattha **petānī**ti matāni. **Bhotī**ti taṃ ālapati. **Puttānī**ti līṅgavipallāsena vuttaṃ, pete putteti attho. Eko eva ca tassā putto mato, brāhmaṇo pana “cirakālaṃ ayaṃ sokena aṭṭā hutvā vicari, bahū maññe imissā puttā matā”ti evaṃsaññī hutvā bahuvacanenāha. Tathā ca “sā’jja sabbāni khāditvā sataputtānī”ti. **Khādamānā**ti lokavohāravasena khamśanavacanametam. Loke hi yassā itthiyā jātajātā puttā maranti, taṃ garahantā “puttakhādini”ti-ādīm vadanti. **Atīvā**ti ativiya bhusaṃ. **Paritappasī**ti santappasi, pureti yojanā. Ayaṃ hettha saṅkhepattho—bhoti vāseṭṭhi pubbe tvaṃ mataputtā hutvā socantī paridevantī ativiya sokāya samappitā¹ gāmanigamarājadhāniyo āhiṇḍasi.

Sā’jjāti sā ajja, sā tvaṃ etarahīti attho. “Sajjā”ti vā pāṭho. **Kena vaṇṇenā**ti kena kārāṇena.

Khāditānīti therīpi brāhmaṇena vuttapariyāyeneva vadati. Khāditāni vā byagghadīpibīlārādijātiyo sandhāyevamāha. **Atītaṃseti** atītakotṭhāse, atikkantabhavesūti attho. **Mama tuyhañcā**ti mayā ca tayā ca.

Nissaraṇaṃ ña tvā jātīyā maraṇassa cāti jātijarāmarāṇaṃ nissaraṇabhūtaṃ nibbānaṃ maggañāṇena paṭivijjhivā. **Na cāpi paritappayinti** na cāpi upāyāsasiṃ, ahaṃ upāyāsaṃ na āpajjinti attho.

Abbhutaṃ vatāti acchariyaṃ vata. Taṃ hi abbhutaṃ pubbe abhūtaṃ abbhutanti vuccati. **Edisinti** evarūpiṃ, “na socāmi na rodāmi, na cāpi paritappayin”ti evaṃ socanādīnaṃ abhāvadīpaniṃ vācaṃ. **Kassa tvaṃ dhammamaññāyā**ti kevalaṃ yathā² ediso dhammo laddhuṃ na sakkā, tasmā kassa nāma Satthuno dhammamaññāya giraṃ³ bhāsasi edisanti Satthāraṃ sāsanañca pucchati.

Nirūpadhanti niddukkhaṃ. **Viññātasaddhammā**ti paṭividdha-ariyasaccadhammā. **Byapānudinti** nīharim pajahim.

1. Sokasamappitā (Sī)

2. Yasmā (?)

3. Thiraṃ vācaṃ (Sī)

Vippamuttanti sabbaso vimuttaṃ, sabbakilesehi sabbabhavehi ca viṣaṃyuttaṃ. **Svassāti** so Sammāsambuddho assa brāhmaṇassa.

Tatthāti tassaṃ catusaccadhammadesanāyaṃ¹.

Rathaṃ niyyādayāhi’manti imaṃ rathaṃ brāhmaṇiyā niyyādehi.

Sahassañcāpīti maggaparibbayatthaṃ nītaṃ kahāpaṇasahassañcāpi ādāya niyyādehīti yojanā.

Assarathanti assayuttarathaṃ. **Puṇṇapattanti** tuṭṭhidānaṃ.

Evam brāhmaṇiyā tuṭṭhidāne diyyamāne taṃ asampaṭicchanto sārathi “tuyheva hotū”ti gāthaṃ vatvā Satthu santikameva gantvā pabbaji. Pabbajite pana sārathimhi brāhmaṇī attano dhītaraṃ Sundariṃ āmantetvā gharāvāse niyojenti **“hatthī gavassan”**ti gāthamāha. Tattha **hatthīti** hatthino. **Gavassanti** gāvo ca assā ca. **Maṇikuṇḍalañcāti** maṇi ca Kuṇḍalāni ca. **Phītañcimam gahavibhavaṃ pahāyāti** imaṃ hatthi-ādippabhedam yathāvuttaṃ avuttañca khettavatthuhiraññasuvaṇṇādibhedam phītaṃ pahūtañca gahavibhavaṃ gehūpakaraṇam aññañca dāsidadāsikaṃ sabbaṃ pahāya tava pitā pabbajito. **Bhuñja bhogaṇi Sundarīti** Sundari tvaṃ ime bhoge bhuñjassu. **Tuvaṃ dāyādikā kuleti** tuvaṃ hi imasmim kule dāyajjārahāti.

Taṃ sutvā Sundarī attano nekkhammajjhāsayaṃ pakāsentī **“hatthīgavassan”**ti-ādimāha.

Atha naṃ mātā nekkhammeyeva niyojenti **“so te ijjahatū”**ti-ādinā² diyaḍḍhagāthamāha. Tattha **yaṃ tvaṃ patthesi Sundarīti** Sundari tvaṃ idāni yaṃ patthesi ākaṅkhasi. So tava pabbajjāya **saṅkappo** pabbajjāya chando **ijjahatu** anantarāyena sijjahatu. **Uttiṭṭhapiṇḍoti** ghare ghare patiṭṭhitvā laddhabbabhikkhāpiṇḍo. **Uñchoti** tadatthaṃ gharapaṭipāṭiyā āhiṇḍanaṃ uddissa ṭhānañca³. **Etānīti** uttiṭṭhapiṇḍāṇi. **Abhisambhontīti** anibbinnarūpā jaṅghabalaṃ nissāya abhisambhavantī, sādhentīti attho.

Atha Sundarī “sādhu amma”ti mātuyā paṭissuṇitvā nikkhamitvā bhikkhunupassayaṃ gantvā sikkhamānāyeva samānā tisso vijjā sacchikatvā

1. Dhammanti catusaccadhammadesanaṃ (Sī)

2. Ādikaṃ (Sī)

3. Āhiṇḍantā uttiṭṭhānañca (I)

“Satthu santikaṃ gamissāmi”ti upajjhāyaṃ ārocetvā bhikkhunīhi saddhiṃ Sāvattiṃ agamāsi. Tena vuttaṃ “**sikkhamānāya me ayye**”ti-ādi. Tattha **sikkhamānāya meti** sikkhamānāya samānāya mayā. **Ayyeti** attano upajjhāyaṃ ālapati.

Tuvaṃ nissāya kalyāṇi, therī saṃghassa sobhaneti bhikkhunisaṃghe vuddhatarabhāvena thiraguṇayogena ca saṃghattherī sobhanehi sīlādīhi samannāgatattā sobhane kalyāṇi kalyāṇamitte ayye taṃ nissāya mayā tisso vijjā anuppattā kataṃ Buddhassa sāsananti yojanā.

Ichcheti icchāmi. Sāvatti gantaveti Sāvattiṃ gantum. **Sīhanādaṃ nadissāmi**ti aññābyākaraṇameva sandhāyāha.

Atha Sundarī anukkamena Sāvattiṃ gantvā vihāraṃ pavisitvā Satthāraṃ dhammāsane nisinnaṃ disvā ulāraṃ pītisomanassaṃ paṭisaṃvedayaṃ mānā attānameva ālapantī āha “**passa Sundarī**”ti. **Hemavaṇṇanti** suvaṇṇavaṇṇaṃ. **Harittacanti** kañcanasannibhattacaṃ. Ettha ca Bhagavā pītavaṇṇena “suvaṇṇavaṇṇo”ti vuccati. Atha kho sammadeva ghaṃsitvā jātihiṅgulakena anulimpitvā suparimajjitakañcanādāsasannibhoti dassetuṃ “hemavaṇṇaṃ”ti vatvā “harittacaṃ”ti vuttaṃ.

Passa Sundarī’ māyantinti taṃ Sundarināmikaṃ maṃ Bhagavā āgacchantiṃ passa. “**Vippamuttan**”ti-ādinā aññaṃ byākaronti pītivipphāravasena vadati.

Kuto pana āgatā, kattha ca āgatā, kīdisā cāyaṃ Sundarīti āsaṅkantānaṃ āsaṅkaṃ nivattetuṃ “Bārāṇasito”ti gāthaṃ vatvā tattha “sāvikā cā”ti vuttamatthaṃ pākaṭataraṃ kātuṃ “**tuvaṃ Buddho**”ti gāthamāha. Tassattho—imasmiṃ sadevake loke tuvameveko sabbaññubuddho, diṭṭhadhammikasamparāyikaparamatthehi yathārahaṃ anusāsanato tuvaṃ me **Satthā**, ahañca khīṇāsavabrāhmaṇī Bhagavā tuyhaṃ ure vāyāma¹ janitābhijātītāya **orasā**, mukhato pavattadhammaghosena sāsanassa ca mukhabhūtena ariyamaggena jātattā **mukhato jātā**, niṭṭhitapariññātādikaraṇīyatāya **katakiccā**, sabbaso āsavānaṃ khepitattā **anāsavāti**.

1. Urasā manasā (Sī), ure tassā maṃ (I)

Athassā Satthā āgamanam abhinandanto “**tassā te svāgatan**”ti gāthamāha. Tassattho—yā tvaṃ mayā adhigatam dhammam yāthāvato adhigacchi. Tassā te **bhadde** sundari idha mama santike āgataṃ āgamanam su-āgataṃ. Tato eva taṃ **adurāgataṃ** na durāgataṃ hoti. Kasmā? Yasmā **evaṃ hi dantā āyantī**ti, yathā tvaṃ Sundari, evaṃ hi uttamena ariyamaggadamathena dantā tato eva sabbadhi **vītarāgā** sabbesaṃ saṃyojanānaṃ samucchinnatā **visaṃyuttā** katakiccā anāsavā Satthu pādānaṃ vandikā āgacchanti, tasmā tassā te svāgataṃ adurāgataṃ yojanā.

Sundarītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Subhākammāradhītuttherīgāthāvaṇṇanā

Daharāhanti-ādikā Subhāya Kammāradhītāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ kusalam upacinantī anukkamena sambhāvita¹ kusalamulā upacitavimokkhasambhārā sugatīsuveva saṃsarantī paripakkaññā hutvā imasmiṃ Buddhuppāde Rājagahe aññatarassa suvaṇṇakārassa dhītā hutvā nibbatti, rūpasampattisobhāya **Subhāti** tassā nāmaṃ ahosi. Sā anukkamena viññutaṃ patvā Satthu Rājagahappavesane Satthari sañjātappasādā ekadivasam Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tassā indriyaparipākam disvā ajjhāsayaṇurūpaṃ catusaccagabbhadhammaṃ desesi. Sā tāvadeva saḥassanayaapaṭimaṇḍite sotāpattiphale patiṭṭhāsī. Sā aparabhāge gharāvāse dosaṃ disvā Mahāpajāpatiyā Gotamiyā santike pabbajitvā bhikkhunisīle patiṭṭhitā uparimaggatthāya bhāvanamanuyuñji². Taṃ nātakā kālena kālam upasaṅkamitvā kāmehi nimantentā pahūtaḍḍhanam vibhavajātaṇa dassetvā palobhenti. Sā ekadivasam attano santikam upagatānaṃ gharāvāsesu kāmesu ca ādīnavaṃ pakāsentī “daharāhan”ti-ādīhi catuvīsatiyā gāthāhi dhammaṃ kathetvā te nirāse katvā vissajjetvā vipassanāya kammaṃ karontī indriyāni

1. Saṃropita (I, Ka)

2. Anuyuñjati (Sī, I)

pariyodapentī bhāvanam ussukkāpetva na cīrasseva saha paṭisambhidāhi
arahattam pāpuṇi. Arahattam pana patvā—

339. “Daharāham suddhavasana, yaṁ pure dhammamassuṇim.
Tassā me appamattāya, saccābhisamayo ahu.

340. Tatoham sabbakāmesu, bhusam aratimajjhagam.
Sakkāyasmim bhayam disvā, nekkhammameva pīhaye.

341. Hitvāna’ham nātigaṇam, dāsakammakarāni ca.
Gāmakhattāni phītāni, ramaṇīye pamodite.

342. Pahāya’ham pabbajitā, sāpateyya’manappakam.
Evaṁ saddhāya nikkhamma, saddhamme suppavedite.

343. Netam assa patirūpam, ākiṇcaṇṇam hi patthaye.
Yo jātārūpam rajatam, chaḍḍetvā punarāgame.

344. Rajatam jātārūpam vā, na bodhāya na santiyā.
Netam samaṇasārūpam, na etaṁ ariyaddhanam.

345. Lobhanam madanam cetam, mohanam rajavaḍḍhanam.
Sāsaṅkam bahuṇasārūpam, natthi cettha dhuvam ṭhiti.

346. Ettha rattā pamattā ca, saṁkiliṭṭhamanā narā.
Aññaṁaṇṇena byāruddhā, puthū kubbanti medhagam.

347. Vadho bandho parikleso, jāni sokapariddavo.
Kāmesu adhipannānam, dissate byasanam bahuṁ.

348. Tam maṁ nātī amittāva, kiṁ vo kāmesu yuñjatha.
Jānātha maṁ pabbajitam, kāmesu bhayadassinim.

349. Na hiraṇṇasuvaṇṇena, parikkhīyanti āsavā.
Amittā vadhakā kāmā, sapattā sallabandhanā.

350. Tam maṁ nātī amittāva, kiṁ vo kāmesu yuñjatha.
Jānātha maṁ pabbajitam, muṇḍam saṁghāṭipārutam.

351. Uttiṭṭhapiṇḍo uñcho ca, paṃsukūlañca cīvaram.
Etaṃ kho mama sāruppaṃ, anagārūpanissayo.
352. Vantā Mahesīhi kāmā, ye dibbā ye ca mānusa.
Khemaṭṭhāne vimuttā te, pattā te acalaṃ sukhaṃ.
353. Māhaṃ kāmehi saṃgacchiṃ, yesu tāṇaṃ na vijjati.
Amitā vadhakā kāmā, aggikkhandhūpamā dukhā.
354. Paripantho esa bhayo, savighāto sakaṇṭako.
Gedho suvisamo ceso, mahanto mohanāmukho.
355. Upasaggo bhīmarūpo, kāmā sappasirūpamā.
Ye bālā abhinandanti, andhabhūtā puthujjanā.
356. Kāmapaṇkena sattā hi, bahū loke aviddasū.
Pariyantaṃ na jānanti, jātiyā maraṇassa ca.
357. Duggatigamaṇaṃ maggaṃ, manussā kāmahetukaṃ.
Bahū ve paṭipajjanti, attano rogamāvahaṃ.
358. Evaṃ amittajanaṇā, tāpaṇā saṃkilesikā.
Lokāmisā bandhaniyā, kāmā maraṇabandhanā.
359. Ummādanā ullapanā, kāmā cittappamāthino.
Sattānaṃ saṃkilesāya, khippaṃ mārena oḍḍitaṃ.
360. Anantādīnavā kāmā, bahudukkhā mahāvisā.
Appassādā raṇakarā, sukkapakkhavisosaṇā.
361. Sāhaṃ etādisaṃ katvā, byasaṇaṃ kāmahetukaṃ.
Na taṃ paccāgamissāmi, nibbānābhiraṭā sadā.
362. Raṇaṃ taritvā kāmānaṃ, sītibhāvābhikaṇkhinī.
Appamattā vihasāmi, sabbasaṃyojanakkhaye.
363. Asokaṃ virajaṃ khemaṃ, ariyaṭṭhaṅgikaṃ ujum.
Taṃ maggaṃ anugacchāmi, yena tiṇṇā Mahesino.

364. Imaṃ passatha dhammaṭṭhaṃ, subhaṃ kammāradhītaraṃ.
Anejaṃ upasampajja, rukkhamūlamhi jhāyati.

365. Ajja'tṭhamī pabbajitā, saddhā saddhammasobhanā.
Vinītu'ppalavaṇṇāya, tevijjā maccuhāyinī.

366. Sāyaṃ bhujiṣṣā aṇaṇā, bhikkhunī bhāvitindriyā.
Sabbayogavisamūyuttā, katakiccā anāsavā.

367. Taṃ Sakko devasaṃghena, upasaṅkamma iddhiyā.
Namassati bhūtapati, subhaṃ kammāradhītaraṃ"ti—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **daharāhaṃ suddhavasanaṃ, yaṃ pure dhammamassuṇinti** yasmā ahaṃ pubbe daharā taruṇī eva suddhavasanaṃ suddhavatthanivatthā alaṅkatappaṭiyattā Satthu santike dhammaṃ assosiṃ. **Tassā me appamattāya, saccābhisamayo ahūti** yasmā ca tassā me mayhaṃ yathāsutaṃ dhammaṃ paccavekkhitvā appamattāya upaṭṭhitassatiyā sīlaṃ adhiṭṭhahitvā bhāvanaṃ anuyuñjantiyāva catunnaṃ ariyasaccānaṃ abhisamayo "idaṃ dukkhaṃ"ti-ādinā¹ paṭivedho ahosi.

Tatohaṃ sabbakāmesu, bhusaṃ aratimajjhaganti tato tena kāraṇena Satthu santike dhammassa sutattā saccānaṅca abhisamitattā manussesu dibbesu cāti sabbesupi kāmesu bhusaṃ ativiya aratiṃ ukkaṇṭhiṃ adhigacchim. **Sakkāyasmim** upādānakkhandhapaṅcake **bhayaṃ** sappāṭibhayabhāvaṃ ñāṇacakkhunā disvā **nekkhammameva** pabbajjaṃ nibbānameva **pīhaye** pihayāmi patthayāmi.

Dāsakammakarāni cāti dāse ca kammakāre ca, līṅgavipallāseṇa hetarṃ vuttaṃ. **Gāmakhettānīti** gāme ca pubbaṇṇāparaṇṇaviruhanakkhettāni ca, gāmapariyāpannāni vā khettāni. **Phītānīti** samiddhāni. **Ramaṇīyeti** manuñṇe. **Pamoditeti** pamudite², bhogakkhandhe hitvāti sambandho. **Sāpateyyanti** santakaṃ dhanam, maṇikanakaraajatādipariggahavatthum. **Anappakanti** mahantaṃ, pahāyāti yojanā. **Evaṃ saddhāya nikkhammāti** "hitvānaṃ ñātigaṇaṃ"ti-ādinā

1. Khu 9. 36 piṭṭhe.

2. Pamudane (Sī)

vuttappakārena mahantaṃ nātiparivaṭṭaṃ mahantañca bhogakkhandhaṃ
pahāya kammakammaphalāni ratanattayañcāti saddheyyavatthum saddhāya
saddahitvā gharato nikkhamma **saddhamme suppavedite**
Sammāsambuddhena suṭṭhu pavedite ariyavinaye ahaṃ pabbajitā.

Evam pabbajitāya pana **netam assa patirūpaṃ**, yadidaṃ chaḍḍitānaṃ
kāmaṇaṃ paccāgamaṇaṃ. **Ākiñcaññaṃ hi patthayeti** ahaṃ akiñcanabhāvaṃ
apariggahabhāvameva patthayāmi. **Yo jātārūparajataṃ, chaḍḍetvā**
punarāgameti yo puggalo suvaṇṇaṃ rajataṃ aññaṃpi vā kiñci dhanajātaṃ
chaḍḍetvā puna taṃ gaṇheyya, so paṇḍitānaṃ antare kathaṃ sīsaṃ
ukkhipeyya.

Yasmā **rajataṃ jātārūpaṃ vā, na bodhāya na santiyā** na maggañāṇāya
na nibbānāya hotīti attho. **Netam samaṇasāruppanti** etaṃ
jātārūparajataḍḍipariggahavatthu, tassa vā pariggaṇhaṇaṃ samaṇānaṃ
sārūpaṃ na hoti. Tathā hi vuttaṃ “na kappati samaṇānaṃ Sakyaputtiyānaṃ
jātārūparajataṃ”ti-ādi¹. **Na etaṃ ariyaddhananti** etaṃ
yathāvuttapariggahavatthu saddhādidhanaṃ viya ariyadhammamayampi
dhanam na hoti na ariyabhāvāvahato. Tenāha “lobhanan”ti-ādi.

Tattha **lobhananti** lobhuppādanaṃ. **Madananti** madāvahaṃ. **Mohananti**
sammohajananaṃ². **Rajavaḍḍhananti** rāgarajādisaṃvaḍḍhanaṃ. Yena
pariggahitaṃ, tassa āsaṅkāvahattā saha āsaṅkāya vattaṭīti **sāsaṅkaṃ**, yena
pariggahitaṃ, tassa yato kuto āsaṅkāvahanti attho. **Bahu-āyāsanti**
sajjanarakkhaṇādivasena bahuparissamaṃ³. **Natthi cettha dhuvaṃ** **ṭhitīti**
etasmim dhane⁴ dhuvabhāvo ca **ṭhitibhāvo** ca natthi,
cañcalamanavaṭṭhitamevāti⁵ attho.

Ettha rattā pamattā cāti etasmim dhane rattā sañjātārāgā
dasakusaladhammesu satiyā vippavāsena pamattā. **Samkiliṭṭhamanā**
lobhādisamkilesena samkiliṭṭhacittāva nāma honti. Tato ca **aññaṃaññaṃhi**
byāruddhā, puthū kubbanti medhagaṃ antamaso mātāpi puttena, puttopi
mātārāti evaṃ aññaṃaññaṃ paṭiruddhā hutvā puthū sattā medhagaṃ

1. Vi 4. 491 piṭṭhe.

2. Sammohanaṃ (Sī, I)

3. Bahu āyāsaṃ (I, Ka)

4. Thāne (I)

5. Calācala... (Sī, I)

kalahaṃ karonti. Tenāha Bhagavā “puna caparaṃ bhikkhave kāmahetu kāmanidānaṃ kāmādhikaraṇaṃ -pa- mātāpi puttana vivadati puttopi mātara vivadatī”ti-ādi¹.

Vadhoti maraṇaṃ. **Bandhoti** addubandhanādibandhanam. **Pariklesoti** hatthacchedādiparikilesāpatti. **Jānīti** dhanajāni ceva parivārajāni ca. **Sokapariddavoti** soko ca paridevo ca. **Adhipannānanti** ajjhositānaṃ. **Dissate byasanaṃ bahunti** yathāvuttavadhbandhanādibhedam avuttañca domanassupāyāsādim diṭṭhadhammikaṃ samparāyikañca bahuṃ bahuvidham byasanaṃ anatto kāmesu dissateva.

Tam maṃ nātī amittāva, kim vo kāmesu yuñjathāti tādisaṃ maṃ yathā kāmesu virattaṃ tumhe nātī nātakā samānā anattakāmā amittā viya kim kena kāraṇena kāmesu yuñjatha niyojetha. **Jānātha maṃ pabbajitaṃ, kāmesu bhayadassininti** kāme bhayato passantiṃ pabbajitaṃ maṃ ājānātha, kim ettakaṃ tumhehi anaññātanti adhippāyo.

Na hiraññasuvaṇṇena, parikkhīyanti āsavāti kāmāsavādayo hiraññasuvaṇṇena na kadāci parikkhayaṃ gacchanti, atha kho tehi eva parivaḍḍhanteva. Tenāha “**amittā vadhakā kāmā, sapattā sallabandhanā**”ti. Kāmā hi ahitāvahattā mettiyā abhāvena **amittā** maraṇahetutāya ukkhittāsikavadhakasadisattā **vadhakā** anubandhitvāpi anattāvahanatāya verānubandhasapattasadisattā **sapattā** rāgādīnaṃ sallānaṃ bandhanato **sallabandhanā**.

Muṇḍanti muṇḍitakesaṃ. Tattha tattha nantakāni gahetvā saṃghāṭicīvarapārūpanena **saṃghāṭi pārutaṃ**.

Uttiṭṭhapinḍoti vivaṭadvāre ghare ghare patiṭṭhitvā labhanakapiṇḍo. **Uñchoti** tadatthaṃ uñchācariyā. **Anagārūpanissayoti** anagārānaṃ pabbajitānaṃ upagantvā nissitabbato upanissayabhūto jīvitaparikkhāro. Tam hi nissāya pabbajitā jīvanti.

1. Ma 1. 120, 128 piṭṭhādīsu.

Vantāti chaḍḍitā. **Mahesīhīti** Buddhādīhi Mahesīhi. **Khematṭhāneti** kāmāyogādīhi anupaddavaṭṭhānabhūte nibbāne. **Teti** mahesayo. **Acalaṃ sukhanti** nibbānasukhaṃ pattā. Tasmā taṃ patthentena kāmā pariccajitabbāti adhippāyo.

Māhaṃ kāmehi saṃgacchinti ahaṃ kadācipi kāmehi na samāgaccheyyaṃ. Kasmāti ce āha “**yesu tāṇaṃ na vijjati**”ti-ādi, yesu kāmesu upaparikkhiyamānesu ekasmimpi anattaparittāṇaṃ nāma natthi. **Aggikkhandhūpamā** mahābhītapaṭṭhena. **Dukkhā** dukkhamatṭhena¹.

Paripantho esa bhayo yadidaṃ kāmā nāma aviditavipulānattāhāvahattā. **Savighāto** cittavighātakarattā. **Sakaṇṭako** vinivijjhanattā. **Getho suvisamo cesoti** giddhihetutāya gedho. Suṭṭhu visamo mahāpalibodho so². **Duratikkamanaṭṭhena mahanto. Mohanāmukho** mucchāpattihetuto.

Upasaggo bhīmarūpoti atitimsanakasabhāvo, mahanto devatūpasaggo viya anattakādīdukkhāvahanato³. **Sappasirūpamā kāmā** sappaṭibhayaṭṭhena.

Kāmapaṅkena sattāti kāmasaṅkhātena paṅkena sattā laggā.

Duggatigamaṇaṃ magganti nirayādi-apāyagāmināṃ maggaṃ. **Kāmahetukanti** kāmopabhogahetukaṃ. **Bahunti** paṇātipātādibhedena bahuvidhaṃ. **Rogaṃāvahanti** rujjanaṭṭhena rogaṃsaṅkhātassa diṭṭhadhammakādibhedassa dukkhassa āvahanakaṃ.

Evanti “amittā vadhakā”ti-ādinā vuttappakārena. **Amittajananāti** amittabhāvassa nibbattanakā. **Tāpanāti** santāpanakā, tapanīyāti attho. **Samkilesikāti** samkilesāvahā. **Lokāmisāti** loke āmisabhūtā. **Bandhanīyāti** bandhabhūtehi saṃyojanehi vaḍḍhitabbā, saṃyojaniyāti attho. **Maraṇabandhanāti** bhavādīsu nibbattinimittatāya pavattakāraṇato ca maraṇavibandhanā.

1. Dukkāpanaṭṭhena (Sī)

2. Mahāpalipālepo (Sī)

3. Appaṭikāra... (Sī)

Ummādanāti vipariṇāmadhammānam¹ viyogavasena sokummādarkarā, vaḍḍhiyā² vā uparūparimadāvahā. **Ullapanā**ti “aho sukham aho sukhan”ti uddham uddham lapāpanakā. “Ullolanā”tipi pāṭho, bhattapiṇḍanimittam naṅguṭṭham ullolento sunakho viya āmisahetu satte uparūparilālanā, parābhavāvaññātapāpanakāti attho. **Cittappamāthinoti** pariḷāhuppādanādinā sampati āyatiṇca cittassa pamathanasīlā. “Cittappamaddino”ti vā pāṭho, so evattho. Ye pana “cittappamādinoti”ti vadanti, tesam cittassa pamādāvahāti attho. **Samkilesāyā**ti vibādhanāya upatāpanāya vā. **Khippam mārena oḍḍitanti** kāmā nāmete mārena oḍḍitam kuminanti daṭṭhabbā sattānam anattāhāvanato.

Anantādīnavāti “lobhanam madanañcetan”ti-ādinā, “idha sītassa purakkhato uṇhassa purakkhato”ti-ādinā ca dukkhakkhandhasuttādīsu³ vuttanayena apariyantādīnavā bahudosā. **Bahudukkhāti** āpāyikādibahuvidhadukkhānubandhā. **Mahāvisāti** kaṭukāsayhaphalatāya halāhalādimahāvisasadisā⁴. **Appassādāti** satthadhārāgatamadhūbindu viya parittassādā. **Raṇakarāti** sārāgādisamvaḍḍhakā⁵. **Sukkapakkhavisosanāti** sattānam anavajjakotṭhāsassa vināsakā.

Sāhanti sā aham, heṭṭhā vuttanayeneva Satthu santike dhammam sutvā paṭiladdhasaddhā kāme pahāya pabbajitvā ṭhitāti attho. **Etādisanti** evarūpaṃ vuttappakāraṃ. **Katvāti** iti katvā, yathāvuttakāraṇenāti attho. **Na taṃ paccāgamiṣāmīti** taṃ mayā pubbe vantakāme puna⁶ na paribhuñjissāmi. **Nibbānābhiratā sadāti** yasmā pabbajitakālato paṭṭhāya sabbakālam nibbānābhiratā, tasmā na taṃ paccāgamiṣāmīti yojanā.

Raṇam taritvā kāmānanti kāmānam raṇam taritvā taṇca mayā kātabbam ariyamaggasampahāram katvā. **Sītibhāvābhikaṅkhinīti** sabbakilesadarathapariḷāhavūpasamena sītibhāvasaṅkhātārahattam abhikaṅkhanāti. **Sabbasaṃyojanakkhayeti** sabbesaṃ saṃyojanānam khayabhūte nibbāne abhiratā.

1. Dhammatā (I, Ka)

2. Ma 1. 120 piṭṭhe.

3. Rāgādisambandhato (Ka)

2. Bandhiyā (I, Ka)

4. Kaṇṭakāpassena phalakādīsu (Sī)

6. Pubbe vantaṃ kāmamethunaṃ (Sī)

Yena tiṇṇā Mahesinoti yena ariyamaggena Buddhādayo Mahesino saṃsāramahoghaṃ tiṇṇā, ahampi tehi gatamaggaṃ anugacchāmi, sīlādipaṭipattiyaṃ anupāpuṇāmīti attho.

Dhammaṭṭhanti ariyaphaladhamme ṭhitaṃ. **Anejanti** paṭippassaddha¹ ejaṭāya anejanti laddhanāmaṃ aggaphalaṃ. **Upasampajjāti** sampādetvā aggamaggādhigamena adhigantvā. **Jhāyatīti** tameva phalaJJhānaṃ upaniJJhāyati.

Ajja'ṭṭhamī pabbajitāti pabbajitā hutvā pabbajitato paṭṭhāya ajja aṭṭhamadivaso, ito atīte aṭṭhamiyaṃ pabbajitāti attho. **Saddhāti** saddhāsammaṇṇā. **Saddhammasobhanāti** saddhammādhigamena sobhanā.

Bhujissāti dāsabhāvasadisānaṃ kilesānaṃ pahānena bhujissā. Kāmacchandādi-ijāpagamena **aṇaṇā**.

Imā kira tisso gāthā pabbajitvā aṭṭhame divase arahattaṃ patvā aññatarasmiṃ rukkhamaṇe phalaṃ samāpajjitvā nisinnaṃ theriṃ bhikkhunaṃ dassetvā paṃsaṃsantena Bhagavatā vuttā.

Atha Sakko Devānamindo taṃ pavattiṃ dibbena cakkhunā disvā “evaṃ Satthārā paṃsaṃsiyamānā ayaṃ therī yasmā devehi ca payirupāsitabbā”ti tāvadeva Tāvatiṃsehi devehi saddhiṃ upasaṅkamitvā abhivādetvā añjaliṃ paggayha aṭṭhāsi. Taṃ sandhāya saṅgītikārehi vuttaṃ—

“Taṃ Sakko devasaṅghena, upasaṅkamma iddhiyā.

Namassati bhūtapati, subhaṃ kammāradhītaraṃ”ti.

Tattha tīsu kāmabhavesu bhūtānaṃ sattānaṃ pati issaroti katvā **bhūtapatīti** laddhanāmo Sakko devarājā devasaṅghena saddhiṃ taṃ subhaṃ kammāradhītaraṃ attano deviddhiyā upasaṅkamma namassati, pañcapaṭiṭṭhitena vandatīti attho.

Subhākammāradhītutherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Vīsatiniṇipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Timsanipāta

1. Subhājīvakambavanikātherīgāthāvaṇṇanā

Timsanipāte **Jīvakambavanarū** ramganti-ādikā Subhāya Jīvakambavanikāya theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭupanissayaṃ kusalaṃ upacinantī sambhāvita¹ kusalamūlā anukkamena paribrūhitavimokkhasambhārā paripakkaññā hutvā imasmiṃ Buddhuppāde Rājagahe brāhmaṇamahāsālakule nibbatti, **Subhātissā** nāmamahosi. Tassā kira sarīravayavā sobhanavaṇṇayuttā ahesuṃ, tasmā Subhātī anvatthameva nāmaṃ jātā. Sā Satthu Rājagahappavesane paṭiladdhasaddhā upāsikā hutvā aparabhāge saṃsāre jātasaṃvegā kāmesu ādīnavaṃ disvā nekkhammañca khemato sallakkhantī Mahāpajāpatiyā Gotamiyā santike pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī katipāhe neva anāgāmiphale patiṭṭhāsi.

Atha naṃ ekadivasam aññataro Rājagahavāsī dhuttapuriso taruṇo paṭhamayobbane ṭhito Jīvakambavane divāvihārāya gacchantiṃ disvā paṭibaddhacitto hutvā maggaṃ ovaranto² kāmehi nimantesi. Sā tassa nānappakārehi kāmānaṃ ādīnavaṃ attano ca nekkhammajjhāsayaṃ pavedentī dhammaṃ kathesi. So dhammakathaṃ sutvāpi na paṭikkamati, nibandhatiyeva. Therī naṃ attano vacane atīṭṭhantaṃ akkhiṃhi ca abhirattaṃ disvā “handa tayā³ sambhāvitāṃ akkhiṃ”ti attano ekaṃ akkhiṃ uppāṭetvā tassa upanesi. Tato so puriso santāso⁴ saṃvegajāto tattha vigatārāgo hutvā theriṃ khamāpetvā gato. Therī Satthu santikaṃ agamāsi. Satthuno saha dassanenevassā akkhi paṭipākatikaṃ ahosi. Tato sā Buddhagatāya pītiyā nirantaraṃ phuṭā hutvā aṭṭhāsi. Satthā tassā cittācāraṃ ña tvā dhammaṃ desetvā aggamaggaṭṭhāya kammaṭṭhānaṃ ācikkhi. Sā pītiṃ vikkhambhetvā tāvadeva vipassanaṃ vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaṃ pana patvā phalasukhena nibbānasukhena viharantī attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā attanā tena ca dhuttapurisena vuttaḡāthā udānavasena—

1. Saṃropita... (Ka)

2. Vārento (Ka)

3. Tassa (Sī)

4. Santāsī (Sī)

368. “Jīvakambavanam rammam, gacchantim bhikkhunim subham.
Dhuttako sannivāresi, tamenam abravī subhā.
369. Kim te aparādhitam mayā, yaṁ mam ovariyāna tiṭṭhasi.
Na hi pabbajitāya āvuso, puriso samphusanāya kappati.
370. Garuke mama Satthusāsane,
Yā sikkhā Sugatena desitā.
Parisuddhapadam anaṅgaṇam,
Kim mam ovariyāna tiṭṭhasi.
371. Āvilacitto anāvilam,
Sarajo vītarajam anaṅgaṇam.
Sabbattha vimuttamānasam,
Kim mam ovariyāna tiṭṭhasi.
372. Daharā ca apāpikā casi,
Kim te pabbajjā karissati.
Nikkhipa kāsāyacīvaram,
Ehi ramāma supupphite vane.
373. Madhurañca pavanti sabbaso,
Kusumarajena samuṭṭhitā dumā.
Paṭhamavasanto sukho utu,
Ehi ramāma supupphite vane.
374. Kusumitasikharā ca pādapā,
Abhigajjantiva māluteritā.
Kā tuyham rati bhavissati,
Yadi ekā vanamogahissasi.
375. Vāḷamigasamghasevitam,
Kuñjaramattakareṇuloḷitam.
Asahāyikā gantumicchasi,
Rahitam bhīmsanakam mahāvanam.

376. Tapanīyakatāva dhītikā,
 Vicarasi Cittalateva¹ accharā.
 Kāsikasukhumehi vaggubhi,
 Sobhasī suvasanehi nupame.
377. Ahaṃ tava vasānugo siyaṃ,
 Yadi viharemase kānanantare.
 Na hi ma'tthi tayā piyattaro,
 Pāṇo kinnarimandalocane.
378. Yadi me vacanaṃ karissasi,
 Sukhitā ehi agāramāvasa.
 Pāsādanivātavāsini,
 Parikammaṃ te karontu nāriyo.
379. Kāsikasukhumāni dhāraya,
 Abhiropehi ca mālavaṇṇakaṃ.
 Kañcanaṃ nimuttakaṃ bahuṃ,
 Vividhaṃ ābharaṇaṃ karomi te.
380. Sudhotarajapacchadaṃ subhaṃ,
 Gonakatūlikasanthataṃ navaṃ.
 Abhiruha sayanaṃ mahārahaṃ,
 Candanamaṇḍitasāragandhikaṃ.
381. Uppalaṃ cudakā samuggataṃ,
 Yathā taṃ amanussasevitaṃ.
 Evaṃ tvaṃ brahmacāriṇi,
 Sakesa'ṅgesu jaraṃ gamissasi.
382. Kiṃ te idha sārasammataṃ,
 Kuṇapapūraṃhi susānavaḍḍhane.
 Bhedanadhamme kaḷevare,
 Yaṃ disvā vimano udikkhasi.

383. Akkhīni ca tūriyāriṇa,
 Kinnariyāriṇa pabbatantare.
 Tava me nayanāni dakkhiya,
 Bhiyyo kāmaratī pavaḍḍhati.
384. Uppalasikharopamāni te,
 Vimale hāṭakasannibhe mukhe.
 Tava me nayanāni dakkhiya,
 Bhiyyo kāmaguṇo pavaḍḍhati.
385. Api dūragatā saramhase,
 Āyatapamhe visuddhadassane.
 Na hi matthi tayā piyattaro,
 Nayanā kinnarimandalocane.
386. Apathena payātumicchasi,
 Candam kīḷanakaṃ gavesasi.
 Merum laṅghetumicchasi,
 Yo tvaṃ Buddhasutaṃ maggayasi.
387. Natthi hi loke sadevake,
 Rāgo yatthapi dāni me siyā.
 Napi naṃ jānāmi kīriso,
 Atha maggena hato samūlako.
388. Ingālakuyāva ujjhito,
 Visapattoriva aggito kato¹.
 Napi naṃ passāmi kīriso,
 Atha maggena hato samūlako.
389. Yassā siyā apaccavekkhitam,
 Sathā vā anupāsito siyā.
 Tvaṃ tādīsikaṃ palobhaya,
 Jānantim so imaṃ vihaññasi.

1. Agghato hato (Sī)

390. Mayhaṃ hi akkuṭṭhavandite,
 Sukhadukkhe ca satī upaṭṭhitā.
 Saṅkhatamasubhanti jāniya,
 Sabbattheva mano na limpati.
391. Sāhaṃ Sugatassa sāvikā,
 Maggaṭṭhaṅgikayānayaṇiṇī.
 Uddhaṭasallā anāsavā,
 Suññāgāragatā ramāma'haṃ.
392. Diṭṭhā hi mayā sucittitā,
 Sombhā dārukapillakāni vā.
 Tantīhi ca khīlakehi ca,
 Vinibaddhā vividhaṃ panaccakā.
393. Tamhuddhaṭe tantikhīlake,
 Vissaṭṭhe vikale parikrite.
 Na vindeyya khaṇḍaso kate,
 Kimhi tattha manam nivesaye.
394. Tathūpamā dehakāni maṃ,
 Tehi dhammehi vinā na vattanti.
 Dhammehi vinā na vattati,
 Kimhi tattha manam nivesaye.
395. Yathā haritālena makkhitam,
 Addasa cittikaṃ bhittiyā katam.
 Tamhi te viparītadassanam,
 Saññā mānusikā niratthikā.
396. Māyam viya aggato katam,
 Supinanteva suvaṇṇapādapaṃ.
 Upagacchasi andha rittakam,
 Janamajjheriva rupparūpakam.

397. Vaṭṭaniriva koṭarohitā,
Majjhe pubbuḷakā sa-assukā.
Piḷakoḷikā cettha jāyati,
Vividhā cakkhuvidhā ca piṇḍitā.

398. Uppāṭiya cārudassanā,
Na ca pajjittha saṅgamānasā.
Handa te cakkhuṃ harassu taṃ,
Tassa narassa adāsi tāvade.

399. Tassa ca viramāsi tāvade,
Rāgo tattha khamāpayī ca naṃ.
Sotthi siyā brahmacārini,
Na puno edisakaṃ bhavissati.

400. Āsādiya edisaṃ janam,
Aggiṃ pajjalitaṃ'va liṅgiya.
Gaṇhiya āsīvisaṃ viya,
Api nu sotthi siyā khamehi no.

401. Muttā ca tato sā bhikkhunī,
Agamī Buddhavarassa santikaṃ.
Passiya varapuññalakkhaṇaṃ,
Cakkhu āsi yathā purāṇakaṃ'ti—

imā gāthā paccudāhāsi.

Tattha **Jīvakambavananti** Jīvakassa Komārabhaccassa ambavanam.
Rammanti ramaṇīyam. Taṃ kira bhūmibhāgasampattiyā
chāyūdakasampattiyā ca rukkhānaṃ ropitākārena ativiya manuññaṃ
manoramaṃ. **Gacchantinti** ambavanam uddissa gataṃ, divāvihārāya
upagacchantiṃ. **Subhanti** evaṃnāmikaṃ. **Dhuttakoti** itthidhutto.
Rājagahavāsī kireko Mahāvibhavassa suvaṇṇakārassa putto yuvā abhirūpo
itthidhutto puriso matto¹ vicarati. So taṃ

1. Purisamadamatto (Sī)

paṭipathe disvā paṭibaddhacitto maggaṃ uparundhitvā aṭṭhāsī. Tena vuttam “dhuttako sannivāresi”ti, mama gamanaṃ nisedhesīti attho. **Tamenam abravī subhāti** tamenam nivāretvā ṭhitam dhuttam subhā bhikkhunī kathesi. Ettha ca “gacchantim bhikkhunim subham, abravi subhā”ti ca attānameva therī aññaṃ viya katvā vadati. Theriyā vuttagāthānaṃ sambandhadassanavasena saṅgītikārehi ayaṃ gāthā vuttā.

“Abravī subhā”ti vatvā tassā vuttākāradassanattham āha **“kiṃ te aparādhitan”**ti-ādi. Tattha **kiṃ te aparādhitaṃ mayāti** kiṃ tuyham āvuso mayā aparaddham. **Yaṃ maṃ ovariyaṇa tiṭṭhasīti** yena aparādhena maṃ gacchantim ovaritvā gamanaṃ nisedhetvā tiṭṭhasi, so nathevāti adhippāyo. Atha itthītisaññāya evaṃ paṭipajjasi, evampi na yuttanti dassenti āha **“na hi pabbajitāya āvuso, puriso samphusanāya kappatī”**ti, āvuso suvaṇṇakāraputta lokiyacārittenapi purisassa pabbajitānaṃ samphusanāya na kappati, pabbajitāya pana puriso tiracchānagatopi samphusanāya na kappati, tiṭṭhatu tāva purisaphusanā¹, rāgavasenassā nissaggiyena purisassa nissaggiyassāpi phusanā na kappateva.

Tenāha **“garuke mama Satthusāsane”**ti-ādi. Tassattho—**garuke** pāsāṇacchattam viya garukātabbe mayham Satthu sāsane yā sikkhā bhikkhuniyo uddissa **Sugatena** Sammāsambuddhena **desitā** paññattā. Tāhi **parisuddhapadam** parisuddhakusalakoṭṭhāsam rāgādi-aṅgaṇānaṃ sabbaso abhāvena **anaṅgaṇam** evambhūtam maṃ gacchantim kena kāraṇena āvaritvā tiṭṭhasīti.

Āvilacittoti cittassa āvilabhāvakarānaṃ kāmavitakkādīnaṃ vasena āvilacitto tvaṃ tadabhāvato **anāvilam** rāgarajādīnaṃ vasena **sarajo** sāṅgaṇo tadabhāvato **vītarajam anaṅgaṇam sabbattha** khandhapañcake samucchedavimuttiyā **vimuttamānasam** maṃ kasmā ovaritvā tiṭṭhasīti.

Evaṃ theriyā vutte dhuttako attano adhippāyaṃ vibhāvento **“daharā cā”**ti-ādinā dasa gāthā abhāsī. Tattha **daharāti** taruṇī paṭhame yobbane ṭhitā. **Apāpikā** casīti rūpena alāmikā ca

1. Sarīraphusanā (Ka)

asi, uttamarūpadharā cāhosīti adhippāyo. **Kim te pabbajjā karissatīti** tuyhaṃ evaṃ paṭhamavaye ṭhitāya rūpasampannāya pabbajjā kim karissati, vuḍḍhāya bībhaccharūpāya vā pabbajjītabbanti adhippāyena vadati. **Nikkhipāti** chaḍḍehi. “Ukkhipā”ti vā pāṭho, apanchīti attho.

Madhuranti subhaṃ, sugandhanti attho. **Pavantīti** vāyanti. **Sabbasoti** samantato. **Kusumarajena samuṭṭhitā dumāti** ime rukkhā mandavātena samuṭṭhahamānakusumareṇujātena attano kusumarajena sayam samuṭṭhitā viya hutvā samantato surabhī vāyanti. **Paṭhamavasanto sukho utūti** ayaṃ paṭhamo vasantamāso sukhasamphasso ca utu vattatīti attho.

Kusumitasikharāti supupphitagga. **Abhigajjantiva māluteritāti** vātena sañcalitā abhigajjantiva abhitthanitā¹ viya tiṭṭhanti. **Yadi ekā vanamogahissasīti** sace tvaṃ ekikā vanamogāhissasi, kā nāma te tattha rati bhavissatīti attanā baddhasukhābhīrattattā evamāha.

Vālamigasamghasevanti sīhabyagghādivālamigasamūhehi tattha tattha upasevitaṃ. **Kuñjaramattakareṇuloḷitanti** mattakuñjarehi hatthinīhi ca migānaṃ cittatāpanena rukkhagacchādīnaṃ sākābhāñjanena ca āloḷitapadesaṃ. Kiñcāpi tasmiṃ vane īdisaṃ tadā natthi, vanaṃ nāma evarūpanti taṃ bhīṃsāpetukāmo evamāha. **Rahitanti** janarahitaṃ vijanaṃ. **Bhīṃsanakanti** bhayaṇakaṃ.

Tapanīyakatāva dhītikāti rattasuvannaṇṇena vicaritā dhītīlikā viya sukusalena yantācariyena yantayogavasena sajjitā suvaṇṇapaṭimā viya vicarasi, idāneva² ito cito ca sañcarasi. **Cittalateva accharāti** Cittalatā³ nāmake uyyāne devaccharā viya. **Kāsikasukhumehīti** Kāsiraṭṭhe uppannehi ativiya sukhumehi. **Vaggubhīti** siniddhamaṭṭhehi⁴. **Sobhasī suvasanehi nūpameti** nivāsanapārūpanavattthehi anupame upamārahite tvaṃ idāni me vasānugo sobhasīti bhāvināṃ attano adhippāyavasena ekantikāṃ vattamānaṃ viya katvā vadati.

Ahaṃ tava vasānugo siyanti ahampi tuyhaṃ vasānugo kimkārapaṭissāvī bhaveyyaṃ. **Yadi viharemasa kānanantareti** yadi mayaṃ ubhopi

1. Abhitthunantā (Sī)

3. Cittaratha (Sī)

2. Idāni tvaṃ (Sī)

4. Siniddhamaṭṭhehi (Sī)

vanantare saha vasāma ramāma. **Na hi ma'tthi tayā piyattaroti** vasānugabhāvassa kāraṇamāha. **Pāṇoti** satto, añño kocipi satto tayā piyataro mayham na hi atthīti attho. Atha vā **pāṇoti** attano jīvitam sandhāya vadati, mayham jīvitam tayā piyataram na hi atthīti attho. **Kinnarimandalocaneti** kinnariyā viya mandaputhuvilocane.

Yadi me vacanam karissasi, sukhitā ehi agāramāvasāti sace tvaṃ mama vacanam karissasi, ekāsanam ekaseyyam brahmacariyadukkham pahāya ehi kāmabhogehi sukhitā hutvā agāram ajjhāvasa. “Sukhitā hetī agāramāvasanti”ti keci paṭhanti, tesam sukhitā bhavissati, agāram ajjhāvasanti attho. **Pāsādanivātavāsini**ti nivātesu pāsādesu vāsini. “Pāsādavimānavāsini”ti ca pāṭho, vimānasadisesu pāsādesu vāsini attho. **Parakammanti** veyyāvaccam.

Dhārayāti paridaha, nivāsehi ceva uttariyañca karohi. **Abhiropehīti** maṇḍanavibhūsanavasena vā sarīram āropaya, alaṅkarohīti attho. **Mālavaṇṇakanti** mālañceva gandhavilepanañca. **Kañcanamaṇimuttakanti** kañcanena maṇimuttāhi ca yuttam, suvaṇṇamayamaṇimuttāhi khacitanti attho. **Bahunti** hatthūpagādibhedato bahuppakāram. **Vividhanti** karaṇavikatiyā nānāvidham.

Sudhotarajapacchadanti sudhotatāya pavāhitarajam uttaracchadam. **Subhanti** sobhanam. **Gonakatūlikasanthatanti** dīghalomakāḷako javena ceva haṃsalomādipuṇṇāya tūlikāya ca santhatam. **Navanti** abhinavam. **Mahārahanti** mahaggham. **Candanamaṇḍitasāragandhikanti** gosīsakādisāracandanena maṇḍitatāya surabhigandhikam, evarūpam sayanamāruha, tam āruhitvā yathāsukham sayāhi ceva nisīda cāti attho.

Uppalam cudakā samuggatanti ca-kāro nipātamattam, udakato uggatam uṭṭhitam accuggamma ṭhitam suphullamuppalam. **Yathā tam amanussasevanti** tañca rakkhasapariggahatāya pokkharaniyā jātattā nimmanussehi sevitam kenaci aparibhuttameva bhaveyya. **Evam tvaṃ brahmacārinīti** evameva tam suṭṭhu phullamuppalam viya tuvaṃ brahmacārinī. **Sakesaṅgesu** attano sarīrāvayavesu kenaci aparibhuttasueva jaram gamissasi, mudhāyeva jarājiṇṇā bhavissasi.

Evam dhuttakena attano adhippāye pakāsīte therī
sarīrasabhāvavibhāvanena tam tattha vicchindenti “**kiṃ te idhā**”ti
gāthamāha. Tassattho—āvuso suvaṇṇakāraputta kesādikūṇapapūre ekantena
bhedanadhamme susānavaḍḍhane **idha** imasmim kāyasaññite asucikaḷevare
kiṃ nāma tava sāranti sammataṃ sambhāvitam, yaṃ disvā vimano
aññatarasmim ārammaṇe vigatamanasaṅkappo, ettheva vā avimano
somanassiko hutvā udikkhasi, tam mayhaṃ kathehīti.

Tam sutvā dhuttako kiñcāpi tassā rūpaṃ cāturiyasobhitam,
paṭhamadassanato pana paṭṭhāya yasmim diṭṭhipāte¹ paṭibaddhacitto, tameva
apadisanto “**akkhīni ca tūriyārīvā**”ti-ādimāha. Kāmañcāyaṃ therī suṭṭhu
saṃyatatāya santindriyā, tāya thiravippasannasommasantanayananiṭṭhesu
kammānubhāvanipphanesu pasannapañcappasādapaṭimaṇḍitesu nāyānesu
labbhamāne pabhāvisiṭṭha² cāturiye diṭṭhipāte yasmā sayam
caritahāvabhāvavilāsādiparikappavañcito so dhutto jāto, tasmāssa³
diṭṭhirāgo savisesaṃ vepullaṃ agamāsi. Tattha **akkhīni ca tūriyārīvāti** tūri
vuccati migī, ca-saddo nipātamattaṃ, migacchāpāya viya te akkhīnīti attho.
“Koriyārīvā”ti⁴ vā Pāli, kuñcakāra⁵ kukkuṭiyāti vuttaṃ hoti. **Kinnariyārīva**
pabbatantareti pabbatakucchiyaṃ vicaramānāya kinnarivanitāya viya ca te
akkhīnīti attho. **Tava me nayanāni dakkhiyāti** tava vuttaguṇavisesāni
nayanāni disvā, **bhiyyo** uparūpari me kāmābhirati pavaḍḍhati.

Uppalasikharopamāni teti rattuppala-aggasadisāni pamhāni tava.
Vimaleti nimmale. **Hātakasannibheti** kañcanarūpakassa mukhasadise te
mukhe, nayanāni dakkhiyāti yojanā.

Api dūragatāti dūraṃ ṭhānaṃ gatāpi. **Saramhaseti** aññaṃ kiñci acintetvā
tava nayanāni eva anussarāmi. **Āyatapamheti** dīghapakhume.
Visuddhadassaneti nimmalalocane. **Na hi ma’tthi tayā piyattaro nayanāti**
tava nayanato añño koci mayhaṃ piyattaro natthi. Tayāti hi sāmi-atthe eva
karaṇavacanam.

1. Diṭṭhipāse (I)

2. Sabhāvasiddha... (Sī)

3. Yasmā yaṃ (I)

4. Cakoriyārīvāti (Sī)

5. Cakora... (Sī)

Evam cakkhusampattiyā ummāditassa viya taṃ taṃ vippalapato tassa purisassa manoratham viparivattenti therī **“apathenā”**ti-ādinā dvādasagāthā abhāsi. Tattha **apathena payātumicchasi**ti āvuso suvaṇṇakāraputta sante aññasmiṃ itthijane yo tvaṃ **Buddhasutam** Buddhassa Bhagavato orasadhītaram maṃ **maggayasi** patthesi, so tvaṃ sante kheme ujumagge apathena kaṇṭakanivutena sabhayena kummaggena payātumicchasi paṭipajjitukāmosi, **candam kīlanakam gavesasi** candamaṇḍalam kīlāgoḷakam kātukāmosi, **merum laṅghetumicchasi** caturāsītiyojanasahassubbedham Sinerupabbatarājam laṅghayitvā aparabhāge ṭhātukāmosi, so tvaṃ maṃ **Buddhasutam** maggayasiyojanā.

Idāni tassa attano avisayabhāvaṃ patthanāya ca vighātāvahataṃ dassetuṃ **“natthi”**ti-ādi vuttaṃ. Tattha **rāgo yatthapi dāni me siyāti** yattha idāni me rāgo siyā bhavye, taṃ ārammaṇaṃ sadevake loke natthi eva. **Napi naṃ jānāmi kīrisoti** naṃ rāgaṃ kīrisotipi na jānāmi. **Atha maggena hato samūlakoti athāti** nipātamattaṃ. Ayonisomanasikārasaṅkhātena mūlena samūlako rāgo ariyamaggena hato samugghātito.

Ingālakuyāti āṅgarakāsuyā. **Ujjhitoti** vātukkhitto viya yo koci, dahaniyā indhanaṃ viyāti attho. **Visapattorivāti** visagatabhājanaṃ viya. **Aggitto katoti** aggitto āṅgarato apagato kato¹, visassa lesampi asesetvā apanīto² vināsitoti attho.

Yassā siyā apaccavekkhanti yassā itthiyā idaṃ khandhapañcakaṃ nāṇena appaṭivekkhitaṃ aparīññātaṃ siyā. **Sattā vā anusāsito siyāti** sattā³ vā dhammasarīrassa adassanena yassā itthiyā ananusāsito⁴ siyā. **Tvaṃ tādīsikam palobhayāti** āvuso tvaṃ tathārūpaṃ aparimadditasāṅkhāraṃ apaccavekkhitalokuttaradhammaṃ kāmehi palobhaya upagaccha⁵. **Jānantim so imam vihaññasīti** tvaṃ⁶ pavattim

1. Agghato hatoti agghato abhihato, appagghanako kato (Sī, I)

3. Sattā (Sī)

5. Upacchanda (Sī)

2. Apanihito (Sī)

4. Anupāsito (Sī)

6. Imam (Sī)

nivattiñca yāthāvato jānantim paṭividdhasaccaṃ imaṃ subhaṃ bhikkhunim āgamma vihaññasi, sampati āyatiñca vighātaṃ dukkhaṃ āpajjasi.

Idānissa vighātāpattitaṃ kāraṇavibhāvanena dassenti “**mayhamhī**”ti-ādimāha. Tattha **hī**ti hetu-atthe nipāto. **Akkutṭhavandit**eti akkose vandanāya ca. **Sukhadukkheti** sukhe ca dukkhe ca, iṭṭhāniṭṭhavisayasamāyoge vā. **Satī upaṭṭhitā**ti paccavekkhaṇayuttā sati sabbakālaṃ upaṭṭhitā.

San̄khatamasubhanti jāniyāti tebhūmakāṃ saṅkhāragataṃ kilesāsucipaggharaṇena asubhanti ñatvā. **Sabbatthevā**ti sabbasmimyeva bhavattaye mayhaṃ mano taṇhālepādinā na upalimpati.

Maggaṭṭhaṅgikayānayayinīti aṭṭhaṅgikamaggasaṅkhātena ariyayānena nibbānapuraṃ yāyinī upagatā. **Uddhaṭasallā**ti attano santānato samuddhaṭarāgādisallā.

Sucittitāti hatthapādamukhādi-ākārena suṭṭhu cittitā viracitā. **Sombhā**ti sumbhakā. **Dārukapiḷlakāni vā**ti dārudaṇḍādihi uparacitarūpakāni. **Tantīhī**ti nhārusuttakehi. **Khīlakehī**ti hatthapādapiṭṭhikaṇṇādi-atthāya ṭhapitadaṇḍehi. **Vinibaddhā**ti vividhenākārena baddhā¹. **Vividhaṃ panaccakā**ti yantasuttādīnaṃ añchanavissajjanādinā paṭṭhapitanaccakā, panaccantā viya diṭṭhāti yojanā.

Tamhuddhaṭe tanti khīlaketi sannivesavisiṭṭharacanāvisesayuttaṃ upādāya rūpakasamaññā tamhi tantimhi khīlake ca ṭhānato uddhaṭe bandhato **vissatṭhe** visum karaṇena aññamaññaṃ **vikale** tahiṃ tahiṃ khipanena **parikrite** vikirite. **Na vindeyya khaṇḍaso kat**eti potthakarūpassa avayave khaṇḍākhaṇḍite kate potthakarūpaṃ na vindeyya na upalabheyya. Evaṃ sante **kimhi tattha manam̐ nivesaye** tasmim̐ potthakarūpāvayave kimhi kim̐ khāṇuke, udāhu rajjuke, mattikāpiṇḍādi ke vā manam̐ manasaññaṃ niveseyya, visāṅkhāre avayave sā saññā kadācīpi napateyyāti attho.

Tathūpamāti taṃsadisā tena potthakarūpena sadisā. Kinti ce āha “**dehakāni**”ti-ādi. Tattha **dehakāni**ti hatthapādamukhādehāvayavā. **Manti** me paṭibaddhā upaṭṭhahanti. **Tehi dhammehī**ti tehi

pathavi-ādīhi ca cakkhādīhi ca dhammehi. **Vinā na vattantīti** na hi tathā tathā sanniviṭṭhe pathavi-ādiddhamme muñcitvā dehā nāma santi. **Dhammehi vinā na vattatīti** deho avayavehi avayavadhammehi vinā na vattati na upalabbhati. Evaṃ sante **kimhi tattha manarū nivesayeti** kimhi kim pathaviyaṃ, udāhu āpādikeye dehoti vā hatthapādādīnīti vā manarū manasaññarū niveseyya. Yasmā pathavi-ādipasādadhammamatte esā samaññā, yadidaṃ dehoti vā hatthapādādīnīti vā sattoti vā itthīti vā purisoti vā, tasmā na ettha jānato koci abhiniveso hotīti.

Yathā haritālena makkhitarū, addasa cittikarū bhittiyā katanti yathā kusaleṇa citta-kāreṇa bhittiyarū haritālena makkhitarū litarū tena leparū datvā kataṃ ālikhitarū cittikarū itthirūparū addasa passeyya. Tattha yā upathambhanakhepanādikiriya-sampattiyā mānusi-kā nu kho ayaṃ bhitti apassāya ṭhitatī saññā, sā niratthakā manussabhāvasaṅkhātassa atthassa tattha abhāvato, mānusi-pana kevalaṃ tahiṃ tassa ca viparītadassanaṃ, yāthāvato gahaṇaṃ na hoti, dhammapuñjamatte itthipurisādigahaṇampi evaṃ sampadamidaṃ daṭṭhabbanti adhippāyo.

Māyārū viya aggato katanti māyākāreṇa purato upaṭṭhāpitarū māyāsadisarū. **Supinanteva suvaṇṇapādapanti** supina-eva supinaṇtarū, tattha upaṭṭhitasuvaṇṇamaya-rukkharū viya. **Upagaccha'si andha rittakanti** andhabāla rittakarū tucchakarū antosāraharitarū imaṃ attabhāvaṃ “etaṃ mama”ti sāravantaṃ viya upagacchasi abhinivisasi. **Janamajjheriva rupparūpakanti** māyākāreṇa mahājanamajjhe dassitarū rūpiya-rūpasadisarū sārārū viya upaṭṭhahantaṃ, asāraṇti attho.

Vaṭṭanirivāti lākhāya guḷikā viya. **Koṭarohitāti** koṭare rukkhasusire ṭhapitā. **Majjhe pubbula-kāti** akkhidalamajjhe ṭhitajalapubbula-sadisā. **Sa assuka-kāti** assujalasahitā. **Pīlakoḷikāti** akkhigūthako. **Ettha jāyatīti** etasmim akkhimaṇḍale ubhosi koṭisu visagandhaṃ vāyanto nibbattati. **Pīlakoḷikāti** vā akkhidalesu nibbattanakā pīlakā vuccati. **Vividhāti** setaṇilamaṇḍalānañceva rattapītādīnaṃ sattannaṃ paṭalānañca vasena aneka-vidhā. **Cakkhuvividhāti** cakkhubhāgā cakkhuppakārā vā tassa anekakalāpagata¹ bhāvato. **Piṇḍitāti** samuditā.

1. Anekakuṇapaggahāṇa (Sī)

Evam cakkhusmim sārājantassa cakkhuno asubhataṃ anavaṭṭhitatāya aniccataṇca vibhāvesi. Vibhāvetvā ca yathā nāma koci lobhanīyaṃ bhaṇḍaṃ gahetvā corakantāraṃ paṭipajjanto corehi palibuddho taṃ lobhanīyabhaṇḍaṃ datvā gacchati, evameva cakkhumhi sārattena tena purisena palibuddhā therī attano cakkhum uppāṭetvā tassa adāsi. Tena vuttaṃ “**uppāṭiya cārudassanā**”ti-ādi. Tattha **uppāṭiyāti** uppāṭetvā cakkhukūpato nīharitvā. **Cārudassanāti** piyadassanā manoharadassanā. **Na ca pajjitthāti** tasmiṃ cakkhusmim saṅgaṃ nāpajji. **Asaṅgamānasāti** katthacipi ārammaṇe anāsattacittā. **Handa te cakkhanti** tayā kāmitaṃ tato eva mayā dinnattā te cakkhusaṇṇitaṃ asucipiṇḍaṃ gaṇha, gahetvā harassu pasādayuttaṃ icchitaṃ ṭhānaṃ nehi.

Tassa ca viramāsi tāvadeti tassa dhuttapurisassa tāvadeva akkhimhi uppāṭitakkhaṇe eva rāgo vigacchi. **Tatthāti** akkhimhi, tassaṃ vā theriyaṃ. Atha vā **tatthāti** tasmiṃyeva ṭhāne. **Khamāpayīti** khamāpesi. **Sotthi siyā brahmācārīnīti** seṭṭhacārini mahesike tuyhaṃ ārogyameva bhaveyya. **Na puno edisakaṃ bhavissatīti** ito paraṃ evarūpaṃ anācāracaraṇaṃ na bhavissati, na karissāmīti attho.

Āsādiyāti ghaṭṭetvā. **Edisanti** evarūpaṃ sabbattha vītarāgaṃ. **Aggim pajjalitaṃ’va liṅgiyāti** pajjalitaṃ aggim āliṅgetvā viya.

Tatoti tasmā dhuttapurisā. **Sā bhikkhunīti** sā subhā bhikkhunī. **Agamī Buddhavarassa santikanti** Sammāsambuddhassa santikaṃ upagacchi upasaṅkami. **Passiya varapuññalakkhaṇanti** uttamehi puññasambhārehi nibbattamahāpurisalakkhaṇaṃ disvā. **Yathā purāṇakanti** porāṇaṃ viya uppāṭanato pubbe viya cakkhu paṭipākātikaṃ ahosi. Yamettha antaranāraṇā na vuttaṃ, taṃ vuttanayattā suviññeyyameva.

Subhājīvakambavanikātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Timsanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

15. Cattālīsanipāta

1. Isidāsītherīgāthāvaṇṇanā

Cattālīsanipāte **nagaramhi Kusumanāmeti**-ādikā Isidāsīyā theriyā gāthā. Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava purisattabhāve ṭhatvā vivaṭṭupanissayaṃ kusalaṃ upacinantī carimabbhavato sattame bhava akalyāṇasannissayena paradārikakammaṃ¹ katvā kāyassa bhedaṃ niraye nibbattitvā tattha bahūni vassasatāni niraye paccitvā tato cutā tisu jātisu tiracchānayoniyāṃ nibbattitvā tato cutā dāsīyā kucchismiṃ napuṃsako hutvā nibbatti. Tato pana cutā ekassa daliddassa sākaṭṭikassa dhītā hutvā nibbatti. Taṃ vayappattaṃ Giridāso nāma aññatarassa satthavāhassa putto attano bhariyaṃ katvā gehaṃ ānesi. Tassa ca bhariyā atthi sīlavatī kalyāṇadhammā. Tassaṃ issāpakatā sāmīno tassā viddesanakammaṃ akāsi. Sā tattha yāvajīvaṃ ṭhatvā kāyassa bhedaṃ imasmiṃ Buddhuppāde Ujjeniyāṃ kulapadesasīlācārādiguṇehi abhisammatassa vibhavasampannassa seṭṭhissa dhītā hutvā nibbatti, **Isidāsī**tissā nāmaṃ ahosi. Taṃ vayappattakāle mātāpitāro kularūpavayavibhavādisadisassa aññatarassa seṭṭhiputtassa adaṃsu. Sā tassa gehe patidevatā hutvā māsamattaṃ vasi. Athassā kammabalena sāmiko virattarūpo hutvā taṃ gharato nīhari. Taṃ sabbaṃ Pālito eva viññāyati. Tesāṃ tesāṃ pana sāmikānaṃ aruccaneyyatāya saṃvegajātā pitaraṃ anujānāpetvā Jinadattāya theriyā santike pabbajitvā vipassanāya kammaṃ karontī nacirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā phalasukhena nibbānasukhena ca vītināmentī ekadivasaṃ Pāṭaliputtanagare piṇḍāya caritvā pacchābhattaṃ piṇḍapātapaṭikkantā Mahāgaṇḍāyaṃ vālukaṃ puline nisīditvā Bodhittheriyā nāma attano sahāyattheriyā pubbapaṭipattiṃ pucchitā tamatthaṃ gāthābandhavasena vissajjesi “Ujjeniyā puravare”ti-ādinā. Tesāṃ pana pucchāvissajjanānaṃ sambandhaṃ dassetuṃ—

402. “Nagaramhi Kusumanāme, Pāṭaliputtamhi pathaviyā maṇḍe.
Sakyakulakulīnāyo, dve bhikkhuniyo hi guṇavatiyo.

1. Pāradāriya... (Sī, I)

403. Isidāsī tattha ekā, dutiyā bodhīti sīlasampannā ca.
Jhānajjhāyanaratāyo, bahussutāyo dhutakilesāyo.

404. Tā piṇḍāya caritvā bhattatthaṃ kariya dhotapattāyo.
Rahitamhi sukhanisinnā, imā girā abbhudīresun”ti—
imā tisso gāthā saṅgītikārehi ṭhapitā.

405. Pāsādikāsi ayye, isidāsi vayopi te aparihīno.
Kiṃ disvāna byālikam, athāsi nekkhammamanuyuttā.

406. Evamanuyuññijyamānā sā, rahite dhammadesanākusalā.
Isidāsī vacanamabravi, suṇa bodhi yathāhamhi pabbajitā.

Ito param vissajjanagāthā.

407. Ujjeniyā puravare, mayhaṃ pitā sīlasamvuto seṭṭhi.
Tassa’ mhi ekadhītā, piyā manāpā ca dayitā ca.

408. Atha me Sāketato varakā, āgacchu’ muttamakulīnā.
Seṭṭhi pahūtaratano, tassa mamaṃ suṇha’ madāsi tāto.

409. Sassuyā sasurassa ca, sāyaṃ pātāṃ paṇāmamupagamma.
Sirasā karomi pāde, vandāmi yathāhamhi anusīṭṭhā.

410. Yā mayhaṃ sāmikassa, bhaginiyo bhātuno parijano vā.
Tamekavarakampi disvā, ubbiggā āsanāṃ demi.

411. Annena ca pānena ca, khajjena ca yaṃ ca tattha sannihitaṃ.
Chāдеми upanayāmi ca, demi ca yaṃ yassa patirūpaṃ.

412. Kālena upaṭṭhahitvā, gharaṃ samupagamāmi ummāre.
Dhovaṇṭi hatthapāde, pañjalikā sāmikamupemi.

413. Kocchaṃ pasādaṃ añjaniṇca, ādāsakaṇca gaṇhitvā.
Parikkammakārikā viya, sayameva patiṃ vibhūsemi.

414. Sayameva odanaṃ sādha, yāmi sayameva bhājanaṃ dhovaṇṭi.
Mātāva ekaputtakaṃ, tathā bhattāraṃ paricarāmi.

415. Evaṃ maṃ bhattikataṃ, anurattaṃ kārikaṃ nihataṃānaṃ.
Uṭṭhāyikaṃ analasaṃ, sīlavatiṃ dussate bhattā.
416. So mātarañca pitarañca, bhaṇati āpuccha’haṃ gamissāmi.
Isidāsiyā na saha vacchaṃ, ekāgārechaṃ saha vatthum.
417. Mā evaṃ putta avaca, Isidāsī paṇḍitā paribyattā.
Uṭṭhāyikā analasā, kiṃ tuyhaṃ na rocate putta.
418. Na ca me himsati kiñci, na cahaṃ isidāsiyā saha vacchaṃ.
Dessāva me alaṃ me, apucchāhaṃ gamissāmi.
419. Tassa vacanaṃ suṇitvā, sassu sasuro ca maṃ apucchiṃsu.
Ki’ssa tayā aparaddhaṃ, bhaṇa vissaṭṭhā yathābhūtaṃ.
420. Napihaṃ aparajjhaṃ kiñci, napi himsemi na bhaṇāmi dubbacanaṃ.
Kiṃ sakkā kātu’yye, yaṃ maṃ viddessate bhattā.
421. Te maṃ pitugharaṃ paṭi, nayiṃsu vimaṇā dukhena adhibhūtā.
Puttamanurakkhamānā, jītāmhase rūpiniṃ lakkhiṃ.
422. Atha maṃ adāsi tāto, aḍḍhassa gharamhi dutiyakulikassa.
Tato upaḍḍhasuṅkena, yena maṃ vindatha seṭṭhi.
423. Tassāpi gharamhi māsaṃ, avasiṃ atha sopi maṃ paṭiccharayi.
Dāsīva upaṭṭhahantiṃ, adūsikaṃ sīlasampannaṃ.
424. Bhikkhāya ca vicarantaṃ, damakaṃ dantaṃ me pitā bhaṇati.
“Hohisi me jāmātā, nikkhipa poṭṭhiñca ghaṭikañca”.
425. Sopi vasitvā pakkhaṃ, atha tātaṃ bhaṇati “dehi me poṭṭhiṃ.
Ghaṭikañca mallakañca, punapi bhikkhaṃ carissāmi”.
426. Atha naṃ bhaṇatī tāto, ammaṃ sabbo ca me ñātigaṇavaggo.
Kiṃ te na kīrati idha, bhaṇa khippaṃ taṃ te karihiti.
427. Evaṃ bhaṇito bhaṇati, yadi me attā Sakkoti alaṃ mayhaṃ.
Isidāsiyā na saha vacchaṃ, ekagharechaṃ saha vatthum.

428. Vissajjito gato so, ahampi ekākinī vicintemi.
Āpucchitūna gacchaṃ, marituye vā pabbajissaṃ vā.
429. Atha ayyā Jinadattā, āgacchī gocarāya caramānā.
Tāta kulaṃ vinayadharī, bahussutā sīlasampannā.
430. Taṃ disvāna amhākaṃ, uṭṭhāyāsanaṃ tassā paññāpayiṃ.
Nisinnāya ca pāde, vanditvā bhojanamadāsīṃ.
431. Annena ca pānena ca, khajjena ca yañca tattha sannihitaṃ.
Santappayitvā avacaṃ, ‘ayye icchāmi pabbajitum’.
432. Atha maṃ bhaṇatī tāto, idheva puttaka carāhi tvaṃ dhammaṃ.
Annena ca pānena ca, tappaya samaṇe dvijātī ca.
433. Atha ’haṃ bhaṇāmi tātaṃ, rodantī añjaliṃ paṇāmetvā.
Pāpaṃ hi mayā pakataṃ, kammaṃ taṃ nijjaessāmi.
434. Atha maṃ bhaṇatī tāto, ‘pāpuṇa bodhiṇca aggadhammañca.
Nibbānañca labhassu, yaṃ sacchikarī dvipadasettṭho’.
435. Mātāpitū abhivāda, yitvā sabbañca ñātigaṇavaggaṃ.
Sattāhaṃ pabbajitā, tisso vijjā aphassayim.
436. Jānāmi attano satta, jātiyo yassa ’yaṃ phalavipāko.
Taṃ tava ācikkhissaṃ, taṃ ekamaṇā nisāmehi.
437. Nagaramhi erakacche, suvaṇṇakāro ahaṃ pahūtadhano.
Yobbanamadena matto, so paradāraṃ asevi ’haṃ.
438. Sohaṃ tato cavitvā, nirayamhi apaccisaṃ ciraṃ.
Pakko tato ca uṭṭhahitvā, makkaṭṭiyā kucchimokkamim.
439. Sattāhajātakaṃ maṃ, mahākapi yūthapo nillacchesi.
Tassettaṃ kammaphalaṃ, yathāpi gantvāna paradāraṃ.
440. Sohaṃ tato cavitvā, kālaṃ karitvā sindhavāraññe.
Kāṇāya ca khañjāya ca, eḷakiyā kucchimokkamim.

441. Dvādasa vassāni ahaṃ, nillacchito dārake parivahitvā.
Kimināva'tto akallo, yathāpi gantvāna paradāraṃ.
442. Sohaṃ tato cavitvā, givāṇijakassa gāviyā jāto.
Vaccho lākhātambo, nillacchito dvādase māse.
443. Voḍhūna naṅgala'mahaṃ, sakaṭaṃ ca dhārayāmi.
Andhova'tto akallo, yathāpi gantvāna paradāraṃ.
444. Sohaṃ tato cavitvā, vīthiyā dāsiyā ghare jāto.
Neva mahilā na puriso, yathāpi gantvāna paradāraṃ.
445. Timsativassamhi mato, sākaṭikakulamhi dārikā jātā.
Kapaṇamhi appabhote, dhanikapurispātabahulamhi.
446. Taṃ maṃ tato satthavāho, ussannāya vipulāya vaḍḍhiyā.
Okaddhati vilapantiṃ, acchinditvā kulagharasmā.
447. Atha soḷasame vasse, disvā maṃ pattayobbanam kaññaṃ.
Orundhata'ssa putto, Giridāso nāma nāmena.
448. Tassapi aññā bhariyā, sīlavatī guṇavatī yasāvatī ca.
Anurattā bhattāraṃ, tassāhaṃ viddesanamakāsiṃ.
449. Tassetam kammaphalaṃ, yaṃ maṃ apakīritūna gacchanti.
Dāsīva upaṭṭhahantiṃ, tassapi anto mayā'ti.

Tattha **nagaramhi Kusumanāmeti** “Kusumapuran”ti evaṃ kusumasaddena gahitanāmake nagare, idāni taṃ nagaraṃ **Pāṭaliputtamhīti** sarūpato dasseti. **Pathaviyā maṇḍeti** sakalāya pathaviyā maṇḍabhūte. **Sakyakulakulīnāyoti** Sakyakule kuladhītaro, Sakyaputtassa Bhagavato sāsane pabbajitātāya evaṃ vuttaṃ.

Tatthāti tāsū dvīsu bhikkhunīyū. **Bodhīti** evaṃnāmikā therī. **Jhānajjhāyanaratāyoti** lokiyalokuttarassa jhānassa jhāyane abhiratā. **Bahussutāyoti** pariyattibāhusaccena bahussutā. **Dhutakilesāyoti** aggamaggena sabbaso samugghātita-kilesā. **Bhattatthaṃ**

kariyāti bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā. **Rahitamhī**ti janarahitamhi vivittaṭṭhāne. **Sukhanisinnā**ti pabbajjāsukhena vivekasukhena ca sukhanisinnā. **Imā girā**ti idāni vuccamānā sukhā lāpanā. **Abbhudīresunti** pucchāvissajjanavasena kathayimṣu.

“**Pāsādikāsī**”ti gāthā bodhittheriyā¹ pucchāvasena vuttā. “**Evamanuyuñjiyamānā**”ti gāthā saṅgītikāreheva vuttā. “**Ujjeniyā**”ti-ādikā hi sabbāpi Isidāsiyāva vuttā. Tattha **pāsādikāsī**ti rūpasampattiyaṃ passantānaṃ pasādāvahā asi. **Vayopi te aparihī**noti tuyhaṃ vayopi na parihīno, paṭhamavaye ṭhitāsīti attho. **Kim disvāna byālikanti** kīdisaṃ byālikam dosaṃ gharāvāse ādīnavaṃ disvā. **Athāsi nekkhammamanuyuttāti athā**ti nipātamattaṃ, nekkhammaṃ pabbajjaṃ anuyuttā asi.

Anuyuñjiyamānāti pucchiyamānā, sā Isidāsīti yojanā. **Rahiteti** suññatṭhāne. **Suṇa bodhi yathā**ṃhi **pabbajitā**ti Bodhittheri ahaṃ yathā pabbajitā aṃhi, taṃ taṃ purāṇaṃ suṇa suṇāti.

Ujjeniyā puravareti Ujjenīnāmake Avantiraṭṭhe Uttamanagare. **Piyā**ti ekadhītubhāvena piyāyitabbā. **Manāpā**ti sīlācāraguṇena manavaḍḍhanakā. **Dayitā**ti anukampitabbā.

Athāti pacchā mama vayappattakāle. **Me Sāketato varakā**ti Sāketanagarato mama varakā maṃ vārentā āgacchum. **Uttamakulīnā**ti tasmim nagare aggakulikā, yena te pesitā, so seṭṭhi pahūtaratano. **Tassa mamaṃ suṇha’madāsi tātoti** tassa sāketaseṭṭhino suṇisaṃ puttassa bhariyaṃ katvā mayhaṃ pitā maṃ adāsi.

Sāyaṃ pātanti sāyanhe pubbaṇhe ca. **Paṇāmamupagamma sirasā** **karomī**ti sassuyā sasurassa ca santikaṃ upagantvā sirasā paṇāmaṃ karomi, tesam pāde vandāmi. **Yathā**ṃhi **anusitṭhā**ti tehi yathā anusitṭhā aṃhi, tathā karomi, tesam anusitṭhim na atikkamāmi.

Tamekavarakampīti ekavallabhampi. **Ubbiggā**ti tasantā². **Āsanaṃ demī**ti yassa puggalassa yaṃ anucchavikaṃ, taṃ tassa demi.

1. Bodhittarītheriyā (Sī)

2. Sabhantā (Sī)

Tatthāti parivesanaṭṭhāne. **Sannihitanti** sajjitaṃ hutvā vijjamānaṃ. **Chādemīti** upacchāдеми, upacchādetvā upanayāmi ca, upanetvā demi, dentīpi yaṃ yassa patirūpaṃ, tadeva demīti attho.

Ummāreti dvāre. **Dhavantī hatthapādeti** hatthapāde dhovinī āsim, dhovitvā gharaṃ samupagamāmīti yojanā.

Kocchanti massūnaṃ kesānañca ullikhanakocchaṃ. **Pasādanti** gandhacuṇṇādimukhavilepanaṃ. “Pasādhanan”tipi pāṭho, pasādhanabhaṇḍaṃ. **Añjaninti** añjananāḷiṃ. **Parikammakārikā viyāti** aggakulikā vibhavasampannāpi patiparicārikā ceṭikā viya.

Sādhayāmīti pacāmi. **Bhājananti** lohabhājanañca. Dhavantī paricarāmīti yojanā.

Bhattikatanti katasāmibhatikaṃ. **Anurattanti** anurattavantiṃ. **Kārikanti** tassa tasseva iti kattabbassa kārikaṃ. **Nihatamānanti** apanītamānaṃ. **Uṭṭhāyikanti** uṭṭhānavīriyasampannaṃ. **Analasanti** tato eva akusītaṃ. **Sīlavatinti** sīlācārasampannaṃ. **Dussateti** dussati, kujjhivā bhaṇāti.

Bhaṇāti āpuccha’haṃ gamissāmīti “ahaṃ tumhe āpucchitvā yattha katthaci gamissāmī”ti so mama sāmiko attano mātarañca pitarañca bhaṇāti. Kiṃ bhaṇatīti ce āha “**Isidāsiyā na saha vacchaṃ, ekāgārehaṃ saha vatthun**”ti. Tattha **vacchanti** vasissaṃ.

Dessāti appiyā. **Alaṃ meti** payojanaṃ me tāya natthīti attho. **Apucchāhaṃ gamissāmīti** yadi me tumhe tāya saddhiṃ saṃvāsaṃ icchatha, ahaṃ tumhe apucchitvā videsaṃ pakkamissāmi.

Tassāti mama bhattuno. **Ki’ssāti** kiṃ assa tava sāmikassa. **Tayā aparaddhaṃ** byālikaṃ kataṃ.

Napihaṃ aparajjhanti napi ahaṃ tassa kiñci aparajjhiṃ. Ayameva vā pāṭho. **Napi himsemīti** napi bādhemi. **Dubbacananti** duruttavacanaṃ. **Kiṃ sakkā kātu’yyeti** kiṃ mayā kātuṃ ayye sakkā. **Yaṃ maṃ viddessate bhattāti** yasmā akāraṇeneva bhattā mayhaṃ viddessate viddesaṃ karoti.

Vimanāti domanassikā. **Puttamanurakkhamānāti** attano puttam mayham sāmikam cittamanurakkhaṇena anurakkhantā. **Jitāmhase rūpinim lakkhinti** jitā amhase jitā vatāmha rūpavatim sirim, manussavesena carantiyā siridevatāya parihīnā vatāti attho.

Adḍhassa gharamhi dutiyakulikassāti paṭhamasāmikam upādāya dutiyassa adḍhassa kulaputtassa gharamhi mam adāsi, dento ca tato paṭhamasuṅkato upaḍḍhasuṅkena adāsi. **Yena mam vindatha seṭṭhīti** yena suṅkena mam paṭhamam seṭṭhi vindatha paṭilabhi, tato upaḍḍhasuṅkenāti yojanā.

Sopīti dutiyasāmikopi. **Mam paṭiccharayīti** mam nīhari, so mam gehato nikkadḍhi. **Upaṭṭhahantinti** dāsi viya upaṭṭhahantiṃ upaṭṭhānam karontiṃ. **Adūsikanti** adubbhanakam.

Damakanti kāruṇṇādhiṭṭhānatāya paresam cittassa damakam. Yathā pare kiñci dassanti, evam attano kāyam vācaṇca **dantam** vūpasantam katvā paradattabhikkhāya vicaraṇakam. **Jāmātāti** duhitupati. **Nikkhipa poṭṭhiṇca ghaṭikaṇcāti** tayā paridahitam pilotikākhaṇḍaṇca bhikkhākapālaṇca chaḍḍehi.

Sopi vasitvā pakkhanti sopi bhikkhako puriso mayā saddhim addhamāsamattam vasitvā pakkāmi.

Atha nam bhaṇatī tātoti tam bhikkhakam mama pitā mātā sabbo ca me ñātigaṇo vaggavaggo hutvā bhaṇati. Katham? **Kim te na kīrati idha** tuyham kim nāma na kirati na sādhiyati, bhaṇa khippam. **Tam te karihitīti** tam tuyham karissati¹.

Yadi me attā sakkotīti yadi mayham attā attādhīno bhujisso ca hoti, **alam mayham Isidāsiyā** tāya payojanam natthi, tasmā **na saha vaccham** na saha vasissam, ekaghare aham tāya saha vatthunti yojanā.

Vissajjito gato soti so bhikkhako pitaro vissajjito yathāruci gato. **Ekākinīti** ekikāva. **Āpucchitūna**

1. Na sādhiyati tvam bhaṇa, tam te khippam karihiti karissatīti (Ka)

gacchanti mayhaṃ pitaṃhaṃ vissajjetvā gacchāmi. **Marituyeti** maritum. **Vāti** vikappatthe nipāto.

Gocarāyāti bhikkhāya, tāta kulam āgacchīti yojanā.

Tanti taṃ Jinadattattherim. **Uṭṭhāyāsanam tassā paññāpayinti** uṭṭahitvā āsanam tassā theriyā paññāpesim.

Idhevāti imasmiṃ eva gehe ṭhitā. **Puttakāti** sāmāññavohārena dhītaram anukampento ālapati. **Carāhi tvaṃ dhammanti** tvaṃ pabbajitvā caritabbaṃ brahmacariyādidhammaṃ cara. **Dvijātīti** brāhmaṇajātī.

Nijjaressāmīti jīrāpessāmi vināsessāmi.

Bodhinti saccābhisambodhim, maggañāṇanti attho. **Aggadhammanti** phaladhammaṃ, arahattaṃ. **Yaṃ sacchikarī dvipadaseṭṭhoti** yaṃ maggaphalanibbānasaññitaṃ lokuttaradhammaṃ dvipadānam seṭṭho Sammāsambuddho sacchi akāsi, taṃ labhassūti yojanā.

Sattahaṃ pabbajitāti pabbajitā hutvā sattāhena. **Aphassayinti** phusim sacchākāsim.

Yassa'yaṃ phalavipākoti yassa pāpakamassa ayaṃ sāmikassa amanāpabhāvasaṅkhāto nissandaphalabhūto vipāko. **Taṃ tava ācikkhissanti** taṃ kammaṃ tava kathessāmi. **Tanti** ācikkhiyamānaṃ tameva kammaṃ, taṃ vā mama vacanaṃ. **Ekamanāti** ekaggamanā. Ayameva vā pāṭho.

Nagaramhi erakaccheti evaṃnāmake nagare. **So paradāraṃ asevi'hanti** so ahaṃ parassa dāraṃ asevim.

Ciraṃ pakkoti bahūni vassasatasahassāni nirayagginā daḍḍho. **Tato ca uṭṭahitvāti** tato nirayato vuṭṭhito cuto. **Makkaṭiyā kucchimokkaminti** vānariyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhim.

Yūthapoti yūthapati. **Nillacchesīti** purisabhāvassa lakkhaṇabhūtāni bījakāni nillacchesi nīhari. **Tassetam kammaphalanti** tassa mayhaṃ etaṃ atīte katassa kammassa phalaṃ. **Yathāpi gantvāna paradāranti** yathā taṃ paradāraṃ atikkamitvā.

Tatoti makkaṭṭayonito. **Sindhavāraññeti** Sindhavaraṭṭhe araññaṭṭhāne¹.
Elakiyāti ajiyā.

Dārake parivahitvāti piṭṭhiṃ āruyha kumārake vahitvā. **Kimināva’ṭṭoti** abhijātattṭhāne kimiparigatova hutvā aṭṭho aṭṭito. **Akalloti** gilāno, ahoṣīti vacanaseso.

Govāṇijakassāti gāviyo vikkiṇitvā Jīvakassa. **Lākhātamboti** lākhārasarattehi viya tambehi lomehi samannāgato.

Voḍhūnāti vahitvā. **Naṅgalanti** sīraṃ, sakaṭaṇca dhārayāmīti attho.
Andhova’ṭṭoti kāṇova hutvā aṭṭo piḷito.

Vithiyāti nagaravithiyaṃ. **Dāsiyā ghare jātoti** gharadāsiyā kucchimhi jāto. “Vaṇṇadāsiyā”tipi² vadanti. **Neva mahilā na purisoti** itthīpi purisopi na homi, jātinapuṃsakoti attho.

Tiṃsativassamhi matoti napuṃsako hutvā tiṃsavassakāle mato.
Sākaṭikakulamhīti sūtakakule³. **Dhanikapurisapātabahulamhīti** iṇāyikānaṃ purisānaṃ adhipatanabahule bahūhi iṇāyikehi abhibhavitaḃbe.

Ussannāyāti upacitāya. **Vipulāyāti** mahatiyā. **Vaḍḍhiyāti** iṇavaḍḍhiyā.
Okaddhatīti avakaddhati. **Kulagharasmāti** mama jātakulagehato.

Orundhata’ssa puttoti assa satthavāhassa putto mayi paṭibaddhacitto nāmena Giridāso nāma avarundhati attano pariggahabhāvena gehe karoti.

Anurattā bhattāranti bhattāraṃ anuvattikā⁴. **Tassāhaṃ** viddesanamakāsinti tassa bhattuno taṃ bhariyaṃ sapattim viddesanakammaṃ⁵ akāsim. Yathā taṃ so kujjhati, evaṃ paṭipajjim.

1. Aññataraṭṭhāne (Ka)

2. Vaṇṇajātiyātipi (Sī)

3. Senakakule (I, Ka)

4. Anurāgavatī (Sī)

5. Bhariyaṃ paṭividdesanakammaṃ (Sī, I)

Yaṃ maṃ apakīritūna gacchantīti yaṃ dāsī viya sakkaccaṃ
 upaṭṭhahantiṃ maṃ tattha tattha patino apakiritvā chaḍḍetvā anapekkhā
 apagacchanti. Etaṃ tassā mayhaṃ tadā katassa paradārikakammasa
 sapattiṃ viddesanakammasa¹ ca nissandaphalaṃ. **Tassapi anto kato mayāti**
 tassapi tathā anunayapāpakakammasa dāruṇassa pariyanto idāni mayā
 aggamaggaṃ adhigacchantiyā kato, ito paraṃ kiñci dukkhaṃ natthīti. Yaṃ
 panettha antarantarā na vibhattaṃ, taṃ vuttanayattā uttānatthameva.

Isidāsītherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Cattālīsanitapāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Paṭi... (Sī)

16. Mahānipāta

1. Sumedhātherīgāthāvaṇṇanā

Mahānipāte **mantāvatiyā nagareti**-ādikā Sumedhāya theriyā gāthā.
Ayampi purimabuddhesu katādhikārā tattha tattha bhava vivaṭṭūpanissayaṃ
kusalaṃ upacinantī sakkaccaṃ vimokkhasambhāre sambhārentī
Koṇāgamanassa Bhagavato kāle kulagehe nibbattitvā viññutaṃ patvā attano
sakhīhi kuladhītāhi saddhiṃ ekajjhāsayā hutvā mahantaṃ āramaṃ kāretvā
Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa niyyādesi. Sā tena puññakammena
kāyassa bheda Tāvatisaṃ upagacchi. Tattha yāvatāyukaṃ dibbasampattiṃ
anubhavitvā tato cutā Yāmesu upapajji. Tato cutā Tusitesu, tato cutā
Nimmānatīsu, tato cutā Paranimmitavasavattīsūti anukkamena pañcasu
kāmasaggesu uppajjitvā tattha tattha devarājūnaṃ mahesī hutvā tato cutā
Kassapassa Bhagavato kāle Mahāvibhavassa seṭṭhino dhītā hutvā
anukkamena viññutaṃ patvā sāsane abhippasannā hutvā ratanattayaṃ
uddissa ulārapuññakammaṃ akāsi.

Tattha yāvajīvaṃ dhammūpajjivīni kusaladhammaniratā hutvā tato cutā
Tāvatisesū nibbattitvā aparāparaṃ sugatīsuyeva saṃsarantī imasmiṃ
Buddhuppāde Mantāvatinagare Koṇcassa nāma rañño dhītā hutvā nibbatti,
tassā mātāpitāro **Sumedhā**ti nāmaṃ akaṃsu. Taṃ anukkamena
vuḍḍhippattavayappattakāle mātāpitāro “Vāraṇavatīnagare Anikarattassa¹
nāma rañño dassāmā”ti sammantesuṃ². Sā pana daharakālato paṭṭhāya
attano samānavayāhi rājakaññāhi dāsijanehi ca saddhiṃ bhikkhunupassayaṃ
gantvā bhikkhunīnaṃ santike dhammaṃ sutvā cirakālato paṭṭhāya
katādhikāratāya saṃsāre jātasamvegā sāsane abhippasannā hutvā
vayappattakāle kāmehi vinivattitamānasā ahosi. Tena sā mātāpitūnaṃ
ñātīnaṃ sammantanaṃ sutvā “na mayhaṃ gharāvāsena kiccaṃ,
pabbajissāmahan”ti āha. Taṃ mātāpitāro gharāvāse niyojenta
nānappakārena yācantāpi saññāpetuṃ nāsakkhiṃsu. Sā “evaṃ

1. Anikadattassa (S)

2. Amantesuṃ (I)

me pabbajitum labbhatī”ti khaggaṃ gahetvā sayameva attano kese chinditvā
 te eva kese ārabba paṭikkūlamānasikāraṃ pavattenti tattha katādhikāratāya
 bhikkhunīnaṃ santike manasikāravidhānassa sutapubbattā ca
 asubhanimittaṃ uppādetvā tattha paṭhamajjhānaṃ adhigacchi.
 Adhigatapaṭhamajjhānā ca attanā gharāvāse uyyojetum upagate mātāpitara
 ādiṃ katvā antojanaparijanaṃ sabbaṃ rājakulaṃ sāsane abhippasannaṃ
 kāretvā gharato nikkhamitvā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbaji. Pabbajitvā
 ca vipassanaṃ paṭṭhapetvā sammadeva paripakkaññā¹
 vimutti-paripācanīyānaṃ dhammānaṃ visesitāya² na cirasseva saha
 paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ **Apadāne**¹—

“Bhagavati Koṇāgamane, saṃghārāmaṃhi navanivesamhi.
 Sakhiyo tisso janiyo, viharadānaṃ adāsīmha.

Dasakkhattum satakkhattum, dasasatakkhattum satāni ca satakkhattum.
 Devesu upapajjimhi, ko pana vādo manussesu.

Devesu mahiddhikā ahumha, mānusakamhi ko pana vādo.
 Sattaratanassa mahesī, itthiratanam aham āsim.

Idha sañcitakusalā, Susamiddhakulappajā.
 Dhanañjānī ca Khemā ca, ahampi ca tayo janā.

Ārāmaṃ sukataṃ katvā, sabbāvayavamaṇḍitaṃ.
 Buddhappamukhasaṃghassa, niyyādetvā pamoditā.

Yattha yatthūpapajjāmi, tasmā kammaṃ vāhasā.
 Devesu aggataṃ pattā, manussesu tattheva ca.

Imasmimyeva kappamhi, Brahmbandhu mahāyaso.
 Kassapo nāma gottena uppajji vadantaṃ varo.

Upaṭṭhāko Mahesissa, tadā āsi narissaro.
 Kāsirājā Kikī nāma, Bārāṇasipuruttame.

1. Paripakkattā (Ka)

2. Visadabalatāya ca (Sī)

3. Khu 4. 187 piṭṭhādīsu.

Tassāsuṃ satta dhītarō, rājakaññā sukhedhitā.
Buddhopaṭṭhānaniratā, brahmacariyaṃ carimsu tā.

Tāsaṃ sahāyikā hutvā, sīlesu susamāhitā.
Datvā dānāni sakkaccaṃ, agāreva vataṃ carim.

Tena kammena sukatena, cetanāpaṇidhīhi ca.
Jahitvā mānusaṃ dehaṃ, Tāvatiṃsūpagā ahaṃ.

Tato cutā Yāmamagaṃ, tatohaṃ Tusitaṃ gatā.
Tato ca Nimmānaratiṃ, vasavattipuraṃ gatā.

Yattha yatthūpapajjāmi, puññakammasamohitā.
Tattha tattheva rājūnaṃ, Mahesittamakārayim.

Tato cutā manussatte, rājūnaṃ cakkavattinaṃ.
Maṇḍalīnañca rājūnaṃ, Mahesittamakārayim.

Sampattimanubhotvāna, devesu mānusesu ca.
Sabbattha sukhitā hutvā, nekajātisu saṃsarim.

So hetu so pabhavo, tammūlaṃ sāva sāsane khantī.
Taṃ paṭhamasamodhānaṃ, taṃ dhammaratāya nibbānaṃ.

Kilesā jhāpitā mayhaṃ, bhavā sabbe samūhatā.
Nāgīva bandhanaṃ chetvā, viharāmi anāsavā.

Svāgataṃ vata me āsi, Buddhasaṭṭhassa santike.
Tisso vijjā anuppattā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ.

Paṭisambhidā catasso, vimokkhāpi ca aṭṭhime.
Chalābhiññā sacchikatā, kataṃ buddhassa sāsanaṃ”ti.

Arahattaṃ pana patvā attano paṭipattiṃ paccavekkhitvā udānavasena—

450. “Mandāvatiyā nagare, rañño Koṇcassa aggamahesiyā.
Dhītā āsim Sumedhā, pasāditā sāsana-karehi.

451. Sīlavatī cittakathā, bahussutā Buddhasāsane vinitā.
Mātāpitara upagamma, bhaṇati ubhaya nisāmetha.

452. Nibbānābhiratāhaṃ, asassataṃ bhavagataṃ yadipi dibbaṃ.
Kimaṅgaṃ pana tucchā kāmā, appassādā bahuvighātā.
453. Kāmā kaṭukā āsī, visūpamā yesu mucchitā bālā.
Te dīgharattaṃ niraye, samappitā haññante dukkhitā.
454. Socanti pāpakammā, vinipāte pāpavaddhino sadā.
Kāyena ca vācāya ca, manasā ca asaṃvutā bālā.
455. Bālā te duppaññā, acetanā dukkhasamudayoruddho.
Desente ajānantā, na bujjhare ariyasaccāni.
456. Saccāni ‘amma’ Buddhavaradesi, tāni te bahutarā ajānantā ye.
Abhinandanti bhagavataṃ, pihenti devesu upapattiṃ.
457. Devesupi upapatti, asassatā bhavagare aniccamhi.
Na ca santasanti bālā, punappunaṃ jātitaḥḥassa.
458. Cattāro vinipātā, duve ca gatiyo kathañci labbhanti.
Na ca vinipatagātānaṃ, pabbajjā atthi nirayesu.
459. Anujānātha maṃ ubhayo, pabbajitum Dasabalassa pāvacane.
Appossukkā ghaṭṭissaṃ, jātimaṇaṇappahānāya.
460. Kiṃ bhavagate abhinandi, tena kāyakalinā asārena.
Bhavataṇhāya nirodhā, anujānātha pabbajissāmi.
461. Buddhānaṃ uppādo, vivajjito akkhaṇo khaṇo laddho.
Sīlāni brahmacariyaṃ, yāvajjivaṃ na dūseyyaṃ.
462. Evaṃ bhaṇati Sumedhā, mātāpitaro ‘na tāva āhāraṃ.
Āharissaṃ gahaṭṭhā, maraṇavasāṃ gatāva hessāmi’.
463. Mātā dukkhitā rodati pitā ca,
Assā sabbaso samabhihato.
Ghaṭenti saññāpetum, pāsādatale chamāpatitaṃ.

464. Uṭṭhehi puttaka kiṃ soci, tena dinnāsi vāraṇavatimhi.
Rājā anīkaratto, abhirūpo tassa tvaṃ dinnā.
465. Aggamahesī bhavissasi, anikarattassa rājino bhariyā.
Sīlāni brāhmacariyaṃ, pabbajjā dukkarā puttaka.
466. Rajje āṇā danamissa, riyāṃ bhogā sukhā daharikāsi.
Bhuñjāhi kāmabhoge, vāreyyaṃ hotu te putta.
467. Atha ne bhaṇati Sumedhā, mā edisikāni bhavagata'masāraṃ.
Pabbajjā vā hohiti, maraṇaṃ vā me na ceva vāreyyaṃ.
468. Kimiva pūtikāyamasuciṃ, savanagandhaṃ bhayānakaṃ kuṇapaṃ.
Abhisamvisēyyaṃ bhastaṃ, asakiṃ paggharitaṃ asucipuṇṇaṃ.
469. Kimiva ta'haṃ jānantī, vikūlakaṃ maṃsasoṇitupalittaṃ.
Kimikulalayaṃ¹ sakuṇabhattaṃ, kaḷevaraṃ kisa diyatīti.
470. Nibbuyhati susānaṃ, aciraṃ kāyo apetaviññāṇo.
Chuddho kaḷiṅgaram viya, jigucchamānehi nātīhi.
471. Chuddhūna naṃ susāne, parabhattaṃ nhāyanti jigucchantā.
Niyakā mātāpitaro, kiṃ pana sādharmaṇā janatā.
472. Ajjhositā asāre, kaḷevare aṭṭhinhārusaṃghāte.
Kheḷassuccārassava, paripuṇṇe pūtikāyamhi.
473. Yo naṃ vinibbhujitvā, abbhantaramassa bāhiraṃ kayirā.
Gandha'ssa asahamānā, sakāpi mātā jiguccheyya.
474. Khandhadhātu-āyatanāṃ, saṅkhataṃ jātimūlakaṃ dukkhaṃ.
Yoniso anuvicinantī, vāreyyaṃ kissa iccheyyaṃ.
475. Divase divase tisatti, satāni navanavā pateyyuṃ kāyamhi.
Vassasatampi ca ghāto, seyyo dukkhassa cevaṃ khayō.

1. Kimikulalaya (?)

476. Ajjhūpagacche ghātaṃ, yo viññāyevaṃ Satthuno vacanaṃ.
Dīgho tesaṃ saṃsāro, punappunaṃ haññamānānaṃ.
477. Devesu manussesu ca, tiracchānayaniyā asurakāye.
Petesu ca nirayesu ca, aparimitā dissante ghātā.
478. Ghātā nirayesu bahū, vinipātagatassa pīliyamānassa.
Devesupi attānaṃ, nibbānasukhā paraṃ natthi.
479. Pattā te nibbānaṃ, ye yuttā Dasabalassa pāvacane.
Appossukkā ghaṭenti, jātimaraṇappahānāya.
480. Ajjeva tāta'bhinikkha,missaṃ bhogehi kiṃ asārehi.
Nibbinnā me kāmā, vantaṃ tālavatthukatā.
481. Sā cevaṃ bhaṇati pita, ramanīkaratto ca yassa sā dinnā.
Upayāsi vāraṇavate, vāreyya'mupaṭṭhite kālē.
482. Atha asitanicitamuduke, kese khaggena chindiya Sumedhā.
Pāsādaṃ pidahitvā, paṭhamajjhānaṃ samāpajji.
483. Sā ca tahiṃ samāpannā, anīkaratto ca āgato nagaraṃ.
Pāsāde ca Sumedhā, aniccasaññaṃ subhāveti.
484. Sā ca manasi karoti, anīkaratto ca āruhi turitaṃ.
Maṇikanakabhūsitāṅgo, katañjalī yācati Sumedham.
485. Rajje āṇādhanaṃ,riyaṃ bhogaṃ sukhā daharikā'si.
Bhuñjāhi kāmabhoge, kāmasukhā dullabhā loka.
486. Nissatṭhaṃ te rajjaṃ, bhoge bhuñjassu dehi dānāni.
Mā dummanā ahoṣi, mātāpitaro te dukkhitā.
487. Taṃ taṃ bhaṇati Sumedhā, kāmehi anattikā vigatamohā.
Mā kāme abhinandi, kāmesvādīnaṃ passa.
488. Cātuddīpo rājā, mandhātā āsi kāmabhogina'maggo.
Atitto kālaṅkato, na cassa paripūrītā icchā.

489. Satta ratanāni vasseyya, vuṭṭhimā dasadisā samantena.
Na catthi titti kāmānaṃ, atittāva maranti narā.
490. Asisūnūpamā kāmā, kāmā sappasiropamā.
Ukkopamā anudahanti, aṭṭhikaṅkalasannibhā.
491. Aniccā adhuvā kāmā, bahudukkhā mahāvisā.
Ayoguḷova santatto, aghamūlā dukhapphalā.
492. Rukkhaphalūpamā kāmā, maṃsapesūpamā dukhā.
Supinopamā vaṇcaniyā, kāmā yācitakūpamā.
493. Sattisūlūpamā kāmā, rogo gaṇḍo aghaṃ nighaṃ.
Aṅgārakāsusadisā, aghamūlaṃ bhayaṃ vadho.
494. Evaṃ bahudukkhā kāmā, akkhātā antarāyikā.
Gacchatha na me bhavagate, vissāso atthi attano.
495. Kiṃ mama paro karissati, attano sīsamhi ḍayhamānamhi.
Anubandhe jarāmarañe, tassa ghātāya ghaṭṭitabbaṃ.
496. Dvāraṃ apāpuritvānaṃ, mātāpitaraṃ anīkarattaṇṇa.
Disvāna chaṃaṃ nisinne, rodante idamavocaṃ.
497. Dīgho bālānaṃ saṃsāro, punappunaṃ ca rodantaṃ.
Anamatagge pitu marane, bhātu vadhe attano ca vadhe.
498. Assu thaṇṇaṃ rudhiraṃ, saṃsāraṃ anamataggato saratha.
Sattānaṃ saṃsarataṃ, sarihi aṭṭhīnaṇṇa sannicayaṃ.
499. Sara caturōdadhī, upanīte assuthaṇṇarudhiraṃhi.
Sara ekakappamaṭṭhīnaṃ, saṇcayaṃ vipulena samaṃ.
500. Anamatagge saṃsarato, mahiṃ Jambudīpamupanītaṃ.
Kolaṭṭhimattaguḷikā, mātā mātusveva nappahonti.
501. Tiṇakaṭṭhasākhāpalāsaṃ, upanītaṃ anamataggato sara.
Caturaṅgulikā ghaṭṭikā, pituvitusveva nippahonti.

502. Sara kāṇakacchapaṃ pubba, samudde aparato ca yugachiddaṃ.
Siraṃ tassa ca paṭimukkaṃ, manussalābhamhi opammaṃ.
503. Sara rūpaṃ pheṇapiṇḍopa, massa kāyakalino asārassa.
Khandhe passa anicce, sarāhi niraye bahuvighāte.
504. Sara kaṭasiṃ vaḍḍhente, punappunaṃ tāsu tāsu jātisu.
Sara kumbhīlabhayāni ca, sarāhi cattāri saccāni.
505. Amatamhi vijjamāne, kiṃ tava pañcakaṭukena pītena.
Sabbā hi kāmaratiyo, kaṭukatarā pañcakaṭukena.
506. Amatamhi vijjamāne, kiṃ tava kāmehi ye pariḷāhā.
Sabbā hi kāmaratiyo, jalitā kuthitā kampitā santāpitā.
507. Asapattamhi samāne, kiṃ tava kāmehi ye bahusapattā.
Rājaggicora-udakappiyehi, sādharmaṇā kāmā bahusapattā.
508. Mokkhamhi vijjamāne, kiṃ tava kāmehi yesu vadhabandho.
Kāmesu hi asakāmā, vadhabandhadukhāni anubhonti.
509. Ādīpitā tiṇukkā, gaṇhantaṃ dahanti neva muñcantaṃ.
Ukkopamā hi kāmā, dahanti ye te na muñcanti.
510. Mā appakassa hetu, kāmasukhassa vipulaṃ jahī sukhaṃ.
Mā puthulomova baḷisaṃ, gilitvā pacchā vihaññasi.
511. Kāmaṃ kāmesu damassu, tāva sunakhova vipullaṃ saṅkhalābaddho.
Kāhinti khu taṃ kāmā, chātā sunakhaṃva caṇḍalā.
512. Aparimitaṇca dukkhaṃ, buhūni ca cittadomanassāni.
Anubhohisi kāmayutto, paṭinissajaṃ addhase kāme.
513. Ajaramhi vijjamāne, kiṃ tava kāmehi yesu jarā.
Maraṇabyādhigahitā, sabbā sabbattha jātiyo.
514. Ida'majaramida'mamaraṃ, ida'majarāmaraṃ padamasokaṃ.
Asapatta'masambādhaṃ, akhalita'mabhayaṃ nirupatāpaṃ.

515. Adhigatamidam bahūhi, amataṃ ajjāpi ca labhanīyamidaṃ.
Yo yoniso payuñjati, na ca sakkā aghaṭamānena.

516. Evaṃ bhaṇati Sumedhā, saṅkhāragate ratim alabhamānā.
Anunentī anikarattaṃ, kese ca chamaṃ khipi Sumedhā.

517. Uṭṭhāya anikaratto, pañjaliko yācata'ssā pitaraṃ so.
Vissajjetha Sumedham, pabbajitum vimokkhasaccadassā.

518. Vissajjitā mātāpitūhi, pabbaji sokabhayabhītā.
Cha abhiññā sacchikatā, aggaphalaṃ sikkhamānāya.

519. Acchariyamabbhutaṃ taṃ, nibbānaṃ āsi rājakaññāya.
Pubbenivāsacariṃ, yathā byākari pacchime kāle.

520. Bhagavati Koṇāgamane, saṃghārāmaṃhi navanivesamhi.
Sakhiyo tisso janiyo, vihāradānaṃ adāsimha.

521. Dasakkhattum satakkhattum,
Dasasatakkhattum satāni ca satakkhattum.
Devesu upapajjimha, ko pana vādo manussesu.

522. Devesu mahiddhikā ahumha, mānusakamhi ko pana vādo.
Sattaratanassa mahesī, itthiratanam ahaṃ āsim.

523. So hetu so pabhavo, taṃ mūlaṃ sāva sāsane khantī.
Taṃ paṭhamasamodhānaṃ, taṃ dhammaratāya nibbānaṃ.

524. Evaṃ karonti ye sadda, hanti vacanaṃ anomapaññassa.
Nibbindanti bhavagate, nibbinditvā virajjantī—

imā gāthā abhāsi.

Tattha **Mantavatiyā nagareti** Mantavatīti evaṃnāmake nagare. **Raṇṇo Koṇcassāti** Koṇcassa nāma raṇṇo mahesiyā kucchimhi jātā dhītā āsim. **Sumedhāti** nāmena Sumedhā. **Pasādītā sāsanakarehīti** Satthusāsanakarehi ariyehi dhammadesanāya sāsane pasādītā sañjātaratanattayappasādā katā.

Sīlavatīti ācārasīlasampannā. **Cittakathā**ti cittadhammakathā.
Bahussutāti bhikkhunīnaṃ santike pariyattidhammassutiyutā. **Buddhasāsane**
vinītāti evaṃ pavatti, evaṃ nivatti, iti sīlaṃ, iti samādhi, iti paññāti
suttānugatenā¹ yonisomanasikārena tadaṅgato kilesānaṃ vinivattattā²
Buddhānaṃ sāsane vinīta saṃyatakāyavācācittā. **Ubhayo nisāmethā**ti tumhe
dvepi mama vacanaṃ nisāmetha, mātāpitaro upagantvā bhaṇatīti yojanā.

Yadipi dibbanti devalokapariyāpannampi bhavagataṃ nāma sabbampi
asassataṃ aniccaṃ dukkhaṃ vipariṇāmadhammaṃ. **Kimaṅgaṃ pana tucchā**
kāmāti kimaṅgaṃ pana mānusakā kāmā, te sabbepi asārabhāvato³ tucchā
rittā, satthadhārāyaṃ madhubindu viya **appassādā**, etarahi āyatiṇca
vipuladukkhatāya **bahuvighātā**.

Kaṭukāti anīṭṭhā. Sappaṭibhayaṭṭhena **āsīvisūpamā**. **Yesu** kāmesu.
Mucchitāti ajjhositā. **Samappitā**ti sakammunā sabbaso appitā khittā,
upapannāti attho. **Haññanteti** bādhiyanti.

Vinipāteti apāye.

Acetanāti attahitacetanāya abhāvena acetanā. **Dukkhasamudayoruddhā**ti
taṇhānimittasaṃsāre avaruddhā. **Desenteti** catusaccadhamme desiyamāne.
Ajānantāti atthaṃ ajānantā. **Na bujjhare ariyasaccānī**ti dukkhādīni
ariyasaccāni na paṭibujjhanti.

Ammāti mātaraṃ pamukhaṃ katvā ālapati. **Te bahutarā ajānantā**ti ye
abhinandanti bhavagataṃ pihenti devesu upapattiṃ Buddhavaradesitāni
saccāni ajānantā, teyeva ca imasmiṃ loke bahutarāti yojanā.

Bhavagate aniccambahīti sabbasmiṃ bhave anicce devesu upapatti na
sassatā, evaṃ santepi na ca **santasanti** bālā na uttasanti na saṃvegaṃ
apajjanti. **Punappunaṃ jāyitabbassā**ti aparāparaṃ upapajjamānassa.

Cattāro vinipātāti nirayo tiracchānayoni pettivisayo asurayonīti ime
cattāro sukhasamussayato vinipātatiyo.

1. Dī 2. 102 piṭṭhe.

2. Vinissaṭṭā (Sī)

3. Sāratābhāvato (Sī)

manussadevūpapattisaññitā pana dveva **gatiyo kathañci** kicchena kasirena labbhanti puññakammassa dukkarattā. **Nirayesūti** sukharahitesu apāyesu.

Appossukkāti aññakiccesu nirussukkā. **Ghaṭissanti** vāyamissam bhāvanam anuhuñjissāmi, kāyakalinā asārena bhavagate kim abhi-anditenāti yojanā.

Bhavataṇhāya nirodhāti bhavagatāya taṇhāya nirodhahetu nirodhattham.

Buddhānam uppādo laddho, vivajjito nirayūpapatti-ādiko aṭṭhavidho akkhaṇo, **khaṇo** navamo khaṇo laddhoti yojanā. **Sīlānīti** catupārisuddhisīlāni. **Brahmacariyanti** sāsana brahmacariyam. **Na dūseyyanti** na kopeyyāmi.

Na tāva āhāram gahaṭṭhāti “neva tāva aham gahaṭṭhā hutvā āhāram āharissāmi, sace pabbajjam na labhissāmi, maraṇavasameva gatā bhavissāmi”ti evam Sumedhā mātāpitāro bhaṇatīti yojanā.

Assāti Sumedhāya. **Sabbaso samabhihatoti** assūhi sabbaso abhihatamukho. **Ghaṭenti saññāpetunti** pāsādatale chamāpatitam Sumedham mātā ca pitā ca gihibhāvāya saññāpetum ghaṭenti vāyamanti. “Ghaṭenti vāyamanti”tipi pāṭho, so evattho.

Kim socitenāti “pabbajjam na labhissāmi”ti kim socanena. **Dinnāsi Vāraṇavatimhīti** Vāraṇavatīnagare dinnā asi. “Dinnāsi”ti vatvā punapi “tvam dinnā”ti vacanam dāḥam dinnabhāvadassanattam.

Rajje āṇāti Anikarattassa rajje tava āṇā pavattati. **Dhanamissariyanti** imasmim kule patikule ca dhanam issariyañca, **bhogā sukhā-**ativiya itṭhā bhogāti sabbamidam tuyham upaṭṭhitam hatthagatam. **Daharikāsīti** taruṇī cāsi, tasmā bhuñjāhi kāmabhoge. tena kāraṇena vāreyyam hotu te puttāti yojanā.

Neti mātāpitāro. Mā edisikānīti evarūpāni rajje āṇādini mā bhavantu. Kasmāti ce āha “**bhavagata’masāran**”ti-ādi.

Kimivāti kimi viya. **Pūtikāyanti** imaṃ pūtikaḷevaram. **Savanagandhanti** vissaṭṭhavissagandham¹. **Bhayānakanti** avītarāgānaṃ bhayāvaham.

Kuṇapam abhisamviseyyam bhasanti kuṇapabharitam cammapasibbakam **asakim paggharitam asucipuṇṇam** nānappakārassa asucino puṇṇam hutvā **asakim**² sabbakālam adhipaggharantaṃ “mama idan”ti abhiniveseyyam.

Kimeva ta’ham jānanti, vikūlakanti ativiya paṭikkūlam asucīhi maṃsapesīhi soṇitehi ca upalittaṃ anekesaṃ kimikulānam ālayam sakuṇānaṃ bhattabhūtaṃ. “Kimikulāla³ sakuṇabhattachan”tipi pāṭho, kimīnam avasiṭṭhasakuṇānaṃ bhattabhūtanti attho. Taṃ ahaṃ kaḷevaram jānanti ṭhitā. Taṃ maṃ⁴ idāni vāreyyavasena **kissa** kena nāma kārāṇena diyyatīti dasseti. Tassa taṃca dānaṃ kimiva kimviya hotīti yojanā.

Nibbuyhati susānam, aciraṃ kāyo apeta viññāṇoti ayaṃ kāyo acireneva apagata viññāṇo susānam nibbuyhati upanīyati. **Chuddhoti** chaḍḍito.

Kaḷiṅgaram viyāti niratthakakataṭṭhakhaṇḍasadiṣo. **Jigucchamānehi** ñātīhi ti ñātijanehipi jigucchamānehi.

Chūddhūna naṃ susāneti naṃ kaḷevaram susāne chaḍḍetvā. **Parabhattanti** paresaṃ soḷasiṅgālādīnaṃ bhattabhūtaṃ. **Nhāyanti jigucchantāti** “imassa pacchato āgata”ti ettakenāpi jigucchamānā sasīsaṃ nimujjantā nhāyanti, pageva phuṭṭhavanto. **Niyakā mātāpitaroti** attano mātāpitaropi. **Kim pana sādharmaṇa janatāti** itaro pana samūho jigucchati ti kimeva vattabbaṃ.

Ajjhositāti taṇhāvasena abhinivīṭṭhā. **Asāreti** niccasārādisārahite.

Vinibbhujitvāti viññāṇavinibbhogaṃ katvā. **Gandha’ssa asahamānāti** gandham assa kāyassa asahantī. **Sakāpi mātāti** attano mātāpi jiguccheyya koṭṭhāsānaṃ vinibbhujanena paṭikkūlabhāvāya suṭṭhutaṃ upaṭṭhahanato.

1. Visaṭṭhagantham (I)

3. Kulāna (Sī)

2. Hutvā kimi viya (Ka)

4. Ṭhitā (Sī)

Khandhadhātu-āyatananti rūpakkhandhādayo ime pañcakkhandhā, cakkhudhātu-ādayo imā aṭṭhārasadhātuyo, cakkhāyatanādīni imāni dvādasāyatanānīti evaṃ khandhā dhātuyo āyatanāni cāti sabbaṃ idaṃ rūpārūpadhammajātaṃ samecca sambhuyya paccayehi katattā **saṅkhatam**, tayidaṃ tasmiṃ bhava pavattamānaṃ **dukkham**, jātipaccayattā **jātimūlakanti** evaṃ **yoniso** upāyena **anuvicinantī** cintayantī¹ **vāreyyam** vivāhaṃ kissa kena kāraṇena icchissāmi.

“Sīlāni brahmacariyam, pabbajjā dukkarā”ti yadetam mātāpitūhi vuttam tassa paṭivacanam dātuṃ “**divase divase**”ti-ādi vuttam. Tattha **divase divase tisattisatāni navanavā pateyyuṃ kāyamhīti** dine dine tīni sattisatāni tāvadeva pītanisitabhāvena abhinavāni kāyasmīṃ sampateyyuṃ. **Vassasatampi ca ghāto seyyoti** nirantaram vassasatampi patamāno yathāvutto sattighāto seyyo. **Dukkhasa cevaṃ khayoti** evaṃ ce vaṭṭadukkhasa parikkhayo bhaveyya, evaṃ mahantampi pavattidukkham adhivāsetvā nibbānādhigamāya ussāho karaṇīyoti adhippāyo.

Ajjhupagaccheti sampaṭiccheyya. **Evanti** vuttanayena. Idaṃ vuttam hoti—yo puggalo anamataggaṃ saṃsāraṃ aparimāṇaṇca vaṭṭadukkham dīpentaṃ Satthuno vacanaṃ viññāya ṭhito yathāvuttam sattighātadukkham sampaṭiccheyya, tena ceva vaṭṭadukkhasa parikkhayo siyāti. Tenāha “**dīgho tesam saṃsāro, punappunam ca haññamānānan**”ti, aparāparam jātijarābyādhimaraṇādīhi bādhiyamānānanti attho.

Asurakāyeti kālakaṇṭikādi² petāsuranikāye. **Ghātāti** kāyacittānaṃ upaghātā vadhā.

Bahūti pañcavidhabandhanādikammakāraṇavasena pavattiyamānā bahū anekaghātā. **Vinipātagatassāti** sesāpāyasaṅkhātāṃ vinipātāṃ upagatassāpi. **Pīḷiyamānassāti** tiracchānādi-attabhāve abhigghātādīhi ābādhiyamānassa. **Devesupi attānanti** devattabhāvesupi tāṇaṃ natthi rāgapariḷāhādīnā sadukkhasavighātābhāvato. **Nibbānasukkhā param natthīti** nibbānasukhato param aññaṃ uttamaṃ sukhaṃ nāma natthi lokiyasukhasa

1. Upāyena aruci bhaṇantī (Ka)

2. Kālakaṇṭikādi (Sī)

vipariṇāmasaṅkhārādukkhasabhāvattā. Tenāha Bhagavā “nibbānaṃ paramaṃ sukhaṃ”¹.

Pattā te nibbānanti te nibbānaṃ pattāyeva nāma. Atha vā teyeva nibbānaṃ pattā. **Ye yuttā Dasabalassa pāvacaṇeti** Sammāsambuddhassa sāsane ye yuttā payuttā.

Nibbinnāti virattā. **Meti** mayā. **Vantasamāti** suvānavamathusadisā. **Tālavatthukatāti** tālassa paṭiṭṭhānasadisā² katā.

Athāti pacchā, mātāpitūnaṃ attano ajjhāsayāṃ pavedetvā anikarattassa ca āgatabhāvaṃ sutvā. **Asitanicitamuduketi** indanīlabhamarasamānavanṇatāya asite, ghanabhāvena nicite, simbalitūlasamasamphassatāya muduke. **Kese khaggena chindiyāti** attano kese sunisitena asinā chinditvā. **Pāsādaṃ pidahitvāti** attano vasanapāsāde sirigabbhaṃ pidhāya, tassa dvāraṃ thaketvāti attho. **Paṭhamajjhānaṃ samāpajjīti** khaggena chinne attano kese purato ṭhapetvā tattha paṭikkūlamanasikāraṃ pavattentī yathā-upaṭṭhite nimitte uppannaṃ paṭhamam jhānaṃ vasībhāvaṃ āpādetvā samāpajji.

Sā ca Sumedhā tahiṃ pāsāde samāpannā jhānanti adhippāyo. **Aniccaṣāṇṇaṃ subhāvetīti** jhānato vuṭṭhahitvā jhānaṃ pādakaṃ katvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā “yaṃkiñci rūpaṃ”³ti-ādinā³ aniccānupassanaṃ suṭṭhu bhāveti, aniccaṣāṇṇāgahaṇeneva cettha dukkhaṣāṇṇādinampi gahaṇaṃ katanti vedītabbhaṃ.

Maṇikanakabhūsitāṅgoti maṇivicittehi hemamālālāṅkārehi vibhūsitagatto.

Rajje āṇāti-ādi yācitākāraṇidassanaṃ. Tattha **āṇāti** ādhipaccaṃ. **Issariyanti** yaso vibhavasampatti. **Bhogā sukhāti** iṭṭhā manāpiyā kāmūpabhogā. **Daharikā’sīti** tvaṃ idāni daharā taruṇī asi.

Nissatṭhaṃ te rajjanti mayhaṃ sabbampi tiyojanikaṃ⁴ rajjaṃ tuyhaṃ pariccattam, taṃ paṭipajjitvā bhoge ca bhuñjassu, ayaṃ maṃ kāmehiyeva nimantetīti

1. Khu 1. 43 piṭṭhe.

2. Ṭhitatṭhānasadisā (Sī), chinditatṭhānasadisā (I)

3. Am 1. 490; Ma 1. 192; Khu 9. 51 piṭṭhesu.

4. Tisatayojanikaṃ (Ka)

mā¹ dummanā ahosi. **Dehi dānānī**ti yathāruciya mahantāni dānāni samaṇabrāhmaṇesu pavattehi, mātāpitaro te dukkhitā domanassappattā tava pabbajjādhippāyaṃ sutvā tasmā kāme paribhuñjantī tepi upaṭṭhahantī tesam cittaṃ dukkhā mocehīti evamettha padatthayojanā veditabbā.

Mā kāme abhinandīti vatthukāme kilesakāme mā abhinandi. Atha kho tesu kāmesu ādīnavam dosam mayham vacanānusārena **passa** ñāṇacakkhunā olokehi.

Cātuddīpoti Jambudīpādīnam catunnam mahādīpānam issaro. **Mandhātā**ti evaṃnāmo rājā, kāmabhogīnam **aggo** aggabhūto āsi. Tenāha Bhagavā “rāhuggaṃ attabhāvīnam, Mandhātā kāmabhoginan”ti². **Atitto kālaṅkatoti** caturāsītivassasahassāni kumārakīḷāvasena caturāsītivassasahassāni oparajjivasena caturāsītivassasahassāni cakkavattī rājā hutvā devabhogasadise bhoge bhuñjitvā chattimsāya sakkānam āyuppanākaḷaṃ Tāvatisabhaṇe saggasampattiṃ anubhavitvāpi kāmehi atittova kālaṅkato. **Na cassa paripūrītā icchā** assa Mandhāturañño kāmesu āsā na ca paripuṇṇā āsi.

Satta ratanāni vasseyyāti sattapi ratanāni **vuṭṭhimā** devo dasadisā byāpetvā **samantena** samantato purisassa rucivasena yadipi vasseyya, yathā taṃ Mandhātumahārājassa evaṃ santepi na catthi titti kāmānam, atittāva maranti narā. Tenāha Bhagavā “na kahāpaṇavassena, titti kāmesu vijjati”ti³.

Asisūnupamā kāmā adhikuṭṭanaṭṭhena, **sappasiropamā** sappatibhayaṭṭhena, **ukkopamā** tiṇukkūpamā anudhanaṭṭhena. Tenāha “anudahantī”ti. **Aṭṭhikaṅkalasannibhā** appassādaṭṭhena.

Mahāvisāti halāhalādīmahāvisasadisā. **Aghamūlā**ti aghassa dukkhassa mūlā kāraṇabhūtā. Tenāha “**dukkhapphalā**”ti.

Rukkhapphalūpamā āṅgapaccaṅgānam phalibhañjanaṭṭhena. **Maṃsapasūpamā** bhusādhāraṇaṭṭhena. **Supinopamā** ittarapaccupaṭṭhānaṭṭhena māyā viya palobhanato.

1. Kim mā (Ka)

2. Am 1. 324 piṭṭhe.

3. Khu 1. 41; Khu 5. 73 piṭṭhesu.

Tenāha “**vañcaniyā**”ti, vañcakāti¹ attho. **Yācitakūpamāti** yācitakabhaṇḍasadisā tāvakālikatṭhena.

Sattisūlūpamā vinivijjhanatṭhena. Rujjanatṭhena **rogo** dukkhatāsulabhata. **Gaṇḍo** kilesāsucipaggharaṇato. Dukkhuṇṇapādanatṭhena **aghaṇṇam**. Maraṇasampāpanena **nighaṇṇam**. **Aṅgārakāsusadisā** mahābhittāpanatṭhena. Bhayaheṭutāya ceva vadhakapahūtātāya ca **bhayaṇṇam** **vadho** nāma, kāmāti yojanā.

Akkhātā antarāyikāti “saggamaggādhigamassa nibbānagāmimaggassa ca antarāyakarā”ti cakkhubhūtehi Buddhādīhi vuttā. **Gacchathāti** anikarattaṃ sapariṣaṃ vissajjeti.

Kim mama paro karissatīti paro añño mama kim nāma hitaṃ karissati attano **sīsamhi** uttamaṅge ekādasahi aggīhi ḍayhamāne. Tenāha “**anubandhe jarāmarañe**”ti. **Tassa** jarāmarañassa sīsadhassā **ghātāya** samugghātāya **ghaṭṭitabbaṃ** vāyamitabbaṃ.

Chamanti chamāyaṃ. **Idamavocanti** idaṃ “dīgho bālānaṃ saṃsāro”ti-ādikaṃ saṃvegasamvattanakaṃ vacanaṃ avocaṃ.

Dīgho bālānaṃ saṃsāroti kilesakammavipākavattabhūtānaṃ khandhāyatanādīnaṃ paṭipāṭipavattisaṅkhāto saṃsāro apariññatavattukānaṃ andhabālānaṃ dīgho Buddhañāṇenapi aparicchindaniyo. Yathā hi anupacchinnattā avijjātāṇhānaṃ aparicchinnattāyeva bhavapabandhassa pubbā koṭi na paññāyati, evaṃ parāpi koṭīti. **Punappunaṃ ca rodanti** aparāparaṃ sokavasena rudantānaṃ. Imināpi avijjātāṇhānaṃ anupacchinnatānyeva tesāṃ vibhāveti.

Assu thaññaṃ rudhiranti yaṃ ñātibyaśanādīnā phuṭṭhānaṃ rodantānaṃ assu ca dārakakāle mātuthanato pītaṃ thaññaṃ ca yañca paccatthikehi ghātītānaṃ rudhiraṃ. **Saṃsāraṃ anamataggato** saṃsārassa anu amataggattā ñāṇena anugantvāpi amata-aggattā² aviditagattā iminā dīghena addhunā sattānaṃ **saṃsarataṃ** aparāparaṃ saṃsarantānaṃ saṃsaritaṃ **sarāhi** taṃ “kīva³ bahukaṇ”ti anussarāhi, aṭṭhīnaṃ sannicayaṃ sarāhi anussara, upadhārehīti attho.

1. Vañcanikāti (Ka)

2. ‘Anamataggattā anu anu amataggattā’(Ka)

3. Kiñca... (Ka)

Idāni ādinavassa bahubhāvaṃ ca upamāya dassetuṃ “**sara caturodadhī**”ti gāthamāha. Tattha **sara caturodadhī upanīte assuthaññarudhiramhīti** imesaṃ sattānaṃ anamataggasaṃsāre saṃsarantānaṃ ekekassapi assumhi¹ thaññe rudhiramhi ca pamāṇato upametabbe caturodadhī cattāro mahāsamudde upamāvasena Buddhehi upanīte sara sarāhi. **Ekakappamaṭṭhīnaṃ, sañcayaṃ vipulena samanti** ekassa puggalassa ekasmiṃ kappe aṭṭhīnaṃ sañcayaṃ Vepullapabbatena samaṃ upanītaṃ sara. Vuttampi cetāṃ—

“Ekassekena kappena, puggalassaṭṭhisañcayo.

Siyā pabbatasamo rāsi, iti vuttaṃ Mahesinā.

So kho pañāyaṃ akkhāto, Vepullo pabbato mahā.

Uttaro Gijjhakūṭassa, Magadhānaṃ Giribbaje”ti².

Mahim Jambudīpamupanītaṃ. Kolaṭṭhimattagūlikā, mātā mātusveva nappahontīti Jambudīpotisaṅkhātāṃ mahāpathaviṃ kolaṭṭhimattā badaraṭṭhimattā gūlikā katvā tatthekekā “ayaṃ me mātu, ayaṃ me mātumātū”ti evaṃ vibhājjiyamāne tā gūlikā mātā mātusveva nappahonti, mātā mātusu akhīṇāsveva pariyantikā tā gūlikā parikkhayaṃ pariyādānaṃ gaccheyyūṃ, na tveva anamatagge saṃsāre saṃsarato sattassa mātumātaroṭi. Evaṃ Jambudīpamahim saṃsārassa dīghabhāvena upamābhāvena upanītaṃ manasi karohīti.

Tiṇakatṭhasākhāpalāsanti tiṇaṅca kaṭṭhaṅca sākāpalāsaṅca. **Upanītanti** upamābhāvena upanītaṃ. **Anamataggatoti** saṃsārassa anamataggabhāvato. **Caturaṅgulikā ghaṭikāti** caturaṅgulappamāṇāni khaṇḍāni. **Pitupitusveva nappahontīti** pitupitāmahesu eva tā ghaṭikā nappahonti. Idaṃ vuttaṃ hoti— imasmim loke sabbaṃ tiṇaṅca kaṭṭhaṅca sākāpalāsaṅca caturaṅgulikā katvā tatthekekā “ayaṃ me pitu, ayaṃ me pitāmahassā”ti vibhājjiyamāne tā ghaṭikāva parikkhayaṃ pariyādānaṃ gaccheyyūṃ, na tveva anamatagge saṃsāre saṃsarato sattassa pitupitāmahāti, evaṃ tiṇaṅca kaṭṭhaṅca sākāpalāsaṅca saṃsārassa dīghabhāvena upanītaṃ sarāhīti. Imasmim pana ṭhāne—

1. Ekekassapi aṭṭhimhi (Sī, I)

2. Saṃ 1. 393 piṭṭhe.

“Anamataggoyam bhikkhave saṃsāro, pubbā koṭi na paññāyati avijjānīvaraṇānam sattānam taṇhāsaṃyojanānam sandhāvataṃ saṃsarataṃ. Tam kiṃ maññatha bhikkhave, katamaṃ nu kho bahutaraṃ, yaṃ vā vo iminā dīghena addhunā sandhāvataṃ saṃsarataṃ amanāpasampayogā manāpavippayogā kandantānam rodantānam assupassannaṃ paggharitaṃ, yaṃ vā catūsu mahāsamuddesu udakan”ti-ādikā¹—

Anamataggapāli āharitabbā.

Sara kāṇakacchapanti ubhayakkhikāṇaṃ kacchapaṃ anussara. **Pubbasamudde aparato ca yugachiddanti** puratthimasamudde aparato ca pacchimuttaradakkhiṇasamudde vātavegena² paribbhamantassa yugassa ekacchiddaṃ. **Siraṃ tassa ca paṭimukkanti** kāṇakacchapassa sīsaṃ tassa ca vassasatassa vassasatassa accayena gīvaṃ ukkhipantassa sīsassa yugacchidde pavesanaṃ sara. **Manussalābhamhi opammanti** tayidaṃ sabbampi Buddhuppādadharmadesanāsu viya manussattalābhe opammaṃ katvā paññāya sara tassa atīva dullabhasabhāvattaṃ sārājjabhayassāpi aticcasabhāvattā. Vuttaṃ hetam “seyyathāpi bhikkhave puriso mahāsamudde ekacchiggaṃ yugaṃ pakkhipeyyā”ti-ādi³.

Sara rūpaṃ pheṇapiṇḍopamassāti vimaddāsahanato⁴ pheṇapiṇḍasadisassa anekānatthasannipātato kāyasaṅkhātassa **kalino** niccasārādivirahena **asārassa** rūpaṃ asuciduggandham jegucchapaṭikkūlabhāvaṃ sara. **Khandhe passa anicceti** pañcapi upādānakkhandhe hutvā abhāvaṭṭhena anicce passa nāṇacakkhunā olokehi. **Sarāhi niraye bahuvighāteti** aṭṭha mahāniraye soḷasa-ussadaniraye ca bahuvighāte bahudukkhe mahādukkhe ca anussara.

Sara kaṭasim vaḍḍhenteti punappunaṃ tāsū tāsū jātīsū aparāparaṃ uppattiyā punappunaṃ kaṭasim susānaṃ āḷahanameva vaḍḍhente satte anussara. “Vaḍḍhanto”ti vā Pāli, tvaṃ vaḍḍhantoti yojanā.

Kumbhīlabhayānīti udaraposanattamaṃ akiccakāritāvasena odarikattabhayāni. Vuttaṃ hi “kumbhīlabhayanti kho bhikkhave odarikattassetam adhivacanan”ti⁵. **Sarāhi**

1. Saṃ 1. 388 piṭṭhe.

4. Dvimattāsahanato (Sī)

2. Vātavasena (I)

3. Ma 3. 207; Saṃ 3. 397 piṭṭhesu.

5. Am 1. 440 piṭṭhe.

cattāri saccānīti “idaṃ dukkhaṃ ariyasaccaṃ -pa- ayaṃ dukkhanirodhagāminipaṭipadā ariyasaccan”ti cattāri ariyasaccāni yāthāvato anussara upadhārehi.

Evam rājaputtī anekākāravokāraṃ anussaraṇavasena kāmesu saṃsāre ca ādinavaṃ pakāsetvā idāni byatirekenapi taṃ pakāsetuṃ “**amatamhi vijjamāne**”ti-ādimāha. Tattha **amatamhi vijjamāne**ti Sammāsambuddhena mahākaruṇāya upanīte saddhammāmate upalabbhamāne. **Kim tava pañcakaṭukena pītenā**ti pariyesanā pariggaho ārakkhā paribhogo vipāko cāti pañcasupi ṭhānesu tikhiṇataradukkhānubandhatāya savighātattā sa-upāyāsattā kim tuyhaṃ pañcakaṭukena pañcakāmaguṇarasena pītena. Idāni vuttamevatthaṃ pākaṭataraṃ karontī āha “**sabbā hi kāmaratiyo, kaṭukatarā pañcakaṭukena**”ti, ativiya kaṭukatarā¹ti attho.

Ye pariḷāhāti ye kāmā sampati kilesapariḷāhena āyatim vipākapariḷāhena ca sapariḷāhā mahāvighātā. **Jalitā kuthitā kampitā santāpitāti** ekādasahi aggīhi pajjalitā pakkuthitā ca hutvā taṃsamaṅginaṃ kampanakā santāpanakā ca.

Asapattamhīti sapattarahite nekkhamme. **Samāneti** sante vijjamāne. “Bahusapattā”ti vatvā yehi bahū sapattā, te dassetuṃ “**rājaggī**”ti-ādi vuttaṃ. Rājūhi ca agginā ca corehi ca udakena ca dāyādādi-appiyehi ca rājaggicora-udakappiyehi sādharmaṇato tesvevopamā² vuttā.

Yesu vadhbandhoti yesu kāmesu kāmanimittam maraṇapothanādiparikkilesa andubandhanādibandho ca hotīti attho. **Kāmesūti**-ādi vuttassevatthassa pākaṭakaraṇaṃ. Tattha **hīti** hetu-atthe nipāto. Yasmā kāmesu kāmahetu ime sattā vadhbandhanadukkhāni anubhavanti pāpuṇanti, tasmā āha “**asakāmā**”ti, kāmā nāmete asanto hīnā lāmakāti attho. “Ahakāmā”ti vā pāṭho, so evattho. Ahāti hi lāmakapariyāyo “ahalokitthiyo nāmā”ti-ādīsu viya.

1. Anittākarā (Sī)

2. Te sapattūpamā (Ka)

Ādīpitāti pajjalitā. **Ṭiṇukkāti** ṭiṇehi katā ukkā. **Dahanti ye te na muñcantī**ti ye sattā te kāme na muñcanti, aññadatthu gaṇhanti, te dahantiyeva, sampati āyatiṇca jhāpenti.

Mā appakassa hetūti pupphassādasadisassa parittakassa kāmasukhassa hetu vipulaṃ uḷāraṃ paṇītaṇca lokuttaraṃ sukhaṃ **mā jahi** mā chaḍḍehi. **Mā puthulomova baḷisaṃ gilitvāti** āmisalobhena baḷisaṃ gilitvā byasanaṃ pāpuṇanto “puthulomo”ti laddhanāmo maccho viya kāme apariccajivā **mā pacchā vihaññasi** pacchā vighāṭaṃ āpajjasi.

Sunakhova saṅkhalābaddhoti yathā gaddulena¹ baddho sunakho gaddulabandhena² thambhe upanibaddho aññato gantum asakkonto tattheva paribbhamati, evaṃ tvaṃ kāmataṇhāya baddho, idāni **kāmaṃ** yadipi kāmesu tāva **damassu** indriyāni damehi. **Kāhinti khu taṃ kāmā, chātā sunakhaṃva caṇḍālāti khūti** nipātamattaṃ. Te pana kāmā taṃ tathā karissanti, yathā chātajjhataṃ sapākā sunakhaṃ labhivā anayabyasanaṃ pāpunti attho.

Aparimitaṇca dukkhanti aparimāṇaṃ “ettakan”ti paricchinditum asakkuṇeyyaṃ nirayādīsu kāyikaṃ dukkhaṃ. **Bahūni ca cittadomanassānīti** citte labbhamānāni bahūni anekāni domanassāni cetodukkhāni. **Anubhohisīti** anubhavissasi. **Kāmayuttoti** kāmehi yutto, te appaṭinissajjanto. **Paṭinissaja addhuve kāmēti** addhuvehi aniccehi kāmehi vinissaja³ apēhīti attho.

Jarāmarañabyādhigahitā, sabbā sabbattha jātiyoti yasmā hīnādibhedabhinnā sabbattha bhavādīsu jātiyo jarāmarañabyādhinā ca gahitā, tehi aparimuttā, tasmā **ajaramhi** nibbāne vijjamāne jarādīhi aparimuttehi kāmehi kiṃ tava payojananti yojanā.

Evaṃ nibbānaguṇadassanamukhena kāmesu bhavesu ca ādīnavaṃ pakāsetvā idāni nibbattitaṃ nibbānaguṇameva pakāsentī “**ida’majaran**”ti-ādinā dve gāthā abhāsi. Tattha **ida’majaranti** idamevekaṃ attani jarābhāvato adhigatassa ca jarābhāvahetuto ajaraṃ. **Ida’mamaranti** etthāpi

1. Daddulena (Sī)

2. Garukabandhena (Sī, I)

3. Vinissara (Sī, I)

eseva nayo. **Ida'majarāmaranti** tadubhayamekajjhaṃ katvā thomanāvasena vadati. **Padanti** vaṭṭadukkhato muccitukāmehi pabbajitabbato paṭipajjitabbato padaṃ. Sokahetūnaṃ abhāvato sokābhāvato ca **asokaṃ**. Sapattakaradhammābhāvato **asapattam**. Kilesasambādhābhāvato **asambādham**. Khalitasāṅkhātānaṃ duccaritānaṃ abhāvena **akhalitam**. Attānuvādādibhayānaṃ vaṭṭabhayassa ca sabbaso abhāvā **abhayaṃ**. Dukkūpatāpassa kilesassāpi abhāvena **nirupatāpaṃ**. Sabbametaṃ amatamahānibbānameva sandhāya vadati. Taṃ hi sā anussāvādisiddhena ākārena attano upaṭṭhahantī tesam paccakkhato dassentī viya “idan”ti avoca.

Adhigatamidam bahūhi amatanti idaṃ amataṃ nibbānaṃ bahūhi ananta-aparimāṇehi Buddhādīhi ariyehi adhigataṃ ñātaṃ attano paccakkhaṃ kataṃ. Na kevalaṃ tehi adhigatameva sandhāya vadati, atha kho **ajjāpi ca labhanīyaṃ** idānapi adhigamanīyaṃ adhigantaṃ sakkā. Kena labhanīyanti āha “**yo yoniso payuñjati**”ti, yo puggalo yoniso upāyena Satthārā dinna-ovāde ṭhatvā yuñjati sammāpayogañca karoti, tena labhanīyanti yojanā. **Na ca sakkā aghaṭamānenāti** yo pana yoniso na payuñjati, tena aghaṭamānena na ca sakkā, kadācīpi laddhuṃ na sakkāyevāti attho.

Evaṃ bhaṇati Sumedhāti evaṃ vuttappakārena Sumedhā rājakaññā saṃsāre attano saṃvegadīpaniṃ kāmesu nibbedhabhāginiṃ dhammakathaṃ katheti. **Saṅkhāragate ratim alabhamānāti** aṇumattepi saṅkhārapavatte abhiratiṃ avindantī. **Anunenti anikarattanti** anikarattaṃ rājānaṃ saññāpentī. **Kese ca chamaṃ khiṇṇā** attano khaggena chinne kese ca bhūmiyaṃ khiṇṇā chaḍḍesi.

Yācata'ssā pitaraṃ soti so anikaratto assā Sumedhāya pitaraṃ Koṇcarājānaṃ yācati. Kinti yācatīti āha “**vissajjetha Sumedhaṃ, pabbajitum vimokkhasaccadassā**”ti, Sumedhaṃ rājaputtiṃ pabbajitum vissajjetha, sā ca pabbajitvā vimokkhasaccadassā aviparītanibbānadassāvinī hotūti attho.

Sokabhayabhītāti ñativiyogādihetuto sabbasmāpi saṃsārabhayato bhītā ñāṇuttaravasena utrāsītā. **Sikkhamānāyā**ti sikkhamānāya samānāya cha abhiññā sacchikatā, tato eva aggaphalaṃ arahattaṃ sacchikataṃ.

Acchariyamabbhutaṃ taṃ, nibbānaṃ āsi rājakaññāyāti rājaputtiyā Sumedhāya kilesehi parinibbānaṃ acchariyaṃ abbhutañca āsi. Chaḷabhiññāva siddhiyā kathanti ce **pubbenivāsacaritaṃ, yathā byākari pacchime kāleti**, pacchime khandhaparinibbānakāle attano pubbenivāsapariyāpannacaritaṃ yathā byākāsi, tathā taṃ jānitabbanti.

Pubbenivāsaṃ pana tāya yathā byākataṃ, taṃ dassetuṃ “**Bhagavati Koṇāgamane**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **Bhagavati Koṇāgamaneti** Koṇāgamane Sammāsambuddhe loke uppanne. **Saṃghārāmamhi navanivesamhī**ti saṃghaṃ uddissa abhinavanivesite ārāme. **Sakhiyo tisso janiyo, vihāradānaṃ adāsimhā**ti Dhanañjānī Khemā ahañcāti mayā tisso sakhiyo ārāmaṃ saṃghassa vihāradānaṃ adamha.

Dasakkhattuṃ satakkhattunti tassa vihāradānassa ānubhāvena dasavāre devesu upapajjimha, tato manussesu upapajjitvā puna satakkhattuṃ devesu upapajjimha, tatopi manussesu upapajjitvā puna dasasatakkhattuṃ saḥassavāraṃ devesu upapajjimha, tatopi manussesu upapajjitvā puna satāni satakkhattuṃ dasasahassavāre devesu upapajjimha, ko pana vādo manussesu, evaṃ manussesu uppannavāresu kathāva natthi, anekasahassavāraṃ upapajjimhāti attho.

Devesu mahiddhikā ahumhāti devesu upapannakāle tasmim tasmim devanikāye mahiddhikā mahānubhāvā ahumha. **Mānusakamhi ko pana vādoti** manussattalābhe mahiddhikatāya kathāva natthi. Idāni tameva manussattabhāve ukkaṃsataṃ mahiddhikataṃ dassentī “**sattaratanassa mahesī, itthiratanam aham āsin**”ti āha. Tattha cakkaratanādāni satta ratanāni etassa santīti sattaratano, cakkavattī, tassa sattaratanassa.

Chadosarahitā pañcakalyāṇā atikkantamanussavaṇṇā apattadibbavaṇṇā¹
evamādiḡuṇasamannāgamena itthīsu ratanabhūtā ahaṃ ahoṣim.

So hetūti yaṃ taṃ Koṇāgamanassa Bhagavato kāle saṃghassa
vihāradānaṃ kataṃ, so yathāvuttāya dibbasampattiya ca hetu. **So pabhavo**
taṃ mūlanti tasseeva pariyaavacanaṃ. **Sāva sāsane khantīti** sā eva idha
Satthusāsane dhamme nijjhānakkhantī. **Taṃ paṭhamasamodhānanti** tadeva
Satthusāsanadhammena paṭhamāṃ samodhānaṃ paṭhamo samāgamo, tadeva
satthusāsanadhamme abhiraṭāya pariyoṣāne nibbānanti phalūpacārena
kāraṇaṃ vadati. Imā pana catasso gāthā theriya apadānassa vibhāvanavasena
pavattattā Apadānapāliyaṃpi saṅgahaṃ āropitā.

Osānagāthāya **evaṃ karontīti** yathā mayā purimattabhāve etarahi ca
kataṃ paṭipannaṃ, evaṃ aññepi karonti paṭipajjanti. Ke² evaṃ karontīti āha
“**ye saddahanti vacanaṃ anomapaññassā**”ti, ñeyyapariyantikañāṇatāya
paripuṇṇapaññassa Sammāsambuddhassa vacanaṃ ye puggalā saddahanti
“evametan”ti okappanti, te evaṃ karonti paṭipajjanti. Idāni tāya³
ukkaṃsagatāya paṭipattiya taṃ dassetuṃ “**nibbindanti bhavagate,**
nibbinditvā virajjanti”ti vuttaṃ. Tassattho—ye Bhagavato vacanaṃ
yāthāvato saddahanti, te visuddhipaṭipadaṃ paṭipajjantā sabbasmim
bhavagate tebhūmake saṅkhāre vipassanāpaññāya nibbindanti, nibbinditvā
ca pana ariyamaggena sabbaso virajjanti, sabbasmāpi bhavagatā
vimuccantīti attho. Virāge ariyamagge adhigate vimuttāyeva hontīti.

Evametā therikādayo Sumedhāpariyosānā gāthāsabhāgena idha
ekajjhaṃ saṅgahaṃ ārūhā “tisattatiparimāṇā”ti. Bhāṇavārato pana dvādhikā
chasatamattā theriya gāthā ca. Tā sabbāpi yathā Sammāsambuddhassa
sāvikaḡbhāvena ekavidhā, tathā asekhabhāvena ukkhittapalighatāya
saṃkiṇṇaparikkhatāya abbūḡhesikatāya niraggalatāya pannabhāratāya
visaññuttatāya dasasu ariyavāsesu vuṭṭhavāsatāya ca, tathā hi tā
pañcaṅgavippahīnā chaḡaṅgasamannāgatā ekārakkhā

1. Atikkantā mānussavaṇṇaṃ apattā dibbaṃ vaṇṇantī (Sī)

2. Paṭipajjanti te (Sī)

3. Tattha (I)

caturāpassenā paṇunnapaccekasaccā samavayasatṭhesanā anāvilasaṅkappā
passaddhakāyasaṅkhārā suvimuttacittā suvimuttapaññā cāti evamādinā¹
nayena ekavidhā.

Sammukhāparammukhābhedato duvidhā. Yā hi Satthudharamānakāle
ariyāya jātiyā jātā Mahāpajāpatigotami-ādayo, tā sammukhāsāvikā nāma. Yā
pana Bhagavato khandhapariniḍḍhānato pacchā adhigatavisesā, tā satipi
Satthudhammasarīrassa paccakkhabhāve Satthusarīrassa²
apaccakkhabhāvato parammukhāsāvikā nāma. Tathā
ubhatobhāgavimuttipaññāvimuttitāvasena. Idha Pāḷiyāgatā pana
ubhatobhāgavimuttāyeva. Tathā sāpadānanāpadānabhedato. Yāsaṃ hi
purimesu Sammasambuddhesu Paccekabuddhesu sāvakabuddhesu vā
puññakiriyaḍḍhānato katādhikāratasaṅkhātāraṃ atthi apadānaṃ, tā sāpadānā.
Yāsaṃ taṃ natthi, tā nāpadānā. Tathā satthuladdhūpasampadā saṃghato
laddhūpasampadāti duvidhā. Garudhammapaṭiggahaṇaṃhi laddhūpasampadā
Mahāpajāpatigotamī Satthusantikāva laddhūpasampadattā
Satthuladdhūpasampadā nāma. Sesā sabbāpi saṃghato laddhūpasampadā.
Tāpi ekato-upasampannā ubhato-upasampannāti duvidhā. Tattha yā tā
Mahāpajāpatigotamiyā saddhiṃ nikkhantā pañcasatā sākiyāniyo, tā ekato-
upasampannā bhikkhusaṃghato eva laddhūpasampadattā
Mahāpajāpatigotamīnaṃ ṭhapetvā. Itarā ubhato-upasampannā ubhatosaṃghe
upasampadattā³.

Ehibhikkhuduko viya ehibhikkhuniduko idha na labbhati. Kasmā?
Bhikkhunīnaṃ tathā upasampadāya abhāvato. Yadi evaṃ yaṃ taṃ
therīgāthāya Subhaddāya Kuṇḍalakesāya vuttaṃ—

“Nihacca jāṇuṃ vanditvā, sammukhā añjaliṃ akaṃ.
Ehi bhaddeti maṃ avaca, sā me āsūpasampadā”ti⁴.

Tathā apadānepi—

“Āyācito tadā āha, ehi bhaddeti nāyako.
Tadāhaṃ upasampannā, parittaṃ toyamaddasan”ti⁵.

1. Dī 3. 257 piṭṭhe.

3. Ubhatosaṃghā upasampannattā (Sī)

4. Khu 2. 391 piṭṭhe.

2. Satthu ca panetāsāṃ (Sī)

5. Khu 4. 243 piṭṭhe.

Taṃ kathanti. Nayidaṃ ehibhikkhunibhāvena upasampadaṃ sandhāya vuttaṃ. Upasampadāya pana hetubhāvato yā Satthu āṇatti, sā me āsūpasampadāti vuttaṃ.

Tathā hi vuttaṃ Aṭṭhakathāyaṃ “ehi bhadde bhikkhunupassayaṃ gantvā bhikkhunīnaṃ santike pabbajja upasampajjassūti maṃ avoca āṇāpesi. Sā Satthu āṇā mayhaṃ upasampadāya kāraṇattā upasampadā ahoṣī”ti. Eteneva Apadānagāthāyapi attho saṃvaṇṇitoti daṭṭhabbo.

Evampi Bhikkhunivibhaṅge ehi bhikkhunīti idaṃ kathanti. Ehibhikkhunibhāvena bhikkhunīnaṃ upasampadāya asabhāvajotanavacanaṃ tathā upasampadāya bhikkhunīnaṃ abhāvato. Yadi evaṃ kathaṃ ehibhikkhunīti Vibhaṅge niddeso katoti. Desanānaya¹ sotapatitabhāvena. Ayaṃ hi sotapatitatā nāma katthaci labbhamānassāpi anāhaṭaṃ² hoti.

Yathā abhidhamme manodhātuniddese³ labbhamānampi jhānaṅgaṃ pañcaviññāṇasotapatitatāya na uddhaṭaṃ katthaci desanāya asambhavato. Yathā tattheva vatthuniddese⁴ hadaya vatthu katthaci alabbhamānassāpi gahaṇavasena. Tathā ʈhitakappiniddese. Yathāha—

“Katamo ca puggalo ʈhitakappī, ayañca puggalo
sotāpatti phalasacchi kiriyāya paṭipanno assa, kappassa ca
uddāyhanavelā assa, neva tāva kappo dḍāyheyya, yāvāyaṃ puggalo na
sotāpatti phalaṃ sacchikarotī”⁵ti.

Evamidhāpi alabbhamānagahaṇavasena veditabbaṃ, parikappavacanaṃ hetuṃ. Sace Bhagavā bhikkhunibhāvayogyaṃ kañci mātugāmaṃ ehi bhikkhunīti vadeyya, evampi bhikkhunibhāvo siyāti. Kasmā pana Bhagavā evaṃ na kathesi? Tathā katādhikārānaṃ abhāvato. Ye pana “anāsannasannihitabhāvato”ti kāraṇaṃ vatvā “bhikkhū eva hi Satthu āsannacārī sadā sannihitāva, tasmā te ‘ehibhikkhū’ti vattabbataṃ arahanti, na bhikkhuniyo”ti vadanti, taṃ tesāṃ matimattaṃ. Satthu āsannadūrabhāvassa bhābhābhābhābhāvāsiddhattā. Vuttaṃ hetuṃ Bhagavatā—

1. Desanāya (Sī)

2. Agahaṇaṃ (Sī)

3. Abhi 1. 139 piṭṭhe.

4. Abhi 1. 156 piṭṭhādīsu.

5. Abhi 3. 116 piṭṭhe.

“Saṃghāṭikaṇṇe cepi bhikkhave bhikkhu gahetvā piṭṭhito piṭṭhito anubandho assa pade padaṃ nikkhipanto, so ca hoti abhiññhālu kāmesu tibbasārāgo byāpannacitto paduṭṭhamanasaṅkappo muṭṭhassati asampajāno asamāhito vibbhantacitto pākatindriyo, atha kho so ārakāva mayhaṃ, ahañca tassa. Taṃ kissa hetu, dhammaṃ hi so bhikkhave bhikkhu na passati, dhammaṃ apassanto na maṃ passati.

Yojanasate cepi so bhikkhave bhikkhu vihareyya, so ca hoti anabhiññhālu kāmesu natibbasārāgo abyāpannacitto appaduṭṭhamanasaṅkappo upaṭṭhitassati sampajāno samāhito ekaggacitto saṃvutindriyo, atha kho so santikeva mayhaṃ, ahañca tassa. Taṃ kissa hetu, dhammaṃ hi so bhikkhave bhikkhu passati, dhammaṃ passanto maṃ passati”¹.

Tasmā akāraṇaṃ desato Satthu āsannānāsannatā. Akatādhikāratāya pana bhikkhunīnaṃ tattha ayogyatā. Tena vuttaṃ “ehibhikkhuniduko idha na labbhati”²ti. Evaṃ duvidhā.

Aggasāvikā mahāsāvikā pakatisāvikāti tividhā. Tattha Khemā Uppalavaṇṇāti imā dve theriyā aggasāvikā nāma. Kāmaṃ sabbāpi khīṇāsavattheriyo sīlasuddhi-ādike sampādentīyo catūsu satipaṭṭhānesu supaṭṭhitacittā² sattabojjhaṅge yathābhūtaṃ bhāvetvā maggapaṭipāṭiyā anavasesato kilese khepetvā aggaphale patiṭṭhahanti. Tathāpi yathā saddhāvimuttato diṭṭhippattassa paññāvimuttato ca ubhatobhāgavimuttassa pubbabhāgabhāvanāvisesasiddho icchito viseso, evaṃ abhinīhāramahantatāpubbayogamahantatāhi³ sasantāne sātisayaguṇavisesassa nipphāditattā sīlādīhi guṇehi mahantā sāvīkāti mahāsāvikā. Tesuyeva pana bodhipakkhiyadhammesu pāmokkhabhāvena dhurabhūtānaṃ sammādiṭṭhisammāsamādhīnaṃ sātisayakiccānubhāvanibbattiyā kāraṇabhūtāya tajjābhinihāratāya sakkaccaṃ nīrantaraṃ cirakālasambhūtāya sammāpaṭipattiyā yathākkammaṃ paññāya samādhimhi ca

1. Khu 1. 256 piṭṭhe Itivuttake.

2. Supatiṭṭhitacittā (Sī)

3. Mahantatāti (Sī)

ukkaṃsapāramippattiyā savisesaṃ sabbaguṇehi aggabhāve ʘhitattā tā dvepi aggasāvikā nāma. Mahāpajāpatigotami-ādayo pana abhinīhāramahantatāya pubbayogamahantatāya ca paṭiladdhaguṇavisesavasena mahatiyo sāvikāti mahāsāvikā nāma. Itarā therikā¹ tissā vīrā dhīrāti evamādikā abhinīhāramahantatādīnaṃ abhāvena pakatisāvikā nāma. Tā pana aggasāvikā viya mahāsāvikā viya ca na parimitā, atha kho anekasatāni anekasahassāni veditabbāni. Evaṃ aggasāvikādibhedato tividhā. Tathā suññatavimokkhādibhedato tividhā. Paṭipadādivibhāgena catubbidhā. Indriyādhikavibhāgena pañcavidhā. Tathā paṭipattiyādivibhāgena pañcavidhā. Animittavimuttādivasena chabbidhā. Adhimuttibhedena sattavidhā. Dhurapaṭipadādivibhāgena aṭṭhavidhā. Vimuttivibhāgena navavidhā dasavidhā ca. Tā panetā yathāvuttana dhurabhedena vibhajjamānā vīsati honti. Paṭipadādivibhāgena vibhajjamānā cattālīsa honti. Puna paṭipadābhedenā dhurabhedena vibhajjamānā asīti honti. Atha vā suññatavimuttādivibhāgena vibhajjamānā cattālīsādhikāni dvesatāni honti. Puna indriyādhikavibhāgena vibhajjamānā dvisatuttarasahassam² hontīti. Evametāsaṃ therīnaṃ attano guṇavaseneva anekabhedabhinnatā veditabbā. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana heṭṭhā Theragāthāsaṃvaṇṇanāyaṃ vuttanayeneva³ gahetabboti.

Sumudhātherīgāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mahānipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Theriyo (Sī)

2. Sattuttarasahassam (Sī)

3. Vuttanayānusārena (Sī)

Nigamanagāthā

Ettāvatā ca—

“Ye te sampannasaddhammā, Dhammarājassa Satthuno.
Orasā mukhajā puttā, dāyādā dhammanimmitā.

Sīlādiguṇasampannā, katakiccā anāsavā.
Subhūti-ādayo therā, therियो therikādayo.

Tehi yā bhāsītā gāthā, aññabyākaraṇādīnā.
Tā sabbā ekato katvā, theragāthāti saṅgahaṃ.

Āropesum mahātherā, Therīgāthāti tādino¹.
Tāsaṃ atthaṃ pakāsetum, Porāṇaṭṭhakathānayaṃ.

Nissāya yā samāraddhā, atthasaṃvaṇṇanā mayā.
Sā tattha paramatthānaṃ, tattha tattha yathārahaṃ.

Pakāsanā Paramattha, dīpanī nāma nāmato.
Sampattā pariniṭṭhānaṃ, anākulavinicchayā.
Dvānavutiparimāṇā², Pāḷiyā bhāṇavārato.

Iti taṃ saṅkharontena, yaṃ taṃ adhigataṃ mayā.
Puññaṃ tassānubhāvena, Lokanāthassa sāsanaṃ.

Ogāhetvā³ visuddhāya, sīlādipaṭipattiyā.
Sabbepi dehino hontu, vimuttirasabhāgino.

Ciraṃ tiṭṭhatu lokasmim, Sammāsambuddhasāsanaṃ.
Tasmim sagāravā niccaṃ, hontu sabbepi pāṇino.

Sammā vassatu kālena, devopi jagatīpati.
Saddhammanirato lokaṃ, dhammeneva pasāsatu”ti.

Badaratitthavihāravāsīnā Ācariyadhammapālattherena katā

Therīgāthānaṃ atthasaṃvaṇṇanā niṭṭhitā.

Therīgāthā-aṭṭhakathā niṭṭhitā.

1. Theragāthāti ādito (Ka)

2. Parimāṇāya (Sī)

3. Obhāsetvā (Sī)

Therīgāthā-aṭṭhakathāya

Saṁvaṇṇitapadānaṁ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akaṁ	110	Ajaraṁ	297
Akampiyaṁ	176	Ajaramhi	297
Akallo	276	Ajānantā	287
Akāpurisasevitaṁ	172	Ajjāpi	298
Akāsiṁ	80	Ajjhagaṁ	247
Akāsi	213	Ajjhositā	289
Akkuṭṭhavandite	264	Añjanaṁ	142
Akkhātā	293	Añjanaṁ	273
Akkhāto	184	Añjaliṁ	110
Akhalitaṁ	298	Añjasaraṁ	97
Agamī	266	Aññañca	146
Agārasmiṁ	97	Aññaṁamaññaṁhi	248
Aggadhammaṁ	275	Aññaṇa	127
Aggiṁ	140	Aṭṭā	129
Aggikkhandhūpamā	250	Aṭṭitā	82
Aggito	263	Aṭṭo	276
Aghaṁ	293	Aṭṭhaṅgikaṁ	165
Aghamūlā	292	Aṭṭhamiyā	51
Aṅgā	111	Aṭṭhamī	46, 252
Aṅgārakāsusadisā	293	Aṭṭhāsiṁ	80
Aṅginiṁ	234	Aṭṭhikaṅkalasannibhā	292
Aciraṁ	289	Aḍḍhaṁ	90
Acetanā	287	Aṇaṇā	252
Accutaṁ	97	Aṇumattopi	179
Accharā	79, 260	Aṇūpi	179
Acchare	62	Atītaṁse	241

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Atīva	241	Anamataggato	293
Atuliyam	176	Analasam	273
Atosayi	233	Anāvilam	259
Attā	274	Anāsavā	178
Attāṇam	290	Anikarattam	298
Attānam	56	Aniccamhi	287
Attham	92	Aniccasaññam	291
Atthāya	147	Anicce	295
Atrajā	143	Anibbisam	146
Atha	272	Animittassa	52
Adantam	55	Anukampikā	180
Adāsimhā	299	Anuciṇṇam	178
Adurāgataṁ	244	Anuññāto	127
Adūsikam	274	Anutappati	21
Adesesi	176	Anuddhatā	227
Addasam	55, 97	Anunentī	298
Addhagū	63	Anupādāya	102
Addhuve	297	Anubrūhaya	178
Adhikuṭṭanā	67	Anubrūhehi	163
Adhigaccha	56	Anubhūtam	185
Adhigacchi	186	Anubhonti	185
Adhigataṁ	298	Anubhohi	297
Adhipannānam	249	Anuyuñjiyamānā	272
Anāgārūpanissayo	249	Anurakkhamānā	274
Anaṅgāṇam	259	Anurattam	273
Anaññathā	217	Anurattā	276
Anaṇā	9	Anuvattinī	82
Anantarāvimokkhā'sim	102	Anuvicinantī	290
Anantādīnavā	251	Anusāsani	123
Anappakam	142, 247	Anusāsi	51

Paḍānukkamo	Piṭṭhaṅko	Paḍānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Anusāsito	263	Appakassa	297
Anusocasi	56	Appaṭibaddhacittā	20
Anejaṃ	252	Appaṭivānīyaṃ	63
Anejā	178	Appamattassa	179
Anopamaṃ	143	Appamattā	89
Antaṃ	164, 227	Appamādaratāya	45
Antarāyikā	293	Appassādā	251, 287
Antimaṃ	14, 77	Appekaccā	185
Anto	277	Appossukkā	288
Antodīpeva	234	Aphassayim	275
Andha	265	Aphusiṃ	180
Andhova	276	Abbahī vata	59
Annaṃ	142	Abbuyha	22
Apakīritūna	277	Abbūlhasallā	59
Apaccavekkhitam	263	Abbhutam	241
Aparajjham	273	Abbhudīresum	272
Aparato	295	Abravi	259
Aparaddham	273	Abhayaṃ	298
Aparājjitaṃ	123	Abhaye	44
Aparājjito	173	Abhigajjantiva	260
Aparādhitaṃ	259	Abhiññāya	77
Aparimāṇam	185	Abhiṇham	9
Aparimitam	297	Abhinimminivā	204
Aparihīno	272	Abhinīlam	218
Apathena	263	Abhiyobbanam	218
Apāpikā	259	Abhirūhiyā	35
Aputtikā	124	Abhiropchi	261
Aputhujjanasevitam	176	Abhisambhonti	242
Apetaviññāṇo	289	Abhisamvisēyyam	289
Appakam	93	Abhihārayim	142

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Amataṃ	186	Asambādham	298
Amatamhi	296	Asassataṃ	287
Amanussasevitaṃ	261	Asahamānā	289
Amaraṃ	297	Asārassa	295
Amittajanā	250	Asāre	289
Amittā	249	Asitanicitamuduke	291
Amma	287	Asitā	219
Ayācito	127	Asisūnūpamā	292
Ayoniso	82	Asuci	204
Ayyānaṃ	210	Asucipuṇṇaṃ	289
Ariyaddhanaṃ	248	Asurakāye	290
Ariyamaggaṃ	212	Asecanakaṃ	63, 174
Ariyā	227	Aseviṃ	275
Alaṃ	274	Asokaṃ	298
Alaṅkata	141	Assa	127, 184
Alabhamānā	298	Assamaṇā	235
Alasā	225	Assarathaṃ	242
Avaca	110	Assā	288
Avajje	110	Assuṇiṃ	247
Avasavattinī	46, 82	Ahiriko	30
Avasāyī	20	Ahu	51, 177
Avassutā	79	Aho sukhaṃ	31
Avijjañca	25		
Avekkhantī	89, 93	[Ā]	
Avekkhiṃ	186	Ākiñcaññaṃ	248
Avedi	77	Āgacchi	127
Asakiṃ	289	Āgataṃ	127
Asaṅgamānasā	266	Āgatassa	127
Asapattaṃ	298	Āgatā	93
Asapattamhi	296	Āgato	128

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ā - I]		[I]	
Ācare	83	Ichā ca	91
Ācikkhissam	275	Ichhe	243
Āṇā	291	Ijjhatu	242
Ādāya	142	Iñje	206
Ādissa	184	Ito	127
Ādīnavam	24	Itthibhāvo	69
Ādīpitā	297	Idam	211
Ādīpito	176	Indamva	123
Āpādim	180	Indriyesu	174
Āpuccha	273	Imam	80
Āyatapamhe	262	Imā	211
Āyantim	243	Ime	62
Āraddhavīriye	147	Issariyam	291
Ārādhayāhi	13	[U]	
Ālayo	220	Ukkaṭṭhamajjhima	179
Āvasa	261	Ukkopamā	292
Āvi	212	Ukkhalikā	31
Āvilacitto	259	Ucce	143
Āsam	67	Ujjeniyā	272
Āsaṃsukā	225	Ujjhagghantī	80
Āsave	97	Ujjhito	263
Āsādiya	266	Uñcho	242, 249
Āsim	22	Uṭṭhahitvā	275
Āsīvisūpamā	287	Uṭṭhāya	123
Āsum	203	Uṭṭhāyikam	273
Āsū'pasampadā	110	Uttamam	180
Āharimena	234	Uttamakulīnā	272
Ālāhane	56	Uttamaṅgajo	217
Ingālakuyā	263	Uttamatthassa	165
Ichā	292	Uttiṭṭhapiṇḍo	242, 249

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U]		[U]	
Uttiṇṇaṃ	55	Uppāṭiya	266
Uda	22	Ubbandhaṃ	83
Udake	211	Ubbiggā	272
Udahāri	210	Ubhayo	287
Uddhaṃsotā	20	Ubhopi	185
Uddhaṭasallā	264	Ummaggapaṭipannā	93
Uddhatā	82	Ummādanā	251
Upakāsim	91	Ummāre	273
Upagacchasi	265	Uyyānaṃ	142
Upagacche	290	Ullapanā	251
Upagamma	31, 272	Ussannāya	276
Upaccagā	13	Uḷāraṃ	180
Upaccaguṃ	12		
Upaṭṭhapetvāna	168	[E]	
Upaṭṭhahanti	274	Ekaggacittā	227
Upaṭṭhaddhā	80	Ekamanā	275
Upanikkhamiṃ	46	Ekamante	21, 122
Upaṇissitā	171	Ekavarakampi	272
Upasantā	22, 164	Ekā	205
Upasanto	6	Ekākinī	274
Upasamaṃ	79	Ekena	40
Upasame	14	Etadantikā	130
Upasampajja	97, 252	Etave	233
Upavijaññā	185	Etādisaṃ	251
Upāgacchiṃ	39, 51	Ettha	248
Upāsanti	63	Edisaṃ	266
Upecca	213	Edisakā	206
Upemi	59	Edisiṃ	241
Uposathaṃ	39	Edisikāni	288
Uppalasikharopamāni	262	Ediso	220

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[E]		[Ka]	
Erakacche	275	Kaṇkaṇaṃva	219
Evam	67, 250	Kaṇcanaphalakaṃva	220
Esā	147	Kaṇcanamaṇimuttakaṃ	261
Esānā	227	Kaṭasiṃ	295
Ehi	110	Kaṭukā	287
Elakiyā	276	Kaṇṇapāliyo	219
[O]		Kaṇhakhandhakasuvaṇṇama-	
		ṇḍitaṃ	218
Okaḍḍhati	276	Kataṃ	186
Okassayāmi	120	Katakiccā	243
Okkamaṃ	275	Katā	62
Ogāhaṃ	55	Katipāhakaṃ	127
Oghaṃ	14	Katvā	251
Ojamaṃ	174	Kathaṇci	288
Oḍḍitaṃ	251	Kantanti	185
Otato	220	Kantasallā	186
Opammaṃ	295	Kandasi	56
Openti	227	Kapaṇikāya	185
Orabbhikā	211	Kapaṇe	185
Orambhāgamanīyāni	164	Kampitā	296
Orasā	243	Kammakāmā	226
Orundhati	276	Kammaphalaṃ	275
Oruhāmi	90	Kayirā	69
Olikhiṃ	90	Karaṇīyaṃ	186
Olubbha	24, 35	Karaṇḍako	217
Olokayitvāna	120	Kariya	272
Ovadati	9	Karissasi	164
Ovariyaṇa	259	Karihiti	274
Ohāya	234	Karotha	21
Ohitabhārā	186	Kalino	295
		Kalyāṇi	243

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Ka]	
Kasaṃ	111, 119	Kimināva	276
Kaḷiṅgaram	289	Kilesānaṃ	92
Kā	128	Kisā	82
Kānanaṃva	218	Kisikā	35
Kānanantare	260	Kīrati	274
Kāmaṃ	297	Kīlanakaṃ	263
Kāmapaṅkena	250	Kucchiṃ	275
Kāmayutto	297	Kuñjaramattakareṇuloḷitaṃ	260
Kāmaratiṃ	67	Kuṇapaṃ	289
Kāmarāgena	79, 82	Kutoci	127
Kāmahetukaṃ	250	Kuthitā	296
Kāmā	67	Kudācanaṃ	177
Kāmānaṃ	251	Kubbanti	248
Kāmāni	172	Kumbhiṃ	227
Kāmesu	20	Kumbhiyaṃ	6
Kāyaṃ	80	Kumbhīlabhayāni	295
Kāye	24	Kummaggapaṭipannaṃ	212
Kāyena	22	Kulaṃ	125
Kārikaṃ	273	Kulagharasmā	276
Kālaṃ kālaṃ	176	Kulā	125
Kāsikuttamacārinin	234	Kule	143
Kāsijanapado	33	Kusale	13
Kāhinti	297	Kusumanāme	271
Kāḷa	234	Kusumarajena	260
Kāḷakā	217	Kusumitasikharā	260
Kiṃ	62	Kese	298
Kiñcanaṃ	227	Kocchaṃ	273
Kittesi	225	Kocchasūcivicitaggasobhitaṃ	218
Kinnarimandalocane	261	Koñcassa	286
Kinnariyāriva	262	Koṭarohitā	265

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka - Kha]		[Ga]	
Kolaṭṭhimattaguḷikā	294	Gacchati	127
Klesehi	82	Gacchantim	258
Khaggena	291	Gacchasi	235
Khajjam	142	Gacchāmi	35
Khaṇātītā	13	Gaṇino	235
Khaṇo	13, 288	Gaṇḍo	293
Khaṇḍaso	264	Gatayobbanā	37
Khaṇḍitā	219	Gatassa	127
Khantī	300	Gatiyo	288
Khandhadhātu-āyatanaṃ	290	Gato	127
Khandhā	67	Gattehi	211
Khandhāyatanaadhātuyo	51	Gantave	243
Khandhe	295	Gantvā	92
Khambhesimattānaṃ	36	Gamissanti	211
Khalitaṃ	218	Gamissāmi	273
Khalu	55	Gamī	163
Khaḷopiyaṃ	227	Garuke	259
Khādamānā	241	Galake	185
Khāditāni	241	Gavassaṃ	242
Khittacittā	129	Gahavibhavaṃ	242
Khipi	298	Gahetvāna	83
Khippaṃ	122	Gāmakhattāni	247
Khīṇakuline	185	Gijjhita	143
Khīlakehi	264	Girā	272
Khu	297	Girimuddhani	234
Khujjehi	16	Gilānā	35
Khettaṃ	111	Guyhaṃ	80
Khepetvā	164	Gedho	250
Khemaṭṭhāne	250	Gocarāya	275
		Gonakatūlikasanthataṃ	261

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ga - Gha]		[Ca]	
Govāṇijakassa	276	Cātuddīpo	292
Ghaṭikam	274	Cāpe	234
Ghaṭitabbam	293	Cārudassanā	266
Ghaṭissam	288	Cicciṭi cicciṭi	31
Ghaṭenti	288	Ciṇṇā	111
Ghare	25	Cittam	37
Ghātā	290	Cittakārasukatāva	218
Ghātāya	293	Cittadomanassāni	297
Ghorā	233	Cittappamāthino	251
[Ca]		Cittamhi	69
Ca	261	Cittalateva	260
Cakkhumatī	171	Ciram	275
Cakkhuvidhā	265	Cirassam	226
Caṇḍālā	297	Cullāsītisahassāni	56
Catukkhatturū	46	Cetasā	22
Caturaṅgulikā	294	Cetaso	46
Caturassam	204	Cetopariccañāṇam	79, 204
Caturodadhi	294	Cetosamathamanyuttā	122
Candam	263	Coḷena	6
Candañca	90	[Cha]	
Candanamaṇḍitasāra-		Chattakam	30
gandhikam	261	Chandam	22
Candanokkhitā	141	Chandajātā	20
Cando	10	Chamam	298
Carasi	170	Chamā	24, 119
Carā	211	Chamāya	91
Carāhi	275	Chavim	212
Caritvāna	24	Chātā	297
Carissasi	22	Chāдеми	273
Cātuddasim	39		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Cha]		[Ja]	
Chindiya	291	Jāni	249
Chinnasaṁsayā	178	Jāniya	264
Chuddhūna	289	Jāmātā	274
Chuddho	289	Jāyitabbassa	287
Churikāya	235	Jigucchantā	289
Chetvāna	164	Jiṇṇā	102
Chetvāva	235	Jinasāsanam	48
[Ja]		Jivakambavanam	258
Jajjaro	220	Jivitaṁ	93
Janam	81	[Jha - Ña]	
Janamārakamajjhagatā	185	Jhānajjhāyanaratāyo	271
Janetti	178	Jhāyati	252
Jamme	102	Jhāyato	179
Jarāgharo	220	Jhāyāmi	31
Jarāmarañabyādhigahitā	297	Ñāti	249
Jarāya	217	Ñātihi	289
Jare	102	Ñatvā	241
Jalitā	296	[Tha - Da]	
Jahi	297	Thiti	248
Jāṇum	110	Ḍayhantī	125
Jātarūparajataṁ	248	[Ta]	
Jātassa	173	Taṁ	127, 219
Jātā	243	Takkārim	234
Jātim	21	Taṇham	22
Jātikkhayaṁ	77	Taṇhāya	93
Jātimūlakam	290	Tato	89
Jātiśaṁsāram	164	Tattako	33
Jānāsi	127	Tattha	128
Jānāhi	67		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ta]		[Ta - Tha]	
Tathā	128	Tūlapuṇṇasadisopamā	220
Tathūpamā	264	Te	29
Tadā	210	Tena tena	129
Tadekaṭṭhe	97	Tevijjo	213
Tantikhīlake	264	Theri	243
Tantīhi	264	Therike	6
Tamokhandham	10, 36, 51	Thevikīva	219
Taritvā	251	[Da]	
Tare	14	Dakābhisecanā	211
Tassā	102	Dakkhiya	262
Tahim tahim	218	Dakkhisam	89
Tā	219	Daddhā	56
Tānam	250	Daḍḍam	24, 125
Tāta	226	Daḍḍabhayabhītā	210
Tāto	272	Daḍḍena	235
Tādinam	213	Dantam	274
Tādisikam	263	Dantā	77, 244
Tāpanā	250	Damam	274
Tālavatthukatā	291	Damappattā	178
Tāvatimsā	174	Damassu	297
Tāsam	56	Damitam	55
Tiṇakaṭṭhasākhaḥpalāsam	294	Dayitā	272
Tiṇukkā	297	Daram	40
Tiṇṇā	252	Dasakkhattum	299
Tidasā	123	Daharā	247
Tiladaḍḍakāriva	220	Daharikā	291
Tisattisatāni	290	Daharikāsi	288
Tucchā	287	Daḥhaparakkame	147
Tū riyāriva	262	Dāni	102

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da]	
Dāyādikā	242
Dāyādo	77
Dārake	276
Dārukapillakāṇi	264
Dālimalaṭṭhiṃ	234
Dāsakammakarāṇi	247
Diṭṭhiyo	171
Diṭṭho	29
Dinnā	288
Dibbaṃ	287
Dibbā	53
Divase divase	290
Divāvihārā	110
Disvā	91
Dukkhato	21
Dukkhadhammehi	45
Dukkhasa	164
Dukkhasamudayoruddhā	287
Dukkhā	146
Dukkhita	37
Dukhaṃ	185
Dukhā	250
Duggatā	124
Duggatigamaṇaṃ	250
Duggandhā	204
Dutiyakulikassa	274
Dutiyo	205
Duddasaṃ	59
Dubbacanaṃ	273
Dubbalā	37, 102

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da]	
Dussate	273
Dūragatā	262
Dūraṅgamā	227
Dūseyyaṃ	288
Deḍḍubhaṃ	31
Detha	143
Devakāyaṃ	39-40
Devā	123
Devesupi	290
Desitā	259
Desentiṃ	63
Desenti	227
Desente	287
Dessā	273
Dehaṃ	14, 45
Dehakāṇi	264
Dehi	292
Dosaṅga	25, 31
Dvijātī	275
Dvipadasetṭho	275
[Dha]	
Dhanikapurisapātabahulamhi	276
Dhammaṃ	59
Dhammajīvino	227, 233
Dhammaṭṭhaṃ	252
Dhammadharā	227
Dhammasaṃvegaṃ	180
Dhammādāsaṃ	186
Dhammehi	63

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Dha]		[Na]	
Dhātuyo	21	Nikkhipissāmi	45
Dhāraya	261	Nikkhamma	110
Dhārehi	14	Nighaṃ	293
Dhītā	143	Niccaṃ	147
Dhutakilesāyo	271	Nicchātā	164
Dhuttakānaṃ	205	Nijjaressāmi	275
Dhuttako	258	Nibbānaṃ	97
Dhunanti	226	Nibbānapattiyā	29
Dhuvam	248	Nibbānābhiraṭā	251
Dhovaṇṭi	273	Nibbindaṃ	34
		Nibbindahaṃ	34, 89
[Na]		Nibbinnā	291
Naṃ	274	Nibbutā	23, 77, 102
Naggā	129	Nibbuyhati	289
Naṅgalaṃ	276	Nimmānaratino	175
Naṅgalehi	111	Niyakā	289
Natthi	102	Niyojayi	125
Nadītittāni	90	Niyyādayāhi	242
Nadītīraṃhi	55	Nirato	176
Namo	146	Niraye	295
Navanavā	290	Nirupatāpaṃ	298
Navanivesaṃhi	299	Nirūpadhiṃ	241
Nāgaṃ	55	Nirodhaṃ	13
Nāgabhogasadisopamā	220	Nirodhā	288
Nāgā	211	Nillacchesi	275
Nāgo	235	Nivattassu	234
Nādhigaṃ	124	Nivesaye	265
Nikuḍḍiyā	36	Nisinnā	81
Nikkhipa	260, 274	Nisinnāya	93
Nikkhipitvāna	36	Nisīdatha	122

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]		[Pa]	
Nisumbhissam	235	Pañcasatā	128
Nissatṭham	291	Paññāpayim	275
Nissaraṇam	241	Paññāya	10
Nihacca	110	Paññāsīlaparakkamaṃ	226
Nihatamānaṃ	273	Paṭācārā	128
Nekkhammaṃ	247, 272	Paṭācārānusāsaniṃ	168
Nettā	218	Paṭiccharayi	274
Nerañjaraṃ	235	Paṭimukkaṃ	295
No	69	Paṭinissaja	297
Nhātako	213	Paṭiladdhāna	130
Nhāpanucchādanehi	91	Paṭivijjhi	170
[Pa]		Paṭhamajjhānaṃ	291
Pakampito	176	Paṭhamavasanto	260
Pakāsikaṃ	80	Paṭhamasamodhānaṃ	300
Pakiṇṇakesī	129	Paṇḍhehi	175
Pakubbati	211	Paṇḍu	82
Pakko	275	Pati	218, 235
Pakkham	274	Pateyyum	290
Pakkhālayitvāna	120	Patodaṃ	180
Paggharitaṃ	289	Pattaṃ	125
Paṅkadharī	110	Pattakaṃ	36
Paccāgamissāmi	251	Pattalīmakulavaṇṇasādisā	219
Pacchānutāpinī	172	Pattiyā	165
Pajahitvāna	164	Patto	77
Pajānanti	227	Patthanāpi	91
Pajjalito	176	Patthaye	248
Pajjittha	266	Patthitā	143
Pañcakaṭukena	296	Patthesi	242
Pañcakkhattum	46	Padaṃ	130, 170
		Padālaya	10

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Padāliya	36, 51, 166	Paripuṇṇāya	10
Padīpito	176	Paripūrītā	292
Padhānapahitatto	180	Paribāhiro	212
Panaccakā	264	Pariyuṭṭhitā	82
Pannaraseriva	10	Parivahitvā	276
Pabujjhasi	225	Parisuddhapadam	259
Pabbataṃ	35	Pariḷāhā	296
Pabbatantare	262	Pariḷāho	42
Pamattā	248	Palokite	98
Pamuccati	211	Palobhaya	263
Pamocesi	146	Pavaḍḍhati	184
Pamodite	247	Pavanti	260
Payāturū	263	Pavapaṃ	119
Payuñjati	298	Pavecchasi	225
Parato	98	Pasavī	111
Paradattūpajivino	225	Pasādam	273
Paradāraṃ	275	Pasāditā	286
Parabhattaṃ	289	Pasāresim	51
Paramaṃ	92	Pasum	25
Paramatthe	125	Passa	295
Parikammaṃ	261	Passati	77
Parikammakārikā	273	Passiya	266
Parikkhīyanti	249	Pahāsim	98
Parikrite	264	Pahitatte	147
Parikleso	249	Pāṭalim	234
Paricaraṃ	140	Pāṭalibbalitā	219
Paritappayim	241	Pāṭihāriyapakkhaṇca	39
Paritappasi	241	Pāṇo	261
Paridevanā	128	Pātaraṃ	272
Pariniṭṭhitaṃ	227	Pādaṃ	55

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Pādāni	21, 122	Pītisukhena	166
Pāde	51, 123	Pītena	296
Pānaṁ	142	Pīnavatṭasahituggatā	219
Pāpakaraṁ	213	Pīhaye	247
Pāpakammaṁ	211	Pīlakolīkā	265
Pāpassa	226	Pīliyamānassa	290
Pāpuṇi	91	Puññaṁ	111
Pāraṁ	233	Puññaṁpi	211
Pārutā	6	Puṇṇapattaṁ	242
Pāvacane	291	Puṇṇā	226
Pāsaṁ	80	Puṇṇe	10
Pāsaṇḍā	171	Puttakā	275
Pāsaṇḍe	170	Puttaphalaṁ	235
Pāsādaṁ	291	Puttasokā	235
Pāsādanivātavāsini	261	Putte	98
Pāsādikā	272	Putto	77
Piṇḍaṁ	81	Puthujjana	44
Piṇḍakaṁ	9	Puthulomova	297
Piṇḍapātaṁ	24	Puthū	248
Piṇḍitā	265	Puna	125
Pitupitusveva	294	Punappunaṁ	177
Pidahitvā	291	Punabbhavo	102
Piyaṁ	25, 163	Pupphapūra	217
Piyattaro	262	Pupphitaṁ	234
Piyā	225	Pubbasaṁmudde	295
Pivanti mañṇe	63	Pubbulaḍakā	265
Pihayanti	227	Pubbenivāsaṁ	77
Piḷandhanaṁ	80	Pubbenivāsacaritaṁ	299
Pītāva	62	Purakkhatā	176
Pītisukhasamappitā	51	Puravare	272

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Ba]	
Purāṇakaṃ	266	Bahutarā	287
Purisadammasārathinā	184	Bahudukkhā	251
Pure	175	Bahudukhānaṃ	220
Pure carim	110	Bahuvighātā	287
Pūtikāyaṃ	289	Bahuvighāte	295
Pūrassu	10	Bahuvitte	143
Petāni	241	Bahussutā	227
Peto	128	Bahussutāyo	271
Poṭṭhiṇca	274	Bahūnaṃ	147
		Bahūni	297
[Pha]		Bahūvatasamādānā	90
Pharitvā	166	Bahūhi	45
Phalavipāko	275	Bādhayissasi	235
Phītaṃ	242	Bālalāpanaṃ	80
Phītāni	247	Bālo	184
Phuṭā	20	Bālhadubbalā	35
Phullaṃ	234	Bujjhim	92
Phusayim	142	Buddhavarassa	266
Phusehi	13	Buddhavīra	146
Pheṇapiṇḍopamassa	295	Buddhasāsaṇaṃ	21, 63
		Buddhasāsane	287
[Ba]		Buddhasutaṃ	263
Bandhanaṃ	235	Buddhassa	77
Bandhaniyā	250	Buddhāna	147
Bandho	249	Buddhena	29
Bahiddhā	171	Buddho	235
Bahuṃ	81	Bojjhaṅgaṃ	165
Bahu-āyāsaṃ	248	Bojjhaṅgā	29
Bahukaṃ	146	Bodhāya	248
Bahukaṇṭakā	204	Bodhim	275

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ba]		[Bha]	
Bodhi	271	Bhayadassinim	294
Byapānudim	241	Bhayānakaṁ	289
Byapānudi	59	Bhavagate	287
Byasanaṁ	249	Bhavataṇhāya	288
Byasanāni	185	Bhavā	176
Byākari	299	Bhave	22
Byāruddhā	248	Bhastam	289
Byālikam	272	Bhassarā	218
Brahmacariyaṁ	288	Bhāgimā	177
Brahmacārini	266	Bhājanaṁ	273
Brahme	212	Bhāvitā	29
Brūsi	67	Bhāvitindriyā	170
[Bha]		Bhāvito	186
Bhagavā	29	Bhāventī	97
Bhaggā	219	Bhāvehi	13
Bhajitabbā	184	Bhimsanakaṁ	260
Bhaṇasi	178	Bhikkhunim	51
Bhaṇatī	274	Bhikkhunī	170
Bhaṇi	186	Bhikkhuno	97
Bhattacoḷassa	124	Bhiduro	44
Bhattatthaṁ	271	Bhīmarūpo	250
Bhattikataṁ	273	Bhujissā	252
Bhattena	40	Bhuñja	9
Bhadde	110	Bhuñjati	172
Bhadraratā	14	Bhusam	211
Bhadre	14	Bhūtapati	252
Bhamaravaṇṇasādisā	217	Bhūmiyaṁ	235
Bhamukā	218	Bhogā	288
Bhayaṁ	247, 293	Bhogāni	242
		Bhogā sukhā	291

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Bha]		[Ma]	
Bhojjaṃ	142	Manasā	20
Bhoti	211	Manāpā	272
[Ma]		Manussarūpena	128
Mam	110	Manussalābhamhi	295
Maṃsapesūpamā	292	Mantabhāṇī	227
Makkaṭiyā	275	Mantavatiyā	286
Makkhitaṃ	265	Mandhātā	292
Magadhā	111	Marituye	275
Maggaṃ	165	Mahaddhane	143
Maggañca	127	Mahanto	250
Maggaṭṭhaṅgikayānayaṇiṇī	264	Mahāvisā	251, 292
Maggayasi	263	Mahāvīrā	235
Maggā	29	Mahilā	276
Maggena	263	Mahesino	252
Maccudheyyaṃ	14	Mahesīhi	250
Macchikā	211	Mānaṃ	164
Majjhassa	143	Mānusakamhi	299
Maññaṃmānā	233	Mānusā	53
Maṇi	218	Māmike	178
Maṇikanakabhūsaṅgo	291	Mālavaṇṇakaṃ	261
Maṇikuṇḍalañca	242	Mālinī	141
Maṇḍe	271	Māluteritā	260
Matapatikā	186	Migabandhakā	211
Mattā	80	Migaluddako	233
Madanaṃ	248	Mittaratā	13
Maddati	93	Mitte	13
Madhum	62	Mittehi	124
Madhuraṃ	219	Mithilaṃ	130
Manam	265	Mukhato	243
		Muccassu	9

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]		[Ya]	
Mucchitā	287	Yadicchakaṃ	52
Muñcanti	297	Yassa	127
Muṇḍaṃ	249	Yācitaḥpamā	293
Muṇḍā	40, 170	Yāpenti	227
Muttā	8	Yāmā	175
Muttikā	30	Yugachiddaṃ	295
Muttiya	16	Yuñjatha	249
Mutte	9	Yuñjantī	130
Muddhajā	217	Yuñjassu	13
Munayo	178	Yuttā	291
Muniṃ	59	Yūthapo	275
Muninā	184	Yena	274
Musalassa	30	Yo	146
Mūlamūlikā	219	Yogakkhemaṃ	14
Me	46	Yogakkhemassa	13
Medhagaṃ	248	Yogā	12, 81
Meruṃ	263	Yogehi	9
Momuhā	170	Yoniso	298
Mohanaṃ	248	Yobbanena	80
Mohanāmukho	250	[Ra]	
[Ya]		Rajavaḍḍhanaṃ	248
Yaṃ	21	Rajjuṃ	83
Yañño	228	Raṇaṃ	251
Yato	130	Raṇakarā	251
Yattakaṃ	143	Ratiṃ	298
Yathā	128	Rattassa	234
Yathābhuccaṃ	140	Rattā	248
Yathābhūtaṃ	93	Rattī	46
Yadatthaṃ	163	Rattindivaṃ	89

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ra]		[La]	
Ramaṇīye	247	Labhanīyaṃ	298
Rammaṃ	258	Labhitvāna	91
Rahitaṃ	260	Lākhātambo	276
Rahitamhi	272	Lābhasakkāra-ussukā	92
Raho	213	Lābhini	52
Rāgañca	25, 31	Liṅgiya	266
Rāgo	42	Luddo	80
Rājaputtehi	143	Lūnakesi	110
Rāhuggahā	9	Lekhikā	218
Riñcitvā	92	Lokaṃ	184
Rittakaṃ	265	Lokapajjotaṃ	142
Rukkhapphalūpamā	292	Lokamhi	177
Rukkhamūlaṃ	31	Lokāmisā	250
Rundhantaṃ	211	Loko	176
Rupparūpakam	265	Lobhanaṃ	248
Rūpavatiṃ	234		
Rūpasamussaye	101	[Va]	
Rūpinim	274	Vacanaṃ	122
Rūpiyaṃ	227	Vacchaṃ	273
Rūpe	34	Vajjamatinī	110
Rūpena	80	Vajjāsi	235
Rogamāvahaṃ	250	Vajjhaghātā	211
Rogo	293	Vañcaniyā	293
Rocesi	172	Vaṭṭaniriva	265
Rodataṃ	293	Vaṭṭapalighasadisopamā	219
		Vaṭṭim	120
[La]		Vaddha	177
Lakkhim	274	Vaddhiyā	276
Laṅghetum	263	Vaṇṇarūpena	143
Laṭṭhihattho	233	Vaṇṇitā	184

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Vaṇṇena	80	Vasīkatā	234
Vata	147	Vasībhūtaṃ	206
Vattati	265	Vasum	163
Vadhakā	249	Vassāni	82
Vadhabandhapariklesam	173	Vaheyyum	211
Vadhabandho	296	Vā	275
Vadho	249, 293	Vācādosabhayaṭṭitā	210
Vanam	55, 142	Vācāya	22
Vanatho	177	Vāti	31
Vanamantaram	83	Vāraṇavatimhi	288
Vanamhi	56	Vāreyyam	290
Vanaṣaṇḍacārini	219	Vāsitova	217
Vane	140	Vāḷamigasamghasevitam	260
Vantasamā	291	Vikale	264
Vantā	250	Vikūlakam	289
Vandanā	147	Vicinantiyā	89
Vandiṃsu	123	Vijātāyo	185
Vanditvā	110	Vijāneyya	184
Varam	83	Vijjamāne	296
Varakā	272	Viññātasaddhammā	241
Varapuññalakkhaṇam	266	Vidaṃsentī	80
Valāhakam	63	Viddesanam	276
Valibhippalambitā	218	Viddessate	273
Valīmatā	220	Vidhavā	124
Vasam	92	Vinā	124
Vasantīham	97	Vināmitā	219
Vasavattino	175	Vinipātagatassa	290
Vasānugo	260	Vinipātā	287
Vasitā	186	Vinipāte	287
Vasitvā	127	Vinibaddhā	264

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Vinibbhujitvā	289	Vilokenti	227
Vinītā	287	Vivajjiya	164
Vineyya	40	Vivaṇṇā	82
Vindatha	274	Vividham	80
Vindiṃ	83	Visaṃyuttā	89, 244
Vindeyya	264	Visapatto	263
Vipassato	69	Visāradā	178
Vipulāya	276	Visuddhadassane	262
Vipulena	294	Vissatṭhe	264
Vipulo	228	Vihaññasi	263, 297
Vippamuttaṃ	242	Vihanāmi	31
Vippamuttēna	9	Viharamānāya	42
Vibhūsāmaṇḍanaratā	91	Viharemasa	260
Vibhūsitvā	80	Vihārake	93
Vimanā	274	Vihārā	46
Vimalaṃ	97	Vītarajaṃ	259
Vimalā	226	Vītarāgā	63, 244
Vimale	262	Vīthiyā	276
Vimucci	24, 37	Vīrā vīrehi	13
Vimuttamānasam	259	Vuḍḍhike	23
Vimokkhasaccadassā	298	Vusitaṃ	175
Vimokkho	120	Vedayase	211
Virajaṃ	97	Vedasampanno	213
Virajjaham	34	Vedhamānehi	211
Virajji	89	Vellitaggā	217
Viramāsi	266	Vesidvāramhi	80
Viralaṃ	218	Veḷunāḷiyo	220
Virājiya	25	Voḍhūnā	276
Virājetvā	22	Vosito	77

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sam	227	San̄khalābaddho	297
Sam̄kiliṭṭhamanā	248	San̄khāragate	298
Sam̄kilesāya	251	San̄khārā	179
Sam̄kilesikā	250	San̄khārūpasamaṃ	170
Sam̄gacchim	250	San̄khāre	98
Sam̄ghañca	59	Sam̄gāme	123
Sam̄ghāṭim	36	Sacittam	130
Sam̄ghāṭipārutam	249	Saccabrāhmaṇo	213
Sam̄ghāṭipārutā	40	Saccavādino	220
Sam̄yojanāni	164	Saccavādivacanam	217
Sam̄vutā	22	Saccāni	296
Sam̄vegam	48	Saccābhisamayo	247
Sam̄sarataṃ	293	Sacchākāsim	130
Sam̄saranto	128	Sacchikarī	275
Sam̄sarim	146	San̄ñāvūpasamaṃ	13
Sam̄sāro	293	Sam̄hakamburiva	219
Sa-assukā	265	Sam̄hatuṅgasadisī	218
Sakaṇṭako	250	Sam̄hanūpurasuvaṇṇamaṇḍitā	220
Sakā	289	Sam̄hamuddikasuvaṇṇa-	
Sakāya	89	maṇḍitā	219
Sakim	185	Satim	170
Sakesaṅgesu	261	Satimatī	171
Sakkāyasmim	176, 247	Satimanto	227
Sakkoti	274	Sattam	127
Sakyakulakulīnāyo	271	Sattaratanassa	299
Saggam	211	Sattā	44
Saggāpāyaṇca	77	Sattāham	275
San̄kappo	242	Sattisūlūpamā	67, 293
San̄khataṃ	290	Satthā	243
San̄khamuttāva	226	Satthuvacane	130
		Satthusāsanakārikā	120

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Saddahanti	300	Sabhariyā	204
Saddham	91	Samam	48
Saddhammasobhanā	252	Samagge	147
Saddhamme	248	Samaṇamānino	235
Saddhā	252	Samatikkamaṁ	171
Saddhāya	247	Samappitā	287
Saddhāyikā	51	Samabhihato	288
Santaṁ	170	Samavassari	180
Santarabāhirā	226	Samādhesiṁ	120
Santasanti	287	Samānaya	212
Santāpitā	296	Samāne	296
Santiṁ	46, 180	Samāhitā	63
Santiyā	248	Samuggataṁ	261
Santī	97	Samucchinno	42
Sannihitaṁ	273	Samussayo	220
Sapattā	249	Samūlaṁ	22
Sapattikampi	184	Samūlako	263
Sappaññā	63, 235	Samūhato	42
Sappasirūpamā	250	Sampannā	143
Sappasiropamā	292	Sampavedhe	206
Sappurisā	184	Sammaṭṭham	220
Sabbakāmesu	247	Sammā	69
Sabbagarahitā	186	Sammukhā	110
Sabbattha	297	Sarakāṇakacchapaṁ	295
Sabbayogavisamyuttā	12	Sarajo	259
Sabbasaṁyojanakkhaye	251	Saraṇaṁ	59
Sabbasattānaṁ	146	Saramhase	262
Sabbaso	260	Sarāhi	295
Sabbābharaṇasañchannā	141	Saritvā	48
Sabbe	29	Salomagandhikaṁ	218

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sallam	59	Sītibhūtā	23, 77, 178
Sallabandhanā	249	Sītuṇhena	125
Savanagandham	289	Sīte	210
Savighāto	250	Sīlavatim	273
Sā	81	Sīlavatī	287
Sākaṭikakulamhi	276	Sīlasampannā	120, 174
Sākuntiko	234	Sīlāni	288
Sākete	142	Sīsamhi	293
Sājja	39	Sīsassa	90
Sāṇavākasādisā	217	Su	177
Sādukāmā	225	Sukataṃ	219
Sādhayāmi	273	Sukkaṃ	63
Sādhu	30	Sukkapakkhavisosaṇā	251
Sāpateyyam	247	Sukkā	63
Sāmaññattham	92	Sukkāna dhammānaṃ	226
Sāyam	272	Sukkehi	63
Sāvake	147	Sukkhadākaṃva	6
Sāsaṅkam	248	Sukham	83
Sāsanaṃ	122	Sukhato	31
Sāsanakarehi	286	Sukhadukkhe	264
Sikkhamānā	97	Sukhanisinnā	272
Sikkhamānāya	102, 243	Sukhumāliniyo	185
Sikkhassu	11	Sukho	260
Sikkhāya	11	Sugataṃ	129
Sindavārañṇe	276	Sugatena	259
Siyam	260	Suṅko	33
Siyā	20	Sucittam	80
Siram	295	Sucittitā	264
Sītam	211, 212	Suññatassa	52
Sītibhāvābhikaṅkhinī	251	Suṇa	272

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Suṇitvāna	51	Suvimuttacittā	186
Suṇham	272	Suvisamo	250
Sutvā	122	Suveṇihi	218
Sutvāna	97	Susamvutā	174
Suduttaram	14	Susamāhite	69
Suddhavasana	247	Susamāhito	77
Sudhotarajapacchadam	261	Susumārā	211
Sundarī	242	Sūkarikā	211
Supāhi	6	Sūcin	120
Supi	225	Sūriyañca	90
Supinanteva	265	Seṭṭhiputtehi	143
Supinopamā	292	Seyyam	91, 120
Supupphitaggaṃ	205	Sokapariddavo	249
Suppamajjitā	219	Sokaparetāya	59
Suppavedite	248	Sokabhayabhītā	299
Subham	258	Sokānasambhavo	130
Subhasaññā	82	Socitena	288
Subhāvitā	206	Sotthi	266
Subhāveti	291	So'palepapatito	220
Sumattam	233	Sobhate	219
Sumuttā	16	Sobhane	243
Sumuttikā	30	Sombhā	264
Sumedham	298		
Sumedhā	286	[Ha]	
Surabhī	217	Haññante	287
Surucirā	218	Hatakulikā	186
Suropitam	218	Hato	263
Suvaṇṇapādapaṃ	265	Hatthī	242
Suvasanā	141	Hadayassitam	59
Suvasanehi	260	Hadaye	40

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ha]		[Ha]	
Hane	212	Hiraññaṃ	227
Haricandalittāṅgiṃ	234	Hīnaṃ	83
Hāṭakasannibhe	262	Hīnā	179
Himsemi	273	Hetujāte	98
Hi	29, 264	Hemavaṇṇaṃ	243
Hitvā	25	Hehiti	213

Therīgāthā-aṭṭhakathāya

Lakkhitabbapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akkosakamassa ādīnavā	221	Attharaṇa, pāvuraṇadānassa	
Akkhaṇā dullabhā cattāro	12	ānisaṃsā	23
Aggasāvika dve	303	Anattalakkaṇasuttassa	
Agginamakkārādinigaṇṭhatapa	90	desanākālo	
Anguṭṭhato khīraṃ nibbatti		pakkhassa pañcamiyaṃ	3
puññiddhiyā	191, 194	Anāgāmiphalassa abhabbatā	
Aññatarātheriyā		gihibhāve	6
jātiṭṭhānaṃ	5, 78	Anāgāmī apaṭibaddhacittā	
Aññatarātheriyā		kāmesu	20
dhammābhisamayo	5, 78	Anāgāmī āhāre	
Aññatarātheriyā pubbakammaṃ		alolā	17
	4, 78	Anāgāmīnaṃ adhāraṇaṃ	
Aññatarātheriyā		alaṅkāraṃ	6
mātāpitāro	5, 78	Anāgāmī sakabhariyampi na	
Aṭṭhagarudhammapaṭiggaha-		phusanti	16-7
ṇūpasampadā		Anopamātheriyā	
Mahāpajāpatigotamī	4	jātiṭṭhānaṃ	142
Aṭṭhaṅguposatha	39	Anopamātheriyā	
Aṭṭhinagarūpamā	84	pubbakammaṃ	142
Aṭṭhīnaṃ saṅcayaṃ		Anopamātheriyā	
Vepullapabbatūpamā	294	mātāpitādayo	142
Aḍḍhakāsitheriyā		Antā dve	3
jātiṭṭhānaṃ	31	Apakkhikovādassa	
Aḍḍhakāsitheriyā		asobhanā	105
pubbadosā	31	Aparā-uttamātheriyā	
Aḍḍhakāsitheriyā		jātiṭṭhānaṃ	50
mātāpitādayo	31		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Aparā-uttamātheriyā pubbakammaṃ	51
Aparā-uttamātheriyā mātāpitādayo	52
Aparāsāmātheriyā jātiṭṭhānaṃ	47
Aparāsāmātheriyā pubbakammaṃ	47
Ambapālīkumārikāya mātā ciñcā	214
Ambapālītheriyā pubbakammaṃ	214
Ambapālītheriyā pubbadosā	214
Abhayākumārikāya cetopaṇidhi	42
Abhayātheriyā jātiṭṭhānaṃ	42-3
Abhayātheriyā pubbakammaṃ	42
Abhayātheriyā mātāpitādayo	42-3
Abhayāmātutheriya jātiṭṭhānaṃ	40
Abhayāmātutheriya pubbakammaṃ	40
Abhirūpatāya doso	197, 214
Abhirūpanandātheriyā jātiṭṭhānaṃ	26
Abhirūpanandātheriyā pubbakammaṃ	26
Abhirūpanandātheriyā mātāpitādayo	26
Arahattadhajassa dānaṃ	2

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A - Ā]	
Ariyā	227
Avihāpattajanā satta	230
Assu,thañña, rudhirānaṃ cattāro mahāsamuddūpamā	294
Ahivātaroga	123
Āramadānassa phalaṃ	278
Āsanadānassa phalaṃ	57-8
[I]	
Itthi, purisānaṃ arahattānurūpāni	69
Itthibhāvadukkha	184-5
Itthiyā bhāriyakammaṃ	195
Itthiyo nāma sabbadosakarā	151
Itthīnaṃ alikavacanaṃ	194
Itthīnaṃ dvaṅgulapañña	68-9
Itthīnaṃ lolā	103
Itthīpi paṇḍitāyeva	104
Isidāsītheriyā jātiṭṭhānaṃ	267
Isidāsītheriyā pubbadosā	267
Isidāsītheriyā mātāpitādayo	267
[U]	
Uttamākumārikāya cetopaṇidhi	49
Uttamātheriyā jātiṭṭhānaṃ	48
Uttamātheriyā pubbakammaṃ	48

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U]	
Uttarātheriyā jātiṭṭhānaṃ	167
Uttarātheriyā pubbakammaṃ	167
Uttarātheriyā	
mātāpitādayo	167
Utusappāyalābhassa	
ānisaṃsā	120
Udukkhalakammaṃ	
puttadārassa posanaṃ	121
Upakassa āvāhakammaṃ	229
Upakassa māyā	229
Uposathassa	
ānisaṃso	39, 49, 50
Uppaladānassa ānisaṃso	43
Uppalavaṇṇā	
iddhimantīnaṃ aggā	202
Uppalavaṇṇātheriyā	
pubbakammaṃ	190
Uppalavaṇṇātheriyā	
jātiṭṭhānaṃ	190
Uppalavaṇṇātheriyā	
patthanākammaṃ	190
Uppalavaṇṇātheriyā	
mātāpitādayo	190
Uppalavaṇṇāya pacchimabhava	
mātāpitādayo	197
Uppalavaṇṇāya pacchimabhava	
jātiṭṭhānaṃ	197
Ubbiritheriyā jātiṭṭhānaṃ	55-6
Ubbiritheriyā pubbakammaṃ	55
Ubbiritheriyā	
mātāpitādayo	55-6

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U - E]	
Ubbirimahesiyā sokā	56
Ummaggapaṭipannapuggalā	93
Ekato upasampannā	
pañcasatasākiniyo	4
[Ka]	
Kaṭacchumattabhikkhā-	
dānassa ānisaṃso	40
Kaṇḍaka-assajārā	2
Kalahavivādasuttassa	
desitaṭṭhānaṃ	4
Kalyāṇamittasevanāya	
ānisaṃsā	184
Kahāpaṇavassena na,	
titti kāmesu vijjati	292
Kāṇakacchapopamādi	48
Kāmarāgupaddutassa ādīnavā	78
Kāmānaṃ atittāva	
maranti narā	292
Kāmānaṃ ādīnavā	67
Kāsijanapadānaṃ āyo	
ekadivasam	33
Kāḷudāyittherassa	
abhiyācanaṃ	3
Kisākumārikāya	
sokummādapattā	181
Kisāgotamī aggā	
lūkhacīvaradhārīnaṃ	182
Kisāgotamītheriyā	
adhikārakammaṃ	181

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka]

Kisāgotamītheriyā	
jātiṭṭhānaṃ	181
Kisāgotamītheriyā	
pubbakammaṃ	181
Kisāgotamītheriyā	
mātāpitādayo	181
Kuṭṭidānassa ānisaṃso	144
Kumārānaṃ pañcasatānaṃ	
dhammābhisamayo	196
Kusalātheriyā	
jātiṭṭhānaṃ	93-4
Kusalātheriyā	
pubbakammaṃ	93-4
Kusalātheriyā	
mātāpitādayo	93-4
Kusalātherī dibbacakkhukānaṃ	
aggā	96
Kesadānassa phalaṃ	130

[Kha]

Khīṇāsavattheriyā	
akkosānaṃ dosā	31, 204
Khīṇāsavānaṃ abhabbā kāmā	53
Khemākumārikāya	
patthanākammaṃ	130
Khemātheriyā jātiṭṭhānaṃ	130-1
Khemātheriyā	
pubbakammaṃ	130
Khemātheriyā	
mātāpitādayo	130-1
Khemā mahāpaññānaṃ aggā	139

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ga]

Gandhadānassa phalaṃ	74
Guttātheriyā jātiṭṭhānaṃ	162
Guttātheriyā pubbakammaṃ	162
Guttātheriyā	
mātāpitādayo	162

[Ca]

Candātheriyā jātiṭṭhānaṃ	123
Candātheriyā pubbakammaṃ	123
Candātheriyā mātāpitā-	
dayo	123
Cariyānaṃ anukkamā	1
Cariyāyo tisso	1
Cāpātheriyā jātiṭṭhānaṃ	228
Cāpātheriyā pubbakammaṃ	228
Cāpātheriyā mātāpitā-	
dayo	228
Cāpāya puttatosanagītaṃ	230
Cāpāya nippīlanavācā	231
Cālātheriyā jātiṭṭhānaṃ	169
Cālātheriyā pubbakammaṃ	168-9
Cittātheriyā jātiṭṭhānaṃ	34
Cittātheriyā pubbakammaṃ	34
Cittātheriyā mātāpitā-	
dayo	34
Cittāsamādhānassa ādīnavā	47
Cetiye mekhalādānassa	
ānisaṃso	36

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Cha - Ja]

Channasahāya	2
Janapadakalyāṇiyā	
nāmāni tīṇi	83
Jāyampatikānaṃ pabbajitā	75
Jentātheriyā jātiṭṭhānaṃ	29
Jentātheriyā mātāpitā-	
dayo	29

[Ta]

Ticīvaradānassa āni-	
saṃso	5, 75, 116, 144
Tissātheriyā jātiṭṭhānaṃ	11
Tissātheriyā pubbakammaṃ	11
Tissātheriyā mātāpitā-	
dayo	11
Teladīpadānassa ānisaṃso	94

[Da]

Dantikātheriyā ceto-	
paṇidhi	55
Dantikātheriyā jātiṭṭhānaṃ	53
Dantikātheriyā pubbakammaṃ	53
Dantikātheriyā mātā-	
pitādayo	53
Dasasīlassa ānisaṃso	103
Dīpapūjāya phalaṃ	65
Dukkarakārikaṃ karoti	
chabbassāni Uruvelavane	2
Duppuriso nāma sukhena	
ṭhātum na sakkā	103

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Da]

Duraṅgamā	227
Dutenūpasampadā	
aḍḍhakāsīgaṇikā	32
Devaccharapaṭibhāgā itthiyo	131
Devatā āyācitā Buddha-	
bhāvāya	1, 2
Devatānaṃ dhammaghosanaṃ	62

[Dha]

Dhammacakkapavattana-	
suttassa desanākālo	3
Dhammadinnā aggā	
dhammakathikānaṃ	20
Dhammadinnātheriyā	
jātiṭṭhānaṃ	16
Dhammadinnātheriyā	
pubbakammaṃ	16
Dhammadinnātheriyā mātā-	
pitādayo	16
Dhammadinnātheriyā vivekā	17
Dhammadinnāya bhattā	
Visākhaseṭṭhi	16
Dhammasenāpatissa	
kaniṭṭhabhaginiyo	169
Dhammātheriyā jātiṭṭhānaṃ	24
Dhammātheriyā	
pubbakammaṃ	24
Dhuttā dūsentī itthīnaṃ	32

[Na]

Nanda, Rāhulakumārānaṃ	
pabbājeti Veḷuvane	4
Nanduttarātheriyā jātiṭṭhānaṃ	89
Nanduttarātheriyā	
pubbakammaṃ	89

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]	
Nanduttarātheriyā madā	90
Nanduttarātheriyā mātā- pitādayo	9
Naḷapupphapūjāya phalaṃ	10-34
Nigaṇṭhānaṃ uttamapabbajjā	104
Nibbānaṃ accutaṃ nāma	97
Nimittāni tīṇi	2
Nirodhā vuṭṭhahantassa dānassa phalaṃ	16
Nisajjasukha	122
Nīluppalaḍānassa phalaṃ	197
[Pa]	
Pakatisāvikā nāma tissā, dhīrā, vīrāti evamādikā	304
Pacceka buddhapūjāya phalaṃ	10, 34
Pacceka buddhānaṃ iddhibhāvo	197
Pacceka buddhānaṃ kesādayo	196
Pacceka buddhe aparajjhanassa āḍīnavā	70
Pacchima bhavikasattassa gabbho	30
Paṭācārā	114
Paṭācārātheriyā jā- tiṭṭhānaṃ	111
Paṭācārātheriyā dhamma- saṃvegakaraṇaṃ	115
Paṭācārātheriyā mātā- pitādayo	111
Paṭācārā pañcasatā	128
Paṭācārāya aticārī	111

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]	
Paṭācārāya gabbhavuṭṭhāna- dukkhā	112
Paṭācārātheriyā pubbakammaṃ	111
Paṭācārāya bhaddā dāsa- kammakarā	111
Paṭācārāya “sūsū”ti saddā	113
Paduma pupphadānassa phalaṃ	190-1
Pabbajjānaṃ nānākāra- ṇāni	43-84
Paracetanāya doso	190-193
Paracetanāya phalaṃ	195
Paradārikakammassa āḍīnavo	267
Pariveṇaḍānassa āni- saṃso	103, 111, 190
Pahānaṃ catubbidhaṃ	7, 8
Piṇḍaṃ nāma cattāro paccayā	9
Piṇḍapātadānassa phalaṃ	28, 56
Pippali, Bhaddākāpilānīnaṃ vaṃso	75
Puṇṇātheriyā jātiṭṭhānaṃ	10, 207
Puṇṇātheriyā pubbakammaṃ	10, 207
Puṇṇātheriyā mātā- pitādayo	10, 207
Puttakhādinī	241
Puthulomamacchopamā	297
Pupphadānassa āni- saṃso	35, 47, 53
Purisānaṃ kāmaloḥho atitto	192
Purebhadda, pacchābhaddānaṃ puññāni	48

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa - Ba]

Pūvadānassa phalaṃ	222
Bahussutā	227
Bimbisārarañño kāmaguṇa- giddhatā	40
Buddhappamukhassa saṃghikadānassa ānisaṃso	131
Buddhamātāti nāmaṃ paramadullabhaṃ	151
Buddhassa nisīdanam Apparājitaṭṭhapaṇṇaṃ	2
Bodhirukkhaṭṭhapaṇṇaṃ phalaṃ	64
Bodhirukkhe dīpaṭṭhapaṇṇaṃ phalaṃ	65
Bodhisattassa abhinikkhamana- kālo	2
Bodhisattassa laddhabyākara- ṇaṃ	1
Bodhisattassa sampajānaṃ	2
Bodhisatto Bodhimaṇḍe sattāhaṃ vipassanaṃ vaḍḍheti	2
Brahmacariyaṇaṃ caraṇa- kāla	59, 111, 131
Brahmacariyassa ānisaṃso	111
Brāhmaṇaladdhi	208, 9

[Bha]

Bhagavato Veḷuvanaṃ ādi- vihāraṃ	3
Bhaddākāpilānītheriyā jātiṭṭhānaṃ	70
Bhaddākāpilānītheriyā pubbakammaṃ	70

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Bha]

Bhaddākāpilānītherī pubbe- nivāsaṃ anussarantīnaṃ aggā	76
Bhaddākāpilānītheriyā mātāpitādayo	70
Bhaddākuṇḍalakesātheriyā adhikāraṃ	102, 3
Bhaddākuṇḍalakesātheriyā pubbakammaṃ	102, 3
Bhaddākuṇḍalakesātheriyā jātiṭṭhānaṃ	102-3
Bhaddākuṇḍalakesātheriyā mātāpitādayo	102-3
Bhājanānaṃ udakasappagandhā	31
Bhikkhādānassa ānisaṃso	144
Bhikkhunīnaṃ chibhikkhūpasampadā natthi	301
Bhikkhunīnaṃ bhedaṃ	300-1
Bhikkhunīsāsaṇaṃ Mahāpajāpatigotamīpamukhaṃ	4

[Ma]

Mahallakassāpi arahattānu- kūlatā	98
Mahākassapassa kaniṭṭhabhaginiyo tisso	169
Mahāpajāpatigotamītheriyā adhikāraṃ	114
Mahāpajāpatigotamiyā iddhibhāvo	154

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mahāpajāpatigotamītheriyā cetopaṇidhi āyusaṅkhāre	147
Mahāpajāpatigotamītheriyā jātiṭṭhānaṃ	144
Mahāpajāpatigotamītheriyā pubbakammaṃ	144
Mahāpajāpatigotamītheriyā mātāpitādayo	144
Mahādhammakathikā sukkātheri	62
Mahānase vaḍḍheti vipassanaṃ	6
Mahāpajāpatigotamī rattaññūnaṃ aggā	145
Mahāpathaviyā kolaṭṭhimattū- pamā	294
Mahābodhito Bārāṇasī aṭṭhārasayojanaṃ	3
Mahābodhirukkhaṣṣa vandanaṃ	64
Mahāvilocanāni pañca	2
Mahāsatipaṭṭhānadesanāya paṭiladdhasaddhā	92
Mahāsāvikā nāma Mahāpajā- patigotamī-ādayo	304
Mānathaddhaññātakānaṃ damaṇaṃ	3
Mānadhātukassa ādīnavā	207
Mānopanissayakammaṣṣa nissando	207
Māravañcanākāra	66, 68
Mittākālītheriyā jātiṭṭhānaṃ	92

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mittākālītheriyā pubbakammaṃ	92
Mittākālītheriyā mātā- pitādayo	92
Mittātheriyā jātiṭṭhānaṃ	37
Mittātheriyā pubbakammaṃ	37
Mittātheriyā mātāpitā- dayo	37
Muttātheriyā jātiṭṭhānaṃ	8, 14
Muttātheriyā pubbakammaṃ	8, 14
Muttātheriyā mātāpitā- dayo	8, 14
Muttāya bhattā khujjabrahmaṇo	14
Mettikātheriyā jātiṭṭhānaṃ	36
Mettikātheriyā pubbakammaṃ	36
Mettikātheriyā mātā- pitādayo	36
Modakadānassa phalaṃ	51-2, 130, 1
[Ra]	
Rājāyatanamūle madhupiṇḍika- bhojanaṃ bhuñjati	3
Raṭṭhapiṇḍaṃ iṇanti vuccanti	9
Rūpamaddanaṣaṃvegākāra	88
Rūpamaddāya ādīnavā	84
Rūpasampattiyaṃ doso	142
Rohinītheriyā jātiṭṭhānaṃ	222
Rohinītheriyā pubbakammaṃ	222
Rohinītheriyā mātā- pitādayo	222

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[La - Va]

Lājadānassa phalaṃ	190-1
Lābhasakkāragiddhassa	
ādīnavā	92
Vaḍḍhamātātheriyā	
jātiṭṭhānaṃ	177
Vaḍḍhamātātheriyā	
pubbakammaṃ	177
Vaḍḍhamātātheriyā mātā-	
pitādayo	177
Vandanāya ānisaṃso	8
Vāseṭṭhītheriyā jātiṭṭhānaṃ	128
Vāseṭṭhītheriyā	
pubbakammaṃ	128
Vāseṭṭhītheriyā mātā-	
pitādayo	123
Vijayātheriyā jātiṭṭhānaṃ	
	164-5
Vijayātheriyā pubbakammaṃ	164
Vijayātheriyā mātā-	
pitādayo	164-5
Vimalāgaṇikāya vitakkā	79
Vimalāya mātā gaṇikā	79
Vivaṭṭūpanissayakusalassa	
ānisaṃsā	34, 36, 42, 45, 47-8, 51, 125
Vihāradānassa phalaṃ	299
Vuḍḍhapabbajitasumanātheriyā	
jātiṭṭhānaṃ	23
Vuḍḍhapabbajitasumanātheriyā	
pubbakammaṃ	23
Vuḍḍhapabbajitasumanātheriyā	
mātāpitādayo	23

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Sa]

Samghārāmadānassa āni-	
saṃso	131
Sāmsedajā ekūnapaṇcasatāni	193
Sapatti-itthīnaṃ maccherassa	
dosā	195
Samaṇānaṃ akappiyāni	248
Samussayasaddo aṭṭhīnaṃ	
pariyāyo	101
Sampadā tisso	8
Sarakāṇakacchapopamā	295
Sāṭakayugadānassa āni-	
saṃso	45
Sāmātheriyā jātiṭṭhānaṃ	45
Sāmātheriyā pubbakammaṃ	45
Sāmātheriyā mātā-	
pitādayo	45
Sāmiko brahmacariyassa	
antarāyo	24
Sālapupphapūjāya phalaṃ	47, 53
Sāvikā du,tividhā	301, 303
Sippaṃ ajānantena na sakkā	
gharaṃ āvasitum	229
Sihātheriyā ubbandhitākārā	81
Sihātheriyā jātiṭṭhānaṃ	81
Sihātheriyā pubbakammaṃ	81
Sihātheriyā mātā-	
pitādayo	81
Sihātheriyo vitakkā	81
Sukkātheriyā jātiṭṭhānaṃ	59
Sukkātheriyā pubbakammaṃ	59

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sukkātheriyā mātāpitā- dayo	59
Sujātātheriyā jāti- tṭhānaṃ	140
Sujātātheriyā pubbakammaṃ	140
Sujātātheriyā mātā- pitādayo	140
Suddhodanamahārāṇṇo parinibbānaṃ	4
Sundarītheriyā jātiṭṭhānaṃ	236
Sundarītheriyā pubbakammaṃ	236
Sundarītheriyā mātāpitā- dayo	236
Sundarīnandākumārikāya cetopaṇidhi	83-4
Sundarīnandātheriyā jātiṭṭhānaṃ	83
Sundarīnandātheriyā pubbakammaṃ	83
Sundarīnandātheriyā mātā- pitādayo	83
Subhākammāradhītuthariyā jātiṭṭhānaṃ	244
Subhākammāradhītuthariyā pubbakammaṃ	244
Subhākammāradhītuthariyā mātāpitādayo	244
Subhājīvakambavanikātheriyā jātiṭṭhānaṃ	253
Subhājīvakambavanikātheriyā pubbakammaṃ	253

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Subhājīvakambavanikātheriyā mātāpitādayo	253
Sumaṅgalamātāya pati	30
Sumaṅgalamātuthariyā jātiṭṭhānaṃ	30
Sumaṅgalamātuthariyā pubbakammaṃ	30
Sumaṅgalamātuthariyā mātāpitādayo	30
Sumedhātheriyā jātiṭṭhānaṃ	278
Sumedhātheriyā pubbakammaṃ	278
Sumedhātheriyā mātā- pitādayo	278
Suvaṇṇa-itṭhakadānassa ānisaṃso	70
Suvaṇṇachattadānassa ānisaṃsā	26
Selātheriyā jātiṭṭhānaṃ	64
Selātheriyā pubbakammaṃ	64
Selātheriyā mātāpitā- dayo	64
Soko ariyamaggassa antarāyo	45
Soṇātheriyā adhikāra- kammaṃ	98
Soṇātheriyā jātiṭṭhānaṃ	98
Soṇātheriyā pubbakammaṃ	98
Soṇātheriyā mātā- pitādayo	98

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Soṇātherī āraddhavīriyānaṃ		Somātheriyā mātā-	
aggā	100	pitādayo	68
Somātheriyā jātiṭṭhānaṃ	68	[Ha]	
Somātheriyā pubbakammaṃ	68	Hatthidassanassa saṃvegā	53-4

Therīgāthā-aṭṭhakathāya

Nāmānaṃ anukkamaṇikā

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko	Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[Ā]	
Aṅga (raṭṭha)	111	Āḷavikā (dārikā)	64
Aciravatī (nadī)	56, 211	Āḷavī (rājā)	64
Ajapālanigrodha	3	Āḷavī (raṭṭha)	64
Aññatarātherī	78	Āḷāra-udaka	2-3
Aññāsikoṇḍañña	3	[I - U - O]	
Aḍḍhakāsī (gaṇikā)	32	Isidāsī	268-9, 272
Aḍḍhakāsītherī	31	Isidāsītherī	267
Anāthapiṇḍika	203	Ujjenī (nagara)	40, 267-8, 272
Anopamā	142	Uttamātherī	48, 51
Anopamātherī	142	Uttarā	167
Anomā (nadī)	2	Uttarātherī	22, 167
Aparāsāmātherī	47	Upaka-ājīvaka	228-9, 230, 231, 233
Ambapālī	214	Upacālā	168, 171-2
Ambapālītherī	214	Upalagaṇḍa	230
Abhayatthera	40-1	Uppalavaṇṇātherī	190
Abhayamātuthērī	40	Ubbirītherī	55
Abhaya (māṇava)	40	Ubbirī	56
Abhayātherī	42, 68	Okkāka (rājā)	71
Abhirūpanandātherī	26	[Ka]	
Aruṇa (rājā)	42, 68	Kakusandha (Buddha)	59, 60, 131, 207
Aruṇavatī (nagara)	68	Kapilavatthu	3, 11-2, 26, 83, 156
Assajitthera	3	Kammāsadhamma (nigama)	89, 92
[Ā]			
Ānanda (rājā)	93, 95		
Ānandatthera	4, 45-6		

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka]

Kassapa (Buddha)	5, 16, 31, 59, 61, 70-1, 74-5, 77, 94-5. Ādi
Kāsi (raṭṭha)	16, 18, 31, 33, 74, 102, 107, 131, 156, ādi
Kāludāyitthera	3
Kikī (rājā)	18, 102, 107, 131
Kisāgotamī	107, 117
Kisāgotamītherī	181, 186
Kuṇḍalakesā	104
Kuṇḍalā	19
Kumbhīra (yakkha)	40
Kuru (raṭṭha)	89, 92
Koṇāgamana (Buddha)	5, 7, 14, 23, 47, 51-2-3, 56, 59, 60, 131, ādi
Kosala (raṭṭha)	111
Kosala (rājā)	139
Kosiya (brāhmaṇa)	71

[Kha]

Khujjā (dārikā)	58
Khemā (aggamahesī)	19, 26, 107, 117, 131
Khemātherī	130, 165

[Ga]

Gaṅgātīriyatthera	202
Gandhamādana (pabbata)	144, 190-1, 197

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ga - Gha]

Gayāsīsa	3
Gijjhakūṭa (pabbata)	34-5, 54
Giridāsa	267, 271
Giribbaja (nagara)	61
Giribbaja (pura)	61
Guttā	162
Guttātherī	162
Gotama (Buddha)	66, 71, 85, 95
Gotamī	19, 75, 144, 153, 181
Ghaṭikāra (brahmā)	2

[Ca - Ja]

Candabhāgā (nadī)	10, 34, 47, 53-4-5
Candātherī	123
Cāpā	228, 229, 230, 232-3-4
Cāpātherī	228
Cālā	168-9
Cālātherī	168, 174
Cittalatā (uyyāna)	260
Janapadakalyāṇī	83
Jambudīpa	90, 198
Jīvaka	253-4, 257
Jīvantī (dārikā)	56
Jetavana	94
Jentātherī	29

[Ta]

Timsabhaddavaggiya	3
Tissa (Buddha)	40
Tissātherī	21

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Da - Dha - Na]

Dantikātherī	53
Devadaha (nagara)	78
Dhammadinnā	20
Dhammadinnātherī	16-7-8, 60, 78, 117
Dhammā	107, 117
Dhammātherī	24
Dhīrātherī	24
Nanda (rājā)	75
Nandakumāra	4, 83
Nandamūlakapabbā- ra	144, 191, 196
Nandā (vemātikabhaginī)	93
Nandā	83
Nanduttarātherī	89
Nālakagāma	168
Nerañjarā (nadī)	232

[Pa]

Pakkusāti	230
Pañcavaggiya	3
Paṭācārā	19, 107, 114-5
Paṭācārātherī	49, 50, 111, 126
Paṇḍava (pabbata)	2
Padumavatī	75, 192-3-4
Padumavatī (nagarasobhinī)	40
Padumuttara (Buddha)	14-5-6-7, 55, 70-1, 83-4, 93-4-5
Pāṭaliputta	267, 271
Pipphalikumāra	71

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa - Pha]

Puṇṇā	10, 207
Puṇṇātherī	207
Phussa (Buddha)	16, 220

[Ba - Bha]

Bandhuma (rājā)	37
Bandhumatī (nagara)	49, 51-2, 59, 60, 73, 222
Bandhumā (khattiya)	49
Bākulatthera	9
Bārāṇasī	3, 70, 144, 228
Bārāṇasirājā	70
Bimbisāra	3, 135
Bimbisāra (rājā)	44, 68, 131
Bodhittherī	272
Bhaggava	2
Bhaddā	103, 117
Bhaddākāpilānī	76-7
Bhaddākāpilānītherī	70
Bhaddākuṇḍalakesātherī	102
Bhaddiyatthera	3
Bhātukacchaka (nagara)	177
Bhikkhunī	107, 117
Bhikkhudāyikā	107, 117

[Ma]

Magadha (raṭṭha)	111, 168, 233
Madda (raṭṭha)	131
Marupura	60
Mahākassapatthera	76-7

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Mahātittha (gāma)	71
Mahānāmatthera	3
Mahāpajāpatigotamī	3, 4, 5, 6, 8, 10-1-2, 53, 71, 78, 83-4, ādipiṭṭhesu
Mahāpadumakumāra	193-4
Mahāmāyā	144
Mahāmoggallānatthera	3, 79, 90
Mahāvana	147
Mahāvibhava (brāhmaṇa)	222
Māgadha (rājā)	2
Māra	67, 139, 169, 170, 175
Mittākālītherī	92
Mittātherī	37
Mithilā (nagara)	128-9, 130, 137-8-9
Muttā	8
Muttātherī	14

[Ra]

Rājagaha	2, 4, 16, 20, 34, 53, 59, 61-2, 68, ādipiṭṭhesu
Rāhula (kumāra)	4, 83
Rūpasārī	168
Rohinītherī	222
Rohinī (nadī)	4, 222-3-4-5

[La]

Licchavi (rājā)	29
Limbinīvana	2

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Va]

Vakkali	147
Vaṅgahāra (janapada)	228-9, 230
Vajjī (raṭṭha)	111
Vaḍḍhamātā	177
Vaḍḍhamātuthērī	177
Vappatthera	3
Varabhūta	26
Vāseṭṭhītherī	128, 136
Vijayātherī	164
Videha (seṭṭhi)	71
Vipassī (Buddha)	9, 26, 37, 47, 59, 60, 73, ādipiṭṭhesu
Vimalakoṇḍaññatthera	214
Vimalātherī	79
Visākha (seṭṭhi)	17, 19, 20
Visākhā (upāsikā)	6, 107, 117
Visākhātherī	21
Vessabhū	
(Buddha)	59, 60, 207, 236
Vesālī	4, 5, 19, 79, 81, 128, 145, 147, ādipiṭṭhesu
Veḷuvana	3, 131

[Sa]

Samghadāyikā	107
Samghadāyī	117
Sakulā	94
Sakulātherī	93
Sakka (devarājā)	252
Samaṇaguttā	107, 117
Samaṇī	107, 117, 131

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sākalā (nagara)	75, 131
Sāketa (nagara)	140, 142
Sāgala (nagara)	70
Sāmātherī	45
Sāriputtatthera	3
Sāvatthi	8, 10, 24, 32, 56, 66, 94, 197, ādipiṭṭhesu
Sikhī (Buddha)	42, 59, 68, 207, 214, 221, ādipiṭṭhesu
Siddhattha (Buddha)	36
Sīsūpacālā	169
Sīsūpacālātherī	174
Sīhasenāpati	81
Sīhā (kumārī)	81
Sīhātherī	81
Sukkātherī	59, 63
Sucīmati	75
Sujāta (brāhmaṇa)	236
Sujātattthera	130
Sujātā	2
Sujātātherī	140

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Suddhodana	2, 4, 83, 145
Sudhammā	107, 117
Sundarī	236-7, 242, 243
Sundarīnandā	83
Sundarīnandātherī	83
Subhadda	230
Subhā	244, 253
Subhātherī	253-4
Sumaṅgalattthera	30
Sumaṅgalāmātuthērī	30
Sumanadevī	75
Sumanātherī	21, 23
Sumittā	74
Selātherī	64
Soṇātherī	98
Somātherī	68
[Ha]	
Haṃsavatī	16, 55, 57, 64, 70, 83, 85, ādipiṭṭhesu

Therīgāthā-aṭṭhakathāya

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapoththakaṃ, Syā = Syāmapoththakaṃ,
Kaṃ = Kambojapoththakaṃ, I = Iṅgalisapoththakaṃ, Ka = kesuci
Marammapoththakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapoththakesu
dissamānapāṭho.

Nānāpāṭhā

Piṭṭhāṅkā

[A]

Akata = Āgata (I)	127
Aggito kato = Agghato hato (Sī)	256
Aggito katoti aggito	
aṅgārato apagato kato = Agghato hatoti agghato abhihato	
appagghanako kato (Sī, I)	263
Aggippamukhā = Aggimukhā (Sī) Aggisammukhā (I)	90
Āṅgalaṭṭhiṭṭhā = Aggilatṭhiṭṭhā (Sī)	234
Āṅgalaṭṭhiṭṭhāya = Āṅkalaṭṭhiṭṭhāya (Sī) Āṅgasaṇṭhiṭṭhāya (Ka)	234
Āṅgasiṇṇaṇṇaṃ = Aggisiṇṇaṇṇaṃ (I, Ka)	90
Āṅgutaṭṭhato = Āṅgutaṭṭhake (Sī)	194
Aññatthāpi = Aññadāpi (Sī)	196
Aññāsikoṇḍañña = Aññakoṇḍañña (Sī, I) Aññātaṅḍañña (Ka)	3
Aññehi = Appakehi (Sī)	192
Aṭṭhaṅgiko = Ariyaṭṭhaṅgiko (Sī, Ka)	145
Aṭṭhiṃ = Aṭṭhi (Sī)	123
Aṭṭhuppattim = Atthuppattī (Sī) Atthuppattim (Ka)	1
Aḍḍharattika = Aḍḍharatta (Ka)	2
Atikkantamanussavaṇṇā apattadibbavaṇṇāti = Atikkantā mānussavaṇṇaṃ	
apattādibbaṃ	
vaṇṇanti (Sī)	300

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Atītānāgatabhavūpapattiyo = Atītānāgatā idhūpapattiyo (I, Ka)	127
Attano bhattakhajjabhojanam = Attanā labhanakam khajjabhojjam (Sī)	196
Atthāmigamattho = Atthāgamatthā (Sī)	172
Athassā = Athassa tassā (Sī)	191
Adhicca = Ādissa (Sī)	186
Adhippāyo = Adhippāyo. Tvañca meti tvaṃ cāpe (Ka)	236
Anatthakādidukkhāvahanato = Appaṭikāra... (Sī)	250
Ananusāsito = Anupāsito (Sī)	263
Anallīnāva = Anālittāva (Sī) Anālīnāva (I)	178
Anāmantetvā = Anāmantito (Sī)	128
Anāhaṭam = Agahaṇam (Sī)	302
Anikarattassa = Aṇikadattassa (Sī)	278
Anicchantena = Anicchantena tena (Sī)	225
Anivattita = Anivattanīya (Sī)	63
Anu amataggattā ñāṇena anugantvāpi amata-aggattā = Anamataggattā na-anu-anu anamataggattā (Ka)	293
Anupaddavam = Anupaddutam (Sī)	14
Anuvattikā = Anurāgavatī (Sī)	276
Anekakalāpagata = Anekakuṇapaggahaṇa (Sī)	265
Apaññātā = Aññātā (Sī)	78
Apanīto = Apanihito (Sī)	263
Abhigijjhita = Abhijjhita (Sī)	143
Abhitthanitā = Abhitthunantā (Sī)	260
Abhitthutiguṇo = Abhitthutaguṇo (Sī, I)	2
Abhivisiṭṭhena = Abhivisuddhena (Ka)	77
Amma tuvaṃ = Sokavasā (Ka)	114
Ayuttā = Aphāsukam (Sī)	192
Araññaṭṭhāne = Aññataratṭhāne (Ka)	276
Aratī dāni sā mama = Arati mayha sā ahu (Sam 1. 129 piṭṭhe)	67

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Arahattaṃ patvā = Arahattaṃ patvā imāya gāthāya abhāsi (Ka)	12
Aruṇaraṇṇo = Aruṇavato raṇṇo (Sī)	42, 68
Alaṅkataniyāmena ca = Ālīngitanīyāmena (Sī)	104
Avasena = Avahanena (Ka)	24
Avijjādīhi = Abhijjhādīhi (Ka)	97
Asārakabhāvato = Sārātābhāvato (Sī)	287
Asuciṃ = Kuṇapaṃ (Khu 4. 256 piṭṭhe)	84
Asucipūritāya = Asucipuñjatāya (Sī)	42
Asubhavibhāvana = Sarīrasabhāvavibhāvanā (Sī)	79
Assajittherassa vāhasā = Assajittherassa vasena (Ka)	3
Ahaṃ camhi = Ahañhi (Ka)	206

[Ā]

Āgacchantena = Āgacchante ca pana (Sī)	127
Āgatamaggaṃ = Āgatamattaṃ (Sī)	127
Ādito yathā = Ādito paṭṭhāya yathā (Sī)	1
Ādinā = Ādikaṃ (Sī)	242
Āpatitvā = Apatitvā (Ka)	93
Āyatiṃ = Āyati (Sī, I)	21
Ārūya = Ārūya heṭṭhā (Sī)	194
Ālambitvāva = Avalubbhitvāva (Ka)	35
Āhiṇḍanaṃ uddissa ṭhānaṅca = Āhiṇḍantā uttiṭṭhānaṅca (I)	242
Ālārudakānaṃ = Ālāruddakānaṃ (Sī, I)	2

[I - U]

Iceva attho = Icevamattho (Sī)	25
Iti = Itissā (Ka)	113
Itipidaṃ rūpaṃ dukkhaṃ = Iti rūpaṃ dukkhaṃ (I, Ka)	34
Itthibhāvo no kiṃ kayirā = Itthibhāvo kiṃ kayirā (Saṃ 1. 130 piṭṭhe)	69
Idāneva = Idāni tvaṃ (Sī)	260
Iddhivisayatāya = Iddhivasitāya (Ka)	206

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[U - Ū]

Ukkāgārinti = Ukkāhārinti (Sī)	234
Utusappāyanijigisāya = Nijigimsāya (Sī, I)	120
Uttari = Uttariṃ (Sī, I)	104
Udakakiccatthaṃ = Udakakiccaṃ kātuṃ (Sī)	203
Upagaccha = Upacchandaya (Sī)	263
Upacitavimokkha = Kusala (Sī)	121
Upanisajjāya = Sampatinipajja (I) Paṭinisajjāya (Ka)	114
Upanesi = Upacchindesi (Sī, I)	169
Upāyena anuvicinantī cintayantī = Upāyena aruci bhaṇantī (Ka)	290
Uppajjanāraho = Uppajjanato (I, Ka)	120
Ubhatosaṃghe upasampadattā = Ubhatosaṃghā upasampannattā (Sī)	301
Ure vāyāma = Urasā manasā (Sī) Ure tassā maṃ (I)	243
Ūrujaghanathana = Ūrujaṅghathana (Ka)	80

[E - O]

Ekacitamhi = Ekacitakasmim (Sī, I)	113
Ekekaṃ dāsīm = Ekekā dāsī (Sī)	144
Ekekassapi assumhi = Ekekassapi aṭṭhimhi (Sī, I)	294
Ete = Eteti (Sī)	196
Edisaṃ = Ekadivasam (Ka)	121
Evameva = Evamesā (Sī)	131
Ovaranto = Vārento (Ka)	253

[Ka]

Kaṭukatarā = Aniṭṭhakarā (Sī)	296
Kaṇḍakaṃ = Kanthakaṃ (Sī, I)	2
Kaṇḍamba = Kaṇḍamba (Sī)	202
Kaṇṇagandhā = Kaṇṇapattā (Sī), Kaṇṇabandhā (Ka)	219
Katakiccāti = Katapubbakiccā (I, Ka)	174
Katamahābhinihāro = Katābhinihāro (Sī)	1
Kattarayattim = Yatthim (Ka)	35

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kammakārena = Kammakarena (Sī)	111
Kammaphalā = Kammabalaṃ (Ka)	27
Kammāsadhammanigame = Kammāssadammanigame (Sī, I)	89
Karomāti = Karothāti (Sī)	81
Kalyāṇamittavidhinā = Kalyāṇamittavidhiṃ (Ka)	184
Kasmā = Kasmā yasmā (Ka)	67
Kassapo = Kassapagotto (I, Ka)	77
Kāmasukhaṃ = Sabbadukkhaṃ (Sī) Khu 1. 63 piṭṭhe Dhammapade	132
Kāyadaḥhī = Kāyadaḍḍhī (Sī)	91
Kālakañcikādi = Kālakañjakādi (Sī)	290
Kālakkhepaṃ = Kālavikkhepaṃ (Ka)	112
Kālaṅkatabhāvaṃ = Kālakatabhāvaṃ (Sī, I)	3
Kāliṅgininti = Kakkārinti (Sī)	234
Kim karontanti = Kim karontīti (I, Ka)	55
Kim nu maṃ bāle = Kim nu bāle (Sī) Kim bāle (I)	103
Kimaṅgaṃ = Kimaṅga (Sī)	165
Kimaṅgaṃ = Kimaṅga (Sī, I)	171
Kimikulalayaṃ = Kimikulalaya (?)	282
Kīva = Kiñca... (Ka)	293
Kuñcakāra = Cakora... (Sī)	262
Kuṇapaṃ = Asuciṃ (Khu 2. 389 piṭṭhe)	88
Kulāla = Kulāna (Sī)	289
Keḷāyasi = Keḷāpayi (Sī)	233
Koriyārivāti = Cakoriyārivāti (Sī)	262

[Kha]

Khaṇḍitākhaṇḍitaṃ = Khallātikaṃ (Ka)	218
Khīṇāsavatttheriyā apassitvā gatāya = Khīṇāsavatttherī apassitvā gatā (Sī)	214
Khurena = Khuriyā (Sī)	235

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ga]

Gaddulabandhena = Garukabandhena (Sī, I)	297
Gaddulena = Daddulena (Sī)	297
Gantvā = Gataṭṭhāne (Ka)	191
Garugabbhā Padumavatīti = Garubhārā Padumavatīti (Sī)	
Garubhārāṃ Padumavatīm (Ka)	192
Gahetvā kiṃ me = Gahetvānime (I)	42
Gāhāpetvā = Gahetvā (Sī)	103
Giraṃ = Thiraṃ vācaṃ (Sī)	241
Guṇābhitthavanapubbaka-upa- kāra-kavibhāvanāmukhena = Pubbaṅgamūpakāra- vibhāvanāmukhena (Sī)	145
Gehaṃ gantvā = Gehaṃ gatā (Sī)	24
Gocaracaraṇena = Gocaraṃ caratīti (Sī)	219
Goṇasunakhādīpariharaṇadaṇḍakaṃ = Gosunakhādīnaṃ parihāraka- daṇḍakaṃ (Sī)	125

[Gha - Ca]

Ghaṭena udakaṃ vāhikā = Ghaṭena udakāharaṇaṃ akāsiṃ (Sī)	210
Cañcala... = Calācala... (Sī, I)	248
Catusaccadhammadesanāyaṃ = Dhammanti catusaccadhamma- desanaṃ (Sī)	242
Cattāro yogā taṃ mā = Taṃ cattāro yogā mā (sabbattha)	12
Candabhāgāya = Sappinikāya (Sī)	55
Cavanābhāvato = Maccunābhāvato (Sī, I)	97
Cāpāti = Chāvā (Suttanipāṭa-Ṭṭha 1. 248; Ma-Ṭṭha 2. 94 piṭṭhesu)	228
Cittalatā = Cittaratha (Sī)	260
Cittalateva = Cittaratheva (Sī)	255
Citte namante = Cittenā matte (I)	3
Cundakāra-kānaṃ santikaṃ = Cundānaṃ santikaṃ (Sī)	
Cundakāra-kānaṃ santike (Syā)	193

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Cha - Ja]

Chakāmasagge = Chakāmāvacarāṇaṃ (Ka)	130
Jāti = Jātiyā (Sī)	164
Jātimaraṇāpi = Jarāmaraṇāpi (Sī, Ka)	16
Jāṭisaṅkhatā = Parisaṅkhatā (Sī)	179
Jānantī vata = Jānantī ca (Ka)	211
Jānantī vata maṃ = Jānantī ca tuvaṃ (Pāḷi)	209

[Jha - Ña - Tha - Da]

Jhāyantīti sā sokakāraṇaṃ = Jhāyantīti taṃ kāraṇaṃ (Sī)	114
Ñāṇabhayāvahattā = ...vahanṭaṃ (Sī, I)	180
Ṭhitā. Taṃ maṃ = Ṭhitā (Sī)	289
Ḍaṃsi = Ḍasi (Sī)	112

[Ta]

Taṃ = Paṭiladdhādhiḡamaṇca (Sī)	1
Taṃnimittassa = Anucinato cittassa (Sī)	177
Tato eva ghāsaṇḡhādanādīnaṃ = Tato vuḍḍhāpacāyaṇādīnaṃ (Ka)	225
Tathā mayā = Tathā attano (I, Ka)	29
Tatheva jīvikāṃ = Tatheva ducintitaṃ (Ka)	79
Tameva = Sayameva (Sī)	103
Tameva gāthaṃ = Sayameva imaṃ gāthaṃ (Ka)	22
Tampi = Taṃ pana (Sī)	20
Tayā = Tassa (Sī)	253
Tareyyāsi = Tāressāmi (I)	14
Tasantā = Sabhantā (Sī)	272
Tasmā = Yasmā (I)	84
Tasmāssa = Yasmā yaṃ (I)	262
Tādi, taṃ = Tādīnaṃ (Sī)	213
Tāya = Tattha (I)	300
Tiyojanikaṃ = Tisatayojanikaṃ (Ka)	291

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ta]

Tisso vijjāti-ādinā tesam matthakappattim = Tisso vijjāti-ādinā	
sadattham katheti (Sī)	34
Tumhehi = Na amhehi (Ka)	192
Teneva tā = Tenetā (Ka)	164
Tesvevopamā = Te sapattūpamā (Ka)	296
Tvaṃ = Imaṃ (Sī)	263
Tvaṃ yaṃ = Tvaṃ yaṃ kimapi (Sī)	105

[Tha - Da]

Theragāthāya = Therakathāya (Sī)	79
Therikā = Theriyo (Sī)	304
Dakābhisecanā = Dakābhisiṇcanā (Pāḷi)	208
Damena = Damathena (Sī)	77
Dassetvā = Dassetī (Sī)	195
Diṭṭhipāte = Diṭṭhipāse (I)	262
Dīgharattam = Dīgharassa (Sī, I)	163
Dīpakabbhantare = Dīpakassantare (Sī)	234
Dukkhamaṭṭhena = Dukkāpanaṭṭhena (Sī)	250
Dukkhā = Dukkara (Sī, I)	146
Dubbhikā = Dūbhitā (Sī)	195
Dussaham = Dukkāvaham (Ka)	211
Desanānaya = Desanāya (Sī)	302
Dvisatuttarasahassam = Sattuttarasahassam (Sī)	304

[Dha]

Dhane = Thāne (I)	248
Dhātucetiyam = Ratanacetiyam (Sī)	26
Dhātvaḍivikārena = Jaratādivikārena (Ka)	35
Dhurāsane = Dūrāsane (Sī)	197
Dhūmam = Dhūpam (Sī)	14

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Na]

Na gāmadhammo nigamassa dhammo = No nigamassa dhammo (Am-Ṭṭha 1. 292 piṭṭhe)	182
Na sādhiyati, bhaṇa khippaṃ. Taṃ te karihitīti taṃ tuyhaṃ karissati = Na sādhiyati tvaṃ bhaṇa, taṃ te khippaṃ karihiti karissatīti (Ka)	274
Nahutaṃ = Ekanahutaṃ (Sī, Ka)	3
Nāgāti vijjhasā = Nakkāti jhasā (Sī)	211
Nāḷaṃ = Nālaṃ (Sī)	233
Nigaṇṭhe = Nigaṇṭha (Ka)	104
Nigghātentī = Nicchādenti (I)	226
Nipannaḱāle = Nisinnakāle (Sī)	193
...nimmathanāya = ...nimmadanāya (Sī)	204
Niratijātikattā = Āratijātikattā (Sī)	67
Nisitasatti viya sūlaṃ viya ca = Nisitapītasattisūlā viya (Sī)	67

[Pa]

Pageva = Saṃvegāṃ (Sī, Ka)	12
Paccabhāsīti = Ajjhabhāsīti (Ka)	9
Paccavekkhassūti = Paṭi-avekkhassūti (Ka)	42
Paccāgacchi = Paccāgañchi (Sī, I)	4
Paccāsīsītā = Paccāsimīsītā (Sī, I)	143
Pajahāmīti = Vijahāmīti (I)	31
Pañcapaṭiṭṭhitena vandi = Vanditvā ṭhitā (Sī)	236
Pañcātapatappanādi = Pañcatāpanappadhānādi (Sī)	90
Paṭācārāya sāsantipi vā pāṭho = Sāsantipi pāṭho (I)	168
Paṭijaggissāma = Paṭijaggitum sakkhissāmi (Sī)	192
Paṭipajjanti. Ke = Paṭipajjanti te (Sī)	300
Paṭipattim = Paṭipāṭiyā (Sī)	168
Paṭipassaddha = Paṭippassambhita (Sī)	252
Paṭipassaddhagamanussukkā = Gamanamanuyuttā (Ka)	112

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Paṭibhāga = Paṭisāna (Ka)	36
Paṭividdho = Paṭiladdho (Sī, I)	186
Paṭena = Vatthena (Ka)	114
Paṇadantasūcīhi = Phaladantasūcīhi (Sī, I)	218
Paṭiṭṭhānasadisā = Ṭhitaṭṭhānasadisā (Sī) Chinditaṭṭhānasadisā (I)	291
Patthetvā = Paṭṭhapetvā (I, Ka)	144
Patvā = Pattā (Sī, I, Ka)	49
Pathagā = Pathikā (Ka)	63
Panetaṃ = Panettha (Ka)	4
Pabujjhasi = Paṭibujjhasi (Sī)	225
Pabbajīti = Pabbajitaṃ (I, Ka)	169
Pabbatapapāte = Pabbatā taṃ (Sī)	104
Pabhaṅgune = Pabhaṅgure (Sī) Pabhaṅgurena (I)	98
Pabhāvisiṭṭha = Sabhāvasiddha... (Sī)	262
Pamudite = Pamudane (Sī)	247
Paradārikakammaṃ = Paradāriya... (Sī, I)	267
Paripakkaññā = Paripakkattā (Ka)	279
Paripākaṃ gatattā = Yathā paripākaṃ katattā (I, Ka)	7
Paribbajanti = Vajanti dhīrā (Sī) Khu 1. 63 piṭṭhe Dhammapade	132
Paribhavāya = Paribhūtāya (Sī)	98
Parivisitvā = Paripisetvā (Sī) Paribhuñjāpetvā (I, Ka)	5
Pariseditā = Paṭisedhikā (Ka)	218
Pasīdeyyāsīti = Sandhāreyyāsīti (Sī)	197
Pahānābhisamayo pabhijjhanato = Pahānābhisamayo ca sijjhanto (I, Ka)	8
Pāṭho = Adhippāyo (Ka)	45
Pādajāṇusirādikaṃ = Pādajālanūpurādikaṃ (Sī)	80
Pāpakammanirato = Pāpakammanivārato (Ka)	211
Piyāyitabbaṃ = Piyāyitaṃ (Sī)	226
Pilotikākhaṇḍassa = Pilotikākhaṇḍassa (Sī)	124

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Pihāyantipi = Piyāsantipi (Sī)	227
Piḷandhantehi = Pinaddhehi (Sī) Pilandhehi (Ka)	42
Pucchāmāti = Pucchissāmīti (Ka)	105
Pucchāvissajjananayaṃ = Pucchāvissajjanaṃ (Ka)	20
Pucchitaṃ pucchitaṃ pañhaṃ = Pucchitaṃ pañhaṃ (I, Ka)	20
Puṇṇamīdivase = Anuposathaṃ (Ka)	48, 49
Puna = Puna vā (Sī, I)	102
Punappunaṃ = Anuppannaṃ (Ka)	176
Pubbakammaphalena = Pubbakammabalena (Ka)	70
Pubbe vantakāme puna = Pubbe vantaṃ kāmamethunaṃ (Sī)	251
Pubbe vutthaṃ = Upapannā (Ka)	175
Purimattabhāve = Carimattabhāve (Ka)	186
Purisaphusaṇā = Sarīraphusaṇā (Ka)	259
...purisasadisam = ...purimasadisam (I)	127
Puriso matto = Purisamadamatto (Sī)	258

[Pha - Ba]

Phala = Pana (I, Ka)	102
Phāliyamānānaṃ = Pīliyamānānaṃ (Ka)	31
Phoṭana = Phoṭhana (Sī, I)	79
Baddhā = Bandhā (I, Ka)	264
Bandhitvā = Nivāsetvā (Sī)	193
Bahiddhā kuṭṭisakabahukārādikā = Bahiddhā ekabāhi- rakappavedikāhi (Ka)	171
Bahutthe = Puthutthe (Sī, I)	119
Bahuparissamaṃ = Bahu āyāsaṃ (I, Ka)	248
Bāle na tvaṃ = Na tvaṃ bāle (Therīpāliyaṃ)	205
Buddhatthacariyāya = Buddhattacariyāya (Ka)	1
Bodhittheriyā = Bodhittarītheriyā (Sī)	272

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Bha]

Bhagavantam = Tam Bhagavantam (Sī)	42
Bhaṇḍamadhum = Gaṇḍamadhum (Sī)	62
Bhattāpi = Bhātā (I, Ka)	83
Bharyam sapattim viddesanakammam = Bharyam paṭividdesana- kammam (Sī, I)	276
Bhavattayato cāti = Bhavattayatopi (I, Ka)	93
Bhavo = Gato (Ka)	33
Bhassantā = Āsattā (Sī)	219
Bhassi = Āgami (Ka), Gami (I)	113
Bhāvanamanuyuñji = Anuyuñjati (Sī, Ka)	244
Bhāsurā = Pabhassarā (Sī, I)	218
Bhikkhūnam = Bhikkhunīnam (I)	177
Bhijjatipurā = Bhijjatijarāya (Sī)	93
Bhuñjāhi = Bhuñjassu (Sam 1. 129 piṭṭhe)	66
Bhoti supīti = Bhoti tvaṃ sayasīti (Sī)	225

[Ma]

Majjhassa = Meghassa (Sī)	142
Maṭṭhabhāsurāhi = Maṭṭabhāsurāhi (Sī)	219
Maddaraṭṭhe = Magadharatṭhe (Sī)	131
Madhubhaṇḍam = Madhugaṇḍam (Sī)	62
Mama jambusākhā = Mayā ṭhapitā jambusākhā (Sī)	105
Mayampi = Ahampi (Ka)	105
... mahantatāhi = Mahantatāti (Sī)	303
Mahāpajāpati = Mahāpajāpatī (Sī, I)	4
Mahāpalibodho so = Mahāpalipālepo (Sī)	250
Mahābrahmunā = Mahābrahmuno (Ka)	3
Mahārājā = Tadā rājā (Sī)	27
Mā = Imāya (Sī)	234
Mā = Kim mā (Ka)	292
Mātā = Sā (Sī)	237

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Mātugāmajanassa = Mātugāmajanatāya (Sī)	185
Māsaṃ = Mālaṃ (Sī)	14
Mittāya = Mettāya (Ka)	37
Mutti = Muttā (Ka)	16
Mūlakakaṇḍa... = Mūlakakhaṇḍa... (Sī)	219
Meṇḍakalomchi = Matthakalomchi (Sī)	218

[Ya]

Yathā = Yasmā (?)	241
Yathānusiṭṭhaṃ = Yathānusiṭṭhi (Sī)	21
Yathāsutaṃ = Yathāsukhaṃ (I, Ka)	5
Yadatthaṃ = Nissaraṇatthaṃ (Ka)	67
Yasmā = Yasmā idha (Sī)	1
Yasmā cetevaṃ = Yasmā na bhava (Sī) Yasmā ce te deva (I)	178
Yasmiṃ khaṇena = Yasmiṃ khaṇe (Ka)	44
Yuddhaṃ = Khandhāvāraṃ (Sī)	194
Yo ca = Yo ce (Pāli)	208

[Ra - La]

Ratanattayaguṇaṃ kathesi = Ratanattayassa guṇe vaṇṇesi (Sī)	237
Rāgādīhi = Jarādīhi (Ka)	176
Rājarukkhamaḷā = Rājarukkhaphala (I)	218
Rāhusaṅkhāto = Rāhusaṅkhātato (Sī, I)	9
Rūpasīrimanuppattā, kulesu abhisakkatā = Rūpasobhaggasampannā, kulesu abhisammatā (Sī)	201
Laddhadukkhaṃ = Pattadukkhaṃ (Sī, Ka)	30

[Va]

Vaṅgahāra = Vaṅkahāra (Ka)	228
Vañcakāti = Vañcanikāti (Ka)	293
Vaṭṭaniyā = Vaddhaniyā (Sī)	219
Vaḍḍhiyā = Bandhiyā (I, Ka)	251

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vaḍḍhetvā = Avaḍḍhitova (Sī)	203
Vaṇṇadāsiyātipi = Vaṇṇajātiyātipi (Sī)	276
Vattapaṭivattādibhedan̄ = Vattapaṭipatti-ādibhedan̄ (Ka)	226
Vandi = Vanditvā (Sī)	222
Vandi = Vanditvā ṭhitā (Sī)	236
Vaye = Vāre (Ka)	115
Vassasaṭṭhikatthero = Vassasatikatthero (Ka)	2
Vātavegena = Vātavasena (I)	295
Vāreyyadivaseyeva = Dhareyyadivaseyeva (I)	26
Vālukārāsīm̄ = Vālikārāsīm̄ (Sī, I)	104
Vicchinditukāmo = Vivecetukāmo (Sī)	169
Vicchedetukāmo = Vicchinditukāmo (Ka)	68
Vicchedetukāmo = Vicchinditukāmo (Ka)	
Cāvetukāmo (Saṁ 1. 129 piṭṭhe)	66
Viddesanakammasa = Paṭi... (Sī)	277
Vinayadharānaṁ = Vinayadhārīnaṁ (Ka)	111
Vinivattattā = Vinissaṭattā (Sī)	287
Vinissaja = Vinissara (Sī, I)	297
Vipariṇāmadhammānaṁ = Dhammatā (I, Ka)	251
Vipassissa Bhagavato = Koṇḍañña Bhagavato (Sī)	9
Vibhajitvā = Vissajjitvā (I)	98
Vibhajitvā = Virājetvā (I) Avirājetvā (Ka)	51
Vimaddāsahanato = Dvimattāsahanato (Sī)	295
Visesitāya = Visadabalatāya (Sī)	279
Vissaṭṭhavissagandhan̄ = Visaṭṭhagandhan̄ (I)	289
Viharissāma = Vihariyāma (Sī, I)	123
Vihāraṁ daṭṭhum̄ pāvisim̄ = Vihārarukkhan̄ pāvisim̄ (I)	
Dakkhim̄ pāvisim̄ (Syā, Ka)	141
Vīrāvīrehīti = Dhīrādhīrehīti (Ka)	12
Vuṭṭhāsi = Vuṭṭhahasi (Sī)	225

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Va - Sa]

Vuttagāthā = Yathāvuttā (Ka)	202
Vuttanayeneva = Vuttanayānusārena (Sī)	304
Vuttā = Vutte (Ka)	6
Veditabbaṃ, na yassa = Veditabbaṃ yassa (sabbattha)	20
Vepullatthāya = Phalasamāpattatthāya (Ka)	147
Vemātikabhātikānaṃ = Vemātikabhātikabhātikānaṃ (Ka)	16
Vesāliṃ = Vesāliyaṃ (Ka)	4
Volokento = Voloketvā (Ka)	3
Vohāramatta = Vācāvatthumatta (Ka)	66
Samyatindriyaṃ = Saṃtindriyaṃ (Sī)	129
Sa-udayo = Sa-udrayo (Ka)	120
Sa-upaḍḍhagāthamāha = Diyaḍḍhagāthamāha (Sī)	56
Sakiñcanakārino = Kiñcanakārino hi (Sī)	205
Sañcayāṃ = Sañjayaṃ (Sī, I)	3
Sañchāditavammikāsīsaṃ = Vammikapariyante (Sī, I, Ka)	112
Sanṭhapesuṃ = Gaṇhāpesuṃ (I)	111
Sattā = Satthā (Sī)	263
Satthusarīrassa = Satthu ca panetāsaṃ (Sī)	301
Santāso = Santāsī (Sī)	253
Santikāṃ = Santike (Sī)	115, 197
Sabbabuddhā hi = Buddhā hutvā (I, Ka) Sabbaññubuddhāhi (Sī, Ka)	146
Samaṇā kammaṃ = Samaṇakammaṃ (Sī)	226
Samādapetvā = Samādiyitvā (Ka)	144
Samādhicittena = Adhicittena (Sī)	22
Samānanāmikā = Ekanāmikā (Sī)	56
Samuddesu = Mahāsamuddesu (Ka)	114
Sampannāti = Upapannāti (Sī)	175
Sambhatakusalapaccayā = Kusalasañcayā (Sī)	11
Sambhāvita = Saṃropita (I, Ka)	253
Sambhāvita = Saṃropita (I, Ka)	167, 244

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa - Ha]

Sammantesuṃ = Āmantesuṃ (I)	278
Sammohajananam = Sammohanam (Sī, I)	248
Saraṇo = Saraṇe (Ka)	7
Sā aggijālā = Tāya aggijālāya (Sī)	5
Sākanagare = Sāgalanagare (Sī, Ka)	131
Sāṇo = Saraṇo (Ma 3. 168 piṭṭhe.)	9
Sā pana = Sāsane (I, Ka)	5
Sāmi = Sāpi (I)	103
Sārāgādisaṃvaḍḍhakā = Rāgādisambandhato (Ka)	251
Sālamālam = Naḷamālam (chaṭṭha)	54
Sāvake = Sāvaketi (Sī, I)	147
Siniddhamatṭhehi = Siniddhamatṭhehi (Sī)	220, 260
Simbalitūlapuṇṇapali = Tūlapuṇṇapali (Sī)	220
Silādiguṇasamādapetā = Silādiguṇasampanno (I)	183
Sugatiyaṇca = Jātiyā ca (Sī)	212
Sutvā na hi nūna = Sutvā na ha nūna (Sī) Sutvā na nūna (I)	169
Supatṭhitacittā = Supatṭhitacittā (Sī)	303
Supupphitadālimalaṭṭhim = Supupphitagāṇikālikalaṭṭhim (Sī)	234
Sūtakakule = Senakakule (I, Ka)	276
Seṭṭhi ca bhariyā ca seṭṭhiputto cāti = Seṭṭhiṇca bhariyaṇca seṭṭhiputtaṇcāti (Ka)	113
Serivicārena = Serivihāreneva (Sī)	203
So = So eso (Sī)	233
Sokāya samappitā = Sokasamappitā (Sī)	241
Sokummattattam = Sokummattakam nāma (I)	
Sokummattam nāma (Ka)	113
Sobhare = Sobhate (Tṭha)	216
Halāhalādimahāvisasadisā = Kaṇṭakāpassena phalakādīsu (Sī)	251
Hasavilāsabhāvādīhi = Hāvabhāvavilāsādīhi (Sī)	81
Hutvā asakiṃ = Hutvā kimi viya (Ka)	289

Therīgāthā-aṭṭhakathāya

Gāthāsūci

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]		[A]	
Akampiyaṃ atuliyāṃ	175	Atthāya vata no bhoti	224
Akammakāmā alasā	223	Atthi Sakyakule jāto	170-2
Akkamitvāna sirasi	9	Atthe dhamme ca nerutte	158
Akkosim duṭṭhacittāhaṃ	32	Atha ayyā jinadattā	270
Akkhante nāma khantabbam	151	Atha asitanicitamuduke	283
Akkhīni ca tūriyāriva	256	Atha'ddasāsim Sugataṃ	129
Agāraṃ pajahitvāna	201	Atha naṃ bhaṇatī tāto	269
Agārasmiṃ vasantīhaṃ	97	Atha nibbinda'haṃ kāye	89
Aggamahesī bhavissasi	282	Atha nibbinda'haṃ rūpe	33
Aggiṃ candañca sūriyañca	90	Atha ne bhaṇati Sumedhā	282
Aṅgulaggena chādesi	154	Atha maṃ adāsi tāto	269
Accharā satasahassā	49	Atha maṃ bhaṇatī tāto	270
Acchariyamabbhutaṃ taṃ	286	Atha me Sāketato varakā	268
Ajaramhi vijjamāne	285	Atha soḷasame vasse	271
Ajja'tṭhamī pabbajitā	247	Atha'haṃ bhaṇāmi tātaṃ	270
Ajjeva tāta'bhinikkha, missaṃ	283	Atho jātikkhayaṃ patto	76
Ajjhupagacche ghātaṃ	283	Adassanena vibhogā	138
Ajjhositā asāre	282	Adāsi tassa maṃ tāto	107
Añjaliṃ paggaḥetvāna	47, 138	Adāsi me mahārājā	27, 38
Aññā nhāpenti bhojenti	58	Addasa brāhmaṇo Buddhaṃ	239
Aṭṭhinaṃ nagaraṃ kataṃ	84	Adhigatamidam bahūhi	286
Atikkante ca sattāhe	132	Anantādīnavā kāmā	246
Atīva patthitā cāsim	201	Anamatagge saṃsarato	284
Attadīpā tato hotha	162	Aniccā adhuvā kāmā	284
Atthadhammaniruttisu	28, 33, 62, 109, 139, 162, 189, 202-ādi	Animittañca bhāvēmi	101

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Animittaṅca bhāvehi	26, 137
Anukampako kāruṇiko	85
Anujānātha maṃ ubhayo	281
Anujānāhi me ayye	240
Anujāni na no tāto	18, 107, 117, 134, 187, 199
Anuppannassa maggassa	94
Anubhotvā sukhaṃ dukkhaṃ	200
Anumodi mahāvīro	106
Annaṃ pānaṃ khādanīyaṃ	50
Annaṃ pānaṃ ca ādāya	141
Annena ca pānena ca	268, 270
Apathena payātumicchasi	256
Aparimitaṅca dukkhaṃ	285
Aparena ca kālena	61
Api dūragatā saramhase	256
Appakaṃ jīvitaṃ mayhaṃ	92
Appasaddamanākiṇṇaṃ	136
Abbahī vata me sallaṃ	58, 127
Abbhutaṃ vata vāseṭṭhi	238
Abhabbaṭṭhāne vajjetvā	201
Abhaye bhiduro kāyo	43
Abhiññāsu vasippattā	198
Abhivādiya Sambuddhaṃ	99
Amataṃhi vijjamāne	285
Amma jīvāti vanamhi kandasi	56
Ayaṃ pacchimako mayhaṃ	58
Ayācito tatā'gacchi	126
Ayoghanahatasseva	162
Ayoniso manasikārā	82

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Alaṃ puttā visādena	159
Alaṅkatā suvasanā	141
Aladdhā cetaso santim	48, 78
Avihaṃ upapannāse	230
Avītarāgā taṃ sutvā	149
Asaṅkhiyāni dīpāni	65
Asajjamānā agamā	154
Asapattamhi samāne	285
Asisūnūpamā kāmā	284
Asītidevarājūnaṃ	57, 65
Asubhāya cittaṃ bhāvehi	137
Asokaṃ virajaṃ khemaṃ	246
Asmābhi pariciṇṇosi	158
Assu thaññaṃ rudhiraṃ	284
Ahaṃ Uppalavaṇṇā ca	117, 134
Ahaṃ uposathaṃ katvā	49
Ahaṃ Khemā ca sappañña	199
Ahaṃ vata vasānugo siyaṃ	255
Ahaṃ tena samayena	49
Ahaṃ madde janapade	75
Ahaṃ sabbaṅgasampannā	96
Ahaṃ Sugata te mātā	150
Ahaṃ hi arahā loke	229
Ahaṅca kho namassantī	140
Ahamamhi kantasallā	183
Ahampi tattha gacchissāṃ	100
Ahumha pubbe gaṇino	232
Aho acchariyaṃ mayhaṃ	162
Ahonukampikā amhaṃ	157

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[A - Ā]

Aho sammā upāyo te	138
Ākāsāyatanañceva	159
Āturaṃ asuciṃ pūtiṃ	26, 84, 137
Āturaṃ kuṇapaṃ pūtiṃ	88
Ādīpitā tiṇukkā	285
Ānandassa mahārañño	95
Ānando ca tadā sekho	152
Āyācito tadā āha	109, 301
Āraddhavīriyānaggaṃ	99
Āraddhavīriye pahitatte	146, 153
Ārammaṇaṃ mamaṃ etaṃ	38
Ārādhito mahāvīro	100
Ārāmaṃ sukataṃ katvā	279
Āvilacitto anāvilaṃ	254
Āsanaṃ parivāretvā	65
Āsādiya edisaṃ janāṃ	258
Āsīvisālayasame	152

[I]

Ingālakuyāva ujjhito	256
Ito bahiddhā pāsaṇḍā	170
Itthikānañca pabbajjaṃ	151
Itthibhāvo no kiṃ kayirā	69
Itthiyo nāma lokagga	151
Itthī nāma mayaṃ deva	27
Idaṃ pacchimakaṃ mayhaṃ	158
Idaṃ vatvāna Sambuddho	41, 238

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[I - Ī]

Idaṃ suvaṇṇakeyūraṃ	108
Ida'majaramida'mamaraṃ	285
Idampi te subhaṃ rūpaṃ	86
Idāni te imaṃ puttaṃ	232
Iddhipādesu kusalā	44
Iddhiyā abhinimmitvā	201, 204
Iddhī anekā dassesuṃ	157
Iddhīsu ca vasī āsiṃ	138
Iddhīsu ca vasī āsi	162
Iddhīsu ca vasī homa	157
Iddhīsu ca vasī homi	19, 28, 33, 62, 96, 109, 118, 189
Idha sañcitakusalā	279
Imaṃ ca me puttaphalaṃ	231
Imaṃ passatha dhammaṭṭhaṃ	247
Imamhi bhaddake kappe	18, 32, 60, 95, 107, 116, 134, 187, 199
Imasminnye	eva
kappamhi	60-1, 134, 279
Iminā pūtikāyena	140
Isidāsī tattha ekā	268
Īdise vipine ramme	136

[U]

Ucce kule ahaṃ jātā	142
Ucce kule pajānāmi	28
Ujjeniyā puravare	268
Uṭṭhāya anikaratto	286
Uṭṭhāya pāde vandimsu	122
Uṭṭhito ca mahāmegho	117

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[U]	
Uṭṭhehi puttaka kiṃ soci,	
tena	282
Uttarantassa akkhāsīm	208
Uttiṭṭhapiṇḍo uñcho ca	246
Uttiṇṇavicikiccho so	94
Udaggacittā sumanā	44, 96
Udahārī ahaṃ sīte	208-9
Uddhaṃ pādatalā amma	41
Uddhaccavicikicchāhi	7
Upakopalagaṇḍo ca	230
Upaṭṭhāko Mahesissa	18, 107,
	117, 134, 187, 199, 279
Upavijaññā gacchantī	183
Upasaggo bhīmarūpo	246
Upasame tare oghaṃ	13
Upassaye yādhivatthā	149
Upetvā taṃ mahāvīraṃ	85, 106,
	116, 132, 198
Upetvā lokasaraṇaṃ	19
Upemi saraṇaṃ	
Buddhaṃ	210, 225
Upehi saraṇaṃ	
Buddhaṃ	210, 224
Uposathaṃ upāgacchīm	39
Uppalaṃ cudakā samuggataṃ	255
Uppalasikharopamāni te	256
Uppalasseva me vaṇṇā	27
Uppalasseva me vaṇṇo	44
Uppāṭiya cārudassanā	258
Ubho puttā kālaṅkatā	113, 118
Ubho mātā ca dhītā ca	202

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[U - E]	
Ummādanā ullapanā	246
Uḷāraṃ vata me mātā	179
Ekakaṃ sukhamāsīnaṃ	136
Ekatimse ito kappe	28, 44,
	221, 238
Ekattimse ito kappe	60
Ekattimseva kappamhi	60
Ekadā lokapajjoto	147
Ekanavutito kappe	38, 47,
	50, 60, 73, 133, 199
Ekaputtapasūtāhaṃ	117
Ekassekena kappena	294
Ekikā abhinimmitvā	155
Ekikā bahudhā āsi	154
Etaṃ kho labbhamamhehi	232
Etañcāhaṃ assarathaṃ	239
Etamatthavasaraṃ ñatvā	115
Etto cāpe catubbhāgaṃ	231
Ettha rattā pamattā ca	245
Ediso ahu ayaṃ	
samussayo	217
Evaṃ amittajananā	246
Evaṃ karonti ye sadda, hanti	286
Evaṃ nirākulaṃ āsi	85
Evaṃ bahudukkhā kāmā	284
Evaṃ bahuvidhaṃ dukkhaṃ	201
Evaṃ bhaṇati Sumedhā	281, 286
Evaṃ bhaṇito bhaṇati	269
Evaṃ maṃ bhattikataṃ	269
Evaṃ vilāpamānaṃ taṃ	152

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[E]

Evam vihamānāya	41
Evam sammā vimuttānaṃ	162
Evamanuyuñjyamānā sā	268
Evametam avekkhantī	84, 88
Evāhaṃ cintayitvāna	27
Esa brāhmaṇa Sambuddho	238
Esā antaradhāyāmi	205
Eso hi Bhagavā Buddho	232
Ehi kāḷa nivattassu	231
Ehi tam upagūhissam	108
Ehi sārathi gacchāhi	239

[O]

Okkākavaṃsassa yaso	150
Ocinitvāna sajalāṃ	47
Orabbhikā sūkarikā	209
Oropayassu kalyāṇī	108
Orohitvāna gaganā	157
Ovādako viññāpako	85

[Ka]

Kaṃ nu uddissa muṇḍāsi	170
Kakudho vilasantova	43
Kaṅkaṇamva sukataṃ	
suniṭṭhitaṃ	215
Kaṅcanassaphalakaṃva	
sammaṭṭhaṃ	216
Kaṭacchubhikkham	
datvāna	41, 237
Kaṇhakhandhakasuvaṇṇama-	
ṇḍitaṃ	215
Katham carahi sabbaññū	153
Kadāci dhammaṃ desento	153
Kadāci nīyamānāya	44
Kadāci pitunā saddhim	155

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kadāci so kāruṇiko	75
Kadāci so narādiccaṃ	71
Kadāci so narādicco	134
Kampito merurājāpi	159
Kammakāmā analasā	223
Karehi uraṃ pahantā	158
Karotha Buddhasāsanam	21, 121
Kalyāṇamittatā muninā	183
Kassapassa ca Buddhassa	207
Kassa brāhmaṇa tvaṃ bhīto	208-9
Kānanamva sahitaṃ	
suropitaṃ	215
Kānanamhi vanasaṇḍacārini	216
Kāmaṃ kāmesu damassu	285
Kāmacchandaṇca byāpādaṃ	163
Kāmapaṅkena sattā hi	246
Kāmā kaṭukā āsī,	
visūpamā	281
Kāmesvādīnavam disvā	203
Kāyakammaṃ suci nesaṃ	224
Kāyena samvutā āsiṃ	22
Kālaṃ kālaṃ bhavā bhavaṃ	175
Kālena upaṭṭhahitvā	268
Kālo kho te mahāvīra	1
Kāsikasukhumāni dhāraya	255
Kāsirañño mahesīhaṃ	200
Kāsīsu seṭṭhikulajā	32
Kāḷakā bhamaravaṇṇasādisā	214
Kāḷa'ṅginimva takkāriṃ	231
Kāḷapakkhamhi divase	64
Kim te aparādhitaṃ mayā	254

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ka]	
Kim te idha sārasammatam	255
Kim bhavagate	
abhinandi, tena	281
Kim mama paro karissati	284
Kim me imāhi mālāhi	43
Kim'me katā Rājagahe	
manussā	62
Kiñcāpi khomhi kisikā	37
Kiñcāpi khomhi dukkhitā	37
Kinnu jātim na rocesi	172
Kimaham sīlasampannā	119
Kimiva ta'ham jānantī	282
Kimiva pūtikāyamasucim	282
Kilesā jhāpitā mayham	7, 9, 11,
15, 28, 33, 35-6, 38, ādi	
Kisā paṇḍu vivaṇṇā ca	82
Kuṭumbikakule phīte	73
Kuṇapam chaddayitvāna	188
Kummaggapaṭipannam mam	209
Kusalam vijjate mayham	54
Kusalāham visuddhīsu	139
Kusumitasikharā ca pādapā	254
Kuham vadanasobham te	88
Kuham sasinitam vaṇṇam	88
Kūṭāgārañca pāsadam	50
Kūṭāgāravare ramme	160
Kūṭāgārāni sabbāni	160
Koseyya kambaliyāni	50
Kesesu chijjamānesu	61
Koccham pasadam añjaniñca	268
Koṇḍaññānandanandādī	150

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ka - Kha - Ga]	
Koṇāgamanabuddhassa	7
Ko nu te idamakkhāsi	209
Komāribrahmacariyam	18,
107, 117, 134, 187, 199	
Khandhadhātu-āyatanam	282
Khandhe aniccato disvā	100
Khīṇakulīne kapaṇe	183
Khepetvā jātisaṃsāram	163
Khemā Uppalavaṇṇā ca	19,
107, 187	
Gaccha passa mahābhoge	135
Gatā udakahāriyam	208
Gandhatelena pūretvā	72
Garuke mama Satthusāsane	254
Garucittam upaṭṭhetvā	65
Galake api kantanti	183
Gutte yadattham pabbajjā	163
Gotamī ādikā tāyo	158
Gotamī nidhanam yātā	161
Gonakāvikatikāhi	57
[Gha - Ca]	
Ghaṭam gahetvā gacchantī	17
Ghaṭetha Buddhasāsane	167
Ghanakañcanabimbena	75
Gharato nikkhamitvāna	9
Gharamekena vatthena	73
Gharevāham tile jāte	75
Ghātā nirayesu bahū	283
Cakkaṅkusadhajākiṇṇe	151
Cakkavattim sapaṇisam	154

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ca - Cha]

Catukkhattum	
pañcakkhattum	46, 50, 165
Catujjātena gandhena	74
Catudvāresu sobhanti	72
Catunnavutito kappe	11, 35- 6, 54
Catusaṭṭhidevarājūnaṃ	49
Catusāgaratoyāni	154
Catūsu samuddesu jalaṃ	
parittakaṃ	114
Cattāri ariyasaccāni	165
Cattāro lokapālā te	160
Cattāro vinipātā	281
Candabhāgānadītīre	10, 35, 47, 54
Cātuddasiṃ pañcadasim	39
Cātuddīpo rājā	283
Ciṇṇā Aṅgā ca Magadhā	110
Citakāni karitvāna	161
Cittam upaṭṭhapetvāna	167
Cittakārasukatāva lekhikā	215
Cittamhi vasībhūtāhaṃ	205
Cittena vañcitā sattā	163
Ciraṃ jīva mahāvīra	153
Cirappabhuti yaṃ mayhaṃ	150
Cirassaṃ vata maṃ tātā	223
Cīvaraṃ piṇḍapātāṇca	28, 202
Cetiyaṇi ca kāretvā	75
Cetoparicca ñāṇaṇca	78
Coram vadhatthaṃ nīyantam	107
Chaṭṭhā tassāsa'haṃ dhītā	18

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Cha]

Chattimsadevarājūnaṃ	11, 35, 54, 223
Chandajātā avasāyī	20
Chassūrodayakāleva	154
Chinnaṃ gayha samīpe me	108
Chuddhūna naṃ susāne	282

[Ja - Jha]

Janetvānappakaṃ pītim	187
Jarāvasānaṃ yobbaññaṃ	86
Jahanti putte sappañña	232
Jātassa maraṇaṃ hoti	172
Jātiyā sattavassāhaṃ	50, 66
Jānantī vata maṃ bhoti	208, 9
Jānāmi attano satta	270
Jino tamhi tuṇe tuṭṭho	19, 118, 139, 189, 202, 254
Jīvakambavanaṃ rammaṃ	254
Jeṭṭho bhātā tilokaggo	86
Jhāyinīnaṃ bhikkhunīnaṃ	85

[Ta]

Taṃ taṃ bhaṇati Sumedhā	283
Taṃ tathāvādinim Buddhō	153
Taṃ disvāna amhākaṃ	270
Taṃ puttapasusammattaṃ	182
Taṃ maṃ ñātī amittāva	245
Taṃ maṃ tato satthavāho	271
Taṃ sakko	
devasaṃghena	247, 252
Taṃ sutvāna pamoditvā	156

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ta]	
Taṃ sutvā muditā hutvā	18,
	85, 99, 106, 132, 187
Taṃ sutvā mudito hutvā	71
Taṃ sutvā Munino vākyam	118
Taṃ sutvā vanasamiddham	135
Taṅca appaṭivānīyam	62
Taṅca laddham mahāvīra	150
Tato avoca maṃ Satthā	95,
	118
Tato uṭṭhāya saṃviggā	109
Tato upassayam gantvā	153
Tato kallitacittam maṃ	137
Tato kesāni chetvāna	143
Tato Gotamidhātūni	161
Tato ca Kāḷo pakkāmi	232
Tato ca maṃ bhikkhuniyo	100
Tato ca rathamādāya	239
Tato cittam vimucci me	109
Tato cittam samādhesiṃ	119
Tato cutā janapade	200
Tato cutā manussatte	86,
	133, 280
Tato cutā manussesu	106,
	200
Tato cutā mayam sabbā	134
Tato cutā Yāmagam	86, 106,
	133, 280
Tato cutā'riṭṭhapure	200
Tato cutā sabbāpi tā	156
Tato cutāham Tusitam	133

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ta]	
Tato cutāham manuje	199
Tato cuto ahu rājā	75
Tato cuto mahātitthe	75
Tato jarābhibhūtā sā	137
Tato taṃ uggahetvāham	108
Tato tesaṃ adam yāguṃ	200
Tato toraṇavatthusmiṃ	139
Tato devā ca brahmā ca	159
Tato dhammadesesiṃ	61
Tato maṃ Sugato āha	18
Tato mama Jino āha	132
Tato mayham akāmāya	100
Tato mahākāruṇiko	87, 96
Tato me ayyako tuṭṭho	17
Tato me āsi saṃvego	137
Tato me sāmi āgantvā	117
Tato rajjuṃ gahetvāna	82
Tato viññātasaddhammā	141
Tato vinayadhārīnam	116
Tato vuṭṭhāya nibbāyi	159
Tato saddham labhitvāna	90
Tato sā anusāvetvā	152
Tato sā tā visajjitvā	159
Tato sīsam mamaṅge sā	87
Tato sūciṃ gahetvāna	119
Tatoham atisaṃviggā	88
Tatoham vinayam sabbam	118
Tatoham sabbakāmesu	245
Tattha me sukataṃ	
byamham	49, 57, 65

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ta]

Tattha ramitvā kīḷitvā	141
Tattha viññātasaddhammo	239
Tathā pañcasatānampi	148
Tathā pabbajitā santī	188
Thattha Bhaddākāpilānī	76
Tathevādhipeyyena	156
Tathūpamā dehakāni maṃ	257
Tadannaṃ chaḍḍayitvāna	74
Tadā adantadamako	85
Tadā avoca maṃ Satthā	116, 198
Tadā avoca sā sabbaṃ	148
Tadā āmantayī satthā	160
Tadā udakamāyitvā	100
Tadā upāsako so maṃ	19
Tadā upāsikā tattha	158
Tadā ekena sandiṭṭhā	188
Tadā kisā ca paṇḍu ca	118
Tadā Koliyaputtānaṃ	75
Tadāgantvā bhikkhuniyo	100
Tadā gamitvā Sāvattim	188
Tadā ca bhikkhuniṃ vīro	186
Tadā Jinassa mātucchā	148
Tadā taṃ phullavipinaṃ	136
Tadā tassa mahesihaṃ	73
Tadātivimhitā sabbā	155
Tadā dhammakathaṃ katvā	60
Tadānando nirānando	160
Tadā nipacca Sambuddhaṃ	154
Tadā nipati pādesu	158
Tadā nimantayitvāna	85

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ta]

Tadā paṇamya sirasā	138
Tadāpi tamhi puññaṃhi	74
Tadāpi tassāhaṃ āsiṃ	73
Tadāpi pabbajitvāna	60, 61
Tadā madhuranigghoso	138
Tadā mahākāruṇiko	88,
	106, 137
Tadā muditacittāhaṃ	116, 198
Tadāyaṃ Bandhumatiyaṃ	73
Tadā rājā bhavitvāna	75
Tadāruṇapure ramme	221
Tadā vijātadukkhena	118
Tadā sarājā Sugataṃ	139
Tadā seṭṭhikule jātā	99
Tadā so dhammakathikaṃ	18
Tadā so pabbajī dhīro	75
Tadāhaṃ añjaliṃ katvā	73
Tadāhaṃ anujānetvā	19
Tadāhaṃ paṇamitvāna	107
Tadāhaṃ pabbajitvāna	32
Tadāhaṃ pātayitvāna	108
Tadāhaṃ Bandhumatiyaṃ	60
Tadāhaṃ muditā hutvā	116, 199
Tadāhaṃ Haṃsavatiyaṃ	17, 85,
	94, 106, 116,
	132, 155, ādi
Tadāhi Bārāṇasiyaṃ	134
Tadā hi so lokagaru	95
Tadāhu Haṃsavatiyaṃ	71
Tadūpasampadatthāya	33
Tadekikā vicintesiṃ	100

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ta]	
Tadetarā bhikkhuniyo	157
Tadetarā bhikkhuniyo jinaggam	151
Tapanīyakatāva dhītikā	255
Tamaham ehi subhage	87
Tamaham Lokanāyakaṃ	133
Tamaham vimhitā disvā	87
Tampi dānaṃ sahādāsinaṃ	73
Tamhuddhaṭṭe tantikhīlake	257
Tayā tāta samajjhitaṭṭho	153
Tassa āgacchato Satthu	14
Tassa ca viramāsi tāvade	258
Tassa dhammaṃ suṇitvāna	129
Tassa dhammaṃ suṇitvāhaṃ	109, 221
Tassa dhammesu dāyādā	18, 85, 95, 99, 106, 116, 133, 156, 187, 198
Tassa dhammesu dāyādo	71
Tassa dhītā catutthāsinaṃ	107
Tassa pādāni vanditvā	232
Tassapi aññā bhariyā	271
Tassapi gharamhi māsaṃ	269
Tassa Buddhassa mātucchā	156
Tassa brahme arahato	239
Tassa vacanaṃ suṇitvā	269
Tassā tā vacanaṃ sutvā	122
Tassā te svāgataṃ bhadde	240
Tassā dhammaṃ suṇitvāna	51, 78
Tassāpi naravīrassa	61
Tassāpi bhāginī āsinaṃ	74
Tassā me appamattāya	89

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ta]	
Tassā me ahu saṃvego	92
Tassā me sikkhamānāya	101
Tassāsinaṃ jeṭṭhikā dhītā	134
Tassāsinaṃ tatiyā dhītā	117
Tassāsinaṃ dutiyā dhītā	199
Tassāsuṃ satta dhītaro	280
Tassāhaṃ bhariyā āsinaṃ	74
Tassāhaṃ Suppiyā āsinaṃ	135
Tassāhaṃ vacanaṃ sutvā	124, 165, 167, 170, 173, 175, 179
Tassetam kammaphalaṃ	271
Tā evamanusāsitvā	150
Tā piṇḍāya caritvā	268
Tāvatiṃsā ca Yāmā ca	174-5
Tāvatiṃsesu devesu	156
Tāsaṃ sahāyikā hutvā	280
Tāsaṃ sokapahānatthaṃ	149
Tiṃsativassamhi mato	271
Tiṃsānaṃ devarājūnaṃ	38
Tiṇakatṭhasākhāpalāsaṃ	284
Tirokuṭṭaṃ tiroselam	96
Tisse yuñjassu dhammehi	12
Tisse sikkhassu sikkhāya	11
Tiṇi pāpassa mūlāni	223
Tuyheva sāṭako hotu	210
Tuyheva hotvassaratho	239
Tuvaṃ nissāya kalyāṇi	240
Tuvaṃ Buddho tuvaṃ Satthā	240
Tuvaṃ hetam pajānāsi	224

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ta - Tha]

Tūlapuṇṇasadisopamā	
ubho	217
Tūlikāvikatikāhi	57
Tena kammavipākena	15, 61
Tena kammāvasesena	32
Tena kamma sukatenā	11, 18,
	27, 35, 52, 54, 57, 65,
	86, ādi
Tena dīpaṃ padīpetvā	95
Te maṃ pitugharaṃ paṭi,	
nayimsu	269
Temāsaṃ tappayitvāna	75
Tesaṭṭhi cakkavattīnaṃ	44
Tehā'nuciṇṇaṃ isihi	177
Tehi kammehi sukatehi	19,
	107, 117, 135, 188, 200
Thīnaṃ adāsi pabbajjaṃ	150
Thīnaṃ dhammābhisamaye	154
Thūpassa vediyo tisso	72

[Da]

Danto dantehi saha	
purāṇajaṭilehi	61
Dasakkhattuṃ	
satakkhattuṃ	279, 286
Dasajāṭisahassāni	221
Dasannaṃ cakkavattīnaṃ	54
Dasa putte vijāyitvā	101
Dasavassasahassāni	133
Dassetvā pāṭihīrāni	157
Dassetvā vividhā iddhī	155
Daharā ca apāpikā ca	254

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Da]

Daharā tvaṃ rūpavatī	139
Daharāhaṃ suddhavasana	245
Daḷhapāsaṃ karitvāna	82
Dāne ca gahaṇe ceva	74
Dāruṇaṃ nirayaṃ gantvā	221
Diṭṭhā hi mayā sucittitā	257
Diṭṭhigahanapakkhanda	138
Diṭṭho hi me so Bhagavā	29,
	146
Dibbaṃ sukhamasaṅkhyeyyaṃ	15
Dibbacakkhuvisuddhaṃ me	66
Divase divase tisatti,	
satāni	282
Divāvihārā nikkhamma	54, 110
Disvā adantaṃ damitaṃ	54
Disvā ādīnavaṃ loke	76
Disvā cittaṃ pasādetvā	155
Disvā jalantaṃ yasaṃ	96
Disvā tamevaṃ cintesiṃ	136
Disvāna dassanīyaṃ maṃ	32
Disvāna lokapajjotaṃ	141
Disvā paccekasambuddhaṃ	200
Disvā Buddhānubhāvaṃ taṃ	61
Dissanti candaśūriyā	161
Dīghaṅgulī tambanakhe	152
Dīgho bālānaṃ saṃsāro	284
Dīpasatasahassāni	65
Dukkhaṃ dukkha-	
samuppādaṃ	170, 173,
	232, 239
Dukkhaṅca vijāneyya	183

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Da - Dha]	
Dukkheṇa dukkhitā homi	87
Dukkho itthibhāvo	183
Duggatāhaṃ pure āsīm	124
Duggatiṃ nābhijānāmi	223
Duggatigamaṇaṃ maggaṃ	246
Duve kule pajāyāmi	58
Duve gatī pajānāmi	28
Duve bhava saṃsarāmi	58
Dūraṅgamā satimanto	224
Devalokā cavitvāna	65
Devā dibbehi gandhehi	161
Devā nāgāsura brahmā	159
Devesupi upapatti	281
Devesu manussesu ca	283
Devesu mahiddhikā	
ahumha	279, 286
Desentī janamajjhehaṃ	207
Domanassaṃ na jānāmi	58
Dvattiṃsalakkhaṇūpetam	151
Dvādasavassāni ahaṃ	271
Dvāraṃ apāpuritvānaṃ	284
Dvenavute ito kappe	41
Dve puttā kālakatā	183
Dhaññāhaṃ te mahāvīra	152
Dhammacakkaṃ pavattetuṃ	229
Dhammañca tassa assosiṃ	186
Dhammadinnā yathā dhīrā	19
Dhātiyo maṃ upaṭṭhanti	58
Dhātuyo dukkhato disvā	21
Dhiratthu kāmā asuṇī	202

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Dha - Na]	
Dhiratthu saṅkhatam lolam	152
Dhītā tuyhaṃ mahāvīra	201
Dhīre nirodhaṃ phusehi	12
Na udakena sucī hoti	212
Nakkhattāni namassantā	140
Nagaramhi erakacche	270
Nagaramhi kusumanāme	267
Nagare Aruṇavatiyā	43, 68
Nagare Bandhumatiyā	27, 38, 49, 52, 222
Nagare Haṃsavatiyā	57, 64
Na gāmadhammo nigamassa	
dhhammo	182, 188
Naṅgalehi kasaṃ khettaṃ	119
Na ca me vandanaṃ vīra	158
Na ca me himsati kiñci	269
Na cireneva kālena	76, 87
Na jarā maccu vā yattha	149
Nataṅgā daṇḍadutiya	137
Na tittipubbaṃ	
tava dassanena	151
Na te dukkhā pamutyatthi	210
Na te saṃ koṭṭhe openti	224
Na te hiraññaṃ gaṇhanti	224
Natthi nissaraṇaṃ loke	66
Natthi hi loke sadevake	256
Nadato parisāyaṃ te	152
Nanu nāma gahaṭṭhena	136
Nando Rāhulabhaddo ca	152
Napihaṃ aparajjhaṃ kiñci	269
Na me ācariyo atthi	228

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Na]	
Namo te sabbadassāvi	138
Na yuttam socitum putta	153
Na vañcakālo subhage	87
Na vijjante matā yasmim	188
Na santi puttā tāṇāya	115, 118
Na sociyā paresam sā	162
Na hiraññasuvaṇṇena	245
Na hi sabbesu thānesu	104, 108
Nāgabhogasadisopamā ubho	217
Nāgāsura ca brahmāno	161
Nānākalimalākiṇṇe	152
Nānākulā pabbajitā	224
Nābhinandittha so dānam	74
Nārocesim patim mayham	117
Nikkhipāhi imam deham	45
Nikkhipitvāna saṃghātim	37
Niṭṭhite ca mahāthūpe	36
Nipacca pādamūlamhi	155
Nipacca munivaram tam	187
Nipacca sirasā pāde	71, 148
Nipatitvā Mahesissa	137
Nibbatti ekato hoti	201
Nibbānam Gotamī yāti	149
Nibbānābhiratāham	281
Nibbānāya vajantīnam	149
Nibbāyissāma iccevaṃ	158
Nibbinā sabbasaṅkhāre	138
Nibbinditvā agāre'ham	28

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Na]	
Nibbute tamhi lokagge	72
Nibbuyhati susānam	282
Nimantayitvā Sugatam	18
Nivattā ukkuso hāsi	118
Nisinnam janakāyamhi	73
Nisinnō rukkhāmūlamhi	136
Nisīdi tattha samaṇo	57
Nissattham te rajjam	283
Nihacca jāṇum vanditvā	110, 301
Nekapāṇasahassānam	61
Netam assa patirūpaṃ	245
[Pa]	
Pakkamissaṇca nālāto	231
Pakkhipitvā padīpetvā	74
Paccayākāraṇakusalā	133
Paccekaḥḥam disvāna	74
Pacchime ca bhava dāni	19, 61, 96, 99, 107, 117, 135, 188, 208
Pacchime bhavasampatte	28, 223
Pacchime bhava sampatte	15, 66, 86, 221
Pañcakkhandhā parināṇā	101
Pañcadāsasātānūnā	156
Pañcamī tassa dhītāsim	187
Paññattamāsanamidam	57
Paññāsam cakkavattīnam	41, 237
Paṭākā ussitānekā	160
Paṭikaccāyusaṅkhāram	148

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Paṭiggahetvā tattheva	17
Paṭiggahetvā	
Sambuddho	41, 47, 237
Paṭilomena jhānāni	159
Paṭisambhidā catasso	7, 154,
	157, 222, 280
Paṇamāmi narādicca	151
Paṇḍitāsi mahāpaññā	162
Paṇṇavīsati vassāni	48, 78
Patim ṭhapetvā sesā me	188
Paṭiṭṭhito hettha yañño	224
Pattaṃ daṇḍaṃ ca gaṇhitvā	124
Pattalīmakulavaṇṇasādisā	216
Pattā te nibbānaṃ	283
Patthayim tepi patthesum	200
Patthitā rājaputtehi	143
Panthamhi samaṇaṃ disvā	52
Padumuttarabuddhassa	17
Padumuttaro nāma Jino	14, 17,
	71, 84, 94, 99, 106,
	116, ādi
Padumuttaro mahāvīro	15
Padesarajjaṃ vipulaṃ	27
Panādītā dundubhiyo	159
Pabbajitvā tadā cāhaṃ	138
Pabbajitvā dhammadharā	60
Pabbajitvā munimataṃ	60
Pabhinnaṃ vadanañcāpi	87
Parammukhā nisīditvā	65
Pariciṇṇo mayā Satthā	19, 96,
	109, 119, 149, 189, 202

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Pariññātaṃ mayā dukkhaṃ	149
Parinibbātumicchāmi	151
Parinibbānakālaṃ me	153
Paripantho esa bhayo	246
Paribbājakinī āsiṃ	95
Pariyuṭṭhitā klesehi	82
Parivutā paṇakoṭṭhi	221
Pasannacittā sumanā	10, 35, 54
Pasīdassu mahābhoge	149
Passa sundari'māyantiṃ	240
Passa sundari Satthāraṃ	240
Pahāya'haṃ pabbajitā	245
Pāṇaṃ na hane na cādinna-	
mādiye	39
Pāṇinā tāni paggayha	161
Pādapakkhālanenāhaṃ	109
Pāde pakkhālayitvāna	119
Pāsādikāsi ayye	268
Piṇḍacāraṃ carantassa	41
Piṇḍapātaṃ carantassa	237
Piṇḍapātaṃ caritvāna	24
Piṇḍāya vicarante te	73
Pitā añjanasakko me	156
Piḷandhanaṃ vidaṃsentī	80
Pītisukhena ca kāyaṃ	165
Pīnavaṭṭasahituggatā ubho	216
Petāni bhoti puttāni	238
Peto manussarūpena	126
Puñjitaṃ lokasāraṃva	86
Puññaṃ vata pasavi bahuṃ	110

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Pa - Pha]

Puṇṇe pūrassa dhammehi	10
Puttasokenaham añṇā	129
Putto Buddhassa dāyādo	76
Puna Kassapavīrassa	74
Puno nimantayitvāna	73
Puno pattam gahetvāna	74
Pubbadakkhiṇapacchāsu	160
Pubbenivāsam jānāmi	20, 28, 33, 62, 109, 118, 139, 150, ādiṭṭhesu
Pubbenivāsamaññāsi	162
Purato devamanujā	161
Purimānaṃ jinaggānaṃ	201
Puriso añkusamādāya	54
Pūgā hutvāva sabbāyo	156
Pūjaṃ etādisaṃ rammaṃ	72
Pūrayitvā parammannāṃ	27, 38
Pūrentī ūnakasataṃ	208
Phullāravindasaṃkāse	151

[Ba]

Bandhanārakkhaṇe mayham	150
Bahussutā	
dhammadharā	60, 207, 224
Bahūnaṃ vata atthāya	146
Bahūni puttasaṭāni	238
Bahū vatasamādānā	90
Bahūhi	
dukkhadhammehi	43, 46, 48
Bārāṇasito nikkhamma	140
Bālaṃ ādāya atarim	118
Bālā te duppaññā	281

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ba]

Bimbisāro tadā rājā	135
Buddhamātāpi paññattim	160
Buddhavīra namo tyatthu	145
Buddhasāsanapāleta	153
Buddhassa parinibbānaṃ	148, 161
Buddhassa parinibbānā	148
Buddhassa raṃsim disvāna	43
Buddhānaṃ uppādo	281
Buddho tassa ca saddhammo	149
Buddho Buddhassa nibbāne	161
Brahmacariyamasevissam	221
Brahmabandhu	
pure āsim	210, 225
Bhagavati Koṇāgamane	279, 286
Bhagavā iddhimantīnaṃ	198
Bhajitabbā sappurisā	183
Bhavābhavā saṃsaraṇtī	58
Bhavābhavā saṃsaritvā	28
Bhavāmi tena kammaṇa	133
Bhassarā surucirā yathā maṇī	215
Bhāvanāya mahāpaññā	209
Bhāvito me maggo	183
Bhikkhāya gāmaṃ gacchante	200
Bhikkhāya ca vicarantaṃ	269
Bhikkhuniṃ upasaṅkamma	165
Bhikkhuniṃ puna disvāna	124
Bhikkhuniṃ upasampajja	97
Bhikkhuniṃ nilayo suñño	149
Bhikkhuniṃ silasampannā	174
Bhikkhunihi vimuttāhi	148

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Bha - Ma]	
Bhikkhūnaṃ santikaṃ gantvā	223
Bhūmicālo tadā asi	148
Bhojayitvāna	
sattāhaṃ	116, 198
Makuḷakhārakākārā	88
Maggañca kho'ssa jānāsi	126
Maggaññū ca maggavidū	94
Majjhanhikamhi sūriye	57
Majjhe aṭṭhaṭṭhakumbhīnaṃ	72
Maṇḍapaṃ paṭiyādetvā	15
Maṇḍape rukkhamūle vā	58, 66
Mattaññunī ca asane	32
Mattā vaṇṇena rūpena	79
Mantāvatiyā nagare	280
Mandhātādinarindānaṃ	150
Manasā patthitā nāma	223
Madhurañca pavanti sabbaso	254
Madhurāni pahaṭṭhāni	152
Mama puttobhinikkhamma	157
Mayaṃ sahāva nikkhantā	148
Mayā bhikkhuniyo vīra	151
Mayhaṃ hi akkuṭṭhavandite	257
Mahatā ca payattena	87
Mahatā janakāyena	158
Mahatā parivārena	135
Mahākāruṇiko Satthā	94
Mahādānaṃ daditvāna	199
Mahādhanaseṭṭhikule	201
Mahānelassa chādanāṃ	44
Mahābhitāpaṃ kaṭukaṃ	27, 38

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ma]	
Mahāhitāṃ varadadaṃ	138
Mā appakassa hetu	285
Mā evaṃ putta avaca	269
Mākāsi pāpakaṃ kammaṃ	210
Mātaraṃ pitaraṃ cāhaṃ	132
Mātā dukkhitā rodati	
pitā ca	281
Mātāpitū abhivāda,yitvā	270
Mātā putto pitā bhātā	146
Mātucchā te mahāvīra	155
Mā no saraṇade nāthe	159
Mā me kujjhi mahāvīra	231
Māyaṃ viya aggato kataṃ	257
Mālaṃ na dhāre na ca	
gandhamācare	39
Mā su te vaḍḍha lokamhi	177
Māhaṃ kāmehi saṃgacchim	246
Mucalindaṃ mahāselāṃ	154
Muttā ca tato sā bhikkhunī	258
Mutte muccassu yogehi	8
Musalāni gahetvāna	121, 167
Muhuttaṃ taṇhāsamaṇaṃ	150
Mokkhamhi vijjamāne	285
[Ya]	
Yaṃ taṃ isihi pattabbaṃ	68
Yaṃ na diṭṭhaṃ purāṇehi	153
Yaṃ mayā pūritaṃ kammaṃ	201
Yaṃ mayhaṃ purimaṃ	
kammaṃ	28
Yaṃ yaṃ janapadaṃ yāmi	7

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ya]

Yam̐ yam̐ yonupapajjāmi	65
Yato sarāmi attānaṃ	108
Yattakaṃ tulitā esā	143
Yattha nāma Jinassāyaṃ	152
Yattha yattha nisinnāhaṃ	88
Yattha yatthūpapajjāmi	74, 86, 95, 106, 133, 279, 280
Yattha yatthūpapannāhaṃ	133
Yathā idam̐ tathā etaṃ	84, 88, 137
Yathābhūtamavekkhantī	92
Yathā haritālena makkhitaṃ	257
Yadā icchāmi gamaṇaṃ	57
Yadā ca piṇḍāya Muni	136
Yadā ca yobbanappattā	99
Yadā ca yobbanupetā	117
Yadā te yobbanappattā	200
Yadā pabbajitā āsi	75
Yadā Buddhā sutamatī	200
Yadā bhikkhusahassena	61
Yadā rūpaguṇūpetā	19
Yadā so taruṇo bhaddo	188
Yadāhaṃ yobbanam̐ pattā	135
Yadāhaṃ lokasaraṇaṃ	138
Yadi te rucitaṃ ayye	148
Yadi te ruccate rāja	138
Yadi Buddho amitaguṇo	65
Yadi me vacanaṃ karissati	255
Yasaggapatto sirimā	94
Yasmā gāmā pakkamanti	224

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ya]

Yassatthāya pabbajitā	19, 96, 109, 119, 149, 189
Yassatthi Sugate saddhā	160
Yassa brāhmaṇa tvaṃ bhīto	209
Yassa maggaṃ na jānāsi	126
Yassā siyā apaccavekkhitaṃ	256
Yā ce maṃ parivāriṃsu	159
Yā tayā vaṇṇitā vīra	116
Yādisā vaṇṇitā vīra	198
Yā padhānatamā tāsam̐	159
Yā mayhaṃ sāmikassa	268
Yāva Kāsijanapado	33
Yā vaḍḍhayi payattena	160
Yāvatā abhikaṅkhāmi	65
Yā sasaṃghaṃ abhojesi	155
Yuvatīnañca sabbāsam̐	86
Ye ime satta bojjaṅgā	29, 52
Ye keci vaḍḍha saṅkhārā	178
Yena veḷuvanaṃ diṭṭhaṃ	135
Ye rāgarattā'nupatanti sotaṃ	132, 137
Yo ca uppatitaṃ atthaṃ	108
Yo ca vassasataṃ jīve	99, 100, 115, 182, 188
Yo ca vuḍḍho daharo vā	208-9
Yo naṃ vinibbhujitvā	282
Yoniso paccavekkhitvā	49
Yoniso padahantīnaṃ	223
Yopi me bhavate bhattā	134
Yo raṃsiphusitāveḷo	220

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ya - Ra]

Yo so mahattaro khandho	161
Rajataṃ rātarūpaṃ vā	245
Rajje āṇā	
dhanamissa, riyāṃ	282-3
Raṇṇo mātā mahesīti	150
Raṇaṃ taritvā kāmānaṃ	246
Ratanānaṭṭhapaṇṇāsaṃ	85
Rattaṃsakupasaṃbyānā	136
Rattiyā pacchime yāme	167
Rattiyā purime yāme	122, 167
Rattiyā majjhime yāme	165
Rathiyāya vajantiyo	149
Rammaṃ veḷuvanaṃ yena	135
Rahogaṭā nisīditvā	27, 38
Rāgaṃ mānaṃ avijjaṅca	163
Rāgaṅca ahaṃ dosaṅca	30
Rājakaṇṇāhi sahita	95
Rājapuṇṇena nibbattaṃ	135
Rājānaṃ upasaṅkamma	38
Rājāpi rajjaṃ chaḍḍetvā	49
Rāhulo ca ahaṅceva	201
Riñcitvā paramaṃ atthaṃ	92
Rukkhaphalūpamā kāmā	284
Rūpaṃ bhogaṃ yasaṃ āyuraṃ	15
Rūpasaddehi gandhehi	156
Rūpena kiṃ tavānena	158

[La]

Laṭṭhihattho pure āsi	231
Lahuṅca vata khippaṅca	108
Lūnakesī paṅkadharī	110

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[La - Va]

Lobhanaṃ madanaṃ cetam	245
Vaṭṭaniriva koṭarohita	258
Vaṭṭapalighasadisopamā	
ubho	216
Vadho bandho parikleso	245
Vantā Mahesīhi kāmā	246
Vandanaṃ dāni me vajjasi	232
Varagandhaṅca mālaṅca	50
Vasitā susānamajjhe	183
Vassasatasahassāni	85
Vāsavaṃ viya vassantaṃ	155
Vāsitova surabhī	
karaṇḍako	215
Vāḷamigasamghasevitaṃ	254
Vicarantī amaṇṇissaṃ	136
Vipassino Bhagavato	207
Vipassissa Bhagavato	9
Vipulaṃ annaṅca pānaṅca	223
Vibhūsā maṇḍanaratā	90
Vibhūsetvā imaṃ kāyaṃ	80
Vimalā saṅkhamuttāva	224
Vimhitā tā Jinavaraṃ	100
Virocanti parikkhittā	72
Vilapantā sukaruṇaṃ	148
Visāradāva bhaṇasi	178
Visuddhanayanā homi	96
Visuddhamanasā ajja	54
Vissajjitā mātāpitūhi	286
Vissajjito gato so	270
Vihāya Nandanaṃ devā	135

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vīthisaṅkarakūṭesu	129
Vīthisammajjanam katvā	14
Vīrā vīrehi dhammehi	13
Vīriyam me dhuradhorayham	44
Vīsānam cakkavattīnam	38
Vedimajjhāva sussoṇī	88
Vesikāva anācārā	221
Voḍhūna naṅgala'maham	271

[Sa]

Samkhittakaṇṇā setakkhī	137
Samghāṭim nikkhipitvāna	35
Samghārāmadāsīmha	134
Samyojanāni etāni	163
Samvaddhitoyam Sugata	150
Samāsāre samasantīham	156
Sakuṇīva tathākāse	154
Sakena ānubhāvena	87
Sakkaṁva devā tidasā	168
Sakkatā pūjitā ceva	201
Sanākarakūṭā ahitvā	189
Sankhāre parato disvā	97
Saggaṁ nūna gamissanti	209
Sacittam paṭiladdhāna	129
Sace imā nadiyo te	209
Sace puttam siṅgālānam	232
Sace mayi dayā atthi	150
Saccāni 'amma'Buddha- varadesi, tāni	281
Sanḍāsena ca kese me	108
Sanhakamburiva supparamajjitā	216

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sanhatuṅgasadisī ca nāsikā	215
Sanhanūpurasuvaṇṇamaṇḍitā	217
Sanhamuddikasuvaṇṇa- maṇḍitā	216
Sataṁ sahasānīpi dhuttakānam	205
Satasahasito kappe	15, 18, 58, 66, 71, 85, 95, 99, ādi
Satasahasase atikkante	15
Satāni pañcanūnāni	75
Satiṁ upaṭṭhapetvāna	169
Satipaṭṭhānakusalā	44
Satimatī cakkhumatī	171
Satta uppalapupphāni	44
Sattati devarājūnam	44
Satta pātisahassāni	74
Sattamālam gahetvāna	43
Sattayojanikaṁ thūpaṁ	72
Satta ratanāni vasseyya	284
Sattarattindivaṁ tattha	65
Sattasatasahasāni	72
Sattāhajātakaṁ maṁ	270
Sattisūlūpamā kāmā	67, 140, 205, 284
Satthu pāde ṭhapetvāna	198
Saddhammassavane yutte	18
Saddhāya pabbajitvāna	13, 92
Santattā kuthitā bhūmi	57
Sabbaṁ sarīrasaṅjātāṁ	88
Sabbakammaṁ parikkhīṇaṁ	33
Sabbakālampi pathavī	15

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sabbattha vihatā nandī	67, 69, 140, 170, 173, 176, 205
Sabbadukkhāṃ pariññātāṃ	145
Sabbabandhanamuttāhaṃ	38
Sabbavositavosānā	66
Sabbaso chāditaṃ āsi	160
Sabbā tāpi bhikkhuniyo	160
Sabbābhibhū	
sabbavidūhamasmi	228
Sabbāyo purato nītā	161
Sabbe kāmā samucchinnā	52
Sabbe bhavā samucchinnā	90
Sabbe me āsavā khīṇā	179
Sabbe yogā samucchinnā	80
Sabbe sokā samucchinnā	129
Sabbo ādīpito loko	
	175
Samaṇāti bhoti supi	223
Samaṇī samaṇaguttā ca	19, 107, 117, 134, 187, 199
Samānetvāna te sabbe	73
Sampattiṃ anubhotvāna	41, 86, 106, 133, 237
Sampatti taṃ karitvāna	52
Sampattimanubhotvāna	280
Sampattiyonubhotvāna	72
Sambuddhaṃ paṭimānentī	43
Sayameva odanaṃ	
sādha, yāmi	268
Sayambhuno pañcasatā	156
Sara kaṭasiṃ vaḍḍhente	285
Sara kāṇakacchapāṃ	
pubba, samudde	285

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sara caturodadhī	284
Sara rūpaṃ pheṇapiṇḍopa, massa	285
Sassuyā sasurassa ca	268
Saha āvajjite mayhaṃ	65
Saha tassā nipātena	87
Sahapuññassa kattāro	157
Saha me jātamattamhi	135
Sahassaṃ devarājūnaṃ	27
Sahassamapi ce gāthā	105
Sahāva seṭṭhinā tena	72
Sā kaññā kanakābhāsā	136
Sākiyamhi kule jātā	86
Sākiyānihi dhīrāhi	157
Sākuntikova sakuṇiṃ	231
Sā ca tahiṃ samāpannā	283
Sā ca maṃ anukampāya	124
Sā ca manasi karoti	283
Sā calā calitā bhūmi	148
Sā cevaṃ bhaṇati	283
Sā'jja abbūḷhasallāhaṃ	58, 127
Sā'jja piṇḍaṃ caritvāna	80
Sā'jja sabbāni khāditvā	238
Sā paveditasabbaṅgī	87
Sā bhikkhuṃ upāgacchim	50, 78
Sā me dhammadesesi	101
Sāyaṃ bhujissā aṇaṇā	247
Sāvakaṃ dhutavādānaṃ	71
Sāvatthinagaraṃ gantvā	118
Sā vīsavassasatikā	155
Sāsanaṃ jotayitvāna	71

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sā saha tāhi gantvāna	158
Sāhaṃ etādisaṃ katvā	246
Sāhaṃ tamatthaṃ pucchissaṃ	109
Sāhaṃ tehi vinā bhūtā	200
Sāhaṃ disvāna Sambuddhaṃ	143
Sāhaṃ nissaraṇaṃ ñatvā	238
Sāhaṃ puttaṃ dhītaraṇca	97
Sāhaṃ Sugatassa sāvikā	257
Sāhaṃ sutvāna saddhammaṃ	33
Sāhaṃ sutvānimā gāthā	188
Sikkhamānā ahaṃ santī	97
Sikkhamānāya me ayye	240
Siddhatthassa Bhagavato	36
Sineruṃ daṇḍaṃ katvāna	154
Siriyā rūpinim disvā	86
Silavatī cittakathā	280
Sukkā sukkehi dhammehi	63
Sukhaṃ tvaṃ vuḍḍhike sehi	23
Sukhaṃ supāhi therike	5
Sukhaṃ hi vaḍḍha munayo	177
Sukhito sajjito hutvā	73
Sukhedhitā ca te sabbe	100
Suññakanti viditvāna	136
Suññatassānimittassa	52
Suṇitvā tamahaṃ haṭṭhā	95
Suto Buddhassa dāyādo	76
Sutvā ca kho Mahesissa	141
Sutvā datvā mahādānaṃ	155
Sutvā suttantaseṭṭhaṃ taṃ	137
Sutvāhaṃ mātu vacanaṃ	86

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sudinnaṃ me dānavaraṃ	41, 238
Sudūraṭṭhāpi taṃ sutvā	160
Suddhe anūne mama	
bhikkhusaṃghe	151
Sudhotarajapacchadaṃ	
subhaṃ	255
Supupphitaggaṃ upagamma	
pādapaṃ	205
Sumattaṃ maṃ maññaṃānā	231
Sumuttā sādhumuttāmi	15
Sumuttikā sumuttikā	30
Surattaṃ sukataṃ cittaṃ	72
Suvaṇṇarāsisāṅkāsaṃ	151
Suvaṇṇavaṇṇā hutvāna	49
Susīlā lajjinī ceva	61
Seṭṭhiṃ tatonujānetvā	208
Seṭṭhino anukampāya	71
Seṭṭhidhītā tadā hutvā	199
Sesabhāgāni ḍayimsu	161
Sesā Sakyakule jātā	157
So ahampi gamissāmi	239
Sokaṭṭādīnavadanā	188
So kho panāyaṃ	
akkhāto	294
Socanti pāpakammā	281
Soṇṇamayaṃ rūpimayaṃ	50
Soṇṇamayā maṇimayā	57
So te ijjhatu saṅkappo	240
Sopi vasitvā pakkhaṃ	269
So mātaraṇca pitaraṇca	269
So me dhammamadesesi	109,
	143
So me bhūsanalobhena	107

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]		[Ha]	
Sohaṃ tato cavitvā	270-1	Hatthī gavassaṃ	
Sohaṃ padhānapahitatto	179	maṇikuṇḍalañca	239, 240
So hetu so pabhavo	280,	Handa kho dāni bhaddante	232
	286	Handāhaṃ parinibbissaṃ	153
Svāgataṃ vata no āsi	157	Haricandalittāṅgiṃ	231
Svāgataṃ vata me āsi	7, 154,	Hā yogā vippayogantā	159
	222, 280	Hā santiṃ Gotamī yāti	152
[Ha]		Hitāya sabbasattānaṃ	94
Hatthakammañca ye keci	15	Hitvā ghare pabbajitvā	25
Hatthiyānaṃ assayānaṃ	50	Hitvāna'haṃ ñātigaṇaṃ	245
		Hemadolābhasavanā	136